

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ବିଳାସ

Vinay Avasthi, Sanjay Bhatnagar, Vani Nusi, Benapuris

(୧ମ ଶ୍ଳୋ)

କାଳୀ, ଓଡ଼ିଆ, ଗୁଜରାଟୀ

ରା

୪୧

(“କଳାଶ ଶ୍ରବଣ” କ ସୌଜନ୍ୟରୁ ପ୍ରାପ୍ତ)
କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

ମହାକବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବିରଚିତ

ସତ୍ୟ

ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ

[ବିଜୟ ବୈଜନ୍ତୀ ଗୀତା ଯତ୍ର]

ସଂପାଦକ ଓ ଟୀକାକାର:—

ଶ୍ରୀ ଉଦୟ ନାଥ ଶତପଥୀ

ପ୍ରକାଶକ:—

ନାଗୟାତ୍ରୀ ପୁସ୍ତକାଳୟ

ବୃହତ୍ ଗୃହ,

କଟକ

ମାୟା ସଂସ୍କରଣ

ମୂଲ୍ୟ—ତିନିଟଙ୍କା ପଚାଶ ପଇସା

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[ॐ नमो भगवते वासुदेवाय]

— ॐ नमो भगवते वासुदेवाय —

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

— ॐ नमो भगवते वासुदेवाय —

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ଭୂମିକା

ମହାକାବ୍ୟ ‘ବୈଦେହୀଶବଳାସ’ ଅମର କବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଦାନ । ଭବର ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟରେ, ଭାଷାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ, ହୃଦର ଲଳିତ୍ୟରେ, ଅପରୂପ ଶବ୍ଦ ବିନ୍ୟାସ ଓ ଆଲଙ୍କାରକ ଶୈଳୀରେ ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅମୂଲ୍ୟରତ୍ନ । ଏକା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ କାହିଁକି, ବିଶ୍ଵ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେ ଏହାର ସ୍ଥାନ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ,—ଏହା ସମସ୍ତେ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ଵୀକାର କରିବେ ।

କବିଙ୍କର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଯେ, ସେ ଆମ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି ହୋଇଥିଲେ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ କୌଣସି ବିଶ୍ଵବିଖ୍ୟାତ କବିଙ୍କର ସମାନ ଆସନରେ ପୂଜା ପାଉଥାନ୍ତେ;—ଏହା ଗତ ‘ବିକଳ’ ‘ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ’ କଳହ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵୀକାର କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ତଥାକଥିତ ଶିକ୍ଷିତ ତାଙ୍କର କେତେକ ଲେଖାରେ ଅଶ୍ରୀଳତାର ଦୋଷ ଦେଖାଯାନ୍ତି, ମାତ୍ର ‘ବୈଦେହୀଶବଳାସ’ ଏ ଦୋଷରୁ ଏକାବେଳେ ମୁକ୍ତ ।

ଏହି କାବ୍ୟର ଛନ୍ଦମାନ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସହଜବୋଧ୍ୟ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗାଆଁ ଗଣ୍ଡାର ଅଳ୍ପଶିକ୍ଷିତ, ଅଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ମନକୁ ଏପରି ଅଧିକାର କରି ରଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଗାଉଁଜଗୁଆଳ ପିଲା ମୁଖରୁ ବି ‘ବିତଳକୁ ଆଲଙ୍କର’ ଛନ୍ଦ ବହୁତ ସମୟରେ ଶୁଣାଯାଏ; ଛନ୍ଦମାନଙ୍କର ମନ ମୋହନ କରିବାର କ୍ଷମତା ଏଥିରୁ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ।

ଏହା ପୂର୍ବରୁ ସଚ୍ଚିକ ବୈଦେହୀଶବଳାସ କେତେଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା, ମାତ୍ର ତାରାର ଟୀକା ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ଛନ୍ଦର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ରଖାଯାଇ ନାହିଁ । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଛନ୍ଦର ଭାବକୁ ଅଯଥା ପୀଡ଼ିତ ଓ ବିକଳାଙ୍ଗ କରାଯାଇଅଛି । ଏହିସବୁ ଅଭାବ ଦେଖି, ଉତ୍କ-ସାହିତ୍ୟରେ ଧୂରଣ ନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି କାବ୍ୟର ଯଥାସାଧ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଦୋଷ ରହିତ ଟୀକା କରିବାକୁ ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଓ ସଙ୍ଗୀତସୁନ୍ଦର କରିବା ପାଇଁ କେତେଗୋଟି ମନୋହର ଛବି ଏବଂ ଛନ୍ଦ ନିହତ ବନ୍ଧମାନଙ୍କର ପୁରମ ପରିଚୟ ଦେବାପାଇଁ ବନ୍ଧର ନିର୍ଦ୍ଦେଶମାନ ଏଥିରେ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହାଦ୍ଵାରା ଏ ମହାକାବ୍ୟର ଉପାଦେୟତା ଯେ କେତେ ବଢ଼ିଯାଇଛି, ତା ପାଠକମାନେ ବିବେଚନା କରିବେ ।

ପରିଶେଷରେ ନିବେଦନ, ଯେତେ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା ଓ ପରିଶ୍ରମ କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ‘ବୈଦେହୀଶବଳାସ’ ପରି ମହାକାବ୍ୟର ଟୀକା କରିବାରେ ଯେ ଯୁକ୍ତି ନ ରହିବ, ଏହା ଦୃଢ଼ତାର ସହଜ କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ତେଣୁ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦୋଷ ରହିଯାଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସହୃଦୟ ରସିକ ପାଠକମାନେ ଦୟା କରି ଯୁକ୍ତିମାନ ଦର୍ଶାଇ ଦେଲେ, ଉପଯୁକ୍ତ ବିବେଚିତ ହେଲେ ପର ସମ୍ବରଣରେ ତାହା ସଂଶୋଧନ କରିନେବ ।

ଶ୍ରୀ ଉଦୟନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ

ସୁଗୀ ପତ୍ର

(ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ)

ଛନ୍ଦ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ପ୍ରଥମ ଛନ୍ଦ	ବନ୍ଦଇ ଧାନବାଇବ ହରି ...	୧
ଦ୍ଵିତୀୟ ଛନ୍ଦ	ବିଦୁଷ ! ଦୃଷଣ ବିବର୍ଜିତ ...	୧୯
ତୃତୀୟ ଛନ୍ଦ	ବିଦୁଷ ହେ ଶୁଣ ରଞ୍ଜନ ରସ ...	୨୯
ଚତୁର୍ଥ ଛନ୍ଦ	ବୁଦ୍ଧି ଉତ୍ତମ ଯାହାର ବାକ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସେ ...	୪୩
ପଞ୍ଚମ ଛନ୍ଦ	ବିଭାକର ବଂଶୀ ଶୁଣି ପୁଲକ ବହୁ ...	୬୦
ଷଷ୍ଠ ଛନ୍ଦ	ବୁଧେ ସାବଧାନେ ଏହୁ ଗୀତର ...	୮୦
ସପ୍ତମ ଛନ୍ଦ	ବିଭୋଜା ସୁଧାଂଶୁ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗତ ସମାନ ...	୯୫
ଅଷ୍ଟମ ଛନ୍ଦ	ବିଜୟୀବର ! ବିଜୟ କର ...	୧୦୯
ନବମ ଛନ୍ଦ	ବିତଳକୁ ଆଲିଙ୍ଗିତ କରି ଜାହାଗା ଶୋଭନ...	୧୨୩
ଦଶମ ଛନ୍ଦ	ବିଭୂଷଣ ସୁଷ୍ପେ ଯା କାନ୍ତି ଜାଣ ...	୧୪୭
ଏକାଦଶ ଛନ୍ଦ	ବେଳ ଶୁଭଦରେ ପ୍ରବେଶ ଆବେଶ ...	୧୫୫
ଦ୍ଵାଦଶ ଛନ୍ଦ	ବିଭାବର ସାରି ବିଳମ୍ବ ଶୁଣି ...	୧୬୪
ତ୍ରୟୋଦଶ ଛନ୍ଦ	ବସିଛନ୍ତି ଦଶରଥ ସଭା ମଧ୍ୟେ ...	୧୭୩

ବୈଦେହୀଶବିଳାସ

(ପ୍ରଥମ ଶତ୍ରୁ)

ପ୍ରଥମ ଛାନ୍ଦ

(ରାଗ—ପାହାଡ଼ିଆ କେଦାର)

ବନ୍ଦଇ ଘା(ଦି)ନବାନ୍ଧବ ହରି

ଯେ ତମତକ ଖଣ୍ଡନକାରୀ

ସଦା କମଳାନନ୍ଦ ବିସ୍ତାରି ସୁସ୍ତବେ ଛିନ ଯେ ।

୧ମ ପଦ—(ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ଘାନବାନ୍ଧବ—ଦରଦର ବନ୍ଧୁ
(ବିଷ୍ଣୁ) । ତମ—ରାଜା । ତକ ଖଣ୍ଡନକାରୀ—ଯେ ରାଜାକୁ ତକଦାରୀ ଛେଦନ
କରିଥିଲେ । (ଅନ୍ୟର୍ଥ—ଯେ ଶୋକ ସମୁଦ୍ରକୁ ଛେଦନ କରନ୍ତି) । କମଳାନନ୍ଦ
ବିସ୍ତାରି—ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ାନ୍ତି । ଛିନ (ହି = ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ।
ଅନନ୍ତ-ଅଙ୍କ-ବିହାରୀ—ଅନନ୍ତ ନାଗର କୋଳରେ ଯେ ବିହାର କରୁଥାନ୍ତି ।

୧ମ ପଦ—(ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ଯେଉଁ ଦରଦର ବନ୍ଧୁ ବିଷ୍ଣୁ
ରାଜାକୁ ତକ ଦାରୀ ଛେଦନ କରିଥିଲେ (ଯେ ଶୋକ ସମୁଦ୍ରକୁ ଦୂର କରନ୍ତି
ବା ଅଜ୍ଞାନତା ବିନାଶ କରନ୍ତି) ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ାନ୍ତି, ଯେ
ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି (ଶୋଭାର ଆଧାର), ଯେ ଅନନ୍ତ ନାଗର କୋଳରେ ବିହାର କରନ୍ତି,
ଯାହାର ବାହୁ ପରାକ୍ରମରେ ଅସୁରମାନଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ହରଣ ହୋଇଥାଏ, ଯାହାଙ୍କୁ

ବିଭ୍ର ଅନନ୍ତ-ଆଙ୍କ ବିହାରୀ

କର ପ୍ରତାପ ଯାର ସଞ୍ଚର

ନିଶାଚରଙ୍କ ଉଲ୍ଲାସ ହରି ପୁଣେ ସୁମନ ଯେ ।

ବଇନତେୟ ଯାହା ଅଗ୍ରତେ ସ୍ଥିତ ଯେ ।

ବଇକୁଣ୍ଠ-ପକ୍ଷକ-ଲୋକ ତେଷିତ ଯେ ।

କର ପ୍ରତାପ — ବାହୁ ପରାମ୍ପ । ନିଶାଚରଙ୍କ — ରାସସମାନଙ୍କର । ସୁମନ — ଦେବତା । ବଇନତେୟ — ଗରୁଡ଼ । ବଇକୁଣ୍ଠ — ପକ୍ଷକ ଲୋକ — ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତ ଲୋକ । ଅଖଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡଳେ — ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ । ସିଂହ ଭାବରେ — ନୃସିଂହ ଅବତାରରେ । ଭବେ — ସଂସାରରେ । ତରଣୀ — ନୌକା । ମଞ୍ଜୁଳ — ସୁନ୍ଦର । ଗିରି ଉଦତ — ମାଳଗିରିରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

(ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ଦିନବାନ୍ଧବ — ଦିନର ବନ୍ଧୁ (ସୂର୍ଯ୍ୟ) । ତମ-ଚନ୍ଦ୍ରଶେନକାଶ — ଯେ ଅନ୍ଧାରସବୁକୁ ନାଶ କରନ୍ତି । କମଳାନନ୍ଦ ବିସ୍ତାରି — ପଦ୍ମ ପୁଲର ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ାଇ । ଭନ — ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଅନନ୍ତଙ୍କ ବିହାରୀ — ଆକାଶ ହୋଡ଼ରେ ଯେ ବିହାର କରେ । କରପ୍ରତାପ — ତେଜ ପରାମ୍ପ । ନିଶାଚରଙ୍କ — ପେଟକଙ୍କର । ସୁମନ — ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ । ବୈନତେୟ — ଅରୁଣ । ବୈକୁଣ୍ଠପକ୍ଷକ ଲୋକ — ଇନ୍ଦ୍ର ଯାହାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟକାଶ । ଅଖଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡଳେ

ଦେବତାମାନେ ପୂଜା କରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ଆଗରେ ଗରୁଡ଼ ସର୍ବଦା ଅବସ୍ଥାନ କରିଥାଏ, ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ତୋଷ କରନ୍ତି, ଯେ ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ଯେ ନୃସିଂହ ଅବତାରର ସମୟରେ ବିହାର କରିଥିଲେ, ଯେ ସଂସାରରୁପ ସାଗରରେ ନୌକା ସ୍ୱରୂପ ଅଟନ୍ତି, ଯେ ମାଳଗିରିରେ [ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ] ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା କରେ ।

(ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ଦିବସର ବନ୍ଧୁ ଯେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର ସମୁଦ୍ରକୁ ନାଶ କରନ୍ତି, ଯେ ସର୍ବଦା ପଦ୍ମର ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ାନ୍ତି, ଯେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଭନ) ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କରଣରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଉଜ୍ଜଳ କରନ୍ତି, ଯେ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ କୋଳରେ ବିହାର କରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କର ତେଜପ୍ରଭାରେ ପେଟକଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ଦୂର ହୁଏ, ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯାହାଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ଆଗରେ ଅରୁଣ ସର୍ବଦା ବିଦ୍ୟମାନ, ଇନ୍ଦ୍ର ଯାହାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟକାଶ, ଯାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ଲୋକମାନେ ସନ୍ତୋଷ ଲଭ କରନ୍ତି, ଯେ ପୃଷ୍ଠି ଗୋଲ୍ଲକାର ରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନ, ସିଂହସାପରେ

ବିକାଶ ଅଶ୍ରୁତ-ମଣ୍ଡଳେ ସିଂହଭାବରେ ଫିଡ଼ିତ କାଳେ
 ଭବେ ତରଣି ହୋଇ ମଞ୍ଜୁଳେ ଗିରି ଉଦ୍‌ବିତ ଯେ । ୧ ।
 ବହତ ଯେହୁ ବେହତମୁଖି ଶୁ (ସୁ)ତ ରଞ୍ଜନକାରକ ଅତି,
 ହଂସ ହୋଇଣ ଯାହା ପ୍ରଣୟି ଅଛୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ଯେ ।
 ବିରାଜ ରୂପ ଯାହାର ପୁଣି ଦ୍ଵିଜଚନ୍ଦ୍ର ଯା ଦର୍ଶନ ଗୁଣି,
 ଆନୁଭୂପର ସଂସାରେ ଭଣି କ ଶୁଭ୍ରକାର୍ତ୍ତି ଯେ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲକାର ଭାବରେ । ସିଂହ — ସିଂହ ରାଶିରେ । ଭାବରେ — ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ୟୋତି
 (ଭ-ଜ୍ୟୋତି) । ତରଣି — ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଗିରିଉଦ୍‌ବିତ — ଉଦୟ ଗିରିରେ ପ୍ରକାଶିତ ।

୨ୟ ପଦ — (ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ବହତ — ବହନ କରି । ବେହତ
 ମୁଖି — ବେହତ ମନ୍ତ୍ର ସ୍ଵରୂପ । ଶୁଭ-ରଞ୍ଜନକାରକ — ବେଦର ମଣ୍ଡନକାରୀ ।
 ହଂସ — ପରମାତ୍ମା । ପ୍ରଣୟି — ଯଶ, ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବିରାଜ ରୂପ — ବିରାଟ ରୂପ ।
 ଦ୍ଵିଜଚନ୍ଦ୍ର — ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମୂହ । ଆନୁଭୂ — ବ୍ରହ୍ମା, କନ୍ଦର୍ପ । ପର —
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ବୁଧଜନକ (ଚନ୍ଦ୍ର)-ଶିର ଭୂଷଣ — ଚନ୍ଦ୍ର ଶିରରେ ଭୂଷିତ ଯାହାର
 ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଦେବ । ଦ୍ଵିପ — ଦ୍ଵାଜ । ଧର୍ମ ସ୍ଵରୂପଗ୍ରାହୀ — ଧାର୍ମିକର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ।
 କ ସୁତ ତହିଁ — ସେଠାରେ କି ସୁତ କରିବ ? ଅର୍ଥାତ୍ ସୁତ କରି ହେବ ନାହିଁ ।

ଯାହାଙ୍କ ତେଜ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲଭିଥାଏ, ଯେ ସଂସାରରେ ତରଣି ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ,
 ଯେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଉଦୟ ପର୍ବତରେ ଉଦ୍‌ବିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା
 କରେ ।

୨ୟ ପଦ — (ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପକ୍ଷରେ) ଯେଉଁ ବିଷ୍ଣୁ ବେହତ ମନ୍ତ୍ରର
 ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲେ, ବେଦରେ ଯେ ପରମାତ୍ମା ବୋଲି ଖ୍ୟାତି ଲଭ କରି
 ଅଛନ୍ତି ଯେ ବିରାଟ ରୂପବାନ୍, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଯାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇବା ପାଇଁ
 ସର୍ବଦା ଗୁଣି ହେଉଛନ୍ତି, ଯେ କନ୍ଦର୍ପଠାରୁ ବେଶି ରୂପବାନ୍ (ଅଥବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ-
 ଠାରୁ ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ), (ଯାହାଙ୍କର କର୍ତ୍ତୃସମୂହ ଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣ, ମହାଦେବ ଯାହାଙ୍କ ସହିତ
 ବିମାତ ଭାବରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ବଳବାନ୍
 ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି, ଯେ ଗଜକୁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ (କୁନ୍ଦର
 ମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରି), ଯେ ଧାର୍ମିକର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା, ଏପରି ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କୁ
 କେଉଁ ବାକ୍ୟରେ ବା ସୁତ କରିବ ?

ବୁଧଜନକ-ଶିବଭୂଷଣ ଯେହୁ ଯେ ।

ବିନୟରୁ ଯେ ଆନ ବାଣୀ ନ କହୁ ଯେ ।

ବଳ ଯାହାକୁ ସବଦା ନାହିଁ

ଦ୍ରୀ(ଦ୍ରି)ପ ପ୍ରସନ୍ନ କରତା ସେହୁ,

ପୁନତ ଧର୍ମ ସ୍ବରୂପଗ୍ରାସ କି ସୁଖ ତହିଁ ଯେ । ୨ ।

ବିଷ୍ଣୁରଣ୍ଡବା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେଶ୍ବର

ପରମ ପଦ ଭଜନ ନର,

ଲଭେ ଏ ଯେନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦ୍ୟର ଭାବତ ତାଙ୍କୁ ଯେ ।

ବଂଶ ଯାହାରଠାରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି

କବି ବିଷ୍ଣୁରେ ସେ ଦେବେ ସୁଖ,

ବିଧାନ କରି ଅତି ପୁମତି ଆଶ ମନକୁ ଯେ ।

(ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ରେହତ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ସତ—ବାଟ ।

ହଂସ—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅପର ନାମ । ଦ୍ବିଜ—ପଣି । ଚନ୍ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରବାକ (ଚକ୍ରା)

ବୁଧଜନ—ପଣ୍ଡିତବ୍ୟକ୍ତି । କ-ଭୂଷଣ ଶିରୋମଣି । ଦ୍ରୀପପ୍ରସନ୍ନକରତା—ସପ୍ତ

ଦ୍ରୀପର ଉଜ୍ଜ୍ବଳକର୍ତ୍ତା । ଧର୍ମ ସ୍ବରୂପ ଗ୍ରାସ-ଯେ ଧର୍ମ ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

୩ୟ ପଦ--ବିଷ୍ଣୁରଣ୍ଡବା—(ବିଷ୍ଣୁର—କୁଣମୁଷ୍ଣୁ, ଶ୍ରବା—ଶ୍ରବଣ ଯାହାର) ବିଷ୍ଣୁ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେଶ୍ବର—ଜଗତ୍ସକର୍ତ୍ତା । ପରମପଦ ବୈକୁଣ୍ଠ । ପୁମତି—ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି । ଶ୍ଳେଷ—ଦୁଇ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶକ ଅଳଙ୍କାର ।

(ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ) ଯେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ

କରନ୍ତି, ଯେ ମାର୍ଗର ଶୋଭା ବଢ଼ାନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କର ନାମ ହଂସ, ଯାହାଙ୍କର

ବିରାଜମାନ ରୂପକୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ରବାକ ସବଦା ଗୁଣି ହେଉଥାଏ,

ଯେହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ, ଯାହାଙ୍କର କରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁଭ୍ର, ପଣ୍ଡିତ-

ମାନେ ଯାହାଙ୍କୁ ସବଦା ବିନୟ ହୁଅନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କର ତେଜକୁ ବଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠ

ତେଜସ୍ବୀନ ଆଉ କେହି ନାହିଁ, ଯେ ସପ୍ତଦ୍ରୀପର ଉଜ୍ଜ୍ବଳକର୍ତ୍ତା ପୁଣି ଯେ ଧର୍ମ

ନାମରେ ଅଭିହିତ, ଏପରି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ, ତାଙ୍କୁ କପରି ବା ସୁଖ କରିବ ?

୩ୟ ପଦ—ଜଗତ୍ସକର୍ତ୍ତା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଭଜନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବୈକୁଣ୍ଠ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।

ଆଉ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଉତ୍ତର ହୋଇଛି । ତେଣୁ ବିଷ୍ଣୁ

ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସୁଖ କରି ଗ୍ରନ୍ଥ ଆରମ୍ଭ କରିବ । ହେ ବୁଦ୍ଧିମାନ ପଣ୍ଡିତମାନେ !

ଏ ବିଷୟ ମନକୁ ଆଶ । ବର୍ଣ୍ଣର ଅଭିଧାନ ଓ ସଭ୍ୟ ଦୁଇ ଅର୍ଥବୋଧକ ଶ୍ଳେଷ

ଅଳଙ୍କାରରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏହା ପ୍ରକାଶ କରିବ । ସବୁବେଳେ କବିତା

ଲେଖିବାକୁ ମନ ବଳାଇଥିଲ । ଭାଗ୍ୟକୁ ରାମଚାରକ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କଲି ।

ବର୍ଣ୍ଣ ଅଭିଜ୍ଞସଭାରେ ଏ ଶ୍ଳୋଷ ଯେ ।

ବୁଝ ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାନକେ କରି ପ୍ରକାଶ ଯେ ।

ବଳାଇ ଚିତ୍ତ ଅନବରତ

ଭାଗ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ତାରକ ମନ୍ତ୍ର,

ସୀତା ଶ୍ରୀରାମ ଚରଣ ଗୀତ କୃତେ ଲଳିତ ଯେ । ୩ ।

ବାଲ୍ମୁକି, ବ୍ୟାସ, କବି ଯଶ୍ବନ୍ତରେ

ମହାକାବ୍ୟ କେ ପୁରାଣ କରେ,

ମହାନାଟକ ବାତସୁତରେ ହେଲେ ରଚିତା ଯେ ।

ବିହଲେ କାବ୍ୟ ଯେ କାଳଦାସେ

ଚମ୍ପୂ ରଚନା ଭୋଜନରେଶେ,

କୃପାସିଦ୍ଧାଏ ଗୀତ ପ୍ରକାଶେ ଗୁଡ଼ିକ ଚନ୍ଦ୍ରା ଯେ ।

ବିବେକହୀଁ ଉଦୟ ଏମନ୍ତ ଧାୟି ଯେ ।

ବ୍ୟାମେ ତାରକା ଯେବେ ଝଲକୁଆଲ ଯେ ।

ବିଭାବଣ୍ଡରେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଜ୍ଞାନ—

ଗଣ ଜ୍ୟୋତିକ ଦେଖାନ୍ତୁ ପୁଣି ।

ସୁଜନେ ସାବାଧାନରେ ଶୁଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚଇ ଯେ । ୪ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବାତସୁତ—ହନୁମାନ । କୃପାସିଦ୍ଧା—ସିଦ୍ଧକବି ବଳରାମ ଦାସ । ବ୍ୟାମ ଆକାଶ । ବିଭାବଣ୍ଡ—ରାସି । ଜ୍ୟୋତିର୍ଜ୍ଞାନଗଣ—ଜୁଜୁ-ଜୁଜୁ ପୋକ ସବୁ ।

ସେହି ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରସାଦରୁ ମୋହର କବିରୁ ଫୁଟି ହେଲା, ତେଣୁ ସୀତା ରାମଙ୍କ ଚରଣମାନ ଗୀତରେ ରଚନା କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷ ହେଲା ।

୪ର୍ଥ—ଯେଉଁ ରାମସୀତାଙ୍କ ବିଷୟ ନେଇ ବାଲ୍ମୁକି ରାମାୟଣ, ବ୍ୟାସ-ଦେବ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ରାମାୟଣ, ହନୁମାନ ମହାନାଟକ, କାଳଦାସ ରଘୁବଂଶ କାବ୍ୟ, ଭୋଜରାଜ ଚମ୍ପୂ, ସିଦ୍ଧି କବି ବଳରାମ ଦାସ ଦାଣ୍ଡି ରାମାୟଣ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ବା ଅଧିକା ଆଉ କଣ ଲେଖିବି ? ତେଣୁ ମୁଁ ଛାଡ଼ି ରଚନା କରିବା ପାଇଁ ବଡ଼ ସଙ୍କଳ୍ପିତ ହେଉଥିଲି । ମାତ୍ର ରାସିରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରକାଗଣ ଆକାଶରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେହେଁ, ଜୁଜୁଜୁଳା ପୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ଏହି କଥା ଭାବି ମୁଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲୁ । ହେ ସୁଜନମାନେ, ସାବଧାନରେ ଶୁଣ ।

ବଦ୍ୟୁତକେଶ ବଂଶରେ ଜାତ,
ସୁମାଳୀ ମାଳୀ ଯେ ମାଲବନ୍ତ,
ସ୍ୱର୍ଗ ଲୁଣ୍ଠନେ ଅଛି ଅହିତ ଧ୍ୟାନ କରି ଯେ ।
ବଧୁ-ସମରେ ଜ୍ୟୋତି ଜ୍ୱଳିତ
ବଧୁ ସମରେ ହେଲେ ଆଗତ
ସେ ଆଶ୍ୱେହିତ ଅଛି-ଅହିତ ଗଦାବଜ୍ର ଧରି ଯେ ।
ବଜାଇଣ ଶଙ୍ଖାସ୍ତ୍ର କରଣେ ଘାତ ଯେ ।
ବଧ କଲେ ଶଙ୍ଖାର ଦ୍ୱିଜୟ ଭ୍ରାତ ଯେ ।
ବଡ଼ିଆ ଲଭି ପାତାଳେ ଲୁଚି
ଲଙ୍କା ବଡ଼ିଆପୁରକୁ ମୁଣ୍ଡି,
ଲଙ୍କା ଯେ ଦଣ୍ଡ ପାଣିରେ ରବି ଭୟ ଯେମନ୍ତ ଯେ । ୫ । ୫
ବାହାର ପୁଣ୍ୟଜନେ ହୋଇଲେ
ବିହାର ପୁଣ୍ୟଜନେ ବିହଲେ,
ରଞ୍ଜନ ପୁଣ୍ୟଜନ କୁବେରେ ସେ ଘାତ୍ରିମାନ ଯେ ।

୫ମ ପଦ—ଅହି-ଅହିତ—(ଅହି—ବୃଷ୍ଟି ପୁର, ତାହାର ଯେ ଅହିତା-
ଚରଣ କରିଥିଲେ) ଇନ୍ଦ୍ର । ବଧୁ-ସମରେ—ଚନ୍ଦ୍ର ସମାନରେ । ଜ୍ୟୋତିର୍ଜ୍ୱଳିତ
—ଦେଖ୍ୟମାନ । ବଧୁସମରେ—ଦେବ ଯୁଦ୍ଧରେ । ଅହି-ଅହିତ—ଗରୁଡ଼
[ଅହି—ସର୍ପ, ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଅହିତାରଣ କରେ] । ଗଦାବଜ୍ର—ପଦାପଦ ।
ଶଙ୍ଖାର—ଶଙ୍ଖ ଓ ଚକ୍ର । ଶଙ୍ଖାର—(ଶଙ୍ଖ + ଅର) ଅର୍ଥାତ୍ ଶଙ୍ଖ ନାମକ ରାକ୍ଷସର
ଶତ୍ରୁ, ବିଷ୍ଣୁ । ଦଣ୍ଡପାଣି—ଦଣ୍ଡ ଆସି ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ପୁଣ୍ୟଜନେ—ରାକ୍ଷସମାନେ । ପୁଣ୍ୟଜନେ—ଉତ୍ତମ
ଲୋକମାନେ । ପୁଣ୍ୟଜନ—ଯକ୍ଷଗଣ । ବାସ ନଗର—ଲଙ୍କାପୁର । ପାଣି-

୫ମ ପଦ—ବଦ୍ୟୁତକେଶ ରାକ୍ଷସବଂଶରେ ମାଳୀ, ସୁମାଳୀ ଓ ମାଲବନ୍ତ
ନାମରେ ତିନିପୁର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ଲୁଣ୍ଠି କରନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କଲେ । ଚନ୍ଦ୍ର କରଣ ପରି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ବିଷ୍ଣୁ ଗରୁଡ଼ ଆଶ୍ୱେହିଣ
କରି, ଗଦା ପଦ୍ମ ହସ୍ତରେ ଧରି ଦେବାପୁର ଯୁଦ୍ଧରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ
ଚନ୍ଦ୍ରାଦାତରେ ମାଳୀ ଓ ମାଲବନ୍ତ ରାକ୍ଷସକୁ ବଧ କରି ଶଙ୍ଖନାଦ କଲେ । ତାହା
ଦେଖି ସୁମାଳୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ୱତ ହୋଇ ବଟପୀ ସ୍ତ୍ରୀ ରାଜଦଣ୍ଡ ଆସିକୁ ଡରି ଲୁଚିଲ
ପରି, ଲଙ୍କାଗଡ଼ ତ୍ୟାଗ କରି ପାତାଳରେ ଲୁଚିଲ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ରାକ୍ଷସମାନେ ଲଙ୍କାପୁରରୁ ବାହାର ହୋଇଗଲେ, ଉତ୍ତମ
ଲୋକମାନେ ଆସି ତହିଁରେ ବିହାର କଲେ, କୁବେର ଯକ୍ଷମାନଙ୍କ ସହିତ

ବାସ ନଗର ପାଖ ନଗର ନଗର ତଳେ କରି ସଭର,
ଜଗତତାତ-ସୁତ-କୁମର କଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ଯେ ।
ବହୁ ସମୟ ଅନ୍ତେ ଏହି ପ୍ରକାରେ ଯେ ।
ବାଉଁ । ପାଇ ସୁମାଳୀ ଏମାନ ଶୁରେ ଯେ ।
ବିଶ୍ୱବାସୀର ସନ୍ନିଧି ନେଲ ଦୁହିତା ରସନଧି
ଶୋଭାରେ କରେ ସେ ଧିକ ଧିକ ନାଶମାତରେ ଯେ । ୩
ବାଙ୍କେ ଅନାଲ ଅଙ୍କେ ପକାଇ ସେ ପଙ୍କେରୁହ ଶରକୁ ନେଇ
ଶଙ୍କେ ମଦନ ଆତଙ୍କେ ତହିଁ ମୁନିଉତ୍ତମ ଯେ ।
ବୋଲେ ସୁନ୍ଦର କୋଲେ ମୋ ବସ ଭୁଲେ ମଜ୍ଜ ତୋ ହୋଇବ ତୋଷ
ଭୁଲେ ତୋ ରୂପେ ମୋର ମାନସ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରେମ ରେ ।

ନଗର—ପାଖରେ ଥିବା ପବତ, ସୁବଳ । ନଗର ତଳେ—ବୃଷ ମୂଳରେ
ଜଗତ-ତାତ-ସୁତ-କୁମର—(ଜଗତ ତାତ—ବ୍ରହ୍ମା, ତାଙ୍କ ସୁତ ସୁଲକ୍ଷ୍ମ୍ୟ,
ତାଙ୍କ କୁମର) ବିଶ୍ୱବା ରାଷି । ଧିକ ଧିକ କରେ—ନିନ୍ଦାକରେ ।

୨ମ ପଦ—ଅଙ୍କ—ହୋଡ଼ । ପଙ୍କେରୁହ—ପଦ୍ମ । ମଦନ ଆତଙ୍କେ—
କନ୍ଦର୍ପ ଭୟରେ । ରାଷିଶୟରେ—ଅସୁର ଦେହରେ । ସନ୍ଧ୍ୟାମଣି—ସ୍ୱର୍ଗରାଜ,
ରାବଣୀ ।

ସେଠାରେ ବାସ କରିବାରୁ ତାହା ଅଶେଷ ଶୋଭା ଧାରଣ କଲ । ଲଙ୍କା ନଗରର
ଅସୁରରେ ଥିବା ସୁବଳ ପବତର ନିମ୍ନଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ବୃଷ ମୂଳକୁ ଭଲ
ସ୍ଥାନ ମନେ କରି ବିଶ୍ୱବା ରାଷି ସେହିଠାରେ ବାସ କଲେ । କେତେକ ଦିନପରେ
ସୁମାଳୀ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ରୁରବାସ ଶୁଣିପାରି, ଶୃଙ୍ଗାର ରସର ନିଧି ଅଟେ ଯେ
ଦୁହିତା (ନିକଷା) ତାହାକୁ ବିଶ୍ୱବା ରାଷିଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଲା । ସେହି କନ୍ୟା
ନିଜର ଶୋଭାରେ ସମସ୍ତ ନାୟକଙ୍କୁ ଧିକ୍କାର କରୁଥିଲା ।

୨ମ ପଦ—ସେହି କନ୍ୟା ରାଷିଙ୍କ ବନ୍ଧବରେ ଅନାଇ, ତାଙ୍କ ଭ୍ରମରେ
ନିଜର ଶର ରୂପ ପଦ୍ମ ନେତ୍ର ନିକ୍ଷେପ କଲା (କଟାକ୍ଷ ପାତ କଲା); ତେଣୁ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ
ବିଶ୍ୱବା କନ୍ଦର୍ପ ଭୟରେ ଭୀତ ହୋଇ କହିଲେ, “ହେସୁନ୍ଦରୀ ! ମୋ କୋଳରେ ବସ
ତୋ ସହିତ ମଜ୍ଜି ମୁଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବି । ତୋହର ରୂପ ଶୋଭା ଦେଖି ମୋ ମନ ଭୁଲ
ଗଲା, ତୁ ପ୍ରେମ ପ୍ରକାଶ କର ।” ରାଷି ଏହା କହିବାରୁ କନ୍ୟା ତାଙ୍କୁ ଓଲଟି ହୋଇ

ବାମା ଓଳଗି ସନମତ କରାଇ ଯେ ।

ବନ୍ଧି ସାକ୍ଷିରେ ବିଭାଗିବ ବଢ଼ାଇ ଯେ ।

ବେଗେ ସୁରତ ରତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାମଞ୍ଚି ସେ ତାର ଗର୍ଭରେ

ଜାତ ହୋଇଲେ ରକ୍ଷ ଶକ୍ତିରେ ସୁତ ତନୟୀ ଯେ । ୭ । ୬

ବିଂଶତିଭୁଜ ଦଶାନନରେ କି ଦଶା ଦେବ ଦେବ କିନ୍ନରେ,

ନର ନାଗରେ ଧରଣୀ ଅରେ ହେଉଁ ପତନ ଯେ ।

ବିକଟରୂପ ପ୍ରକଟ ଅତି ରକତପରା ବ୍ୟକଟ କାନ୍ତି,

ଘଟଣ ଘଟ ସଦୃଶ ଶୁଦ୍ଧ ଭୈରବ ସୁନ ଯେ ।

ବଧୀରତା ନିକଟ ଶୁଣିଲୁ ଜନ ଯେ ।

ବିଗତ ଯେ ଶ୍ଵାସଣେ ତନି ନନ୍ଦନ ଯେ ।

ବୋଇଲେ ସେ ଦଶ ବଦନ, କୁନ୍ଦ-ଶବଣ ଯେ ବିଭୀଷଣ

ନନ୍ଦନା ସୂର୍ଯ୍ୟଶାର ନୟ ସୂର୍ଯ୍ୟସମାନ ଯେ । ୮ । ୮

୮ମ ପଦ—ନର ନାଗରେ—ନର ଲୋକରେ ଓ ନାଗ ଲୋକରେ ।
ଘଟସଦୃଶ—ମାଠିଆପରି । ଘଟଣ—ଗଡ଼ଣ । ଶୁଦ୍ଧ—କର୍ଣ୍ଣ । ଭୈରବ—
ଭୟଙ୍କର । ବିଗତ—ରହିତ । ସୂର୍ଯ୍ୟସମାନ—କୁଲପରି ।

ସମ୍ମତ ପ୍ରକାଶ କଲ । ଋଷି ଅଗ୍ନି ସାକ୍ଷିକର ବିବାହକାର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା
ସମୟରେ ତାହା ସହିତ ସୁରତରେ ରତ ହେଲେ । ସେ ତ ରକ୍ଷସୀ, ତେଣୁ
ତାହା ଗର୍ଭରୁ ରକ୍ଷସ ଶକ୍ତିରେ ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲେ । ୭ ।

୮ମ ପଦ—କୋଡ଼ିଏ ହାତ, ଦଶମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ ପୁତ୍ରର ଗର୍ଭରୁ ପତନ
ହୁଅନ୍ତେ ‘ଦେବ କିନ୍ନର ନର ନାଗ ଲୋକଙ୍କୁ କି ଦଶା ଦେବ?’—ଏହା ଭାବ
ଧରଣୀ କର୍ମିଲ । ଅତି ବିକଟାଳ ରୂପବିଶିଷ୍ଟ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କାନ୍ତି, ମାଠିଆ ପରି
କାନକୁ ଧାରଣ କରି ଦ୍ଵିଷ୍ଟାୟ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲ । ତାହାର ଶକ୍ତିରେ
ନିକଟରେ ଥିବା ଲୋକମାନେ ବଧୂର ହୋଇଗଲେ । ଶ୍ଵାସଣ ରହିତ (ଅର୍ଥାତ୍
ସୁନ୍ଦର) ତୃଷ୍ଣାୟ ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲ । ସେମାନେ ଦଶାନନ, କୁନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ, ବିଭୀଷଣ
ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ । ଯେଉଁ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲ, ତାହାର ନୟସବୁ
କୁଲପରି ଥିବାରୁ ତାହାର ନାମ ସୂର୍ଯ୍ୟଶା ହେଲ ।

ବୃଦ୍ଧି ପଡ଼ନ ଦିନକୁ ଦିନୁ, ଶିର ସମରେ ଦଶିଲ ତନୁ,
 ଶିଶୁସମରେ ଏ ଅନୁମାନୁ ନୁହଇ ଆନ ଯେ ।
 ବିଶାଳ ମହାଶାଳ କି କର, ସାନୁ ସମାନେ ଉନ୍ନତ ଶିର,
 କୁଶାନୁପରି ତେଜନିକର ଜୁଳିତ ଘେନ ଯେ ।
 ବିଦ୍ୟମାନ ଖୋଟର ତଥା ଲେଉଟନ ଯେ ।
 ବର୍ଦ୍ଧମାନକରତା ଜୀବ ଶୋଚନ ଯେ ।
 ବୁଲିଲେ ପୁରେ ପୁରେ ସୁନ୍ଦରେ ମାଡ଼ିଲେ ନାନାଦ୍ରବ୍ୟ ଭଷରେ
 ଗଲୁ ଦ୍ରାବଣ ସମୁଦ୍ରରେ ଯେ କୁନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ ଯେ । ୧ ।
 ବହୁତ ଜନ ଜୀବନ ନେଇ ଉତ୍ତରକୁରୁ ପ୍ରଦେଶେ ଯାଇ
 ଉତ୍ତର ଫୁରୁତର ନ ସହି ଇନ୍ଦ୍ରେ ନ ମାନ ଯେ ।
 ବକ୍ରାକାତକୁ ମଣି କରଇ ଉତ୍ପାଟି ଦନ୍ତ ଶିରବତେ
 ପ୍ରହରେ ମୋହ ପୁରୁଷିଶ୍ଵର ପଳାଇ ଘେନି ସେ ।

୧ମ ପଦ :- ଶିର-ପବତ । ତନୁ-ଦେହ । କର-ହାତ । ସାନୁ-
 ଶୂଙ୍ଗ । କୁଶାନ-ଅନଳ । ଖୋଟର-କନ୍ଦର । ଶୋଚନ-ଶୋକ ।

୧୦ମ ପଦ :- ଉତ୍ତରକୁ ପ୍ରଦେଶ-ସ୍ଵର୍ଗ । ଫୁରୁତର-କର୍କଶ,
 ନିଷ୍ଠୁର । ଉତ୍ତର-ପ୍ରଦେଶ । ଇନ୍ଦ୍ରେ-ଭୁକ୍ତ । ପୁରୁଷିଶ୍ଵର-ଇନ୍ଦ୍ର । ବକ୍ରାଶ୍ଵର-
 ସ୍ଥାନ-ବାପର ଶଶିର ଘର, ସୁମାକର ବାସଭବନ, ପାତାଳ । ଦଶାସ୍ୟ--

୯ମ ପଦ :- ପୁରମାନେ ଯନ୍ତରେ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କର
 ଦେହ ଶ୍ରୀଷ୍ଟକାଳର ପବତପରି ଦେଖାଗଲା । ଏହା ଅନୁମାନରୁ ଆନ ନୁହେଁ ।
 ତାହାଙ୍କର ହାତ ମହାଶାଳ ପରି ବିଶାଳ, ଶିର ପବତ, ନେତ୍ର କନ୍ଦର ଆକାର
 ଧାରଣ କଲ ଏବଂ ଦେହର ତେଜ ଅଗ୍ନି ସମାନ ଝଟକି ଉଠିଲା । ସେମାନେ ସମସ୍ତ
 ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଶୋକ ବଢ଼ାଇଲେ । ମନ ଇଚ୍ଛାରେ ଚାହିଁଆଡ଼େ ବୁଲି ନାନାପ୍ରକାର
 ଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ଖାଇଲେ । ସହିପରି ବାରବର୍ଷ ବିଜଗଲା; ତତ୍ପରେ କୁନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ—

୧୦ମ ପଦ—(ତତ୍ପରେ କୁନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣ) ବାଟରେ ବହୁତ ପ୍ରାଣୀ ବିନାଶ କରି
 ସ୍ଵର୍ଗକୁ ଯାଇ ନାନା ଉପଦ୍ରବ କଲା । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନ ମାନି ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର କଥାମାନ
 କହିଲା । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଳ ପ୍ରହାରକୁ ଭୁକ୍ତ ମନେ କରି ଶିରବତ ହସ୍ତୀର ଦନ୍ତକୁ
 ଉପାଡ଼ି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରହାରନ୍ତେ, ଇନ୍ଦ୍ର ଅଚେତନ ହେଲେ । ଶିରବତ ତାହାଙ୍କୁ

*

ବିଭୀଷଣ ପକ୍ଷରେ ହୁଏ ରଚିତ ଯେ ।

ବସୁନ୍ଧରାଙ୍କୁ ସ୍ଥାନେ ଦଶାସ୍ୟ ଗତ ଯେ ।

ବିଭୀଷଣ ମଣ୍ଡଳରେ ତପସ୍ୟା ଜଗଜ୍ଜୟରେ କରି ମନସା

ଅଶନପୁରେ ଦିବସ ନିଶା କାଳ ବଞ୍ଚିତ ଯେ । ୧୦ । ୮୦

ବିଶନ ଶୁଭ ଲେଖନବର୍ଣ୍ଣ ମୁଣ୍ଡ ପ୍ରତ୍ୟାମାନେ ଦହନ

କରିଣ କଲ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପଠନ କଷ୍ଟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯେ ।

ବଲ୍ଲିକା ରତି ଭୁଜ ମୁର୍ଦ୍ଧାରେ ସେ ଦଣ୍ଡ ଭୂମି ଶ୍ରବେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ

ଧମନୀ ଗୁଣ କରି ବେଧାରେ ବିନୟୀ ଗୀତ ଯେ ।

ବାଉଁ ଗାଉଁ ହୋଇଲେ ଆସି ପ୍ରସନ୍ନ ଯେ ।

ବର କାମନାପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ପ୍ରଦାନ ଯେ ।

ବର୍ତ୍ତୁ ମୁଗ ଛପନଗଣ୍ଡା ବରଣୀ ହେବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡା

ଧୀରା ହରଣ ନିଶ୍ଚୟ ମରଣ କାରଣ ଜାଣ ରେ । ୧୧ । ୯୧

ରବଣ । ବିଭୀଷଣମଣ୍ଡଳରେ — ଦେବୀ ପୀଠରେ । ମନସା — ଲଜ୍ଜା । ଅଶନପୁରେ —
ଅନାହାରରେ ।

୧୦ ପଦ :— ବିଶନ ବିଧାତା । ଶୁଭ — କପାଳ । ଲେଖନବର୍ଣ୍ଣ ମୁଣ୍ଡ
— ଅକ୍ଷର ଲେଖାଥିବା ମୁଣ୍ଡ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ — ରବଣ । ବଲ୍ଲିକା — ଶାଶା । ଧମନୀ —
ଶିଶୁ । ବେଧାରେ — ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ । ବରଣୀ ହେବ — ପୂଜା ପାଇବ ।

ନେଇ ପକାଇ ଗଲ । ବିଭୀଷଣ ଯକ୍ଷ ଲୋକରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ କଲ । ରବଣ
ପାତାଳ ପୁରକୁ ଜୟ କରିବାକୁ ଗଲ । (ଏହିପରି ତିନିଭାଇଙ୍କୁ ତିନିପୁରରେ ଯୁଦ୍ଧ
କରି ଧାରି) ଜଗତ ଜୟ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବିଭୀଷଣ ଦେବୀଙ୍କ ପୀଠରେ
ଅନାହାରରେ ଦିନ ରାତି ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

୧୧ ପଦ :— (ଜ୍ୟେଷ୍ଠ) ରବଣ ଆପଣାର ମୁଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନଳରେ
ଦଗ୍ଧ କରି ଲଲଟରେ ଥିବା ବିଧାତା ଲିଖିତ ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କୁ ଅତି କଷ୍ଟରେ ପାଠ
କଲ ! (ନିଜ ଲଲଟରେ ଉଲ ଲେଖା ନାହିଁ—ଏହା ଜାଣି) ସେ ନିଜ ଭୁଜକୁ
ଦଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୂମି, ଶିରକୁ ତାର କରି ସେହି ଶାଶାରେ ବିନୟରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ସ୍ତବ
ଗାନ କଲ । ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଆସି କହିଲେ, “ତୁ ଛପନଗଣ୍ଡା ଯୁଗ ଯାଏ ବଞ୍ଚି
ରହିବୁ । ତୋହର ଖଣ୍ଡା ସମଗ୍ର ଜଗତରେ ପୂଜା ପାଇବ (ତୁ ଜଗତଜୟୀ ହେବୁ) ।
ନାହିଁ ଧୀରା ହରଣ ତୋହର ମରଣ କାରଣ ଅଟେ—ଏହା ମନେ ରଖ ।”

ବେଘରେ ସୀତା ବହୁ ଯୋଷିତା ଯେ ହୋଇଥିବ ଜନକସୁତା
ବହୁତ ରାମ ପରକାଶିତା ଯେ ଦାଶରଥ ଯେ ।

ବାବଦେଶ ଆସି ବସିଲେ ଗଲେ କୁନ୍ତକର୍ଣ୍ଣର ବରଦକାଳେ
ନିଦ୍ରା ମୁଁ ଯିବି ବୋଲି ଚପଳେ ମାଗିଲି ତଥୁ ଯେ ।

ବସୁରକ ନ ପୁରୁ ଉଠିବୁ ଯେବେ ରେ ।

ବଧ ଅବଶ୍ୟ ହେବ ତୋହର ତେବେ ରେ ।

ବିଷ୍ଣୁ ଭକତ ହୋଇ ଅମର ଜଗତ ମଧ୍ୟେ କର ବିହାର
ଗତ ପଦ୍ମଜ ଦେଇ ଏ ବର ସାନ୍ତୁଜ ଜବେ ଯେ । ୧୨ ।

ବାହୁଡ଼ି ତହୁଁ ପାତାଳେ ବଜି ନିକଷାମୁଜସୁଞ୍ଜକୁ ସାଜି
ବେଢ଼ିଲେ ଲଙ୍କା କୁବେର ତେଜି ଗଲି ସେ ପୁର ଯେ ।

ବିମାନେ ନେଲୁ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ବି-ମାନେ ଯଥା ଗଗନେ ଗତ
ସେ ମନୋରଥ ରଥ ପ୍ରାପତ ଇଚ୍ଛ ସମର ଯେ ।

୧୨ଶ ପଦ :—ବେଘରେ—ଜଗତରେ । ଯୋଷିତା—ସୁୀ । ବାବଦେଶ,
—ସରସ୍ୱତୀ । ବରଦକାଳେ—ବରଦେବୀ ସମୟରେ । ଚପଳେ—ଶୀଘ୍ର ।
ପଦ୍ମଜସୁଦ୍ଧା । ସାନ୍ତୁଜ—ବିଶ୍ୱାସୀ । ଜବ—ଶୀଘ୍ର ।

୧୩ଶ ପଦ :—ରାଜି—ଶୋଭିତ ହୋଇ । ନିକଷାମୁଜସୁଞ୍ଜକୁ—
ଅସୁରଗଣଙ୍କୁ । ସଜି—ସଜି କରି । ବି-ମାନେ—ପକ୍ଷୀମାନେ । ମନୋରଥ—(ମନ)

୧୨ଶ ପଦ :—ଜଗତରେ ବହୁତ ସୁୀ ଲୋକ ସୀତା ନାମ
ବହୁଜନ୍ମ; ରାମ ନାମରେ ବହୁତ ଲୋକ ଥାଇ ପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ଯେଉଁ ସୀତା
ଜନକରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା ହୋଇଥିବେ, ତାହାଙ୍କୁ ହରିଲେ, ଦଶରଥଙ୍କର ପୁତ୍ର
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତୋତେ ମାରିବେ । କୁନ୍ତକର୍ଣ୍ଣକୁ ବରଦେବୀ ସମୟରେ ସରସ୍ୱତୀ ଆସି
ତାହା କଣ୍ଠରେ ବସିଲେ । ତେଣୁ ସେ ତରତରରେ ‘ମୁଁ ନିଦ୍ରା ଯିବି’ ବୋଲି ବର
ମାଗି ଦେଲୁ । ତାହା ଶୁଣି ବ୍ରହ୍ମା ବର ଦେଲେ “ବର୍ଷେ ପୁଣ୍ୟ ନ ହେଉଣୁ ଯେବେ
ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିବୁ, ତାହା ହେଲେ ଅବଶ୍ୟ ତୋର ନିନାଶ ହେବ ।” “ବିଷ୍ଣୁ ଭକ୍ତ ଓ
ଅମର ହୋଇ ଜଗତରେ ବିହାର କରିବୁ”—ଏହି ବର ସାନ ରାଜ ବଞ୍ଚିଷଙ୍କୁ
ଦେଇ ବ୍ରହ୍ମା ବେଗରେ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ ।

୧୩ଶ ପଦ (ସେ ଡିନିଶ୍ୱର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇଲା ପରେ)
ସେଠାରୁ ବାହୁଡ଼ି ପାତାଳ ପୁରରେ ବିରାଜିତ ହେଲେ । ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ପକ୍ଷୀଭୂତ
କରି ଲଙ୍କାକୁ ଯାଇ ଚଢ଼ାଉ କଲେ । କୁବେର ପୁଣ୍ୟକଥାରେ ବସି ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି
ନେଇ ପକ୍ଷୀମାନେ ଆକାଶରେ ଉଡ଼ିଗଲେ ଲଙ୍କା ପୁର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ବାବଶ

ବିଶ୍ୱେ ଉକ୍ତସ୍ତୁତ୍ର ପ୍ରକଟ କରି ଯେ ।

ବିଧୁ ନୁହ ବିଧୁକୁ ଗ୍ରାସିଲ ପରି ଯେ ।

ବିଶ୍ୱ କେତୁରେ ହୋଇ ଅଦମ୍ଭ ।

ଶୋଭା ଆରମ୍ଭ ରମ୍ଭା ସୁରମ୍ଭା

ଉତ୍କୁହ ହରି ହୋଇଲ ବିଷ୍ଣୁ ମୟକୁମାରୀ ଯେ । ୧୩ । ୧୩

ବୃଷସଦୃଶ ସୁରଭୀଳୀ

ଗୋଷ୍ଠ କୋଷ୍ଠରେ କଲ ସେ କେଳି

ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ସମାନେ ଝିଲ ଅନେକ ସୁନ୍ଦ ଯେ ।

ବଞ୍ଚିବା କିସ ଜ୍ୟେଷ୍ଠକୁମାର

ଜାତ ରଞ୍ଜିତ ଶୁଣି କୁମାର

ଶୁଣି ସେ ମେଘନାଦ ଉପର ପଡ଼ି ଅଚେତ ଯେ ।

ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ରଥ ଗତି କରେ) ପୁଷ୍ପକବିମାନ । ବିଧୁନୁହ ରହୁ
ବିଶ୍ୱକେତୁ—କନ୍ଦର୍ପ । ଅଦମ୍ଭ—ଦମ୍ଭହୀନ । ଶୋଭା ଆରମ୍ଭ—(ଶୋଭାରେ ଯେ
ପ୍ରଥମ) ଅତି ସୁନ୍ଦର । ସୁରମ୍ଭା—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କବଳୀଗର । ମୟକୁମାରୀ—ମୟଦୈତ୍ୟର
କନ୍ୟା ମନ୍ଦୋଦରୀ ।

୧୪ଶ ପଦ :- ସୁରଭୀ—କାମଧେନୁ । ଆଳୀ—ସଖୀ (ସଠା ର ସା) ।
ଗୋଷ୍ଠରେ - ସମୂହରେ । କୋଷ୍ଠ - ଘର । ପ୍ରଜାପତି - ବ୍ରହ୍ମା । କୁମାର—
କାର୍ତ୍ତିକେୟ । ମେଘନାଦ—ମୟୁର । ବନ ବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥାନ—ଜଳବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥାନ
ଅର୍ଥାତ୍ ଲଙ୍କା । ପିଣିତ—ମାଂସ ।

ମନ ଜାଣି ଗତି କରୁଥିବା ପୁଷ୍ପକବିମାନ ପାଇବା ଲଙ୍କାରେ କୁବେରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ
ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଗଲ ଓ ବିମାନକୁ ବଳାକାରରେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଚଢ଼ାଇ ଆଣିଲ ।
ବହୁ ଚନ୍ଦ୍ରମାଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କଲପରି ସେ ଭୟଙ୍କର ତେଜ ପ୍ରକାଶ କରି ସମଗ୍ର ସଂସାରକୁ
ଗ୍ରାସ କଲ (ଜୟ କଲ) କନ୍ଦର୍ପ ପୀଠାରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ସେ ପରମାସୁନ୍ଦରୀ
ଉନ୍ମୋରୁବିଶିଷ୍ଟା ରମ୍ଭା ଅସ୍ପଷ୍ଟକୁ ହରଣ କଲ ଓ ମୟଦୈତ୍ୟକୁମାରୀ
ମନ୍ଦୋଦରୀକୁ ବିବାହ କଲ ।

୧୫ଶ ପଦ—ବୃଷଭ ଯେପରି ଗାଈ ଗୋଠରେ କେଳି କରେ, ସେହିପରି
ସେ ରାବଣ ବୃହରେ ବୃଷଭ ପରି ସୁନ୍ଦରୀ ସୀମାନଙ୍କ ସହିତ କେଳି କଲ । ସେହି-
ଦେହରୁ ଦକ୍ଷଙ୍କ ସମାନ ଫଣ୍ଡିମାନ ସ୍ୱପ୍ନ ସବୁ ଜନ୍ମ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ କଥା
କଥଣ ବା ବଞ୍ଚିତା କରିବ ? ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁନ୍ଦର ଲଙ୍କ ସମୟର ରଞ୍ଜିତ ଶୁଣି
କାର୍ତ୍ତିକେୟ ମୟୁର ପିଠିରୁ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇ ଅଚେତନ ହେଲେ । ତାହାର ଶବ୍ଦ

ବଳେ ମେଢ଼ନାଦରୁ ତାହାର ସ୍ବନ ଯେ ।

ବହେ ସେ ମେଢ଼ନାଦ ନାମ ପ୍ରଧାନ ଯେ ।

ବନ-ବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥାନରେ ରହୁ ସିଂହ ଶାଢ଼ୁଳ ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ,
ବଲର-ମୃଗ ପିଣିତ ଧାୟି ଆଉ ନୟନ ଯେ । ୧୪ । ୧୫

ବାମ କରରେ ହୋଇଣ ବାମ ବାମଦେବର ଗିରି କୁସୁମ,
ପରି ଉପାଟି ଧରଣେ କ୍ଷମ ହେବାକାଳରେ ଯେ ।

ବାହାର ଦରବଣେ ଏ ସ୍ବର ଉତ୍ତରଠାରୁ ରବଣେଶ୍ବର,
ଦେଖିଲେ ପଞ୍ଚଦିଗୁଣ ଶିର ସେ ବହୁବାର ଯେ ।

ବିଶେଷତ ଦେଖିଲେ ଇକ୍ଷଣ କର ଯେ ।

ବିଳାସକୁ ଦୈତ୍ୟର ସ୍ପର୍ଶନଗର ଯେ ।

ବିଲିକ ରୌପ୍ୟନଗରେ ସ୍ଥିତ ଉପୁଜି ଯାଇ ଏ'ଉଣା ହେ,
କ୍ଷୋଭ ତ ବେନଜନେ ବିଭୁତ ଆନ ପ୍ରକାର ଯେ । ୧୫ । ୧୬

୧୫ଶ ପଦ—ବାମ—ବିପକ୍ଷ । ବାମଦେବର ଗିରି - ମହାଦେବଙ୍କର
ଗିରି, କୈଳାସ ପର୍ବତ । ଦରବଣେ - ଉପୁର । ଇକ୍ଷଣ—ତତ୍ତ୍ୱ । ବିଭୁତ—
ସାମର୍ଥ୍ୟ ।

ମେଢ଼ନାଦରୁ ବଳିବିବରୁ ତାହାର ପ୍ରଧାନ ନାମ ମେଢ଼ନାଦ ହେଲା । ତତ୍ପରେ
ଆଉ ଯେତେ ସ୍ବନ ସେମାନେ ସିଂହ ବ୍ୟାଘ୍ରଙ୍କ ପରି ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇ ଶସ୍ତ୍ର ରୂପ
ମୃଗର ମାଂସକୁ ଧାନ କରି ଜଳବେଷ୍ଟିତ ଲଙ୍କାସ୍ଥରେ ରହିଲେ । (ସିଂହ
ବ୍ୟାଘ୍ରମାନେ ମୃଗ ମାଂସ ଖାଇବା ଆଶାରେ ବନ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥାଆନ୍ତି) ।

୧୫ଶ ପଦ—ରବଣ ପ୍ରତିକୂଳ ହୋଇ ବାମଦେବରେ ଶିବଙ୍କର ଗିରି କୈଳାସକୁ
ସୁଲପରି ଉପାଟି ଧରିବାକୁ ଗଲବେଳେ, ଉଷ୍ମ ପାଇ ମହାଦେବ ତାକୁ ଦେଖି
ଏହା କହିଲେ—“ମୁଁ ଉତ୍ତର, ଏ ରବଣେଶ୍ବର, ମୋହର ପାଞ୍ଚବଦନ, ଏହାର
ବଶବଦନ । ବିଶେଷରେ ଗଣନା କରି ଜାଣିଲେ, ମୋହର ପନ୍ଦର ଆଖି, ଏହାର
କୋଡ଼ିଏ ଆଖି । ମୁଁ ରୌପ୍ୟମୟ କୈଳାସକନ୍ଦରରେ ବାସ କରେ, ସେ ସ୍ପର୍ଶମୟ
ଲଙ୍କାସ୍ଥରେ ବାସ କରୁଛି । କ୍ଷୋଭ ବିଷୟରେ ମୋହର ବିଭୁତ (ଉଷ୍ମ) କ୍ଷୋଭ
ଓ ତାହାର ବିଭୁତ ବିଶେଷ ଯୋଗ୍ୟ କ୍ଷୋଭ । ଅତଏବ ଏହାଠାରୁ ମୁଁ ସବୁ
ଭୁଣ୍ଡରେ ଉଣା ।” (ଏପରି ଶୁଣି ଉକ୍ତ ମନରେ ଜାତ ହେଲା) ।

ବାରବଣି ଏ ଚରକ-ଚର ଅଧୀର ଥିଲା ଅତି ମାତର,
ଯାହା ପ୍ରତାପେ ହୋଇ କାତର ସେ ଚରଚର ଯେ ।

ବ୍ୟାକୁଳ ଜାତ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚର ଆନେ ସୁସ୍ରବେ ଏହା ଆହାର,
ବେନି ଦେନଲେ ହୃଦଭିତର ଏହି ବିଗୁର ଯେ ।
ବାହୁ ନ ଘୁଣି ଯାଇ ମୀନଙ୍କୁ ଖାଇ ଯେ ।
ବଡ଼ ବଂଶଜମାନ ବନ୍ଧିବା ରୁହିଁ ଯେ ।

ବନ୍ଧୁଗଣଙ୍କୁ ସେ ଶାନ୍ତି କାନ୍ତି ନାମେ ସମର୍ପି ଦିବ୍ୟ ପୁବଣ୍ଡା,
 ସୁନାମ କଲେ କୋଷେ ତା ସ୍ଥିତି ରହୁକୁ ଦେଇ ଯେ । ୧୭ । ୧୩
 ବହୁ କୃପାଣ ସାଧନ କରେ ଛେଦର ଶଙ୍କା ଜନ୍ମ ପୁଣିରେ,
 ଆରମ୍ଭ, ହୋମ କର୍ମ କୁଣରେ ବଦନ ଶୁଦ୍ଧି ଯେ ।
 ବାଟୁଳି ଧରୁ ହୋଷ୍ଟ ଚମକେ ଶ୍ରେୟନକାଳେ ଉପୁଦ ଶାନ୍ତି,
 ଶୟନେ ଭୁଲି କରଣେ ଶଙ୍କେ ଶାନ୍ତୁଲି ନିତି ଯେ ।

୧୭ ଶ ପଦ — ବାରିଭାଣି — ସାଗର । କୋଷ — ଭଣ୍ଡାର ।

୧୭ଶ ପଦ—କୃପାଣ—ଶତ୍ରୁଣ । ଜନ୍ମ—ଜନ୍ମଦ୍ୱୀପ, ଜାମୁଗଛ । ପୁଷ—
ପୁଷଦ୍ୱୀପ, ତନ୍ତୁଳ ବୃକ୍ଷ । କୁଶ—କୁଶଦ୍ୱୀପ, କୁଶ । ଦ୍ରୌପ—ଦ୍ରୌପଦୀପ, ବକପକ୍ଷୀ ।

୧୭ଶ ପଦ - ସମୁଦ୍ର ସବୁ ଅଭିଶପ୍ତ ତରଳ, ତେଣୁ ଅଳ୍ପ ଚଞ୍ଚଳ ଥିଲା, ମାତ୍ର ଶବ୍ଦ ପ୍ରତାପରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରୀତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ତରଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ତା ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚସମୁଦ୍ର [ଇନ୍ଦ୍ର, ସୁର, ସପ୍ତି, ଦଧି, ଦୁର୍ବ୍ୟ ସମୁଦ୍ର] ପାଞ୍ଚଲେ, “ଆମେ ଖୁସୀବରେ ଏହାର ଭକ୍ଷ ପଦାର୍ଥ । ଆମକୁ ଖାଇଯିବ ନାହିଁ ତ ?” ଏହା ଭାବ ତାଙ୍କର ଭୟ ଜାତ ହେଲା । ବେନି ସମୁଦ୍ର [ଲବଣ ଓ ଜଳସମୁଦ୍ର] ହୃଦୟମଧ୍ୟରେ ବିଚାର କଲେ, ‘ଏ ବଡ଼ ବଡ଼ ବିଂଶ ବାହୁକୁ ବଡ଼ାଇ ମୀନମାନଙ୍କୁ ଖାଇବା ଅଣାରେ ଆମ ଜଳସବୁକୁ ବୁଢ଼ାଇ ଦେବ ନାହିଁ ତ ? ସମସ୍ତେ ଏହା ବିଚାର କରି କାନ୍ତି ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଦିବ୍ୟ ଯୁବଫଳ ତାକୁ ସମର୍ପି ଓ ତାହାର ଖାନ୍ତି ପାଇ ବହୁତ ରହୁ ଦାନ କରି ତାହାର ଭଣ୍ଡାରକୁ ନିଜ ନାମରେ ଅଭିହିତ କଲେ (ଭଣ୍ଡାରର ନାମ ରହାକର ଦେଲେ) ।

୧୭ଶ ପଦ—ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ଖଡ଼ଗ ବହୁବାରୁ ଜନ୍ମଦୀପତ୍ର ପୁଣ୍ୟଦୀପ
 ଶକ୍ତି କଲେ ଯେ, ଏ ଆତ୍ମକୁ ଜାମୁଗର ଓ ତନ୍ତୁଳି ରେ ଶ୍ରବି ହାଣି ପକାଇବ କି ?
 କୁଶ ଦୀପର ଉୟୁ ଜାତ ହେଲା ଯେ, ମୋତେ କୁଶ ଶ୍ରବ ଏ ହୋମ କାର୍ଯ୍ୟରେ
 ଲଗା ରବ କି ? ବାଟଳି ଧରିବାରୁ ମୌଣ୍ଡଦୀପ ଉୟୁରେ ଚମକି ବିରୁଚିଲା,

ବହୁ ଦେବପୂଜନ ପୁଷ୍ପରେ ଭୟ ଯେ ।

ବଳେ ଉପାଡ଼ି ନେବ ହୋଏ ଉଦୟ ଯେ ।

ବିଭୋଗ କର ପ୍ରତାପେ କର

କରଇ ହେଲେ ପ୍ରଜାଆକାର

ପୃଥ୍ବୀମଣ୍ଡଳ ରଜାନକର ମହାଦୁର୍ଜୟ ଯେ । ୧୭ ।

୧୭

ବନ୍ଦୀ ବଳୀର ଫେଡ଼ିନେ ଯାର

ଭରସାକୃତ ରସାତଳର

କୋଟିଏ ସିଂହ ବଳ ବାଳର ଧରଣେ ଇଚ୍ଛି ଯେ ।

ବିକଳଭାବ ନୋହିଲ ଲବ

ପାଇଁ ନିବିଡ଼ ଭିଡ଼ ପ୍ରାଭବ,

କେମନ୍ତ ମଞ୍ଜ କୋବିଦେ ଭାବ ଭୁଲ କି ଅଛି ଯେ ।

ଶାଳ—ଶାଳଦ୍ଵୀପ, ଶାଗ । ଭୁଳା—ଭୁଳାଶୟ । ଶାଳୁଳୀ—ଶାଳୁଳ ଦ୍ଵୀପ, ଶିମିଳୀ ଭୁଳା ।

୧୮ଶ ପଦ :- ଭରସାକୃତ—ସାହସପୂର୍ବକ । ରସାତଳ—ପାତାଳ । କୋବିଦ—ପଣ୍ଡିତ । ସହସ୍ରଭୁଜ—ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ।

ମୋତେ ବଗ ପତ୍ନୀମନେ କରି ବାଟୁଳ ମାରବ କି ? ଭୋଜନ ସମୟରେ ଶାଳଦ୍ଵୀପ ଭୟ କଲ, ମୋତେ ଶାଗ ଭାବ ଶାଲ ଦେବ ନାହିଁ ତ ? ପ୍ରତିଦିନ ଶୟନ ସମୟରେ ଶାଳୁଳୀଦ୍ଵୀପ ଶଙ୍କା ମନରେ ଭାବିଲ, ମୋତେ ଶିମୁଳୀ ଭୁଳା ମନେ କରି କାଳେ ଶୟନ କରିବ । ଦେବପୂଜା କରିବାବେଳେ ପୁଷ୍ପର ଦ୍ଵୀପ ଭୟ କଲ, ମୋତେ ପଦ୍ମପୁଲ ବିରୁଦ୍ଧ କାଳେ ଉପାଡ଼ି ନେବ । ପୃଥ୍ଵୀ ମଣ୍ଡଳରେ ଯେତେ ରଜାସବୁ ଥିଲେ; ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଜାପତି କରି, ନିଜର ବାହୁ ପ୍ରତାପରେ ତାଙ୍କଠାରୁ କର ଆଦାୟ ପୂର୍ବକ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଭୋଗ କଲ । ପ୍ରତାପରେ ତାଙ୍କଠାରୁ କର ଆଦାୟ ପୂର୍ବକ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଭୋଗ କଲ । ଏଣୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଜେୟ ହୋଇ ବିଲସିଲ । ପୁଣ୍ୟବୀର ସମସ୍ତ ରଜା ତାହାର ପ୍ରଜା ହେଲେ ।

୧୮ଶ ପଦ :- ଯେଉଁ ରାବଣର ପାତାଳରେ ଥିବା ବଳ ରଜାର ବନ୍ଦନ ଫେଡ଼ିବାକୁ ସାହସ ହେଲ, କୋଟିସିଂହ ପରାସ୍ତ ବାଳକୁ ଧରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାହେଲ, ସେ ବାଳଠାରୁ ବହୁତ ପରାସ୍ତ ପାଇଲେ ହେଁ ଲେଶ ମାତ୍ର ବିକଳ ହେଲ ନାହିଁ; ପଣ୍ଡିତମାନେ ମନରେ ଭାବ, ସେ କପରି ବୀର; ତାକୁ ଆଉ କେହି ସରିସମ ନାହାନ୍ତି । ନର୍ମଦା ନଦୀ ଓଲଟି ବହିବାର ଦେଖି ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ସହସ୍ର ବିବାଦ ବେଳ । ସେଠାରେ ବନ୍ଦନରେ ପଡ଼ିଲ (ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ଦ୍ଵାରା ବନ୍ଦୀ ହେଲ) ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ତାକୁ ଖଡ଼୍ଗରେ ହାଣେଇ ଛୁଡ଼ିଲ ନାହିଁ, ଅନଳରେ ପୋଡ଼ିଲେ ଦଗ୍ଧ ହେଲ ନାହିଁ, ଜଳରେ ପକାନ୍ତି ବୁଡ଼ି ନ ଯାଇ ରହିଲ । ମରିବା

ବାହୁଁ ସହସ୍ରଭୁଜେ ହୋଇଲ ବାପା ଯେ ।

ବହୁବାରୁ ପାଲଟି ନମିଦାନପା ଯେ ।

ବନ୍ଧନେ ପଡ଼ି ଖଡ଼୍ଗେ ନ ଛୁଡ଼ି, ଅନଳଯୋଗେ ନ ଗଲ ପୋଡ଼ି,

ଜଳେ ନ ବୁଡ଼ି ସଂସ୍ପୃ ଛୁଡ଼ି ବରେ ପ୍ରମୋଦି ଯେ । ୧୮ । ୧୯

ବେଦମଣ୍ଡାରେ ମତି ବଳାଇ ଦେଲ ସେ କନ୍ୟା ତରୁ ଜଳାଇ

ମୋ ହେତୁ ମୃତ୍ୟୁ ଏ ଶାପ ପାଇ ହେଁ ଚପଳେ ଯେ ।

ବୋଲି ମର୍କଟ ନନ୍ଦ ନନ୍ଦୀରେ ଆନନ୍ଦ ହରି ତଳପ୍ରହାରେ

ବୋଲେ ସେ ହେଉ ପ୍ରାରବ ତୋରେ ବାନରେ ନରେ ଯେ ।

ବଧୁଲ ଅନରଣ୍ୟକୁ ଅଯୋଧ୍ୟା ପୁରେ ଯେ ।

ବରାହବରେ ଅତି ମାୟାଯୁକ୍ତରେ ଯେ ।

ବଂଶେ ମୋ ନାଶ ଯିବୁ ଅବଶ୍ୟ ନର ଅବଜ୍ଞା କଲୁ ରାକ୍ଷସ,

କହିଲ ତହିଁ ସେହି ମହାଶ ହତକାଳରେ ଯେ । ୧୯ । ୨୦

୧୯ଶ ପଦ:—ନନ୍ଦୀ—ଶିବଙ୍କ ଦ୍ଵାରପାଳ । ତଳ ପ୍ରହାରେ—ରୂପଡ଼ାରେ ।

ବରାହବରେ—ପ୍ରଧାନ ଯୁକ୍ତରେ । ମହାଶ—ରାଜା ।

ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନ ରହିବାରୁ, ବ୍ରହ୍ମା ବରରେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲ । (ଅନ୍ୟର୍ଥ—କାହିଁରେ ନ ମରବାର ଦେଖି ସହସାର୍ଜନ ମନରୁ ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲ ଯେ, ଏ ବ୍ରହ୍ମା ବର ବଳରେ ଆଦୌ ମରବ ନାହିଁ ।)

୧୯ଶ ପଦ—ବେଦବଞ୍ଚା କନ୍ୟାଠାରେ ମନ ବଳାଇ ତାକୁ ବଳାହାର କରିବାରୁ ସେ କନ୍ୟା ‘ମୋ ଯୋଗୁତୋହର ମରଣହେଉ’ ଏହି ଶାପ ଦେଇ ନିଜ ଦେହକୁ ଅଗ୍ନିରେ ପୋଡ଼ି ପକାଇଲ । ସେଠାରୁ ଏପରି ଶାପପାଇ କୈଳାସ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ନନ୍ଦୀକୁ ମର୍କଟ ବୋଲି ନନ୍ଦା କଲ ଓ ରୂପେଡ଼ା ମାରି ତାହାକୁ ଦୁଃଖ ଦେଲ । ନନ୍ଦୀ କହିଲ, “(ମୋତେ ମର୍କଟ ବୋଲି ନନ୍ଦା କଲୁ) ତୁ ମର୍କଟ ଓ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ଵାର ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ପାଇବୁ ।” ତହିଁ ଅଭିଶାପ ପାଇ ଯାଇ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଅନରଣ୍ୟ ରାଜାଙ୍କୁ ଭୟଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧରେ ମାୟା ସମର କରି ବଧ କରିଲେ, ସେ ମଲବେଳେ ଶାପ ଦେଲେ, “ରେ ରାକ୍ଷସ, ତୁ ନର ବୋଲି ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା କଲୁ, ତୁ ମୋ ବଂଶର ରାଜା ହସ୍ତରେ ବିନାଶ ହେବୁ ।”

ବିବୁଧାଳୟ ଆଶ୍ଚର୍ୟ୍ୟାମ

ପର ପୁରୁଷ ଲୁଣ୍ଠନେ ଶମ

ସୁମନସ୍ତଜେ ସେ ଦଣ୍ଡ ଶମ ଶମଣେ ଦେଲ ଯେ ।

ବାନ୍ଧଲ ଅଧିକାରିକ ସୁତ

ଯାହା ଆଜ୍ଞାରେ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ

ଶାଢ଼ୀ ପାଇଲ ଜଗତୋତ ବିଧିରେ ତହିଁ ଯେ ।

ବଳିସଦ୍ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟକ କଲ ଯେ ।

ବାଜୁ ଟମକ ତାଙ୍କୁ ତମକ ଦେଲ ଯେ ।

ବଞ୍ଚିଲେ ଲୁଚି ସେ ମଦରର

ନାଗେଶବର ଗୋପ୍ୟ ସ୍ଥାନର

ମଣି ଦହୁଡ଼ି ଦେଖାଇବାର ସନ୍ନତ ହେଲ ଯେ । ୨୦ ।

20

ବଇଜୟନ୍ତ ଯାହା ଜଗତ

ବଇଜୟନ୍ତ ରଞ୍ଜିତେ ଶୁଭ

ମୋତେ ଏ ବାନ୍ଧ ନେବାକୁ ଗତି କରେ ନରରେ ଯେ ।

୨୦ଶ ପଦ:- ବିବୁଧାଳୟ - ସ୍ୱର୍ଗ । ଆଶ୍ଚର୍ୟ୍ୟାମ - ଗୌଡ଼ସାହି ।

ପୁରୁଷ - କାମଧେନୁ । ସୁମନ - ଦେବତା । ବ୍ରଜ - ସମୁଦ୍ର । ବଳିସଦ୍ - ପାତାଳ । ପକ୍ଷୀ - ଶବରପଲ୍ଲୀ । ମଦର - ନାଗେ - ଗବିତ ନାଗସମୁଦ୍ର ।

୨୧ଶ ପଦ:- ବଇଜୟନ୍ତ - ପତାଳା । ଜଗତ - ଅଞ୍ଚଳିକା । ବଇଜୟନ୍ତ - ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ଅଞ୍ଚଳିକା । ବିକର୍ତ୍ତନ - ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବେନ ଅସୁନ - ଦୁଇ ମାର୍ଗ

୨୦ଶ ପଦ - ରାବଣ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଞ୍ଜିତ ସାହି ବୋଲି ମନେ କଲ । ସେ ସ୍ଥାନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସବୁ ଗଞ୍ଜିପରି ହେଲେ । ସେ ତାହା ଲୁଟିକରି ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଲ ପର ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବହୁତ ଦଣ୍ଡ ଦେଲ । ତାହା ଆଜ୍ଞାରେ ତାହାର ପୁତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବାନ୍ଧ ବିଧାତାଙ୍କଠାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ନାମରେ ଶାଢ଼ୀ ପାଇଲ । ରାବଣ ପାତାଳ ପୁରକୁ ଶବର ସାହି ପରି କଲ । ତମକ ବାଜିଲେ ଶବରମାନେ ଯେପରି ତମକନ୍ତ, ତାଙ୍କୁ ସେହିପରି ତମକ ଦେଲ । ସେ ସ୍ଥାନର ଅତି ଗଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାଗମାନେ ଗୋପନୀୟ ସ୍ଥାନରେ ଲୁଚି ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଥିବଲେ; ମାତ୍ର ଲୁଚି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଥିବା ମଣି ଦହୁଡ଼ି ପରି ଜଳ ତାଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରାଇ ଦେବାରୁ ସେମାନେ ରାବଣଙ୍କୁ ଅନ୍ଧାରରେ ମସାଲ ଦେଖାଇବେ ବୋଲି ରାଜ ହୋଇ ତାର ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ।

୨୧ଶ ପଦ - ରାବଣ ଅଞ୍ଚଳିକାର ପତାଳା ପବନରେ ଫରଫର ଉଡ଼ିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାସାଦ ମନରେ ଭୟ କଲ, 'ମୋତେ ବାନ୍ଧ ନେବା ପାଇଁ ସେ ଆକାଶରେ ଗତି କରୁଅଛି କି ?' ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଆକାଶରେ ଗତି କଲବେଳେ

ବିକର୍ତ୍ତନର ରଥ ହାବୋଡ଼ ଭଗନେ ମଧ୍ୟ ଗଗନ ଛୁଡ଼ି
 ବେନ ଅସୁନ ଚଳନେ ଜଡ଼ି ଚିତ୍ତ ନିର୍ଭରେ ଯେ ।
 ବୃଥା ଏ କଥା ନୋହେ ବୁଝ ବରୁର ଯେ ।
 ବୋଲାଇଛି ସେ ମେଘଦଣ୍ଡ ପାଚେରୀ ଯେ ।
 ବଲରପୁର ଦୁର୍ଗମଦୁର୍ଗ ଯହିଁ ପରଶା ସାଗର ଆଗ
 ଏପରି ହୋଇ ପାତାଳ ସ୍ୱର୍ଗ ସେ ଧୂଳି କରି ଯେ । ୨୧ । ୨୨
 ବଳୀ ଏକରେ ସେ ତ ରୁଚିର, ବହୁତ ବଳୀ ଛନ୍ଦି ଏଥିର,
 ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଷରଙ୍ଗେ ଏ ଚିର, ଅଶେଷ ରଙ୍ଗେ ଯେ ।
 ବସଇ ସୁନାସୀରେକ ଚନ୍ଦ୍ର ଏ କେତେ ସୁନାସୀରେ ଶୋହ
 ଏପରି ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରରଥହିଁ କେବଳ ବଗେ ଯେ ।

(ଉତ୍ତରସୂତ୍ର ଓ ଦକ୍ଷିଣାସୂତ୍ର) । ପୁର - ସମୁଦ୍ର । ଦୁର୍ଗମ ଦୁର୍ଗ - ଅଗମ୍ୟ ଗଡ଼ ।
 ପରଶା ଗଡ଼ଖାଇ ।

୨୨ଶ ପଦ :- ରୁଚିର - ଶୋଭନୀୟ । ବଳୀ - ବଳବାନ୍ବ୍ୟକ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର-
 ସୁନ୍ଦର । ସୁନାସୀର - ଇନ୍ଦ୍ର । ସୁନାସୀର - ପ୍ରଧାନଯୋଦ୍ଧା । ବଗେ - ଅନେକ ।
 ମଳାବି ଚନ୍ଦ୍ର - ଜଗନ୍ନାଥ ।

କାଳେ ଶୁଭାଶ ଅଶାଳକାନ୍ତର ରଥ ବାଜି ରୁନା ହୋଇ ଯିବ ଏହି ଭୟରେ ସେ
 ଉତ୍ତରସୂତ୍ର ଓ ଦକ୍ଷିଣାସୂତ୍ରରେ ଗଡ଼ କରି ନିଜକୁ ହେଲେ । ବରୁର ବୁଝ (ହେ
 ପଣ୍ଡିତେ) ଏହା ମିଛ ନୁହେ । ଯାହାର ପାଚେରୀ ମେଘଦଣ୍ଡ (ପାଚେରୀ ଏତେ
 ଉଚ୍ଚ ଯେ ମେଘମାନେ ଆକାଶରେ ଗଡ଼ କଲବେଳେ ସେଥିରେ ବାଜି ନଷ୍ଟ
 ହୋଇଯାନ୍ତି), ଗଡ଼ ଶବ୍ଦକୁ ଦ୍ୱାର ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଓ ଗଡ଼ର ଖାଇରୂପେ ଶୁଣିଆଡ଼େ
 ସମୁଦ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ - ଏହିପରି ଯେ ଲଙ୍କା ସେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ପାଇ ସ୍ୱର୍ଗ ଓ
 ପାତାଳକୁ ନିନ୍ଦା କରୁଅଛି ।

୨୨ଶ ପଦ - ପାତାଳ ସ୍ୱର ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବଳୀ (ବଳୀରାଜା) ଦ୍ୱାର
 ଶୋଭା ପାଉଛି, ମାତ୍ର ଏ ଲଙ୍କାସ୍ଥରେ ବହୁତ ବଳୀ (ବଳବାନ୍ ଗର)
 ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛନ୍ତି । ପାତାଳ ଶେଷଦେବଙ୍କ ରଙ୍ଗରେ (ତେଜରେ) ସୁନ୍ଦର,
 ମାତ୍ର ଏ ଲଙ୍କାସ୍ଥର ଅଶେଷ ରଙ୍ଗରେ (ବହୁତ ବର୍ଣ୍ଣରେ) ସୁନ୍ଦର ।
 ସ୍ୱର୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସୁନାସୀର (ଇନ୍ଦ୍ର) ବସେ, ମାତ୍ର ଏଠାରେ କେତେ
 ସୁନାସୀର (ସେନାପତି) ଶୋଭା ପାଉଛନ୍ତି । ସ୍ୱର୍ଗ ଏକ ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରରଥ (ଚନ୍ଦ୍ରରଥ
 ନାମକ ଗରବ) ଦ୍ୱାର ଶୋଭିତ, ମାତ୍ର ଏଠାରେ ଚନ୍ଦ୍ରରଥବର୍ଗ (ବହୁତ ଚନ୍ଦ୍ରରଥ
 ରଥ ସମୂହ) ବିଦ୍ୟମାନ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଦାନବମାନେ ପୂର୍ବରେ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଶୁଭାଶ

ବଡ଼ବଡ଼ ଦାନବ ପୁରରେ ଥିଲେ ଯେ ।

ବଡ଼ାଇକ ଏରୂପେ କରି ନ ଥିଲେ ଯେ ।

ବରବର ଶରବର ଉପେନ୍ଦ୍ର-

ଭଞ୍ଜ ସୁକ୍ତରେ ବରବର ଶୁଭ

ରତ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମାଳାଦ୍ରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଧ୍ୟାନ ସଫଳେ ଯେ । ୨୨ ।

୨୨

—*—

ଦ୍ଵିତୀୟ ଛାନ୍ଦ

(ରାଗ—ମଙ୍ଗଳ ଗୁଞ୍ଜର)

2.

ବହୁଷ ! ଦୁଷଣ ବବଞ୍ଚିତ ଶୀତେ ରସ ।

ବସ୍ତୁ ଚରିତ ଭରିତ କରିବ ହରଷ ଯେ । ୧ ।

ବାମଦେବ ଦେବରାଜ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗତରେ ।

ବିମନେ ସୁମନେ ଗଲେ ଶୀରସିକୁଣ୍ଡରେ ଯେ । ୨ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଶୋଭିତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରମୁଖରେ ।

ବିଶ୍ଵନର ଭରସାରେ ସୁଖ କଲେ ଖରେ ଯେ । ୩ ।

୧ମ ପଦ :—ବହୁଷ—ପଣ୍ଡିତ । ଦୁଷଣବଞ୍ଚିତ—ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ।
ଭରିତ—ଶୀଘ୍ର ।

୨ୟ ପଦ :—ବାମଦେବ—ଶିବ । ଦେବରାଜ—କନ୍ଦୁ । ଗୁରୁ—
ବୃହସ୍ପତି । ସୁମନେ—ଦେବଗଣ ।

୩ୟ ପଦ :—ଶୋଭିତ—ସୁସ୍ଥ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ବ୍ରହ୍ମା
ପ୍ରମୁଖରେ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅଗ୍ରଣୀରେ । ବିଶ୍ଵନର—ବସ୍ତୁ ।

ପର ଏତେ ବଡ଼ାଇ କରି ନ ଥିଲେ । ବରବର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ସୁକ୍ତରେ
ଓ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ମାଳାଚଳନାଥଙ୍କ ଧ୍ୟାନରେ ସଫଳତା ଲଭ ଏ ବରବର ଶୁଭ
ରଚନା କଲେ ।

—*—

ଦ୍ଵିତୀୟ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—ହେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ! ଦୋଷ ରହୁତ ଶୀତରେ ଅନୁରକ୍ତ
ହୁଅ । କାରଣ ଏ ବସ୍ତୁ ଚରିତ ଶୀଘ୍ର ହର୍ଷ ପ୍ରଦାନ କରିବ ।

୨ୟ ଓ ୩ୟ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଅସ୍ଥିର ହେବାରୁ ମହାଦେବ, କନ୍ଦୁ,
ବୃହସ୍ପତି ଆଦି ଓ ଅନ୍ୟ ଦେବତାମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯାଇ ଶୀରସିକୁ
ଣ୍ଡରେ ବିଶ୍ଵନରଙ୍କୁ (ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଧାରଣ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ) ସୁଖ କଲେ ।

ବହୁତ ଲାଳା ରୋହିତ ରୋହିତ ମୁରତି ।
 ବେଗେ ଦରଦେତ୍ୟ ଦରଦାନେ ହେଲ ରତି ହେ । ୪ ।
 ବହୁ ଅମରମର କୁମ୍ଭ ନମୋନମ ।
 ବାରିଅମୃତ ମଧୁ ଅମୃତ ଜନମ ଯେ । ୫ ।
 ବିପକ୍ଷେ ଦେବାର ବାରି ପରଶିଲ ସୁଧା ।
 ବିଶ୍ଵମୋହିତ ମୋହିନୀରୂପରେ ବିଶ୍ଵାସ ଯେ । ୬ ।
 ବରହବର ବରହବର ସୁପଣିତ ।
 ବଲ୍ଲଭମନ୍ଦର ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷକୁ ଶକ୍ତିତ ଯେ । ୭ ।
 ବସୁବନ୍ଧୁ ହରି ହରି ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପୁଣ୍ୟକୁ ।
 ବିଦାରଲ କଣ୍ଠପରି କରି ହିରଣ୍ୟକୁ ଯେ । ୮ ।

୪ର୍ଥ ପଦ — ରୋହିତ — ଲାଳବର୍ଣ୍ଣ । ରୋହିତ — ରୋହିମାଛ । ଦରଦେତ୍ୟ
 — ଶଙ୍ଖାସୁର । ଦରଦାନ — ଭୟ ଛେଦନ ।

୫ମ ପଦ — ଅମର ମର — ବୃହତ୍ ମର ପଦ । ବାରିଅମୃତ
 — ସାଗର ଜଳ ।

୬ମ ପଦ — ଦେବାର — ରାକ୍ଷସ । ବାରି — ନିଷେଧ କରି । ବିଶ୍ଵାସ —
 ନିଷ୍ଠାଳଙ୍କ ।

୭ମ ପଦ — ବରହବର — ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବରହ । ବରହବର — ଭୟଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ।
 ବଲ୍ଲଭମନ୍ଦର — ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ।

୮ମ ପଦ — ବସୁବନ୍ଧୁହରି — ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତିଧାରୀ [ନାରାୟଣ] । ପଣ —
 ପ୍ରଜ୍ଞା । କଣ୍ଠ — ହାଣ୍ଡ ।

୪ର୍ଥ ପଦ — ହେ ଭଗବାନ ! ଲାଳାରେ ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ ରୋହି ମତ୍ସ୍ୟର ମୂର୍ତ୍ତି
 ଧରି ଶଙ୍ଖାସୁରର ଭୟକୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲ (ଶଙ୍ଖାସୁରକୁ ବିନାଶ କରିଥିଲ) ।

୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ପଦ — ତୁମ୍ଭେ ବୃହତ୍ ମର ପଦକୁ ବନ୍ଦନ କରି ସମୁଦ୍ରଜଳ
 ମନ୍ତ୍ରନ କରାଇ ଅମୃତ ଜଳାକଥିଲ । ପୁଣି ବିଶ୍ଵମୋହିନୀ ମୋହିନୀ ରୂପ
 ଧାରଣ କରି ଶତ୍ରୁ ଭାବରେ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ଦୂରେ ରଖି ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଅମୃତ
 ପରଶିଲ । ଏପରି ଯେ କୁମ୍ଭ ଅବତାର, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।

୭ମ ପଦ — ହେ ବରହଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ଯୁଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ପୃଥ୍ଵୀପତି ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ
 ଦେତ୍ୟକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁଦୃଢ଼େ ବିନାଶ କରିଅଛ ।

୮ମ ପଦ — ହେ ହରି ! ପ୍ରହ୍ଲାଦର ପୁଣ୍ୟ ପଳରେ ନରସିଂହ ରୂପ ଧାରଣ
 ଓ ହିରଣ୍ୟକୁ ହାଣ୍ଡପରି ବିଦାରଣ କଲ ।

ବାମନ ମନମୋହନ ହୋଇ ଭୂଦାନରେ ।
 ବଳିଷ୍ଠ ବଳିକି ଚାପି ଅଧୋଭୁବନରେ ଯେ । ୧ ।
 ବାହୁ ଭୁଗୁବଂଶପର ପରଶୁଧାରଣ ।
 ବାହୁଜ ବାହୁସହସ୍ର ଦାରଣ କାରଣ ହେ । ୧୦ ।
 ବଂଶକର କରଣୀକି ନାହିଁ ସର ରକ୍ଷ ।
 ବନତି ଉନ୍ନତହସିନି ଆନେ, ପ୍ରଭୁ । ରକ୍ଷ ହେ । ୧୧ ।
 ବୁଧ ବିବୁଧଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦେନ ଜନ୍ମଧର ।
 ବଶୀଭୂତ ହେଲେ ବସି ଗରୁଡ଼କନ୍ଦର ଯେ । ୧୨ ।
 ବୋଲିଲେ ପ୍ରବରବର ଦିଅ କାହିଁପାଇଁ ।
 ବେଗରେ ଟିପୁରଗର ଦୈତ୍ୟ ଜାଣ ନାହିଁ ହେ । ୧୩ ।

୧ମ ପଦ—ଭୂଦାନ—ଭୂମିଦାନ । ଅଧୋଭୁବନ—ପାତାଳ ।
 ୧୦ମ ପଦ—ଭୁଗୁବଂଶପର—ଭୁଗୁବଂଶ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ବାହୁଜ—କ୍ଷତ୍ରିୟ ।
 ବାହୁ ସହସ୍ର—ସହସ୍ରାଂଶୁନ । ବାରଣ—ନିଷେଧ ।
 ୧୧ଶ ପଦ—ବଂଶକର—ରାବଣ । କରଣୀ—ପ୍ରତାପ । ସର—
 ସମାନ । ରକ୍ଷ—ରକ୍ଷୟ ।
 ୧୨ଶ ପଦ—ବୁଧ ବିବୁଧଙ୍କ—ବିଜ୍ଞ ଦେବତାମାନଙ୍କ । ଜନ୍ମଧର
 —ଶଙ୍ଖଧାରୀ (ବିଷ୍ଣୁ) ।
 ୧୩ଶ ପଦ ପ୍ରବର ବର—ଉଚ୍ଛ୍ଵସ୍ତ ବର । ଟିପୁର—ଦୁର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ,
 ପତାଳ ।

୧ମ ପଦ—ସୁନ୍ଦର ବାମନ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ଭୂମିଦାନ ନେବା
 ସମୟରେ ବଳବାନ୍ ବଳୀକୁ ପାତାଳରେ ଚାପିଥିଲ ।
 ୧୦ମ ପଦ—ହେ ହରି ! ଭୁଗୁକୁଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ପଶୁରାମ) ରୂପରେ ପରଶୁ
 (କୁଠାର) ଧରି କ୍ଷତ୍ରିୟର କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟର ବିନାଶର କାରଣ ହେଲ ।
 ୧୧ଶ ପଦ—ଏବେ ରାବଣର ପ୍ରତାପକୁ ସମାନ ହେବାପରି ରକ୍ଷୟ
 ଆଉ ନାହିଁ । ତେଣୁ (ତାହାର ପ୍ରତାପରେ) ଆମେ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ିବାରୁ
 ତୁମକୁ ବନ୍ଦନା କରୁଅଛୁ । ହେ ପ୍ରଭୋ ! ରକ୍ଷା କର ।
 ୧୨ଶ ଓ ୧୩ଶ ପଦ—ଶଙ୍ଖଧାରୀ ବିଷ୍ଣୁ ବିଜ୍ଞ ଦେବତାଙ୍କ ପୁତ୍ରରେ
 ବଶୀଭୂତ ହୋଇ ଗରୁଡ଼ କନ୍ଦରେ ବସି ଆସି କହିଲେ, “କାହିଁକି ଏପରି ଉଚ୍ଛ୍ଵସ୍ତ
 ବର ଦିଅ ? ସୁଗ୍ରବରେ ଦୈତ୍ୟମାନେ ଉନପୁରର ଶତ୍ରୁ; ଏହା କଣ ଜାଣ
 ନାହିଁ କି ?

ବୋଲଲୁ ଯେ ପୁଅ ପୁଅଦେବେ ବଳେ ସାର ।
 ବିନାଶରେ ଜାନାଶ ପ୍ରକାର ସଂସାର ଯେ । ୧୪ ।
 ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁଲେ ଶୁଣି ତା କି ଭକ୍ତିବଚନ ।
 ବର କରୁଁ ଉଚିତେ ଏ ଚିତ୍ତେ ବିରଚନ ଯେ । ୧୫ ।
 ବିଲେକନ ହେବ ନବ ନବ ଅବତାର ।
 ବିଧୁର ମଧୁରଲୀଳା ହୋଇବ ବିସ୍ତାର ଯେ । ୧୬ ।
 ବୃଷଭାସନେ ବୃଷଭାସନେ ଅତିତର ।
 ବିଭୋ ତାର ଯେଉଁ ନାମ ତାରକ ମନ୍ତ୍ରର ଯେ । ୧୭ ।
 ବନ୍ଧୁ ସେହି ମୁରତି ରଞ୍ଜନକୋଟି ଜିତ ।
 ବାଞ୍ଛା ପୁରୁ ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ! ମୁଁ ଭାବିବି ହେ । ୧୮ ।

୧୪ଶ ପଦ—ପୁଅଦେବ—ରାକ୍ଷସ । ଜାନାଶ—ଯମ ।
 ୧୫ଶ ପଦ—ବନ୍ଧୁ—ବ୍ରହ୍ମା । ବନ୍ଧୁଲେ—କନ୍ଧୁଲେ ।
 ୧୬ଶ ପଦ—ବିଲେକନ ହେବ—ଦେଖାଯିବ । ବିଧୁର—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ।
 ମଧୁରଲୀଳା—ମନୋହର କିର୍ତ୍ତୀ ।
 ୧୭ଶ ପଦ—ବୃଷଭାସନ—ଶିବ । ବୃଷଭାସନ—ଉଚ୍ଚସ୍ୱର । ଅତିତର—
 ଅତି ଶୀଘ୍ର । ତାର—ଶାଶକର ।
 ୧୮ଶ ପଦ—ରଞ୍ଜନକୋଟିଜିତ—କୋଟିକମର୍ପଜିତ ।

୧୪ଶ ପଦ—‘ରାକ୍ଷସମାନେ ଖୁବ୍ ବଳବାନ୍ ଓ ସଂସାର ବିନାଶ
 କରିବାରେ ଯମ ସଦୃଶ । ତୁମ୍ଭେ କହୁଛ ଯେ, ରାବଣ ଏମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ । (ତେବେ ଏପରି ବର ଦେଲ କାହିଁକି) ?’

୧୫ ଓ ୧୬ଶ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବଚନ ଶୁଣି ବିଧାତା ଭକ୍ତିଭାବେ କହିଲେ,
 “ଆପଣଙ୍କର ନୂଆ ନୂଆ ଅବତାର ଦର୍ଶନ ଓ ନାନା ଲୀଳାର ବିଶ୍ଳେଷଣ ହେବ ।
 ହୃଦୟରେ ଏହି ଚିନ୍ତା କରି ଆମେ ଉଚିତରେ ବର ପ୍ରଦାନ କରୁଁ ।”

୧୭ଶ ଓ ୧୮ଶ ପଦ—ତାହା ପରେ ମହାଦେବ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ
 କହିଲେ, ‘ହେ ବିଭୋ ! ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ! ଯେଉଁ ତାରକ ମନ୍ତ୍ରର ଘଡ଼ି କୋଟି
 କାମଦେବକୁ ଜୟ କରନ୍ତି, ସେ ରାମ ମୁଣି ଧାରଣ କର । ମୁଁ ସେ ମୁଣି
 ଦେଖିବା ପାଇଁ ଚିନ୍ତିତ ଅଛି, ମୋର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ।’

ବିରୁପାକ୍ଷ ବୋଲିବାରେ ବାରେ କି ଶୋଚନ ।
 ଶିକ୍ଷଣ ଲେଖିଲେ ଲକ୍ଷଣ ତିନି ମୁଁ ରଚନ ହେ । ୧୯ ।
 ବଲ୍ଲୁ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ଏହି ବହି ସୁଦ୍ଧାକୁଡ଼େ ।
 ବହନ ବହ ସେ ରୂପ ମୋହର ସୁକୁଡ଼େ ହେ । ୨୦ ।
 ବାସୋସ୍ଥତି ପଢ଼ିବ ଅଛନ୍ତି କେତେ ଭାଷି ।
 ବହ ସେ ରୂପ ସୁରୂପେ ନ ଯାନ୍ତି ସେ ଭାଷି ହେ । ୨୧ ।
 ବିଶ୍ୱକର୍ମେନ ସେନେହ କରି ଏ ଉତ୍ତରେ ।
 ବିଧୁ-କାଶ-କିତ ହାସ ପ୍ରକାଶି ସଭାରେ ଯେ । ୨୨ ।
 ବହୁବି ନାହିଁ ମୁଁ ଅରି ଅରିମାଣରେ ।
 ବିରାଜମାନ ବି ରାଜ ନ ଚାହିଁ ରାଣରେ ଯେ । ୨୩ ।
 ବନୋଇ ପ୍ରବଳ ବଳ ସଙ୍ଗ ହେବେ ହେଲେ ।
 ବୋଲଣ ଅନ୍ତର ଯେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ହେଲେ ଯେ । ୨୪ ।

୧୯ଶ ପଦ—ବିରୁପାକ୍ଷ—ଅସୁନ୍ଦର ଆଖି । ବିଶିଷ୍ଟ—ଦେଖିବା ।
 ଶିକ୍ଷଣ—ଚଷ୍ମ ।

୨୦ଶ ପଦ—ବଲ୍ଲୁ ପାଞ୍ଚ—ପଞ୍ଚମୁଖ ।

୨୧ଶ ପଦ—ବାସୋସ୍ଥତି—ଲଜ୍ଜା । ପଢ଼ିବ—ପାଠୀ ।

୨୨ଶ, ୨୩ଶ ଓ ୨୪ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱକର୍ମେନ—ବିଷ୍ଣୁ । ବିଧୁ—ଚନ୍ଦ୍ର ।
 କାଶ—କାଶତଣ୍ଡୀପୁଲ । ଅରି—ଚନ୍ଦ୍ର । ଅରିମାଣରେ—ଶତ୍ରୁ ବିନାଶକାଳରେ
 ବି-ରାଜ--ଗରୁଡ଼ । ବନୋଇ—ବାନର ।

୧୯ଶ ଓ ୨୦ଶ ପଦ ମୋତେ ବିରୁପାକ୍ଷ (ମୋର ତିନି ଆଖି ଥିବାରୁ)
 କହନ୍ତି, ସେଥିରେ ମୋର ତିନି ହେଲେ ଶୋଚନା, ହୁଏ ନାହିଁ । ବିଶେଷ
 ଭାବରେ ସେହି ରୂପ ଦେଖିବା ପାଇଁ ମୁଁ ତିନି ଆଖି ବଢ଼ିଛି । ବହୁତ
 ମୁଖରେ ସୁଦ୍ଧା କରିବି; ଏହା ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ ମୁଁ ପଞ୍ଚମୁଖ ବହନ କରିଛି । ମୋହର
 ସୁକୁଡ଼େ ଲାଗି ସେହି ରୂପ ରୂପ ଧାରଣ କର ।”

୨୧ଶ ପଦ—ଲଜ୍ଜା କହିଲେ “ପାପୀ ଲୋକମାନେ ସଂସାରରେ ଅଛନ୍ତି,
 ସେମାନେ ଯେପରି ଭାଷି ନ ଯାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ରୂପ ରୂପ ଧାରଣ କର । (ତୁମ୍ଭେ
 ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପାପ ଦୂର ହେବ ଓ ସେମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବେ) ।

୨୨ଶ, ୨୩ଶ ଓ ୨୪ଶ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁ ଦେବତାଙ୍କର ଉତ୍ତର ଶୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର
 ଓ କାଶତଣ୍ଡୀପୁଲକୁ ମଳିନ କରୁଥିବା ସ୍ନେହ ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ,
 ଶତ୍ରୁ ବିନାଶ କରିବାରେ ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ର ବହୁବି ନାହିଁ, ସମର ସେତେବେଳେ ଗରୁଡ଼

ବୈଧାନ୍ୟ କଥାଟି ସ୍ଥିତ ଏମାନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ।
 ବିଧିରେ ସାଧୁରେ ଗଙ୍ଗାକୁଳେ ରୁଷି ସଙ୍ଗେ ଯେ । ୨୫ ।
 ବିବେକ ସୁମନ୍ତ ସୁମନ୍ତର ଥିଲା ଯାଇ ।
 ବିଚାରରେ ପରାନ୍ତର ଶ୍ରୀ ଉପୁଜାଇ ଯେ । ୨୬ । ✓
 ବୈଜୟନ୍ତୀମାଳାଧର ପରଶୀକରତା ।
 ବସୁଧା କେଉଁ ପରଶୀଶ କୁଳେ ରତା ଯେ । ୨୭ ।
 ବିଭ୍ରାଜିତ ଭବନରେ ବନରେ ହୋଇବେ ।
 ବାହ୍ୟରସବହଳ ହୋଇଣ ଦଇବେ ଯେ ? ୨୮ ।
 ବିକଶିତ ଶୀତଳର ଧବଳ ପକ୍ଷରେ ।
 ବିହାୟସେ ଯଥା ବିହାର ସେ ଏ ଲକ୍ଷରେ ଯେ । ୨୯ ।

୨୫ଶ ପଦ—ବୈଧାନ୍ୟ—ସନତ୍କୁମାର ।
 ୨୬ଶ ପଦ—ବିବେକ—ବିଚାରବନ୍ତ । ସୁମନ୍ତ—ବିଚାରଜ୍ଞ, ସୁମନ୍ତମନ୍ତ୍ରୀ ।
 ସୁମନ୍ତର—ଉତ୍ତମ ମନ୍ତ୍ର ।
 ୨୭ଶ ପଦ—ବୈଜୟନ୍ତୀମାଳା—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ମାଳା ।
 ପରଶୀକରତା—ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା । ବସୁ—ଦେହ । ପରଶୀଶ—ରାଜା ।
 ୨୮ଶ ପଦ—ବିଭ୍ରାଜିତ—ପ୍ରକାଶିତ ।
 ୨୯ଶ ପଦ—ଶୀତଳର—ଚନ୍ଦ୍ର । ଧବଳପକ୍ଷ—ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ । ବିହାୟସ—
 ଆକାଶ ।

ଉପରେ ନ ବସି ବିରାଜମାନ ହେବ । ଅସଂଖ୍ୟ ବାନରବଳ ସଙ୍ଗରେ ଧରି
 ଅବହେଳେ ଶତ୍ରୁନାଶ କରିବ ।” ଏହା କହି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଅନ୍ତର ହୋଇଗଲେ ।
 ୨୫ଶ ପଦ—ଗଙ୍ଗାକୁଳରେ ରୁଷିଗଣ ପରିବେଷ୍ଟିତ ସନତ୍କୁମାରରୁଷି
 କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏହି ବିଷୟମାନ କହିଲେ ।
 ୨୬ଶ ପଦ—ବିବେକବନ୍ତ ଓ ଉତ୍ତମ ବିଚାରକ ସୁମନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ସେଠାକୁ
 ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଏହି ସବୁ କଥା ବିଚାରଲେ ଓ ମୁନିଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରି
 ପଚାରିଲେ ।
 ୨୭ଶ ପଦ—“ବୈଜୟନ୍ତୀ ମାଳା ପାରଶକାରୀ ଜଗତର କର୍ତ୍ତା
 (ନାରାୟଣ) କେଉଁ ରାଜାର ବଂଶରେ ଦେହ ଧରି ଜାତ ହେବେ ।”
 ୨୮ଶ ପଦ—“ଦୈବ ବଳରେ ବାହ୍ୟରସରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ
 ସେ ରାଜପୁରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ନା ବନରେ ଜାତ ହେବେ ?”

ବରୁବର୍ଗ ଜୀବଜୀବ ନୟନ ତେଷିବେ ।
 ବ୍ୟକ୍ତେ ଭକ୍ତସରବ-କୈରବ ଉଲ୍ଲାସିବେ ଯେ ? ୩୦ ।
 ବୈଶ୍ଵ-ପଦ୍ମ କର କର ହେବ ଆମାଦିତ ।
 ବିଧୁ ନାମହ୍ନି ଏଣୁ କି ମନ୍ତରେ ଉଦିତ ଯେ ? ୩୧ ।
 ବୋଲେ ପ୍ରସନ୍ନେ ସନତକୁମାର ପେଶତେ ।
 ବର୍ତ୍ତିବେ ଯେ ଉତ୍ତରକୋଶଳେ ସେ କୁଶଳେ ଯେ । ୩୨ ।
 ବୋଲଇବେ ଦାଶରଥ ରଥଶ୍ରେଷ୍ଠ ହରି ।
 ବର୍ଣ୍ଣିବେ କବିତା କବି ନେବେ ଚିତ୍ତ ହରି ଯେ । ୩୩ ।
 ବାହୁଡ଼ ସରବ ଶରୀରଭୂତ ଲଭେ ।
 ବନ୍ଦନ ଅଜନନ୍ଦନ କୌଶଲ୍ୟାବଲ୍ଲଭେ ଯେ । ୩୪ ।

୩୦ଶ ପଦ :—ଜୀବଜୀବ—ଚକୋର । କୈରବ—କଇଁଫୁଲ ।
 ୩୧ଶ ପଦ :—କର—କରଣ, ବାହୁ । ବିଧୁ—ବିଷ୍ଣୁ, ଚନ୍ଦ୍ର ।
 ୩୨ଶ ପଦ :—ପେଶଲେ—କୋମଳ ଭାବରେ । ଉତ୍ତର-କୋଶଳ—
 ଅଯୋଧ୍ୟା ।
 ୩୩ଶ ପଦ :—ରଥଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଉତ୍ତମ ଯୋଦ୍ଧା ।
 ୩୪ଶ ପଦ :—ସରବ—ମନ୍ତ୍ରୀ, (ସୁମନ୍ତ) । ଶରୀରଭୂତ—କହ୍ନୁ
 ସମ୍ପତ୍ତି । ଅଜନନ୍ଦନ କୌଶଲ୍ୟାବଲ୍ଲଭ—ଦଶରଥ ।

୨୯ଶ ଓ ୩୦ଶ ପଦ—“ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଆକାଶରେ ଉଦିତ
 ହୋଇ ବିହାର କଲପର ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଚକୋର ରୂପ ବରୁବର୍ଗକୁ
 ଗୋଷ କରିବେ ଓ କୁମୁଦ ରୂପ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଉଲ୍ଲାସ କରିବେ କି ?”

୩୧ଶ ପଦ—“ପଦ୍ମ ସଦୃଶ ଶସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ବିନାଶକାରୀ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ର
 ନାମକୁ ସାର୍ଥକ କରି ମନ୍ତରେ ଉଦିତ ହେବେ କି ?”

୩୨ଶ ପଦ—(ସୁମନ୍ତ ଏମନ୍ତ ପରୁରବାରୁ) ସନତକୁମାର ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ
 କହିଲେ, “ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ସେ କୁଶଳରେ ଜୀବନ ଧାରଣ
 କରିବେ ।”

୩୩ଶ ପଦ—“ରଥଶ୍ରେଷ୍ଠ ହରି ଦାଶରଥ ବୋଲଇବେ (ଦଶରଥଙ୍କର
 ପୁତ୍ର ହେବେ) କବିମାନ ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ନାନା କବିତାରେ
 ଚିତ୍ତ ହରି କରିବେ ।”

୩୪ଶ ଓ ୩୫ଶ ପଦ ସୁମନ୍ତ (ଏହା ଶୁଣି) ଇନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପତ୍ତି ଲଭି କରି
 ସେଠାରୁ ବାହୁଡ଼ ଗଲେ । ଦଶରଥଙ୍କୁ ବନ୍ଦନ କରି ‘ହରି କୁନ୍ତର ପୁତ୍ର ହୋଇ

*

ବୃହନ୍ ତାତପର୍ଯ୍ୟରେ ସବୁ ଜଣାଇଲ ।
 ବୃଦ୍ଧକାଳେ ସୁଭାଗ୍ୟତା ପ୍ରବୃଦ୍ଧ ହୋଇଲ ଯେ । ୩୫ ।
 ବିକଳ କଳନା ହୋଇ କରୁଥିଲ ରଙ୍ଗ ।
 ବନଦନନଦ କବା ଶୁଣିଲ ସାରଙ୍ଗ ଯେ । ୩୬ ।
 ବାମଦେବ, ଜାବାଳ, ଯା-ବାଳୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ ।
 ବେଗେ ମିଳିତ ଲଳିତ ଜଟାବର ଧୃତ ଯେ । ୩୭ ।
 ବିମଳ ନଳିନ-ଲୀନ ଲପନେ ମନାଇ ।
 ବସୁମତୀଶ ଅତି ସହରଷ, ଅନାଇ ଯେ । ୩୮ ।
 ବୋଲୁଅଛନ୍ତି ଛତିଶ କୁଳୀନ ଯମର ।
 ବଧ ଶୁଣିଲ ଜାଣିଲୁଁ ପରଶୁରାମର ଯେ । ୩୯ ।

୩୫ଶ ପଦ:—ରଙ୍ଗ—କେଳି, କ୍ରୀଡ଼ା । ବନଦନନଦ—ମେଘଧୂନୀ ।
 ସାରଙ୍ଗ—ତକୋର ।

୩୬ଶ ପଦ:—ଯା-ବାଳୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ—ଯାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ (ବଣିଷ୍ଠ) ।
 ଲଳିତା ମନୋହର ।

୩୮ଶ ପଦ:—ବିମଳ ମଳିନ—ପ୍ରସ୍ତୁତି ପଦ୍ମ । ଲପନ—ମୁଖ । ବସୁ-
 ମତୀଶ—ରାଜା (ଦଶରଥ) ।

୩୯ଶ ପଦ:—ଛତିଶ କୁଳୀନ—ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ବ୍ରାହ୍ମଣ) ।

ଜାତ ହେବେ—ଏହା କହି ସମସ୍ତ ବୃହନ୍ ସଂକ୍ଷେପରେ ଜଣାଇଲେ ଓ
 କହିଲେ, “ବୃଦ୍ଧକାଳରେ ଆପଣଙ୍କ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।”

୩୫ଶ ପଦ—ତୃଷାର୍ଥ ଶୁଦ୍ଧକ ମେଘଧୂନୀ ଶୁଣି ଖୁସିହେଲା ପରି ସୁମନ୍ତ
 ବଚନ ଶୁଣି ଆକୁଳିତ (ସନ୍ତାନ ନ ଥିବା ଯୋଗୁ) ଦଶରଥ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ।

୩୬ଶ ପଦ—ମନୋହର ଜଟା ବନ୍ଧନ କରିଥିବା ରୁଷି ବାମଦେବ,
 ଜାବାଳ ଆଉ ଯାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ ଅର୍ଥାତ୍ ବଣିଷ୍ଠ, ଏ ତିନିଜଣ ସେଠାରେ
 ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

୩୮ଶ ଓ ୩୯ଶ ପଦ—ଦଶରଥରାଜା ଖୁସି ହେଉଥିବାର ଦେଖି ସେ
 ଋଷିମାନେ ମୁଖ-ପଦ୍ମରେ ନିର୍ମଳ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ, ଯମ ସଦୃଶ
 “ଭୟଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଶୁରାମର ବଧବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣିଲ କି ? ତୁମର ଦୁର୍ଦ୍ଦେଶ
 ଏହା ଜଣା ଯାଉଅଛି ।”

ବାରିଧି ମନ୍ଦ ମନ୍ଦର ନୃପଗଣେଶ୍ଵର ।
 ବିରଚନ ବଚନ ଆନନ୍ଦମୟ ସ୍ଵର ଯେ । ୪୦ ।
 ବୃହତ୍ତାନ୍ତୁ ଶ୍ରୀମୁଖ ମୁଁ ଶୀତଳ ପାଇବି ।
 ବିନ୍ୟାସରବତ ହସ୍ତ ଉପରେ ଥୋଇବି ଯେ । ୪୧ ।
 ବିକୃଷ୍ଟକୁ ମନେ କରେ କରେ ଧରିବାକୁ ।
 ବାୟୁକୁ ପାଶେ ପକାଇ ପାଶେ ରଖିବାକୁ ଯେ । ୪୨ ।
 ବଶିଷ୍ଠ ଶିଷ୍ଟଭକ୍ତିକ ତହିଁ ପ୍ରକାଶିଲେ ।
 ବିଷୟ କି ? ସଂସାର କି ସୁମନ୍ତ ଶ୍ରୀକ୍ଷିଲେ ଯେ । ୪୩ ।
 ବୁଝି ମୁନ ହସି ହସି ସମ୍ଭବକୁ ଇଚ୍ଛା ।
 ବାଲ୍ୟାକି ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣକୁ ପୁରା ଇଚ୍ଛା ହେ । ୪୪ ।

୪୦ଶ ପଦ:—ବାରିଧି—ସାଗର । ମନ୍ଦ—ଶନେଶ୍ଵର । ନୃପଗଣେଶ୍ଵର
 — ନୃପତିଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଦଶରଥ) ।

୪୧ଶ ପଦ:—ବୃହତ୍ତାନ୍ତୁ—ଅଗ୍ନି । ଶ୍ରୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୪୨ଶ ପଦ—ବିକୃଷ୍ଟକୁ—ଚନ୍ଦ୍ରକୁ । ପାଶ—ଫାନ୍ଦ । ପାଶ—ନିକଟ ।

୪୩ଶ ପଦ:—ଶିଷ୍ଟଭକ୍ତି—ମହତ୍ତ୍ଵ ବାକ୍ୟ ।

୪୦, ୪୧, ୪୨ଶ ପଦ—ଶନି ରୂପ ସାଗରର ମନ୍ଦନକାଣ୍ଡ ମନ୍ଦର
 ପବନ ସଦୃଶ ନୃପଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦଶରଥ ଆନନ୍ଦମୟ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ, “ଅଗ୍ନି ଓ
 ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଶୀତଳଗୁଣ ପାଇବି ଏବଂ ବିନ୍ୟାସ ପଦ୍ଧତିକୁ ହସ୍ତଉପରେ ରଖିବି ।
 ଆଉ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତରେ ରଖିବାକୁ ଓ ବାୟୁକୁ ଫାଶରେ ବାନ୍ଧି ପାଶରେ
 ରଖିବାକୁ ମୁଁ ମନେ କରେ ।”

୪୩ଶ ପଦ—(ଦଶରଥ ଏପରି ଅସମ୍ଭବ କଥାମାନ କହିବାରୁ)
 ବଶିଷ୍ଠ ଧୀର ଭାବରେ (ସଂସାର ଚକ୍ରରେ) ପରୁରିଲେ—କଥା କଣ ? ସୁମନ୍ତ ସମସ୍ତ
 କଥା କହି ଶେଷରେ) କହିଲେ—ସଂସାର ନାହିଁ ।

୪୪ଶ ପଦ—ସୁମନ୍ତଙ୍କ କଥା ବୁଝି ପାର ବଶିଷ୍ଠ ହସି ହସି ସମ୍ଭବ
 ପ୍ରଦାନ କରି କହିଲେ, “ବାଲ୍ୟାକି ମୁନ ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣରେ ପୂର୍ବରୁ ଏହା ଲେଖି
 ଅଛନ୍ତି ।”

ବୈକୁଣ୍ଠ ବୈକୁଣ୍ଠପୁର ଶୂନ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ।
 ବିଶେଷତ ଶୁଭ ଅଛି ଶୁଭ ଯେ ସୁମୁଖ ଯେ । ୪୫ ।
 ବାଞ୍ଛା ସେ ଅନୁସରଣ ଶରଣ ବିହୀନ ।
 ବୈବସ୍ୱତକୁଳେ ସ୍ୱତଃ ଆମ୍ଭେ ପୁରୋହିତ ଯେ । ୪୬ ।
 ବେଳ ବେଳ ନୃପତି ଚିତ୍ରକୁ ଦ୍ୱାବାଇଲ ।
 ବିଧିଗତ ପରି ବିଧି ସେ ବାଣୀ ହୋଇଲ ଯେ । ୪୭ ।
 ବିଭି ବିଚରଣ ସେହିତରୁ ସେ କାମରେ ।
 ବ୍ରତ ସଙ୍ଗିତ ପୁରତ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଅମର ଯେ । ୪୮ ।
 ବୈଷ୍ଣବେ ଭୂସୁରେ ସୁରେ କରଇ ମୋଦକୁ
 ବ୍ରହ୍ମାଦ୍ୟେ କର୍ମ କୃତ କର୍ମଶୁଭଦକୁ ଯେ । ୪୯ ।

୪୫ଶ ପଦ — ବୈକୁଣ୍ଠ — ବିଷ୍ଣୁ । ଶୁଭଅଛି — ଶୁଣାଅଛି । ଶୁଭ —
 ବେଦ । ସୁମୁଖ (ସୁଖ) — ମନୁ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ।
 ୪୬ଶ ପଦ — ବିଧିଗତ — ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତମଣି ।
 ୪୮ଶ ପଦ — ବ୍ରତ ସଙ୍ଗିତ — ବ୍ରତ ହୋଇ । ଅମରେ — ଦେବତା-
 ମାନଙ୍କୁ ।
 ୪୯ଶ ପଦ — ଭୂସୁର — ପଣ୍ଡିତ । ସୁର — ଦେବତା । ମୋଦ — ଆନନ୍ଦ ।

୪୫ଶ ପଦ — “ବିଷ୍ଣୁ ବୈକୁଣ୍ଠ ପୁରକୁ ଶୂନ୍ୟ କରି ପୂର୍ଣ୍ଣାବତାର ହେବେ
 ଏହା ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଶୁଣାଅଛି ।
 ୪୬ଶ ପଦ — ସେହି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଶରଣ ନେବା ଇଚ୍ଛାରେ ଆମ୍ଭେ
 ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ ବଂଶରେ (ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶରେ) ପୁରୋହିତ ହୋଇଅଛୁ ।”
 ୪୭ଶ ପଦ — ଚନ୍ଦ୍ର ଯେପରି ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣିକୁ ଚରଳାଇ ଦିଏ,
 ସେହିପରି ମୁନିଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରପରି ହୋଇ ରାଜାଙ୍କର ଚିତ୍ତରୂପ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ
 ମଣିକୁ ବେଳକୁ ବେଳ ଚରଳାଇଲ ।
 ୪୮ଶ ପଦ — ସେହିଦିନୁ ସେ ବିଷ୍ଣୁ ପୁଅ ହେବା ଇଚ୍ଛାରେ ଦ୍ରବ୍ୟ
 ବିଚରଣ କଲେ, ବ୍ରତ ଆଚରଣ କଲେ, ଅପୂଜା ରହିଥିବା ଦେବତାମାନଙ୍କୁ
 ପୂଜା କଲେ ।
 ୪୯ଶ ପଦ — ବୈଷ୍ଣବ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରି
 ସେମାନଙ୍କର ହର୍ଷ ବଢ଼ାଇଲେ । ଏ ସବୁ କର୍ମ ଶୁଭପ୍ରଦ ହେବାପାଇଁ ନିଜେ
 ବ୍ରହ୍ମାଦ୍ୟେ ବ୍ରତରେ ବ୍ରତ ହେଲେ ।

ବିବେଚନାମାନ ମାନସରେ କରେ ନିତ୍ୟ ।
 ବ୍ୟବସ୍ଥିତେ ରଜନୀରେ ସୁସ୍ଥ ଜନିତ ଯେ । ୫୦ ।
 ବିତପନ ତପନବ ଶୀ ସେ ନୃପୋତ୍ତମ ।
 ବିନାଶଇ ଦିନକୁଦିନ ସେ ଚିନ୍ତାତମ ଯେ । ୫୧ ।
 ବୋଲେ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଭଞ୍ଜିନେ ଦୁରିତ ।
 ବାନପଦରେ ଆଦରେ ରଚିତ ଚରିତ ଯେ । ୫୨ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

3

(ରାଗ — ରାମକେଶ)

[ଆଦ୍ୟଯମକ]

ବିଦୁଷ ହେ ଶୁଣ ରଞ୍ଜନରସ ମନକୁ ଦେଇ ।
 ବିଦୁଷଣ ରାଜସମାନେ ଧର୍ମସ୍ବରୂପୀ ସେହି । ୧ ।

୫୦ ଶ ପଦ — ବ୍ୟବସ୍ଥିତେ — ଯଥାସମ୍ଭବରେ ।

୫୧ ଶ ପଦ — ବିତପନ — ସୂର୍ଯ୍ୟ । ତପନବ — ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ।

ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ — ବିଦୁଷ — ପଣ୍ଡିତ । ରଞ୍ଜନ — ମନୋହର । ବିଦୁଷଣ —
 ଆପରହସିତ ।

୫୦ ଓ ୫୧ ଶ ପଦ — ସୂର୍ଯ୍ୟପତି ତେଜସ୍ବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ଦଶରଥ
 ପ୍ରତ୍ୟହ ମନରେ ଏହି ଚିନ୍ତା କରିବାରୁ ରାସରେ ସେହି ଶୁଭ ସ୍ବପ୍ନମାନ ଦେଖିଲେ ।
 ଦିନକୁ ଦିନ ଚିନ୍ତାରୁପକ ଅନ୍ଧକାର ବିନାଶ ଲଭିଲା ।

୫୨ ଶ ପଦ — ପାତକ ବିନାଶ ନିମିତ୍ତ ଏ ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି
 ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବାଉନପଦରେ ଏହା ଚିତନା କଲେ ।

—*—

ତୃତୀୟ ଛାନ୍ଦ

୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ପଦ — ହେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ! ଅନୁରାଗ ବର୍ଦ୍ଧକ ଏହି ରସକୁ
 ମନ ଦେଇ ଶୁଣ । ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଷ୍ଠାପ ଧାର୍ମିକ ମିଥୁନାର ଅସ୍ବପ୍ନ

ବଦତ ମିଥୁଳା ନୃପତି ନାମ ଜନକ ତାର ।
 ବଦଗଦଗରେ ହୋଇଛି ଖ୍ୟାତ ଯଶ ଯାହାର । ୨ ।
 ବଦଗଧ ଯଜ୍ଞକର୍ମରେ ସବଦାରେ ସେ ଅତି ।
 ବଦଗଧଚିତ୍ର ପ୍ରାପତ ନୋହୁବାରେ ଦୁହିତା । ୩ ।
 ବୃଷାଳ ମଖଶାଳ କୃତେ ଦିନେ ଚଷ୍ମୁ ଅବନୀ ।
 ବୃଷାଶାସୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଣ ମେନା ନାମେ କାମିନୀ । ୪ ।
 ବସି ବିମାନରେ ଗଗନେ କରୁଅଛି ଗମନ ।
 ବଶୀଭୂତ ଶୋଭାପ୍ରସାରେ ହରେ ଜନନୟନ । ୫ ।
 ବୁଧଜନକ କି କଳଙ୍କସ୍ଥାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପଦେ ।
 ବୁଧଜନ କରେ ପରତେ ନରେ ଦବସେ ଉଦେ । ୬ ।
 ବୃଷଭାସ୍ୟା ସେ ମଣ୍ଡିବାରେ ଚିତ୍ର ଅତି ଉଦବେଗ
 ବୃଷଭାସ୍ୟା ଏହି ତରଙ୍ଗେ ତାଳିବାରେ ଅପାଙ୍କ । ୭ ।

୨ୟ ପଦ—ବଦଗ ଦିଗରେ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ।

୩ୟ ପଦ—ବଦଗଧ—ପଣ୍ଡିତ । ବଦଗଧ—ଆକୁଳିତ, ଦୁଃଖିତ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବୃଷାଳ—ବସ୍ତ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ । ମଖଶାଳା—ଯଜ୍ଞଶାଳା—ବୃଷାଶାସୁ—
 ଇନ୍ଦ୍ରଶାପରୁ । ମେନା—ମେନକା ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରା ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ବୁଧଜନକ—ଚନ୍ଦ୍ର ।

୭ମ ପଦ—ବୃଷଭାସ୍ୟା—ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ । ବୃଷଭାସ୍ୟା—ମନୋହର ଉକ୍ତି ।

୮ମ ପଦ—ବଦଗଦରେ—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ । ସୁଧା—ଚନ୍ଦ୍ରକା ।

ଜନକଙ୍କ ଯଶ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ । ସେ ସବଦା ଯଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅତି
 ଚତୁର । ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ନ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ର ଅତିଶୟ ଦର୍ଶ୍ୟ ହେଉଥାଏ ।

୪ର୍ଥ, ୫ମ ପଦ—ବଡ଼ ଯଜ୍ଞଶାଳା କରିବା ନିମିତ୍ତ ଦିନେ ଭୂମି ଚୂଷ
 କରୁ କରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶାପରୁ ମୁକ୍ତି ହୋଇ ମେନକା ଅପ୍ସରା ବିମାନରେ ବସି
 ଗଗନରେ ଗମନ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲେ; ତାହାର (ମେନକାର) ଶୋଭା
 ପୃଷ୍ଠରେ ଜନ ନୟନ ମୋହିତ ହୁଏ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—(ମେନକାକୁ ଦେଖି) ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା—
 ଜଳଙ୍କବିହୀନ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦିନରେ ଆକାଶରେ ଉଦେ ହୋଇଅଛନ୍ତି କି ?

୭ମ ଓ ୮ମ ପଦ—ମେନକା ସ୍ୱର୍ଗ ପୁରୀକୁ ଯାଉଥିବାରୁ ତାହାର
 ଚିତ୍ର ବଡ଼ ଚଞ୍ଚଳ ଥିଲା । ତେଣୁ ଏହି ସୁନ୍ଦର ଉକ୍ତି ପ୍ରଶାସନ ହୁଏ,
 ଚକ୍ରାବତୀ ଚନ୍ଦ୍ର କରଣ ପାନ କରି ବାରମ୍ବାର ବିହାର କରୁଅଛନ୍ତି କି ?

ବିହରତ ପୁନଃପୁନ କ ସୁଧା ପିଇ ଚକୋର ।
 ବିହରତରେ ସେ ବହୁଛି ନିଶ୍ଚେ ଏ ମନୋହର । ୮ ।
 ବଳାବତପୁରମଣ୍ଡନା ଶୋଭା ଜନକ ଚାହିଁ ।
 ବଳାଇଲେ ଚିତ୍ତ ମୋ ସୁତା ପୁଣି ହୁଅନ୍ତା ଏହି । ୯ ।
 ବାଳରୁଣାଧର କହିଲୁ ଜାଣି ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ।
 ବଳାଏ ଏକଟି ଅଭୁତେ ହୋଇ ସିନା ପ୍ରାପତ । ୧୦ ।
 ବଳାହକୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଲୁ ପର ଈଶ୍ଵରଭର ।
 ବଳାହକେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରାପ୍ତେ ଗନ୍ଧବଘର । ୧୧ ।
 ବାଣୀ ଯେ ଏପରି ଲଙ୍ଘନ ଅଗ୍ରେ ଜାତ ମଞ୍ଜୁଷେ ।
 ବାଣିଜ୍ୟ ରହସ୍ୟପୁଟକ ଲଭ୍ୟ ପର ମଞ୍ଜୁଷେ । ୧୨ ।

୧୮ ପଦ—ବଳାବତପୁରମଣ୍ଡନା—ସ୍ଵର୍ଗପୁର ମଣ୍ଡନକାରଣୀ (ମେନକା) ।
 ୧୦ମ ପଦ—ବାଳରୁଣାଧର—ଯେଉଁ ସ୍ଵୀର ଓଷ୍ଠ ନବୋଦିତ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର
 ବର୍ଣ୍ଣପରି ।

୧୧ଶ ପଦ—ବଳାହକୁ—ପଟ୍ଟତରୁ । ଈଶ୍ଵରଭର—ପାବଣୀ ।
 ବଳାହକେ—ମେଘରେ । ଗନ୍ଧବଘରୁ—ପୃଥ୍ଵୀରୁ ।

୧୨ଶ ପଦ—ମଞ୍ଜୁଷ—ପେଡ଼ି । ରହସ୍ୟପୁଟକ—ରହ ପରୁଆ ।

ତା ଅପାଙ୍ଗତଳନ ଦିଗ ବିଦଗକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ମନୋହର କରିଅଛି ।
 (ନେତ୍ର ସହିତ ଚକୋର, ମୁଖ ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମୁଖର ଶୋଭା ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ର
 କରଣ ଉପମିତ) ।

୧୮ମ ପଦ—ଇନ୍ଦ୍ରପୁର (ସ୍ଵର୍ଗପୁର) ମଣ୍ଡନ କାରଣୀ ମେନକାର ଶୋଭାକୁ
 ଦେଖି ଜନକ ଚାହିଁ ମନରେ ଭାବିଲେ—‘ଏ ମୋର କନ୍ୟା ହୁଅନ୍ତା କି ?’

୧୦ମ ପଦ—ବାଳସୂର୍ଯ୍ୟପରି ଯାହାର ଅଧର ଶୋଭା ପାଏ, ଏପରି
 ଯେ ମେନକା, ସେ ଜନକ ଚାହିଁ ଚିତ୍ତ ଜାଣି କହିଲୁ, “ଏହିକଣି ଗୋଟିଏ
 ବାଳିକା ଅକସ୍ମାତ୍ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।”

୧୧ ପଦ—‘ପଟ୍ଟତରୁ ପାବଣୀ ଜାତ ହେଲୁ ପରି, ମେଘରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍
 ପ୍ରକାଶ ପାଇଲୁ ପରି, ପୃଥ୍ଵୀରୁ ସେ କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ହେବ ।

୧୨ଶ ପଦ—ଏହି ବାଣୀ ଶୁଣିଲୁ ସମୟରେ ବଣିକକୁ ରହ ପରୁଆ
 ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲୁ ପ୍ରାୟ ଲଙ୍ଘନ ଅଗରୁ ଗୋଟିଏ ମନୋହର ପେଡ଼ି ଜାତ ହେଲୁ ।

ବଶ୍ୟମୋହିନୀଏ ତା ମଧ୍ୟେ ଦେଖି ମହା ହରଷ ।
 ବଶ୍ୟକର୍ମୀ କୃତ କୃତ୍ରିମପୁରୀ କି କଳବଣ । ୧୩ ।
 ବସୁନ୍ଧରାଭବା ଜନକ କୋଳ କରି ସୁଭାବ ।
 ବସୁ ଧରଇଲ କୃପଣେ କି କୃପାଳୁ ଦଇବ ? ୧୪ ।
 ବଶ୍ୟସୁତ ଏକ କରିଛୁ ଧରି ଶୋଭାପୂର୍ଣ୍ଣ ।
 ବଶ୍ୟକେତୁ କେତୁ ବାନ୍ଧିଲ ଜାଣି ଜଗଜ୍ଜୟକୁ । ୧୫ ।
 ବହୁ ରୂପ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ମେଳ ହୋଇ ଯେ ଥିଲେ ।
 ବହୁ ସୀତାନାମ ଏ ସୀତା ଯୋଗେ ଜାତ ବୋଇଲେ । ୧୬ ।
 ବଧୁ ସନମତ ପୃଥୁଗଭବା ପାର୍ଥିବୀ ଏହି ।
 ବଧୂର ମିଥୁଲ ଉତ୍ସବକାରୀ ମୈଥୁଳୀ କହି । ୧୭ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବଶ୍ୟମୋହିନୀଏ—ସଂସାରମୋହିନୀ କନ୍ୟାଟିଏ ।
 ବଶ୍ୟକର୍ମୀ—ଦେବଶିଳ୍ପୀ । କୃତ୍ରିମପୁରୀ—କୁଣ୍ଡେଇ । କଳବଣ—କଳହାର ।
 ୧୪ଶ ପଦ—ବସୁନ୍ଧରାଭବା—ପୃଥୁଗଭାବୁତା । ବସୁ - ରହୁ ।
 ୧୫ଶ ପଦ—ବଶ୍ୟସୁତ—ବ୍ରହ୍ମା । ବଶ୍ୟକେତୁ—ମଦନ, କନ୍ଦର୍ପ ।
 କେତୁ—ପତାକା ।
 ୧୬ଶ ପଦ - ସୀତା—ଲଙ୍କାଲର ଅଗ୍ର । ୧୭ଶ ପଦ ବଧୁ—ବ୍ରହ୍ମା ।

୧୩ଶ ପଦ—ସେ ପେଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ସଂସାରମୋହିନୀ କନ୍ୟାଟିକୁ
 ଦେଖି ଜନକ ମହା ହରଷ ହୋଇ ବରୁରିଲେ, ‘ବଶ୍ୟକର୍ମୀ ଏହି କୁଣ୍ଡାଲଟିକୁ
 ଉନ୍ମୁଦାରା ଗଢ଼ି ଅଛନ୍ତି କି ?’ (ସନ୍ତ ନିର୍ମିତ କୁଣ୍ଡାଲ ହସ୍ତ ନିର୍ମିତ କୁଣ୍ଡାଲ ଅପେକ୍ଷା
 ସୁନ୍ଦର ହୁଏ) ।

୧୪ଶ ପଦ—କୃପାଳୁ ବଧାତା କୃପାକୁ ଦେ ଧରଇଲ ପରି ଜନକବଶ୍ୟ
 ଆନନ୍ଦ ମନରେ ପୃଥ୍ବୀରୁ ଜାତ କନ୍ୟାକୁ — ପିତା ଦୁହିତାକୁ କୋଳ କଲ ପ୍ରାୟ
 କୋଳରେ ଧଇଲେ ।

୧୫ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମା ସମସ୍ତ ଶୋଭାକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଏ କନ୍ୟା ଗଢ଼ିଅଛୁ ।
 କନ୍ଦର୍ପ ଏହାଦ୍ୱାରା ଜଗତ ଜୟ କରିବ, —ଏହି ଆଶାରେ ପତାକା ଉଡ଼ାଇଲ ।

୧୬ଶ ପଦ—ଜନକଙ୍କ ସ୍ୱାହତ ବହୁତ ରୂପ ରୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ।
 ସେମାନେ କହିଲେ, “ଏ ସୀତା ଯୋଗେ (ଲଙ୍କା ଅଗ୍ର) ଜାତ ହୋଇଅଛି,
 ତେଣୁ ଏହା ନାମ ସୀତା ହେଉ ।”

୧୭ଶ ପଦ—“ଏ ପୃଥୁଗଭାବୁ ସମ୍ଭୂତ ହୋଇ ଅଛି, ତେଣୁ ବଧାନରେ ଏହାର
 ନାମ ପାର୍ଥିବୀ ହେଲା । ପୁଣି ଦୈବସମେ ମିଥୁଳା ସୁରର ଉତ୍ସବକାରଣୀ ଯୋଗୁ
 ଏ ମୈଥୁଳୀ ନାମ ପାଇବ ।”

ବିଦେହଜାୟା କୋଟିଏକ ହେଲେ ସମ କି ଆଉ ?
 ବିଦେହଦେଶରେ ଉଭବ ବଇଦେହୀ ବୋଲଉ । ୧୮ ।
 ବିଦୁଷ ଜନକ ପାଳନେ ବୋଲଇବ ଜାନକୀ ।
 ବିଦୁଷଣ ଶୋଭା ଜେମାର ଆଉ ସମ ଆନ କି । ୧୯ ।
 ବାସରେ ଉତ୍ତଳ କି ଲକ୍ଷ ପାରିଜାତକ ଭୁକ୍ତ ।
 ବାସରେ ଚନ୍ଦ୍ରଚେ ଯୋଜନଗରା ନାମହୁଁ ସୁକ୍ତ । ୨୦ ।
 ବଡ଼ଉ ଉପରେ ଦୋଳର ରଖି ଧାରୀ ପାଳିତ ।
 ବଡ଼-ଘା ଉପମାନଙ୍କ ଅପମାନରୁ ଜାତ । ୨୧ ।
 ବିନୟ କି ହେମ ଶୟନେ ଦୁର୍ଗା ରୂପା-ପଲଙ୍କେ ।
 ବିନର୍ଗତ ଆନ ଉପମା ସେହି କାଳେ ପଲଙ୍କେ । ୨୨ ।

୧୮ଶ ପଦ - ବିଦେହଜାୟା - କନ୍ଦର୍ପର ପତ୍ନୀ, ରତ ।
 ୧୯ଶ ପଦ - ବିଦୁଷ - ପଣ୍ଡିତ । ବିଦୁଷଣ - ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ ।
 ୨୦ଶ ପଦ - ଉତ୍ତଳ - ପଦ୍ମ । ଲକ୍ଷ - ଭୁଲ । ଯୋଜନ - ଶୁଭିଚ୍ଛା ।
 ୨୧ଶ ପଦ - ବଡ଼ଉ - ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳାପୁର । ବଡ଼-ଘା - ଅତି ଭୟ ।
 ୨୨ଶ ପଦ - ହେମ - ସୁବର୍ଣ୍ଣ । ପଲଙ୍କ - ଚନ୍ଦ୍ର ପଶୁପାତ ।

୧୮ଶ ପଦ - “କୋଟି କୋଟି ରତ ଏକ ହେଲେ ଏହାକୁ ସମ ହେବେ
 କି ? (ସମ ହେବେ ନାହିଁ) । ବିଦେହ ଦେଶରେ ଏ ଉଭବ ହୋଇଅଛି,
 ତେଣୁ ବିଦେହୀ ନାମ ପାଉ ।”

୧୯ଶ ପଦ - “ପଣ୍ଡିତ ଜନକ ରକ୍ଷିକ ପାଳନ ଯୋଗେ ଏହାର ନାମ
 ଜାନକୀ ହେବ । ଦୋଷରହିତ ଏହି ଜେମାର ଶୋଭାକୁ ଭୁଲନା ଦେବାକୁ
 ଆଉ କିଛି ଅଛି କି ? (ଆଉ କିଛି ନାହିଁ) ।”

୨୦ଶ ପଦ - “ସେହି କନ୍ୟାର ବାସନାକୁ ପଦ୍ମ ବାସନା ବା କି ଲକ୍ଷ
 ଦେବା ? ପାରିଜାତ ବାସନା ମଧ୍ୟ ଭୁକ୍ତ ଖୋଇଯିବ । ଦେହ ଧୌରତ
 ଯୋଜନେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଚୁପ୍ତବାରୁ (ଏହାର ଯୋଜନଗରା ନାମ ସାର୍ଥକ ହେଲା ।”

୨୧ଶ ପଦ - ପାଳୁଥିବା ଧାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା ପୁରରେ ଦୋଳରେ
 ଝୁଲଇଲ ବେଳେ ଯେଉଁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ତା ସହିତ ଆଉ କୌଣସି
 ଉପମା ସମାନ ନ ହୋଇ ବଡ଼ ଭୟ ପାଇଲେ ।

୨୨ଶ ପଦ - ଦୋଳରେ ଶୋଇଥିବା ବେଳେ ଅନୁମିତ ହେଲା ।
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦୁର୍ଗା ରୌପ୍ୟ ପଲଙ୍କରେ ଶୟନ କରିଛନ୍ତି କି ? ସେହି ସମୟରେ କନ୍ୟା ।
 ପଲଙ୍କ ପକାଇବାରୁ ଅନ୍ୟ ଉପମାସବୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ ।

ବାଳକା ଲଳା କଉତୁକେ ଅନ୍ୟପୁରସ୍କା ମୋହି ।
 ବାଳ କି ଶୈବାଳ କମଳକୋଷ ଉପରେ ଶୋହି । ୨୩ ।
 ବାଡ଼ବର ଚପ୍ପତିମା ପରି ଧରି ତା ଉଦ୍ଧା ।
 ବାଡ଼ବର ମଧ୍ୟ ପକାଅ ଆନ ସମାନ ଶୋଭା । ୨୪ ।
 ବିଡ଼ମ୍ବ ନୂତନ ମଞ୍ଜରୀ ତଳିତ କି ପବନେ ।
 ବିଡ଼ମ୍ବଣ ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଯେ ଟଳ ଟଳ ଗମନେ । ୨୫ ।
 ବଚକୁ ବାଚକେ ନ କହୁଁ ପୁଣି ଶୁଣି ଉଦ୍ଧାସ ।
 ବଚକୁ ପିଇଲ ପଡ଼ିଲ ଶୁକ ମୁକରେ ରହି । ୨୬ ।

୨୩ଶ ପଦ - ବାଳକା ଲଳା - ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାର କ୍ଷୀତ୍ରା କୌତୁକ ।
 ଶୈବାଳ - ଶିଉଳ । କମଳକୋଷ ପଦ୍ମକନ୍ଦ ।
 ୨୪ଶ ପଦ - ବାଡ଼ବର - ଉତ୍ତମ କାନ୍ଥ । ବାଡ଼ବରେ - ସମ୍ପଦ
 ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅଗ୍ନିରେ ।
 ୨୫ଶ ପଦ - ବିଡ଼ମ୍ବ - ବିଲମ୍ବ ବା ଯାହା ଲମ୍ବ ଅଛି । ନୂତନ
 ମଞ୍ଜରୀ - ନୂଆ ଲତା । ବିଡ଼ମ୍ବଣ - ନିନ୍ଦିତ, ବୃଥା ।
 ୨୬ଶ ପଦ - ବଚକୁ - କଥାକୁ । ବାଚକେ - ବଚନରେ । ମୁକ -
 ମୌନ ।

୨୩ଶ ପଦ - ବାଳକାଳର କ୍ଷୀତ୍ରା କୌତୁକରେ ସେ କନ୍ୟା
 ଅନ୍ୟପୁରସ୍କାରେ ଥିବା ରମଣୀୟତାକୁ ମୋହିଲେ । ପଦ୍ମ କନ୍ଦ ଉପରେ ଶିଉଳୀ
 ଶୋଭିତ ହେଲପରି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ବାଳସବୁ ଶୋଭା ପାଇଲ ।
 ୨୪ଶ ପଦ - କାନ୍ଥକୁ ଧରି ଆଉଜି ଉଦ୍ଧା ହେଲବେଳେ ସେ
 କାନ୍ଥରେ ଲେଖାଥିବା ଚପ୍ପତିମା ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଦିଶିଲେ । ସେହି ଶୋଭା
 ସହିତ ତୁଳନା କରିବାକୁ ଆଉ ଯେତେ ଉପମାସବୁ ଅଛି, ତାକୁ ବାଡ଼ବାଗିନୀରେ
 ପକାଇ ଦିଅ । (ଏହା ସହିତ ଉପମିତ ହେବାକୁ ଆଉ କେହି ସମ ନୁହନ୍ତି) ।
 ୨୫ଶ ପଦ - ସୀତାଙ୍କ ଟଳ ଟଳ ଗମନ [ଭଲ ରୂପେ ଚାଲି ଜାଣି ନ
 ଥିବା ହେତୁ] ପବନରେ ଦୋହଲୁଥିବା ନୂତନ ଲତାକା ସଦୃଶ ଦେଖାଯାଏ ।
 ତାଙ୍କ ଗତିବେଳେ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ପାତ କରିବା ବୃଥା; (ତାଙ୍କ ଗତିର
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦିଗର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କୁଟି ଯାଏ) ।
 ୨୬ଶ ପଦ - ସେ କଥାକୁ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରୁ କରୁ ଶୁଣିବା
 ଲୋକେ ପୁଣି ଶୁଣିବାକୁ ଉଦ୍ଧାସିତ ହେଲେ । ଶୁକ୍ଳ [ସୀତାଙ୍କ ସ୍ବର ସହିତ
 ସମାନ ହେବା ପାଇଁ ? ବଚ ଶାଈ ପଡ଼ିଲ, ତଥାପି ସମାନ ନ ହେବାରୁ ମୁକ
 ହୋଇ ରହିଲ ।

ବାଳୀ ସେ ଖେଳିଲ ଶିଶୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଫମ ଫମରେ ।
 ବାଳିଣେ ଲକ୍ଷିବେ ସେ କାଳେ ରମ୍ଭା ରମା ସମରେ । ୨୭ ।
 ବେଣୀ ଚୁରୁ ଶିରେ ଶୁକଳ ରଙ୍ଗପୁ ଲ ଯତନ ।
 ବେଣୀ ହି ପୁଟ୍ କି ନଭରୁ ହେଉଛନ୍ତି ପତନ । ୨୮ ।
 ବିଲମ୍ବିତ କର୍ତ୍ତୃ କୁଣ୍ଡଳ କି ସେ ଶାଙ୍ଗୁଳୀ ବଳା ?
 ବିଲମ୍ବିତ ଦମ୍ଭ ଚିତ୍ତରେ ଦେବ ଚୁଡ଼ି ନୋହିଲ । ୨୯ ।
 ବୟୁ କଲ କାହିଁ ଏ ଶୁଭମାନ ସୁଦଶମଣି ।
 ବୟୁସଙ୍ଗତ କି ପ୍ରକାଶି ଆନ ପ୍ରକାରେ ଆଣି । ୩୦ ।

୨୭ଶ ପଦ—ବାଳିଣେ — ମୂର୍ଖମାନେ ।

୨ ଶ ପଦ—ବେଣୀ ହି ପୁଟ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ହି ବେଣୀ ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା ଓ
 ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀସମୂହ ସଙ୍ଗମସ୍ଥାନ । ନଭରୁ—ଆକାଶରୁ ।

୨୯ଶ ପଦ—ବିଲମ୍ବିତ ଦମ୍ଭଚିତ୍ତରେ — ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ।

୩୦ଶ ପଦ — ବୟୁସଙ୍ଗତ — ଯୌବନର ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥା ।

୨୭ଶ ପଦ—ସେ ସୀତା ଫମଶଃ ଶିଶୁଙ୍କ ସହିତ ଖେଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ
 କଲେ । ସେତେବେଳର ଶୋଭାକୁ ଦେଖି କେବଳ ମୂର୍ଖମାନେ ରମ୍ଭା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ
 ସହିତ ସମାନ ବୋଲି କହିବେ (ରମ୍ଭା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଶୋଭା ମଧ୍ୟ ସେ ଶୋଭା
 ସହିତ ତୁଳନାୟ ହୋଇ ନ ପାରେ)

୨୮ଶ ପଦ—ବେଣୀଦ୍ୱାରା ଶୋଭିତ ମସ୍ତକରେ ଧଳା ଓ ଲାଲ ରଙ୍ଗର
 ଫୁଲ ଯନ୍ତରେ ମସ୍ତକ କଲେ; ତାହା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ହି ବେଣୀ - ଗଙ୍ଗା,
 ଯମୁନା, ସରସ୍ୱତୀ ଆକାଶରୁ ଖସି ପଡୁଅଛନ୍ତି କି ? (ଗଙ୍ଗାର ପାଣି ଧଳା,
 ଯମୁନା ପାଣି ଗାଢ଼ କଳା ଓ ସରସ୍ୱତୀର ପାଣି ଲାଲ ବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ) ।

୨୯ଶ ପଦ - କର୍ତ୍ତୃରେ କୁଣ୍ଡଳ ଚୁଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିଲେ ତାହା ଶାଙ୍ଗୁଳି-
 ପରି ଆଖିକୁ ବନ୍ଧି ରଖେ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଲୋକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଚୁଡ଼ିଲେ ତାର
 ଆଖି ସେ ଫେରାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

୩୦ଶ ପଦ—ସେ ସୁଦଶମଣିରେ ସୀତା ଏ ବାଳ ସୁଲର ଶୁଭମାନଙ୍କୁ
 ଶେଷକରି ପ୍ରଥମ ଯୌବନ ସମୟର ଭିନ୍ନ ଶୁଭମାନ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ବୈଦେହ୍ୟବିଳାସ

ବିଭାକାଳେ ନାଶ୍ତ ଯେମନ୍ତେ କନ୍ୟାଳଙ୍କାର ମୁଖି
 ବିଭାବନା ହେଲ ଚହଁରେ ନବବିଳାସ ରଖି । ୩୧ ।
 ବସନ୍ତଦୂତ ଧ୍ବଜ କଲବେଳେ କେତେ ଲଳିତ ।
 ବସନ୍ତ ରାଗରେ ଆଳାପ ତହିଁ କରଇ ଗୀତ । ୩୨ ।
 ବସନ୍ତ ବସନେ ଗଣ୍ଡିକ ଦେଇ କରେ ପକାଇ ।
 ବସନ୍ତ ବସନ ମୋହିବ ଏହି ଗୁମାନ ବହି । ୩୩ ।
 ବନ୍ଧନ କରେ ନାନା ଛନ୍ଦେ ମାଗା ସେ ପୁନଃ ପୁନଃ ।
 ବନ୍ଧନପିତ ଏକାନ୍ତେ ରହିବାରେ ସୁମନ । ୩୪ ।
 ବନ୍ଧ ଯାହାକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ସତ୍ୟରେ ଧରରେ ।
 ବନ୍ଧୀପରି ହୋଇ ରହିଲ ଅବରୋଧେ ଧରରେ । ୩୫ ।

୩୧ଶ ପଦ — ବସନ୍ତଦୂତ — କୋକିଳ । ବସନ୍ତ — ରାଗବିଶେଷ ।
 ୩୩ଶ ପଦ — ବସନ୍ତ ବସନେ — ହଳଦିଆ କୁଣାରେ । ବସନ୍ତ ବସନ —
 ପୀତାମ୍ବର, ବିଷ୍ଣୁ ।
 ୩୪ଶ ପଦ — ମାଗା — କର । ବନ୍ଧନପିତ — ଚଉଷଠି ବନ୍ଧ ଚିତ୍ତିତ
 ଚିତ୍ତିତ ।
 ୩୫ଶ ପଦ — ବନ୍ଧ — ବନ୍ଧନା କରି । ଅବରୋଧେ — ଅନ୍ତଃପୁରରେ ।

୩୧ଶ ପଦ — ବିଭାକାଳରେ ନାଶ୍ତ ଯେପରି ପିଲାଦିନର ଅଳଙ୍କାରସବୁ
 ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରକୁ ଲଗାଇ କରେ, ସେହିପରି ଯୌବନ କାଳରେ ପୁରାତନ
 ଶିଳ୍ପ ଛାଡ଼ି ନୂତନ ଶିଳ୍ପ କରିବାକୁ ସେ ମନ ବଳାଇଲେ ।

୩୨ଶ ପଦ — କୋକିଳ ଧ୍ବଜ କଲବେଳେ ସୀତା ସେ ସ୍ବନକୁ ଉପହାସ
 କରି ବସନ୍ତ ରାଗରେ ଗୀତ ବୋଲୁଥିଲେ । (ସୀତାଙ୍କ ସ୍ବନ କୋକିଳ ସ୍ବନଠାରୁ
 ଉଚ୍ଚଷ୍ଟକର) ।

୩୩ଶ ପଦ — ସୀତା ହଳଦିଆକୁଣା ପିନ୍ଧି ତାର କାନରେ ଗଣ୍ଡି ଦେଇ
 କାନରେ ପକାଉଥିଲେ । ସେଥିରୁ ଜଣା ଯାଉଥିଲା, ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦିନେ
 ନିଶ୍ଚୟ ମୋହିତ କରିବେ, — ଏହି ଗୁମାନରେ ଯେପରି କାନରେ ଗଣ୍ଡି ପକାଇ
 ରଖୁଅଛନ୍ତି ।

୩୪ଶ ପଦ — ସେ ସୀତା ନାନାପ୍ରକାର ଛନ୍ଦରେ ମାଗା ବାରମ୍ବାର ବନ୍ଧନ
 କଲେ । ଚଉଷଠି ବନ୍ଧ ଚିତ୍ତିକୁ ଏକାନ୍ତରେ ଦେଖିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ ।

୩୫ଶ ପଦ — ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ
 ଯାହାକୁ ବନ୍ଧନା କରାଯାଏ, ଏପରି ସେ ସୀତା, ସେ ଯୌବନକାଳ ହେବାକୁ
 ଅନ୍ତଃପୁରରେ ବନ୍ଧୀ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ବହର ନବରୁ ଦିନକୁଦିନ ପ୍ରଭା ବଢ଼ାଇ ।
 ବହରେ କୁଟ ଅଙ୍କୁରତ, ଏହି ଉତ୍ତପ୍ରେକ୍ଷା ହୋଇ । ୩୬ ।
 ବର୍ଣ୍ଣମାଳୀପର ରୋମାଳ କି ସେ ସରଦାପନ୍ଥ ।
 ବର୍ଣ୍ଣମୟ ଏହି, କରନ୍ତି କି ସେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବକୁ ଗତି ? ୩୭ ।
 ବିକଳନା କରି ସଞ୍ଜନ୍ତି ମଧୁ କଳ୍ପଦ୍ରୁମରେ ।
 ବିକଳପ, ଫଳ ଅଙ୍କରୁ ଭଜେ ବୁଦ୍ଧିହୀନରେ । ୩୮ ।
 ବିଜୟ ହେଇଲୁ ହମ୍ବକଠାରୁ ତାଳସରକି ।
 ବିଜୟ ହୃଦରେ ସ୍ବୟମ୍ବୁ ରୂପେ କଲେ ଶମ୍ଭୁ କି । ୩୯ ।
 ବଳଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମ ତାହାଙ୍କ ବାମ କଲ ପ୍ରହାର ।
 ବଳ ବାଟୁଳକି ସୁନାହରୁପେ ସେ ମନୋହର । ୪୦ ।

୩୬ଶ ପଦ—ବହରନବରୁ—ନଅବର୍ଷଠାରୁ । ବହରେ—ଗୁଡ଼ରେ ।
 ୩୭ଶ ପଦ—ବର୍ଣ୍ଣମାଳୀ—ଅକ୍ଷରମାଳା ।
 ୩୮ଶ ପଦ—ସରଦାପନ୍ଥ—ମଧୁମଞ୍ଜିକାଗଣ ।
 ୩୯ଶ ପଦ—ବିକଳପ - କଳ୍ପନା । ହମ୍ବକ—ଗୁଆ ।

୩୬ଶ ଓ ୩୭ଶ ପଦ—ନଅ ବର୍ଷ ହେବାରୁ ଦିନକୁ ଦିନ (ସୀତାଙ୍କ) ପ୍ରଭା ବଢ଼ିଲା । ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ କୁଟ ଅଙ୍କୁରତ (ହେବାରୁ ଏହି ଉତ୍ତପ୍ରେକ୍ଷା ବହନ କଲା—ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ପ୍ରାୟ ଯେଉଁ ରୋମାବଳୀ, ସେ ମହୁମାଛ ହେଲା । ସେହି ମହୁମାଛ ଉପରକୁ ଗତି କରୁଅଛି କି ? ଏହାହିଁ ବର୍ଣ୍ଣନାଯୋଗ୍ୟ ।

୩୮ଶ ଓ ୩୯ଶ ପଦ—ସୁନ୍ଦରୂପ କଳ୍ପଦ୍ରୁମରେ (ରୋମାବଳୀ ରୂପ ମହୁମାଛମାନେ) ମଧୁ ସଞ୍ଜୁ ଅଛନ୍ତି - ଏହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅନୁମାନ କରିବାର କଥା । ଅଥବା ସେ କଳ୍ପଦ୍ରୁମରେ ଫଳ ଫଳ ହିମଶ ଗୁବାକଠାରୁ ତାଳ ଫଳ ସଦୃଶ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା କି ? କିମ୍ବା ହୃଦୟ (ସେ ହୃଦୟ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୁଅନ୍ତି) ଶିବ-ଲିଙ୍ଗ ହୃଦରେ ବିଜୟ କଲେ କି ?

୪୦ଶ ପଦ—ମହାବଳୀ କନ୍ଦର୍ପ ଶିବଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ଅଟେ । ତେଣୁ ସେ ସଦ୍ୟବାଟୁଳ ବଳ ପ୍ରହାର କଲା କି ? ସେହି ବାଟୁଳ କୁରୁତ ରୂପରେ ମନୋହର ଦିଶୁଅଛି (ବାଟୁଳ ବାଜି ଝଡ଼ି ପଡ଼ିବାର କଥା, ମାତ୍ର ଏ ବାଟୁଳ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଢିଆରି ହୋଇଥିବାରୁ ଓଦା ଥିଲା ଓ କଳା ଦିଶୁଥିଲା । ସେହି କଳା ଓ ଓଦା ବାଟୁଳ ମହାଦେବଙ୍କ ଶିରରେ ବାଜି ଲାଗି ରହିଅଛି କି ?)

ବାସରେ ଯତନେ ଘୋଡ଼ାଇ ଚୋଳ କବଚ ଦେଇ ।
 ବାସଅଙ୍ଗୀ ସ୍ଵର ଭୟରୁ ରତି ସେବନେ ସ୍ନେହ । ୪୧ ।
 ବନଧବକୁ ସେ ଜିଣିଲ କଟୀ କୃଷତା ହୋଇ ।
 ବନଧରକେଶୀ କଳିଣୀ ଜୟବାଦ୍ୟ ବଜାଇ । ୪୨ ।
 ବଳାହଂସକ ନାଦେ ଗତି ବଢ଼ାଇକି ଶୁଣାଇ ।
 ବଳାକାରେ ମନ୍ଦ ସରଣେ ଗଜ ହଂସ ଜଣାଇ । ୪୩ ।
 ବରଣବୃଷା ଗବ୍ ଖବ୍ କରି ଉରୁ ଘାପିତ ।
 ବାରଣଦନ୍ତ କୁନ୍ଦା ସ୍ତମ୍ଭ କି କୁନ୍ଦୁମ ଲେପିତ । ୪୪ ।

୪୧ଶ ପଦ—ବାସରେ—ଲୁଗାରେ । ଚୋଳ—କାଞ୍ଚଲ । କବଚ—ସାଞ୍ଜୁ ।

୪୨ଶ ପଦ—ବନଧବ - ସିଂହ । ବନଧକେଶୀ—ମେଘର ବର୍ଣ୍ଣପରି ଯାହାର କେଶର ବର୍ଣ୍ଣ 'ସୀତା' ।

୪୩ଶ ପଦ - ହଂସକ -- ନୂପୁର । ମନ୍ଦ ସରଣେ - ମନ୍ଦଗତିରେ ।

୪୪ଶ ପଦ - ବାରଣବୃଷା - କଦଳୀ ବୃକ୍ଷ । ଉରୁ — ଜାନୁ । ଘାପିତ — ଶୋଭିତ । ବାରଣଦନ୍ତ - ହସ୍ତୀଦନ୍ତ ।

୪୧ଶ ପଦ—ସୌରଭାଙ୍ଗୀ ସୀତା କାମ ଭୟରୁ ସ୍ତନଶମ୍ଭୁକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ତାକୁ କାଞ୍ଚଲ ରୂପ କବଚରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ କରି ତା ଉପରେ ଲୁଗା ଘୋଡ଼ାଇଲେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ରତି ସେବା କଲେ (ରତି ସେବା କଲେ ରତିଙ୍କ ସ୍ଵାମୀ କାମଦେବ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ; ଅର୍ଥାତ୍ ରତି ରସରେ ଗତି ମଜ୍ଜିଲ) ।

୪୨ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର କଟୀ କ୍ଷୀଣତାର ସିଂହକୁ ଜୟ କଲ । ତେଣୁ ସେହି ଜଳଧରକେଶୀ ସୀତା କଳିଣୀରୂପ ଜୟବାଦ୍ୟ ବଜାଇଲେ ।

୪୩ଶ ପଦ - ସୀତାଙ୍କର ଗମନ ଗଜ ଓ ହଂସର ଗତିକୁ ବଳି ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ଧୀର ଗତି କଲବେଳେ ବଳା ଓ ନୂପୁର ନାଦରେ ଗମନର ବଡ଼ମାକୁ ଶୁଣାଇଲେ । (ତାଙ୍କ ଗତି ହଂସ ଓ ଗଜର ଗତିଠାରୁ ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦର ହେଲ) ।

୪୪ଶ ପଦ - ତାଙ୍କ ଉରୁସ୍ଥ କଦଳୀ ବୃକ୍ଷର ଗବ୍‌କୁ ଖବ୍ କରି ତେଜ ପ୍ରକାଶ କଲ । (ତାହା ଦେଖି ମନେ ହେଲ) କୁନ୍ଦା ହୋଇଥିବା ହସ୍ତୀ-ଦନ୍ତର ସ୍ତମ୍ଭରେ କୁନ୍ଦୁମ ବୋଳା ହୋଇଛି କି ?

ବାହୁ ଶୋଭା ଚାହିଁ ମୃଣାଳ କଣ୍ଠକୁ ବଢ଼ିଲ ।
 ବାହୁଟି ତାଡ଼ରେ ଜାଣିଲି ସେ ପୂଜାକୁ ପାଇଲ । ୪୫ ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ନାହିଁ ସେ ହସ୍ତତୁଳ କହିବା ତକେ ।
 ବ୍ରହ୍ମା ତେଣୁ ଦେଲ ଅତୁଳ କରି ନାମ କଟକେ । ୪୬ ।
 ବିଭୂଷଣ ଭୂଷାନଚୟ ସବୁ ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କରେ ।
 ବିଭୁ ସେ ଜାନକୀ ଅତୁଳ ତାଙ୍କୁ ଆନ୍ଦେ ଏଠାରେ । ୪୭ ।
 ବନ୍ଦିଆମଣ୍ଡନେ ଶ୍ରବଣେ ତାଳପତ୍ର ଘଉଡ଼ି ।
 ବନ୍ଦିଆ ନୋହି କି ସେ ଯିବ, ଯେଉଁ ନୟନ ପଡ଼ି । ୪୮ ।

୪୫ଶ ପଦ — ମୃଣାଳ — ପଦ୍ମନାଭ ।

୪୬ଶ ପଦ ବିଭୂଷଣ ମଣ୍ଡନ । ଭୂଷାନଚୟ ଅଳଙ୍କାର ସମୂହ ।

୪୫ଶ ପଦ — ବାହୁର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ପଦ୍ମନାଭ (ଅସମାନ ହେବାରୁ) ଦେହରେ କଣ୍ଠା ବନ୍ଦନ କଲ । ତହିଁରେ ବାଜୁବନ୍ଧ ଓ ତାଡ଼ ଦିଆ ଯିବାରୁ ମନେ କରୁଛି, — ସେ ଦୁହେଁ (ବାହୁକୁ) ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି କି ? କିମ୍ବା — ବାଜୁବନ୍ଧ ଓ ତାଡ଼ ଦୁହେଁ ବାହୁରେ ଲାଗିବାରୁ ନଜେ ନଜେ ବାହୁଯୋଗୁ (ପୂଜ୍ୟ ହେଲେ) ଆଦର ଲଭିଲେ ।

୪୬ଶ ପଦ — ସୀତାଙ୍କ ସହିତ ଭୂଲ୍ୟ ହେବାକୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ତେଣୁ ମନେ ହୁଏ, ବ୍ରହ୍ମା ସେ ହସ୍ତରେ ଥିବା ବଳୟର ନାମ ଅତୁଲ୍ୟ ରଖିଅଛନ୍ତି ।

୪୭ଶ ପଦ — ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦରୀ ନାନା ଅଳଙ୍କାରରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସୀତାଙ୍କ ସହିତ ସମକକ୍ଷ ହେବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ମନେ (ଅଳଙ୍କାରମାନେ) କଲେ — ସୀତା ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁ । ଆନ୍ଦେ ତାଙ୍କୁ ସମକକ୍ଷ ନୋହୁ । (ଅଳଙ୍କାର ସବୁ ସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କର ଭୂଷଣ । ମାତ୍ର ସେହି ଅଳଙ୍କାରମାନ ସୀତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ କଲେ, ସୀତା ଆମର ପ୍ରଭୁ, ଆମେ ତାଙ୍କର ଭୂଷଣ ହେବା ତ ଦୂରେ ଆଉ, ତାଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିବୁ ନାହିଁ) ।

୪୮ଶ ପଦ — ସେ ତଡ଼କାକୁ ବଦଳାଇ ତା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବନ୍ଦିଆ (କର୍ମାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ) ଶ୍ରବଣରେ ମଣ୍ଡନ କଲେ । ତହିଁରେ ଯେଉଁ ଆଖି ପଡ଼ିବ, ସେ ବନ୍ଦୀ ନ ହୋଇ କୁଆଡ଼େ ଯିବ ? (ସେହି ବନ୍ଦିଆଠାରେ ଆଖି ଟାଣି ହୋଇ ରହିବ) ।

ବାଳୀ ଝଲକାଦି ସୁପୁଲ ମଲ୍ଲୀକର୍ତ୍ତା ବିଶେଷେ ।
 ବାଳୀ ଝଲକାଇ ଯେମନ୍ତ ନୋହିବ ଶେଷେ । ୪୯ ।
 କନ୍ଧା ସୁମନରେ ଜୁଡ଼ା ଯେ ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଉଜୁଡ଼ା ସେହି
 ବନ୍ଧା ସୁମନକୁ ପକାଇ ନେବ କେ ମୁକୁଳାଇ ? । ୫୦ ।
 ବିଶେଷେ ତଟଳ ଶିଶି ବାଣ ସେ ଗଡ଼ାଗଡ଼ ।
 ବିଷେ ସେ ଯୁକ୍ତ କି ଅଞ୍ଜନେ ଯେଣୁ ଅତି ଜୁଳିତ । ୫୧ ।
 ବାଜିବାର ଉଠୁ କୁରଙ୍ଗ ମୀନ ବନେ ପଳାଇ ।
 ବାଜିବାର ଗଡ଼ାଗଡ଼ ସେ ଢେ ଶିଶିବା ପାଇଁ । ୫୨ ।

୪୯ଶତ ପଦ — ବାଳୀ — ସୀତା, କର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ । ଶେଷେ —
 ଶେଷଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା, ଅନନ୍ତଦ୍ୱାରା ।

୫୦ଶତ ପଦ — ସୁମନରେ — ଫୁଲରେ ।

୫୧ଶତ ପଦ — ଲକ୍ଷଣ — ନେତ୍ର । ଗଡ଼ାଗଡ଼ — ଗମନାଗମନ । ଅଞ୍ଜନ
 — କଞ୍ଚଳ । ଜୁଳିତ — ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ।

୫୨ଶତ ପଦ — କୁରଙ୍ଗ — ମୃଗ । ମୀନ — ମତ୍ସ୍ୟ । ବନେ — ଅରଣ୍ୟରେ,
 ଜଳରେ । ବାଜିବାର — ଘୋଟକ ସମୂହ, ପକ୍ଷୀମାନେ ।

୪୯ଶତ ପଦ — ସୀତା ବାଳୀ, ଝଲକଫାଣିଆ, କାନପୁଲ ଓ ମଲ୍ଲୀକର୍ତ୍ତା
 (ମଲକର୍ତ୍ତା) ପ୍ରଭୃତି କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଯେଉଁ ଅନ୍ନବଚନପୁ
 ଶୋଭା ଧାରଣ କରୁଥିଲେ, ତାହା ଶେଷଦେବ ସହସ୍ରମୁଖରେ ସୁଦ୍ଧା ବର୍ଣ୍ଣନା
 କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

୫୦ଶତ ପଦ — ତାହାଙ୍କର ନାନାଜାତି ଫୁଲରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବା
 ଜୁଡ଼ା ଦର୍ଶନମାନଙ୍କର ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଲେପକାରୀ ଥିଲା । ଏଣୁ ଥରେ ମାତ୍ର
 ତାହାକୁ ଦେଖିଲେ, ସେହି ଶୋଭା ଦର୍ଶନରୁ ମନକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା କଷ୍ଟକର
 ହେଉଥିଲା ।

୫୧ ଓ ୫୨ଶତ ପଦ — ମୃଗସମୂହ ଓ ମୀନସମୂହ ଅତିଶୀଘ୍ର ଗମନାଗମନ
 କରୁଥିବାରୁ ସୀତାଙ୍କର ଆଖିକୁ ଶର ଏବଂ ସେଥିରେ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କଞ୍ଚଳ
 ଲଗିଥିବାରୁ ବିଷବୋଳା (ଶର) ବୋଲି ଭାବ କେଜାଣି ଆମ ଦେହରେ
 ବାଜିବ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଅରଣ୍ୟ ଓ ଜଳରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଘୋଡ଼ା
 ଓ ପକ୍ଷୀମାନେ ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ରରେ ଗତି ସହିତ ସମାନ ହେବାପାଇଁ ଶୀଘ୍ରଗତିର
 ଅଭ୍ୟାସରେ ଲଗିଲେ । (ଅର୍ଥାତ୍ ମୃଗ, ମୀନ, ଘୋଟକ ଓ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର
 ଗତିଠାରୁ ତାଙ୍କ ନେତ୍ରର ଗତି ବଳି ପଡ଼ୁଥିଲା) ।

ବର୍ତ୍ତୁଳ ମୁକୁତା ଚଳିତ ନାସା ପୁଡ଼ା ଯେ ଫୁଲେ ।
 ବର୍ତ୍ତୁଳେ ତା ଗୁଣ୍ଠି ଆଜନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମରାଜ ହୋଇଲେ । ୫୩ ।
 ବିନ୍ଦୁ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ଯେଣୁ ଅଧର ତୁଲେ ।
 ବନ୍ଦୁକ ନାମହିଁ ରହଇ ତେଣୁ ରକ୍ତକ ଫୁଲେ । ୫୪ ।
 ବଧୂଲୀ ଅଧର ବୋଲିବା ଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥରେ ଆନ ।
 ବଧୂ କରେ ତହିଁ ଉପରେ ହାସ ପ୍ରକାଶମାନ । ୫୫ ।
 ବଭୂର୍ ମୋତିପତ୍ର ଦଳ ଓଷ୍ଠ ମାଣିକ୍ୟପାତେ ।
 ବିଭବ ଶୋଭାର କେ କହୁ ଯେ ବିଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ରେ । ୫୬ ।

୫୩ଶତ ପଦ—ବର୍ତ୍ତୁଳ—ଗୋଲ । ଫୁଲେ—ଫୁଲ ଉଠୁଥିବା ।
 ଆଜନ୍ତ—ପିଲ୍ଲଦିନରୁ ।

୫୪ଶତ ପଦ—ରକ୍ତକ ଫୁଲ—ବଧୂଲୀ ଫୁଲ । ଅଧର—ଓଠ ।

୫୫ଶତ ପଦ—ବଧୂ—ବୋହୂ, ଏଠାରେ ସୀତା । ଅଧର—ନ୍ୟୁନ ।

୫୬ଶତ ପଦ—ମୋତି—ଶୁକ୍ଳ ଗୁଣ୍ଠ । ମାଣିକ୍ୟ—ପଦ୍ମରାଗମଣି ।
 ବିଭବ—ସମୃଦ୍ଧି, ଏଠାରେ ଉତ୍କର୍ଷ ।

୫୩ଶତ ପଦ—ପିଲ୍ଲଦିନରୁ ବ୍ରାହ୍ମରାଜ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା (ନିଶ୍ଚୟ
 ନେବା ସମୟରେ) ଫୁଲ ଉଠୁଥିବା ତାହାଙ୍କ ନାକପୁଡ଼ା ନିକଟରେ ଦୋହଲୁ-
 ଥିବା ଗୋଲ ମୁକ୍ତାକୁ ଦେଖି କେଉଁ ଲୋକ ବର୍ତ୍ତୁଳ ?

୫୪ଶତ ପଦ—ବଧୂଲୀ ଫୁଲ [ସାତଦଣ୍ଡିଆ ଫୁଲ । ସୀତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ
 ସହିତ ବନ୍ଦୁତା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବାରୁ, ତାହାର ନାମ ବନ୍ଦୁକ ହେଲା ।
 (ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ ବଧୂଲୀ ଫୁଲ ପରି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ) ।

୫୫ଶତ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ ବଧୂଲୀର ସମାନ ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କୁ
 ବଧୂଲୀଅଧର କହିବା ଉପଯୁକ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେପରି ଅର୍ଥ କରିବା ଠିକ୍
 ନୁହେଁ, ଯେହେତୁ ସୀତା ସେହି ବଧୂଲୀ-ଅଧର (ଓଷ୍ଠ) ଉପରେ ହାସ ପ୍ରକାଶ
 କରନ୍ତି । (ଅର୍ଥାତ୍ ବଧୂଲୀକୁ ଉପହାସ କରନ୍ତି) ଅତଏବ ‘ବଧୂଲୀ’ ରକ୍ତକ ଫୁଲ
 ତାହାଙ୍କର ଓଷ୍ଠଠାରୁ ‘ଅଧର’ ନ୍ୟୁନ ଅଟେ ।

୫୬ଶତ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର ଓଷ୍ଠରୂପୀ ପଦ୍ମରାଗ ମଣିର ପାଦ ଦନ୍ତରୂପୀ
 ଗୁଣ୍ଠ ସମୂହକୁ ଧାରଣ କରିଅଛି (ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାଙ୍କର ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦନ୍ତପ୍ରାକ୍ତ ଓଷ୍ଠର
 ରକ୍ତମାଦ୍ରାସ ସମୟ ସମୟରେ ରଞ୍ଜିତ ହେଉଅଛି) । ଏଣୁ ମନେହୁଏ, ଯେଉଁ
 ଶୋଭାର ଉତ୍କର୍ଷ ଚିତ୍ତରେ ଦେଖାଇ ହେବ ନାହିଁ, ତାହାକୁ କିଏ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବ ?

ବିଭୂଷଣ ନାନାପ୍ରକାରେ ଯେତେ କରନ୍ତି ନିତି ।
 ବିଭୂଷଣ ପରା ତହିଁକି ଦିଶେ ସୁନ୍ଦରୀ ଜ୍ୟୋତି । ୫୭ ।
 ବଦନରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ପଣ ପଦ୍ମ ନିଉଁଆଇବା ।
 ବଦନରେ ଏହି ଉକ୍ତିକି ଆନ କି ଲକ୍ଷ ଦେବା ? ୫୮ ।
 ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ ରସଲତା ନବ ପୁଷ୍ପବତୀ ସେ ।
 ବରଣ କରିବା ଜନକ କହେ ଯତଙ୍କ ପାଶେ । ୫୯ ।
 ବାଚିଲେ ବାଲୁକା ଟେକିବ ଯେହୁ ଶିବରୂପକୁ ।
 ବାରିଜଗନ୍ନାକୁ ପ୍ରଦାନ ନିଶ୍ଚୟ କରିବା ତାକୁ । ୬୦ ।
 ବୋଧ ଜନକ ହରେଧନୁ ସ୍ବୟମ୍ବର ରଚିତ ।
 ବୋଧକର ମୁଖେ ବିଖ୍ୟାତ, ନୃପଗଣେ ଆଗତ । ୬୧ ।

୫୮ଶତ ପଦ — ବଦନ ମୁଖ । ଲକ୍ଷ — ଉପମା ।

୫୯ତମ ପଦ — ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ — ପୀତବର୍ଣ୍ଣୀ । ରସଲତା — ଶୃଙ୍ଗାରରସରୂପ
 ଲତା । ପୁଷ୍ପବତୀ — କୁସୁମବତୀ, ଯୁବତୀ ।

୬୦ତମ ପଦ — ବାଚିଲେ — କହିଲେ । ଶିବରୂପ — ଶିବଧନୁ । ବାରିଜଗନ୍ନା
 — ପଦ୍ମଗନ୍ନା ।

୬୧ତମ ପଦ — ବୋଧକର — ଭ୍ରଷ୍ଟ ।

୫୭ଶତ ପଦ — ସୀତା ପ୍ରତିଦିନ ଯେଉଁସବୁ ଅଳଙ୍କାର ଧାରଣ କରନ୍ତି,
 ତାହାଙ୍କର କାନ୍ତି ସେହି ଅଳଙ୍କାରମାନଙ୍କର ଅଳଙ୍କାର ପରି ଦେଖାଯାଏ । (ଅର୍ଥାତ୍
 ସୀତା ଅଳଙ୍କାରର ଅଳଙ୍କାର ଅଟନ୍ତି) ।

୫୮ଶତ ପଦ — ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଗୁଣରେ ଚନ୍ଦ୍ର, କାନ୍ତିରେ ଦର୍ପଣ ଓ
 ସୁଗନ୍ଧରେ ପଦ୍ମ, ସୀତାଙ୍କ ମୁଖଠାରୁ ଉଷା ଅଟନ୍ତି । ଅତଏବ ଅନ୍ୟ କୌଣସି
 ବସ୍ତୁର ନାମ ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଉପମା ଦେବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

୫୯ତମ ପଦ — ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ ସୀତା ଯୌବନରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବାରୁ
 ‘ତାହାଙ୍କର ସ୍ବୟମ୍ବର ନିମିତ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା, ଏହି କଥା ଜନକ
 ରାଜିମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

୬୦ତମ ପଦ — ଏହା ଶୁଣି ବାଲୁକା ମୁନି କହିଲେ, “ଯେ ଶିବଧନୁ
 ଟେକିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ, ତାହାକୁ ପଦ୍ମିନୀ ସୀତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବା ।”

୬୧ତମ ପଦ — ଜନକ ‘ହରେଧନୁ’ ଟେକିବା ପଣରେ ରାଜହୋଇ ସ୍ବୟମ୍ବର
 ସଭାର ସମସ୍ତ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଖ୍ୟାତନାମ ଭ୍ରଷ୍ଟମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ରାଜାମାନଙ୍କ
 ନିକଟକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପଠାଇଲେ ।

ବାସ କରନ୍ତୁ ସେହି ସୀତାଲୀଳା ସଦା ମୋ ହୃଦ ।
ବାସଠୀପଦେ ଉପକଳ୍ପ ଉଞ୍ଜି କହେ ଏ ଛାନ୍ଦ । ୭୨ ।

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ମାଳବଗଉଡ଼ା

୫

ବୁଦ୍ଧି ଉତ୍ତମ ଯାହାର କାବ୍ୟ ଅଭିଧାନେ ।
ବୃଜ୍ଜନନାଶ ଚରିତ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ହେ । ୧ ।
ବୃଷ୍ଟିହୀନ ଦ୍ଵାଦଶ ବରଷ ତମ୍ଭାବତୀ ।
ବଡ଼ ଚନ୍ଦ୍ର ଲଭି ଲେମ୍ବପାଦ ନରପତି ଯେ । ୨ ।
ବରଷା କରବ ରକ୍ଷ୍ୟଶୁଣ ଆଗମନେ ।
ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପରି ଦେନ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ସମାନେ ଯେ । ୩ ।

୧ମ ପଦ—ବୃଜ୍ଜନ ନାଶ—ପାପ କ୍ଷୟକର ।
୨ୟ ପଦ—ବୃଷ୍ଟିହୀନ—ବର୍ଷାଶୂନ୍ୟ । ନରପତି—ରାଜା ।
୩ୟ ପଦ—ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର—ତପସ୍ଵୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

୭୨ତମ ପଦ - ସେହି ସ୍ଵୟମ୍ଭୁବ ସୀତାଙ୍କର ଲୀଳା ସଦା ମୋ ହୃଦୟରେ
ଜାଗିଉଠୁ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଏହିକଥା କହି ବାସଠୀପଦରେ ଏ ଛାନ୍ଦ ଶେଷ କଲେ ।

ଚତୁର୍ଥ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କାବ୍ୟ ଓ ଅଭିଧାନରେ ଉତ୍ତମ ପ୍ରବେଶ
ଅଛି, ସେମାନେ ପାପ କ୍ଷୟକର ଏହି ଚରିତକୁ ମନ ଦେଇ ଶୁଣନ୍ତୁ ।
୨ୟ ପଦ—ତମ୍ଭାବତୀ ନଗରରେ ବାରବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଷା ନ ହେବାରୁ
ଲେମ୍ବପାଦ ରାଜା (ତମ୍ଭାବତୀର ରାଜା) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ ।
୩ୟ ପଦ—ଯୋଗୀମାନେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନକୁ ସତ୍ୟ ମନେ କଲ ପରି, ଲେମ୍ବ
ପାଦ ‘ରକ୍ଷ୍ୟଶୁଣ ଆସିଲେ ବର୍ଷା ହେବ’ ଏହି କଥାକୁ ସତ୍ୟ ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ବୁଲ୍ଲର ନିଜ ନବରେ ପଞ୍ଚରହୁଣ୍ଡାଳୀ ।
 ବଜ ପରି ଶତମନ୍ତ୍ର ପରସ୍ତେ ସେ ଝଲି ଯେ । ୪ ।
 ବିକାଶରେ ପଦ୍ମରାଗ ସବିତା ପ୍ରତିଭା ।
 ବହୁଛି ସେ ମାରକଣୀ ହୋଇ ରତି ଶୋଭା ଯେ । ୫ ।
 ବିଦ୍ୟୁମେ ମହାଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଟଣ ସଦୃଶ ।
 ବହୁ ଗର୍ଭେ ମୋତି ଶୁକ୍ତି, ଏ ବିବିଧ ଶେଷ ଯେ । ୬ ।
 ବେଶ୍ୟାସାର ଜରତା ତା ରତା ହୋଇ ନେଲ ।
 ବନ୍ଧୁ ଆଜନ୍ମତପସ୍ୱୀ ଆଶିବ ବୋଇଲ ଯେ । ୭ ।

୪ର୍ଥ ପଦ — ବଜ୍ର - ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର, ଘ୍ରାସ । ଶତମନ୍ତ୍ର — ଇନ୍ଦ୍ର ।
 ୫ମ ପଦ — ପଦ୍ମରାଗ — ମରକତମଣି, ପଦପ୍ରତି ସ୍ନେହ । ସବିତା —
 ସୂର୍ଯ୍ୟ । ମାରକଣୀ - ମରକତ ସମ୍ବନ୍ଧୀ, କନ୍ଦର୍ପର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ।
 ୬ଷ୍ଠ ପଦ - ବିଦ୍ୟୁମେ - ପୋହଳାରେ, ନୂତନ ପଦରେ । ଅଟଣ —
 ଅରଣ୍ୟ । ମୋତି — ମୁକ୍ତା । ଶୁକ୍ତି — ଶାମୁକା ।
 ୭ମ ପଦ — ରତା ଆଗ୍ରହାନ୍ତରା । ଆଜନ୍ମତପସ୍ୱୀ - ଆଜନ୍ମବ୍ରହ୍ମଚରୀ ।

୪ର୍ଥ ପଦ — (ଲେମପାଦ ରାଜା, ଇନ୍ଦ୍ର ନିଜର ଅସ୍ତ୍ର ବଜ୍ରକୁ ଧରିଥିବାରୁ
 ଯେପରି ତେଜସ୍ୱୀ ଅଟନ୍ତି, ସେହିପରି ‘ବଜ୍ର’ ଘ୍ରାସ ଥିବାରୁ ଅତି ତେଜସ୍ୱୀ
 ଦେଖାଯାଉଥିବା ପଞ୍ଚରହୁ ଥାଳୀ (ଲେମପାଦ ରାଜା) ନିଜ ନଗରରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି ।
 ୫ମ ପଦ — ସେ ଥାଳୀ ପଦ୍ମରାଗ ମଣିର ତେଜରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ
 ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କପରି ଦେଖାଯାଉଛି । ତାହା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ — ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ମଠାରେ ସ୍ନେହ
 କରି ତାହାର ବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ନିଜର ତେଜକୁ ତାହା ଉପରେ ନିଷେପ କରନ୍ତି
 (ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କରଣ ପଡ଼ିଲେ ପଦ୍ମ ଫୁଟେ) । ଅତଏବ ଏହି ଥାଳୀରେ ‘ପଦ୍ମ-ରାଗ’
 ପଦ୍ମ ପ୍ରତି ଥିବା ସ୍ନେହ ଥିବାରୁ ଥାଳୀଟି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରି ତେଜସ୍ୱୀ ହୋଇଅଛି ।
 ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେହି ଥାଳୀ ରତିଙ୍କପରି ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଛି, କାରଣ ରତି
 ସବୁବେଳେ କନ୍ଦର୍ପର ନିକଟରେ ଥାନ୍ତି । ଏହି ଥାଳୀ ମଧ୍ୟ “ମାରକଣୀ”
 ମରକତ ମଣିର ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ପାଇଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ପଦ୍ମରାଗ ମଣି ଏଥିରେ ଅଛି ।
 ୬ଷ୍ଠ ପଦ — ସେହି ଥାଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୋହଳା ଥିବାରୁ
 ନବପଲ୍ଲବ ଧାରଣ କରି ଅତି ମନୋହର ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅରଣ୍ୟପରି ବଞ୍ଚୁଅଛି ।
 ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ମୁକ୍ତା ଥିବାରୁ, ମୁକ୍ତାଗର୍ଭ ଶାମୁକାପରି ଶୋଭା ପାଉଛି ।
 ଏହିପରି ଏ ତନୁ ପଦରେ ଶେଷାର୍ଥ ରହିଛି ।
 ୭ମ ପଦ — ବେଶ୍ୟାଶ୍ରେଷ୍ଠା ଜରତା ସେହି ପଞ୍ଚରହୁ ଥାଳୀକୁ ଆଗ୍ରହ ସହିତ
 ନେଇ ବନରୁ ଆଜନ୍ମ ବ୍ରହ୍ମଚରୀ ସେହି ବେଶ୍ୟାଶୁଙ୍କକୁ ‘ଆଶିବ’ ବୋଲି କହିଲ ।

ବୃକ୍ଷର ଗୋଡ଼ାଇ ଧେନୁ ପଛରେ ଯେମନ୍ତ ।
 ବେଦାଧ୍ୟୟନ ଛଡ଼ାଇ ଆଶିବ ତେମନ୍ତ ଯେ । ୮ ।
 ବର୍ଜିକା ଡକାଇ ସଜଡ଼ାଇ ଦିଅ ନାବ ।
 ବେଶ୍ଟ ପରି ମହାମନୋରମ ହୋଇଥିବ ଯେ । ୯ ।
 ବିକ୍ରପ ପଦାର୍ଥ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦିଅ ତହିଁ ।
 ବନ ରତନାହିଁ ହୋଇଥିବ, ଭୃଷେ କହୁ ଯେ । ୧୦ ।
 ବଚସ୍କର ନୃପତି ସାମନ୍ତେ ଭୃତ୍ୟପରି ।
 ବାର ବାରନାଶ ଗଲେ ଅନୁକୁଳ କରି ଯେ । ୧୧ ।
 ବସିଲେ ଚରଣୀ ଅଙ୍କେ ଗୁପ୍ତା ପର ହୋଇ ।
 ବିରଜିବା ପୁଷ୍କର ଗମନେ ସେ ଯୋଗାଇଲେ ଯେ । ୧୨ ।

୯ମ ପଦ—ବର୍ଜିକା—ବଡ଼େଇ । ବେଶ୍ଟ—ଘର । ମହାମନୋରମ—
 ଅତି ସୁନ୍ଦର ।

୧୧ଶ ପଦ—ବଚସ୍କର—ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ । ନୃପତି—ରାଜା । ସାମନ୍ତ—
 ସୁନିବ । ଭୃତ୍ୟ—ଗୃହକର । ବାରନାଶ—ବେଶ୍ୟା ।

୧୨ଶ ପଦ—ଚରଣୀ—ନୌକା, ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଅଙ୍କେ—କୋଳରେ,
 ମଧ୍ୟରେ । ଗୁପ୍ତା—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ।

୮ମ ପଦ—“ଶଶ୍ମ ଯେଉଁ ପରି ଗାଈର ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ଆସେ,
 ମୁଁ ସେହିପରି ତାଙ୍କୁ ବେଦ ପଢ଼ି ଛଡ଼ାଇ ମୋର ପଛେ ପଛେ ଦୌଡ଼ାଇ
 ଆଶିବ ।”

୯ମ ପଦ—“ବଡ଼ାଇ ଡକାଇ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଘରପରି ଗୋଟିଏ ନୌକା
 ସଜାଇ ଦିଅ ।”

୧୦ମ ପଦ—“ତହିଁରେ ନାନାପ୍ରକାର ଜନସଂରଖି ଅବକଳ ଗୋଟିଏ
 ଜଙ୍ଗଲପରି କରିଦିଅ । ଏହି କଥା ଜରତା ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲା ।

୧୧ଶ ପଦ—ଭୃତ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଆଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଲା ପରି,
 ଲେମ୍ପପାଦ ରାଜା ତାହାର ଆଜ୍ଞା ପାଳନ କରିଥିଲେ ! ଜରତା ବାରଜଣ
 ବେଶ୍ୟାଙ୍କ ସହ ଅନୁକୁଳ କରି ବାହାରିଲା ।

୧୨ଶ ପଦ—ସେହି ବେଶ୍ୟାମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କୋଳରେ ଗୁପ୍ତାଦେବୀ
 ବସିଲାପରି ନୌକାର ମଧ୍ୟରେ ବସିଲେ ଏବଂ ଯିବା ସମୟରେ ଚିତ୍ତ କରୁଥିବା
 ପଦ୍ମପରି ଦେଖା ଗଲେ ।

ବୈଦେହ୍ୟବିଳାସ

୪୭

ବିଶ୍ୟାତ ଉଡ଼ିପ ନାମ ଯୁକ୍ତ ତାରାଳରେ ।
 ବ୍ୟଗ୍ରବନ୍ତ ଗତି କରେ ନିଶି ଦିବସରେ ଯେ । ୧୩ ।
 ବେନକୁଳେ ମହାରଣ୍ୟ ସତ୍ୟବାକେ ହନ ।
 ବିଦନ ପଶୁ ସମୁଦ୍ରେ ସତ୍ୟବାକେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ । ୧୪ ।
 ବାଜା-ଗମ୍ୟ ସ୍ଥାନ ନୋହେ ସବ୍ ସମୟରେ ।
 ବାଜାରୁ ଶୀଘ୍ର କରେ ବିଗତଭୟରେ ଯେ । ୧୫ ।
 ବିଶ୍ରାମ ଆଶ୍ରମ କେତେଦୂରେ ନାବ କରି ।
 ବାମାନ୍ତୀ କାମମୋହନୀ ଘେନ ବାରନାଶ ଯେ । ୧୬ ।
 ବାହାରେ ରଖି ଜରତା ଗୁମରକେଶୀକ ।
 ବିଲେକି ଏମନ୍ତ ବନ, ଏମନ୍ତ ରୁଷିକି ଯେ । ୧୭ ।
 ପେୟସ୍ ପଲ୍ଲବୀରେ ପଲ୍ଲବୀରେ ଘନ ।
 ବିନାତପ ପ୍ରସ୍ରତପ ପ୍ରସ୍ରରେ ପ୍ରଧାନ ଯେ । ୧୮ ।

୧୩ଶ ପଦ—ଉଡ଼ିପ—ନୌକା, ଚନ୍ଦ୍ର । ତାରାଳ—ସୁନ୍ଦର ସଖୀଗଣ,
 ତାରାସମୂହ । ବ୍ୟଗ୍ରବନ୍ତ—ଶୀଘ୍ର ।

୧୪ଶ ପଦ—ସତ୍ୟବାକ—କାକ । ବିଦନ—ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସତ୍ୟବାକେ—
 ରୁଷିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ।

୧୫ଶ ପଦ—ବାଜା—ଅଶ୍ୱାରେଣୀ, ବାଣୁଆ, ପକ୍ଷୀ ।

୧୩ଶ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର ତାରାଗଣରେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଉଡ଼ିପ ନାମରେ
 ଶ୍ୟାନ୍ତ ଲଭ କରି କେବଳ ରାତିରେ ଗମନ କରନ୍ତି; ମାତ୍ର ନୌକା ‘ତାରାଳ’
 ସୁନ୍ଦର ବେଶ୍ୟା ସମୂହ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଦିନ ଓ ରାତ୍ରେ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଗତି
 କରୁଅଛି ।

୧୪ଶ ପଦ—ଘେନି ନଦୀରେ ସେହି ନୌକା ଚଳୁଅଛି, ତାହାର
 ଉଭୟ କୂଳ କାକ ଶୂନ୍ୟ, ରୁଷି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପଶୁ ସଙ୍କୁଳ ମହାରଣ୍ୟ ଅଟେ ।

୧୫ଶ ପଦ—ସେହି ଅରଣ୍ୟ ଏପରି ନିବିଡ଼ ଯେ, ସେଥିରେ ଅଶ୍ୱାରେଣୀ
 ଶିକାରୀ ପ୍ରବେଶ କରିବା ତ ଦୂରର କଥା, ଶର ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରବେଶ କରି ପାରେ
 ନାହିଁ । ଏଣୁ ପକ୍ଷୀମାନେ ଭୟଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଶୀଘ୍ର କରନ୍ତି ।

୧୬—୧୭ଶ ପଦ—ବାମାନ୍ତୀ, କାମମୋହନୀ ପ୍ରଭୃତି ବେଶ୍ୟାମାନେ ଜଉତା
 ଓ ଗୁମରକେଶୀ ସହିତ ନାବକୁ ଆଶ୍ରମର କିଛି ଦୂରରେ ରଖି, ତଥୋପନରେ

ବହୁତ ବାଞ୍ଛିକ ନୋହି, ବହୁତ ବାଞ୍ଛିକ ।
 ବଳୀ କାମ ଉଦୟ, କାମ ଉଦୟକ ଯେ । ୧୯ ।
 ବଲ୍ଲଭ ଅନ୍ତରେ ଯାଇଁ ଆରମ୍ଭିଲେ ଗୀତ ।
 ବଲ୍ଲଭ ବଜାଇ କଲେ ସପ୍ତସ୍ୱର ଜାତ ଯେ । ୨୦ ।
 ବରୁଣ ରାଗ ସରାଗ ମୁନିର ଜନ୍ମାଉଁ ।
 ବୃଦ୍ଧି ପଞ୍ଚଶରକୁ ପଞ୍ଚମସ୍ୱର ଦେଉଁ ଯେ । ୨୧ ।
 ବଟପୀକ ମୁନିମଣି ଆଉଜି ଯେ ଥିଲେ ।
 ବଟପୀକି ମୁନିମଣି ସମ୍ଭାବନା କଲେ ଯେ । ୨୨ ।
 ବସାଇ ଆସନେ ପୁତ୍ରେ କାହିଁ ତପିଗଣ ।
 ବଧ ମଠ କରି, କହ ମଠ ନ କରିଣ ହେ । ୨୩ ।
 ବଖାଣ କି କି ମନ୍ତ୍ରକୁ ଜପ କରି ଜାଣ ।
 ବାମ୍ବୁ ଶିବ ସେବା କାହା ଭାବରେ ନିୟୁଣ ହେ ? ୨୪ ।

୧୮ ଶ ପଦ — ବିପର୍ଯ୍ୟୟ — ଶୂନ୍ୟ । ପଲ୍ଲୀ — ମାଂସଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀ,
 ବୃକ୍ଷ । ଆତପ — ସୂର୍ଯ୍ୟ-କିରଣ । ପ୍ରଭ — ତେଜ । ତପ — ତପସ୍ୟା ।

୧୯ ଶ ପଦ — ବହୁତ — ଧନ, ଭୟ । କାମ — କର୍ମ, ଅଭିଳାଷ ।

୨୦ ଶ ପଦ — ବଲ୍ଲଭ — ଲତା । ବଲ୍ଲଭ — ବାଣୀ ।

୨୧ ଶ ପଦ — ପଞ୍ଚଶର — କର୍ମ ।

୨୨ ଶ ପଦ — ବଟପୀ — ବୃକ୍ଷ, ବେଶ୍ୟା । ସମ୍ଭାବନା — ଆଦର ।

ପ୍ରବେଶ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ, ସେହି ବନ ସିଂହ, ବ୍ୟାଘ୍ର ପ୍ରଭୃତି ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁ ଶୂନ୍ୟ,
 ବୃକ୍ଷ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ହେ ଇଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଶୂନ୍ୟ ଓ ଚକ୍ଷିମାନଙ୍କର ତପଃ ପ୍ରଭାବରେ
 ପବନିତ ଅଟେ । ସେହି ବନରେ ବାସ କରୁଥିବା ଚକ୍ଷିମାନେ ଧନ ପ୍ରତି ଅନିଚ୍ଛା
 ପ୍ରକାଶ କରି, ଭୟ ବୋଲି ହୋଇ, ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖ ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ
 ମୁକ୍ତିକାମନା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏଣୁ ସେମାନେ ଚକ୍ଷୁଶୃଙ୍ଗକୁ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରତି ଅକୃଷ୍ଣ
 କରାଇବା ନିମିତ୍ତ ଲତାନ୍ତରାଳରେ ରହି ସପ୍ତସ୍ୱରରେ ବାଣୀ ବଜାଇ ଗୀତ ଗାନ
 କଲେ । କାରଣ ସେମାନେ ଭାବ ସ୍ଥିର କଲେ, ଗୀତର ରାଗ ମୁନିଙ୍କ ହୃଦୟରେ
 ଆନୁପ୍ରାଣ ଅନୁରାଗ ବଢ଼ାଇବ ଓ ପଞ୍ଚମସ୍ୱର କାମ ଶକ୍ତିକୁ ବୃଦ୍ଧି କରିବ ।

୨୨—୨୦ ଶ ପଦ — ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚକ୍ଷୁଶୃଙ୍ଗ ସେହି ତପୋବନରେ
 କୌଣସି ବୃକ୍ଷକୁ ଆଉଜି ବସିଥିଲେ । ସେ ଏହି ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଚକ୍ଷି,
 ମନେ କରି ଆଦର ପୂର୍ବକ ଡାକି ବସିବା ପାଇଁ ଆସନ ଦେଇ କହିଲେ, “ବଳମ୍ବ
 ନ କରି ଶୀଘ୍ର କହନ୍ତୁ; ଆପଣମାନଙ୍କ ମଠ କେଉଁଠାରେ ? କି ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରନ୍ତି ?
 ଶିବ କି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଉପାସନା କରନ୍ତି ?”

ବିକାଶି ହାସ କଟାକ୍ଷ ଡାଳିଣ ରସିକା ।
 ବୋଇଲେ ଗେଲେଲ ହୋଇ ଫୁଲେଲ ନାସିକା ଯେ । ୨୫ ।
 ବନେ ତୁମ୍ଭେ ଭ୍ରମ, ଆମ୍ଭେ ବନରେ ବିଳସୁଁ ।
 ବନୌକା ତୁମ୍ଭେ, ବନତା ଆମ୍ଭେଟି ଏ ବଶୁ ଯେ । ୨୬ ।
 ବୋଲିବାର ରାମମନ୍ତ ଆଦ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଭନ ।
 ବିସର୍ଗ ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ ଏକ କରି ଘେନ ଯେ । ୨୭ ।
 ବସନ୍ତ ଆମ୍ଭ ଦେବତା ଶମ୍ଭୁ-ହୃଦୟଳ ।
 ବସେ ରୁଦ୍ଧ ଉରେ ଯୋଡ଼ି ଶୀଘ୍ର କଲ କୋଳ ଯେ । ୨୮ ।
 ବିଭୂତି ଆମ୍ଭ ଦେଶର ବୋଲି ତତପର ।
 ବୋଲିଦେଲ ରୁର କାମମୋହିନୀ କର୍ପୁର ଯେ । ୨୯ ।
 ବାସାନ୍ତର କରି ରୁଷି ଦେଖୁଁ ପୟୋଧର !
 ବୋଇଲେ ହେ ହର ହର ! ମୋତେ କୃପା କରି ହେ । ୩୦ ।

୨୭ଶ ପଦ -- ବନା — ଉପବନ । ବନୌକା — ବନବାସୀ (ଏଠାରେ ରୁଷି)
 ୨୮ଶ ପଦ — ଶମ୍ଭୁ — ଶିବ । ବସୋରୁଦ୍ଧ — ସୁନ । ଉର — ଗୁଡ଼ି ।
 ୩୦ଶ ପଦ — ବାସାନ୍ତର କରି — ବସୁ ଫେଲ । ପୟୋଧର - ସୁନ । ହର
 — ମହାଦେବ ।

୨୫ — ୨୬ଶ ପଦ — ରୁଷିଙ୍କର ଏହି କଥା ଶୁଣି ବେଶ୍ୟାମାନେ ନାକ
 ଫୁଲେଲ ଗେଲେଲ ହୋଇ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ ବନରେ ବାସ କରୁଥିବାରୁ ଯେପରି
 ବନୌକା ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇଅଛୁ, ଆମ୍ଭେ ସେହିପରି ବନରେ (ଉପ-
 ବନରେ) ବାସ କରୁଥିବାରୁ ବନତା ନାମରେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛୁ” । ତୁମ୍ଭେ
 ରାମ ମନ୍ତ (ରାମାୟ ନମଃ) ଜପ କର । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ମନ୍ତ ଜପ କରୁଁ
 ମାତ୍ର ଏତିକି ପ୍ରଭେଦ, ଆମ୍ଭେ ‘ରା’ ସ୍ଥାନରେ ‘କା’ ହୁଏ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ଭେମାନେ
 ‘କାମାୟ ନମଃ’ ଏହି ମନ୍ତ ଜପ କରୁଁ) । ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣ ‘କା’କୁ ଗୁଡ଼ି ବିସର୍ଗସହ
 ଅନ୍ୟ ଗୁରୁଗୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପରି ଜାଣ ।

୨୮ଶ ପଦ — ଅନନ୍ତର କାମମୋହିନୀ “ଆନୁମାନଙ୍କର ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା
 ଶିବ ଆନୁମାନଙ୍କର ବସ ସ୍ଥଳରେ ବିରାଜମାନ” ଏହା କହି ରୁଷିକୁ କୋଳ କଲ ।

୨୯ଶ ପଦ — ତତ୍ପରେ କର୍ପୁରକୁ ରୁର “ଏହା ଆମ୍ଭ ଦେଶର” ଭୟ
 ବୋଲି କହି ରୁଷିଙ୍କ ଦେହରେ ବୋଲି ଦେଲ ।

୩୦ଶ ପଦ — ରୁଷି ଲୁଗା ଫିଟାଇ ସୁନକୁ ଦେଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ “ହେ
 ମହାଦେବ ! ମୋତେ ଦୟାକର”, ବୋଲି କହିଲେ ।

ବଲ୍ଲଭ ବେନି ଅର୍ଥକୁ ବିହୁଁ ସେ ବଚନେ ।
 ବଧାନ କଲ ମୁଖରେ ରୁମ୍ଭେନ ରୁମ୍ଭେନ ଯେ । ୩୧ ।
 ବନପଳ କହି ପକ୍ବ କଦଳୀ ଭୃଞ୍ଜାଇ ।
 ବାଣ ପୟଃପେଟୀ ପୟଃ ପାନ ସେ କରଇ ଯେ । ୩୨ ।
 ବୋଧୁ ଚିତ୍ତ ଏ ଆମ୍ଭ ନିର୍ଦ୍ଦର ନୀର କହି ।
 ବୃଷ୍ୟକ ଶ୍ଯ କାମରଜ ଅଧାମ ପୁରଇ ଯେ । ୩୩ ।
 ବାଢ଼ିଲେ ଯେ ଘୃତପକ୍ବ ଅମିଷା ଅଗ୍ରତେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ପୁଚ୍ଛେ କି, ସ୍ବେଜନ କର ସେ ବୋଲନ୍ତେ ଯେ । ୩୪ ।
 ବସ୍ର ଭୁମ୍ଭେ, ଆମ୍ଭେ ଯାହା ବୋଲୁଛୁ ତା ଶୁଣ ।
 ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ଘେନି ଅଷ୍ଟ ଜାତରେ ନୟଣ । ୩୫ ।

୩୧ଶ ପଦ—ବଲ୍ଲଭ—ଅଭିରୁଦ୍ର । ବେନି ଅର୍ଥକୁ—ଦ୍ବିତୀୟ ଅର୍ଥକୁ ।
 ୩୨ଶ ପଦ—ବାଣପୟଃ ପେଟୀ—ବାଣପଇଡ଼ । ପୟଃ—ଜଳ ।
 ୩୩ଶ ପଦ—ବୃଷ୍ୟକାଶ୍ଯ—ବଳକର ।
 ୩୪ଶ ପଦ—ଅମିଷା—ଛେନା ।

୩୧ଶ ପଦ—“(ହର ହର) ମହାଦେବଙ୍କ ପୈର୍ବ୍ୟ ଲେପକାଶ୍ଯ
 କଦର୍ପ ମୋତେ ରକ୍ଷାକର ” ଋଷି ଏହି ଦ୍ବିତୀୟ ଅର୍ଥ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ରହିଥିବା
 କଥା କହିବାରୁ, କାମମୋହନୀ ସେହି ଦ୍ବିତୀୟ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ମନେକରି
 ତାହାଙ୍କର ମୁଖରେ ବାରମ୍ବାର ରୁମ୍ଭେନ ପ୍ରଦାନ କଲ । (ପଣ୍ଡିତମାନେ
 ଗୁପ୍ତକଥା ଶ୍ଳେଷରେ କହିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।

୩୨ଶ—୩୪ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ବେଶ୍ୟମାନେ ବଣଫଳ ବୋଲି
 କହି ଋଷିଙ୍କୁ ପାଟଲ କଦଳୀ ଖାଇବାକୁ ଏବଂ ଆମ ଦେଶର ଝର ପାଣି ବୋଲି
 କହି ବାଣ ପଇଡ଼ ପାଣି ପିଇବାକୁ ଦେଇ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ବଳକର ଓ କାମୋ-
 ଦ୍ବୀପକ ଅଧାମ, ଛେନା ପ୍ରଭୃତି ବାଢ଼ି ଋଷିଙ୍କୁ ଖାଇବା ନିମିତ୍ତ ଅନୁରୋଧ
 କରିବାରୁ, ଋଷି ସେମାନଙ୍କୁ ଜାତି ପଚାରିଲେ ।

୩୫ଶ ପଦ—ବେଶ୍ୟମାନେ କହିଲେ, “ଭୁମ୍ଭେ ‘ବସ୍ର’ ବ୍ରାହ୍ମଣ;
 ଆମ୍ଭେମାନେ ବିପ୍ରଲବ୍ଧା ପ୍ରଭୃତି ଆଠପ୍ରକାର ନାୟିକା ଜାତିରେ ପ୍ରଧାନ ଅଛୁ ।”

ବୈଦେହ୍ୟବିଳାସ

ବାଳକାଏ ବୋଲୁଁ ମୁନି ଭୃଞ୍ଜି ସ୍ବାଦ ପାଇ ।
 ବଟୁ ! ତୁମ୍ଭ ତମ ଧନ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରଶଂସଇ ଯେ । ୩୭ ।
 ବଟୁ ଯାହା ହୋଇଲ ପ୍ରମାଣ ଅନୁସାରେ ।
 ବାସ୍ୟାୟନଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ା ଗୁରୁ ଛନ୍ଦି ଦୂରେ ଯେ । ୩୮ ।
 ବେଳାସ୍ତ ହେବାର ଜାଣି, ମେଲଣି ହେଲୁଟି ।
 ବାର ମୁଖେ ଶ୍ରୀ ଉଠୁଁ, ଗଲେ ସେ ପାଶ୍ଚେଟି ଯେ । ୩୯ ।
 ବାଟେ ରହି ରହି କହି ଗଲେ ବାରଙ୍ଗନା ।
 ବାହୁଡ଼ିବା ହେଉ ଆନନ୍ଦ କାଲି ଆସୁଁ ସିନା ଯେ । ୪୦ ।
 ବିଶ୍ୱଳିତ ଆସିବାରେ କରଇ ନିୟମ ।
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ରଞ୍ଜିତ ଆପଣା ଆଶ୍ରମ ଯେ । ୪୧ ।
 ବହିଷ୍କୃତମ ନାବେ ପ୍ରବେଶ ନାଗରୀ ।
 ବ୍ୟବସାୟ ଚୟ କହି ବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରି ଯେ । ୪୨ ।

୩୭ଶ ପଦ—ବଟୁ—ବ୍ରାହ୍ମଣ । ବାସ୍ୟାୟନଶାସ୍ତ୍ର—କାମଶାସ୍ତ୍ର ।

୪୧ଶ ପଦ—ବହିଷ୍କୃତମ—ବୋଇତ ତୁଳା ସୁନ୍ଦର । ବ୍ୟବସାୟ
 ଚୟ—ବ୍ୟବହାର ସମୂହ ।

୩୭ଶ ପଦ—ବେଶ୍ୟାମାନେ ଏହିପରି କହୁ କହୁ ମୁନି ସ୍ବାଦ ପାଇ ସମସ୍ତ
 ଜନସ ଖାଇବାରେ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, “ହେ
 ‘ବଟୁ’ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ! ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ଅଟେ ।”

୩୮ଶ ପଦ—ରଞ୍ଜିତର ଏହିପରି କଥା ଶୁଣି ବେଶ୍ୟାମାନେ କହିଲେ,
 “ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ‘ବଟୁ’ ବୋଲି ଯାହା ସମ୍ବୋଧନ କଲ ତାହା ଅନୁସାରେ ଯୋଗ କଲେ
 ପ୍ରମାଣିତ ହେବ (ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ‘ବଟୁ’ ଠକୁ) । କାମଶାସ୍ତ୍ରରେ
 ନିୟମ ଆନୁମାନଙ୍କର ଗୁରୁ ଏହି ସ୍ଥାନରୁ ଦୂରରେ ଅଛନ୍ତି ।”

୩୯—୪୦ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେବାର ଜାଣି,
 ବେଶ୍ୟାମାନେ ବିଦାୟ ମାଗି ବାହାରିବାରୁ ରଞ୍ଜି ସେମାନଙ୍କୁ ପାଶ୍ଚେଟି ଗଲେ ।
 ସେମାନେ ରଞ୍ଜିଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଅପଣା ଫେରିଯାନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେ କାଲି ଆସିବୁଁ ।” ରଞ୍ଜି
 ସେମାନଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବାପାଇଁ ନିୟମ କରଇ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରିଗଲେ ।

୪୧ଶ ପଦ—ବେଶ୍ୟାମାନେ ବୋଇତ ପରି ସୁନ୍ଦର ସେହି ନୌକାରେ
 ପ୍ରବେଶ କରି ରଞ୍ଜିଙ୍କ ସହ ସେମାନଙ୍କର ଯାହା ଯାହା ଦଃିଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ
 ଜରତାକୁ କହିଲେ ।

ବିଭୀଷଣ ଆସି ପୁଣେ ଜାନୁରେ ବସାଇ ।
 ବିଷାଣ-ରକ୍ଷା ଅଙ୍ଗରୁ ସୁବାସକୁ ପାଇ ଯେ । ୪୨ ।
 ବକତା ସକଳ କଥା, କିତବେ ଭାଷିତ ।
 ବିଭୀଷଣ-ରକ୍ଷା ସେ ଭାଷନ୍ତି ତପିସୁତ ଯେ । ୪୩ ।
 ବ୍ୟବହାର କଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ।
 ବାବୁ ହେବୁ ଅଗ୍ନିପ୍ରୀତି ପତଙ୍ଗ ପ୍ରକାରେ ଯେ । ୪୪ ।
 ବିଭୀଷଣକୁ ଜନକର ନ ଦେଖିଲେ ଲବ ।
 ବୁଝିଲେ ନେତ୍ର ସ୍ଥପନେ ଦେଖେ ସେହି ଭାବ ଯେ । ୪୫ ।
 ବିଭୀଷଣ ଅନ୍ତ ତାତ ତପସ୍ଥାନ ଗତ ।
 ବଣ କରୁଥିଲେ ରାମା ଛନ୍ଦ ମୁନିସୁତ ଯେ । ୪୬ ।
 ବିପ୍ରଲମ୍ବ ଶୃଙ୍ଗାର ଯେ ଉଦୟ ମାନସ ।
 ବାଞ୍ଛେ ପୁନଃ ପୁନଃ ରାମା ରୁଦ୍ଧ ଆଶ୍ରେଷ ଯେ । ୪୭ ।

୪୩ଶ ପଦ—କିତବେ—କପଟରେ । ବିଭୀଷଣ-ରକ୍ଷା ।

୪୫ଶ ପଦ—ବିଭୀଷଣକୁ—ବିପ୍ରଭାତ କଥା । ଜନକ—ପିତା ।

ଲବ—ଲେଶମାସ ।

୪୬ଶ ପଦ—ବିପ୍ରଲମ୍ବ ଶୃଙ୍ଗାର—ମିଳିତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିବା ହୀ
 ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ମିଳନ ଲକ୍ଷ । ରାମା—ସୁନ୍ଦରୀ ହୀ । ଆଶ୍ରେଷ—ଆଲିଙ୍ଗନ ।

୪୭ଶ ପଦ—ବିଭୀଷଣ ରକ୍ଷି ତପସ୍ୟା ସ୍ଥାନକୁ ଫେରିଆସି ‘ରକ୍ଷି-
 ବିଷାଣ’ ରକ୍ଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗକୁ କୋଳରେ ବସାଇ ତାଙ୍କ ଦେହ ବାସୁଥିବାରୁ ତାହାର
 କାରଣ ପଚାରିଲେ ।

୪୩, ୪୪ଶ ପଦ—ରକ୍ଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ସମସ୍ତ କଥା ତାଙ୍କ ଆଗରେ କହିବାରୁ
 ବିଭୀଷଣ କପଟରେ କହିଲେ, ‘ସେମାନେ ରକ୍ଷଣୀ, ରକ୍ଷିପିଲମାନଙ୍କୁ ମାର
 ଶାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟବହାର କଲେ, ଅଗ୍ନିରେ ପତଙ୍ଗ ପରି ପଡ଼ି
 ମରିବୁ ।’

୪୫, ୪୬ଶ ପଦ—ନିଜେ ଭଲ ମନେ କରି କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟର
 ଓଲଟା କଥା ଜନକ କହିବାରୁ, ସେ ସେକଥା ଶରଣପାଇଁ ସୁଦ୍ଧା ଭାବିଲେ ନାହିଁ ।
 ଶୋଇଲା ବେଳେ ସେହିମାନଙ୍କୁହିଁ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିଲେ । ସକାଳୁ ଉଠି ରକ୍ଷି ତପସ୍ୟା
 ସ୍ଥାନକୁ ଚାଲିଯିବାରୁ ହୀବଣ ସେହି ରକ୍ଷିପୁରୁଷଙ୍କର ମନ ଫେଳି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ବାରବାର ଆଶ୍ୱିନୀର ନ ଆସେ ରୁକାର ।
 ବନପ୍ରିୟ ତାକୁ କର୍ଣ୍ଣ ଟେକଇ ସଭର ଯେ । ୮ ।
 ବାହ ପ୍ରାୟ ଗତି କରି ପୁଣି ଲେଉଟଇ ।
 ବାଳବନ୍ଦ ଯଥା ରୁତୁ ଧେନୁକୁ ଇଚ୍ଛଇ ଯେ । ୯ ।
 ବଳାଧୁନି କରି ଘେନି ଝିଙ୍କାର ଝିଙ୍କାର ।
 ବାତାୟୁ ଡାଳିଦଣ୍ଡରେ ବଣ ପରକାର ଯେ । ୧୦ ।
 ବିନ୍ଧବା ଆରମ୍ଭି ଆଶୁ ମନୋଜ ପୁଲନ୍ଦ ।
 ବାଗୁଳ ପ୍ରାୟ ଜନମ ହେଉଛି ଉନ୍ନାଦ ଯେ । ୧୧ ।
 ବାଢ଼ିବାରୁ ବେଳୁଁ ବେଳ ପ୍ରେମନୟା ତହିଁ ।
 ବୁଢ଼ ନାହିଁ ତେଜା ଭୃଣ ପରାୟ ଶ୍ରୀକ୍ଷଣ ଯେ । ୧୨ ।

୮ଶ ପଦ - ବନପ୍ରିୟ -- କୋକିଳ ।

୯ଶ ପଦ -- ବାହ -- ଘୋଡ଼ା । ଧେନୁ -- ଗାଈ ।

୧୦ଶ ପଦ ବାତାୟୁ -- ମୃଗ । ଡାଳିଦଣ୍ଡ -- କାଷ୍ଠଦଣ୍ଡ (ଟିପା) ।

୧୧ଶ ପଦ -- ମନୋଜ ପୁଲନ୍ଦ -- କନ୍ଦର୍ପ ଶବର । ବାଗୁଳ -- ପାଗଳ ।
 ଉନ୍ନାଦ -- ଚତୁର୍ଥମ ।

୮ଶ ପଦ -- ଋଷିଙ୍କ ମନରେ ବାରମ୍ବାର ଆଲିଙ୍ଗନର ଶ୍ରବଣ ବଢ଼ି
 ଉଠିବାରୁ ରୁମ୍ଭନ ଦେବା ସମୟରେ ଶବ୍ଦ ଉଠଇ ଚିତ ହେଲ ନାହିଁ । ସେ କୋକିଳର
 ଶ୍ରବଣ ଶୁଣି ସେମାନେ (ବେଶ୍ୟାମାନେ) ଡାକିଲେ କି ବୋଲି କାନ ଡେରୁଥିଲେ ।

୯ଶ ପଦ -- ସେମାନେ ଯାଇଥିବା ଗ୍ରସ୍ତାରେ ଋଷି ଘୋଡ଼ା ପରି
 କିଛି ଦୂର ଦୌଡ଼ି ଯାଇ ପୁଣି ଫେରି ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ବଳବ ରୁତୁମଣି ଧେନୁକୁ
 ପାଇବା ଆଶାରେ ଇଚ୍ଛୁକତା ହେଲ ପରି ସେ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ
 ହେଉଥିଲେ ।

୧୦ଶ ପଦ -- ମୃଗମାନେ କାଷ୍ଠଦଣ୍ଡର ଶବ୍ଦକୁ ମନ ଦେଇ ଶୁଣିଲ
 ପରି, ଋଷି ଝିଙ୍କାର ଶବ୍ଦକୁ ସେମାନଙ୍କର ବଳାଧୁନି ମନେ କରି ଆଗ୍ରହରେ
 ଶୁଣୁଥିଲେ ।

୧୧ଶ ପଦ -- କନ୍ଦର୍ପଶବର ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରତି ଶର ମାରିବାରୁ ଠିକ୍
 ପାଗଳାମାନଙ୍କ ପରି ତାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ବିଭ୍ରମ ଘଟିଲା ।

୧୨ଶ ପଦ -- ତେଣୁ ଋଷିଙ୍କ ମନରେ ଥିବା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ
 ନୟନର ଧାରଣ କରି ବେଳୁବେଳ ବଢ଼ିବାରୁ ତହିଁରେ ତାଙ୍କର ତେଜା ବୁଢ଼ି
 ନ ଯାଇ ଘାସ ପରି ଶ୍ରୀ ଉଠିଲା (ଅର୍ଥାତ୍ ସେ କାମ ବାଧାରେ ଅଚେତନ
 ନ ହୋଇ ଚେତନ ଥିଲେ) ।

ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି ବେଗେ ଆସ ବେଗେ ଆସ ।
 ବେଳ ବଳଗଲେ ମିଥ୍ୟା ହେଉଛି ଶ୍ଵେତ ଯେ । ୫୩ ।
 ବୋଲି ବୋଲି ଆଶ୍ରମ ପ୍ରାନ୍ତକୁ ସେ ଯେ ଗଲେ ।
 ବୃକ୍ଷାରୁଡ଼େ ଆସିବାର ପଥ ନିଶ୍ଚୟିଲେ ଯେ । ୫୪ ।
 ବ୍ୟଥୁତ ଦେବାର ତପୋଧନ ପୁଣ୍ୟ ଆସି ।
 ବରଚତୁର ଦେବେ କୁଞ୍ଜୋଦରେ ପଶି ଯେ । ୫୫ ।
 ବିସ୍ମୟ ଚିତ୍ତ ଚଳିଲେ ଚାହିଁ ବସିଦେବା ।
 ବାରଣ ପରିରେ ତରା ଟୋପେ ପକାଇବା ଯେ । ୫୬ ।
 ବୋଧୁମୁଖେ ତୁଳ୍ୟ ତରୁଣେ ଦେଇ ।
 ବିହସ୍ତ କରିବା ନୃପତିରେ ଧନ ପାଇ ଯେ । ୫୭ ।
 ବାହାରରେ ପାଞ୍ଚ ତରୁଣୀଏ ଲତା ମଧୁ ।
 ବିଲେଖ ପାଶେ ମିଳିଲେ ସେ ଆଜନ୍ମ ସାଧୁ ଯେ । ୫୮ ।

୫୫ ଶତ ପଦ — ବ୍ୟଥୁତ — ଦୁଃଖିତ । କୁଞ୍ଜୋଦର — ଲତାଭ୍ୟନ୍ତର ।
 ୫୬ ଶତ ପଦ — ବିସ୍ମୟ — ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ବଣ — ଅଧନ । ବାରଣ — ହସ୍ତୀ ।
 ଟୋପ — ଖୋଲି ।
 ୫୭ ଶତ ପଦ — ବୋଧୁମୁଖ — ଅଶ୍ରୁତ୍ୟ ପତ୍ର । ତରୁ — ଦେହ ।

୫୩ ଓ ୫୪ ଶତ ପଦ — (ଶିଷ୍ୟ କାମଶରାଦିରେ ପାଗଳ ପରି ହୋଇ-
 ଥିବାରୁ କେତେବେଳେ କହିଉଠିଲେ, “ବିଳମ୍ବ କାହିଁକି କରୁଛ ? ଶୀଘ୍ର
 ଆସ; କଣ୍ଠବେଳ ଗଡ଼ଗଲେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହେବ ଯେ ।” ଏହା କହି
 ଆଶ୍ରମର ଶେଷଭାଗକୁ ଯାଇ ଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ି ସେମାନଙ୍କର ଆସିବା ବାଟକୁ
 ଚାହିଁବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

୫୫ ଶତ ପଦ — ଏହି ସମୟରେ ବେଶ୍ୟାମାନେ ଚାହିଁକର ଧର୍ମବଳରୁ
 ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ ଲତା ଉଦ୍‌ଭାବରେ ରହି ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ।

୫୬ ଓ ୫୭ ଶତ ପଦ — ଚାଷ୍ୟଶୁଦ୍ଧ ଏପରି ଦେବାର ଦେଖି ବେଶ୍ୟା-
 ମାନେ ମନେ ମନେ ଅଶ୍ରୁର୍ଯ୍ୟ ନ ହୋଇ “ଶିଷ୍ୟ ଆମର ଅଧନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି”
 ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ କରି ବିଚାରିଲେ, “ହାତକୁ ହାତପରି ଖାଲରେ ପକାଇ
 ଅଶ୍ରୁପ୍ରସ୍ରାବ ଖାଇବକୁ ଦେଇ ବାନ୍ଧି ନେଇ ବିହସ୍ତ କଲପରି ଆମ୍ଭେମାନେ
 ଏହାକୁ ନୌକା ରୂପକ ଖାଲରେ ପକାଇ ଅଶ୍ରୁପ୍ରସ୍ରାବ ତୁଳ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର
 ଦେହକୁ ଶ୍ରେଣୀ ନିମିତ୍ତ ଦେଇ ଧନ ପାଇ ସଜାକୁ ବିହସ୍ତ କରିଦେବା ।”

୫୮ ଓ ୫୯ ଶତ ପଦ — ଏହା ଶ୍ରୀ ଯୁବଜ୍ଞମାନେ ଲତା ଉଦ୍‌ଭାବରୁ
 ବାହାର ହେଲେ । ସେହି ଆଜନ୍ମବ୍ରହ୍ମରୁଣ ଚାଷ୍ୟଶୁଦ୍ଧ ତାହାକୁ ଦେଖି ନିକଟକୁ

ବାହୁ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦ କାମମୋହିନୀ ସଙ୍ଗର ।
 ବିକାର ଅଢ଼ଜେ ରୁମ୍ଭେ ପୁଲକ ସଙ୍ଗର ଯେ । ୧୯ ।
 ବୋଇଲେ ଜାରତା ଗୁରୁ ଲେଉଟନ ଦର୍ଶନେ ।
 ବିଜେ କର ଥରେ ଉଟଜକୁ କୃପାମନେ । ୨୦ ।
 ବ୍ରହ୍ମବଶ ରଢ଼ିଶାସ୍ତ୍ର ତାଠାରୁ ଜାଣିବ ।
 ବିହ୍ୱଳେ ସମ୍ମତ କରି ଚଳିଲେ ସେ ଜବ ଯେ । ୨୧ ।
 ବିଦମ୍ବି ନଉକାରେ ପ୍ରବେଶ ହେବା ଚାହିଁ ।
 ବାରି ଭରି ଝର ପାଦ ଧୋଇ ଭୂମ୍ବୀ କହି ଯେ । ୨୨ ।
 ବଳ୍ଲଳ ବୋଲି ପିନ୍ଧାଇ କୌଶେୟ ବସନ ।
 ବ୍ୟାଘ୍ରତମ୍ବି ଭ୍ରମରେ ସିନ୍ଧୁଆ ଶଯ୍ୟାମାନ ଯେ । ୨୩ ।

୨୦ତମ ପଦ — ଉଟଜକୁ — କୁଟୀରକୁ ।

୨୧ତମ ପଦ — ବ୍ରହ୍ମବଶ ରଢ଼ିଶାସ୍ତ୍ର — ଆନନ୍ଦଦାୟକ ରଢ଼ିଶାସ୍ତ୍ର । ଜବ — ଶୀଘ୍ର ।

୨୨ତମ ପଦ — ବିଦମ୍ବି — ଯାଇ । ବାରି — ଜଳ । ଭୂମ୍ବୀ - ଲଞ୍ଜଭୂମ୍ବୀ ।

୨୩ତମ ପଦ — ବଳ୍ଲଳ — ଗଛର ବଳଳ । କୌଶେୟ ବସନ — ପାଟଲୁଗା । ସିନ୍ଧୁଆ ଡୋରଯୁକ୍ତ ।

୨୪ତମ ପଦ — ଅଶନ — ଭୋଜନ । ପାଦପ — ଚୂଷ ।

ଆସିଲେ । ତତ୍ପରେ କାମମୋହିନୀ ସହିତ ବାହୁ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦ କରି ତାହାଙ୍କୁ ରୁମ୍ଭେ ଦିଅନ୍ତେ ରଞ୍ଜିତର ଦେହ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେଲା ।

୨୦ତମ ପଦ — ବେଶ୍ୟାମାନେ ରଞ୍ଜିତ କହିଲେ, ‘ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ଗୁରୁ ଜରତା ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ଆପଣ ଦୟାକରି ଥରେ ମାତ୍ର ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ବିଜେ କରନ୍ତୁ ।’

୨୧ତମ ପଦ — ‘ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ମହାନନ୍ଦଦାୟକ ରଢ଼ିଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରିବେ ।’ ରଞ୍ଜିତ ତାହାଙ୍କର ଏହି କଥାରେ ଭୋଲ ହୋଇ ତାଙ୍କ କଥା ମାନ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଗଲେ ।

୨୨ତମ ପଦ — ରଞ୍ଜି ନୌକାରେ ପ୍ରବେଶ ହେବାର ଦେଖି ବେଶ୍ୟାମାନେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଝର ଆଣି ତାହାଙ୍କର ପଦ ଧୋଇ ଦେଇ ସେହି ଝରକୁ ଦେଖାଇ କହିଲେ — ‘ଏ ଆନନ୍ଦ ଲଞ୍ଜ ଭୂମ୍ବୀ ।’

୨୩, ୨୪ ଓ ୨୫ତମ ପଦ — ଜରତା ରଞ୍ଜିତ ନମସ୍କାର କରି ବକୁଳ ବୋଲି ପାଟଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲା ଏବଂ ବାଘତମ ବୋଲି କହି ସୁନ୍ଦର ଡୋରଆ

ବିବିଧ ସ୍ବାଦୁ ପଦାର୍ଥ କରଇ ଅଶନ ।
 ବସାଇ ରୁଳ କୁସୁମେ ଚନ୍ଦନ ଲେପନ ଯେ । ୬୪ ।
 ବସିଲ ଓଳଗି ପାଶେ ଜରତା ସୁମୁଦ୍ରୀ ।
 ବେଷ୍ଟିତା ଲତା ପାଦପେ ପର କୋଳ ବନ୍ଧି ଯେ । ୬୫ ।
 ବଞ୍ଜା ସେ ପ୍ରଥମରସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଚାଳି ଦେଲ ।
 ବଞ୍ଜାନେ ରବିକୁମାର ଉତ୍ତନେ ଶୋଇଲ ଯେ । ୬୬ ।
 ବଧୂନନ ଆରମ୍ଭିଲ ପୁରୁଷାୟିତରେ ।
 ବନପତି ଉପରେ ହରଣୀ ଲାଳା କରେ ଯେ । ୬୭ ।
 ବେଶ୍ମାନର ପରେ ନୃତ୍ୟ କରେ ଶୁଭ୍ରାପାଙ୍ଗୀ ।
 ବିଷମ ସମୟ ହୁଏ ପୁରଣ ଶ୍ଳେଷଭଙ୍ଗା ଯେ । ୬୮ ।

୬୬ତମ ପଦ - ବଞ୍ଜା - ପଣ୍ଡିତା । ପ୍ରଥମରସ - ଆଦରସ । ଚନ୍ଦ୍ର ଚାଳନ -
 ତଥା ରେଦରେ ଦେହରେ ଆଶ ବଶେଷକୁ ଚାଳନ କରି କାମୋଦୀପନ କରିବାର
 ଉପାୟ । ବଞ୍ଜାନେ - ଅଚେତନ ହୋଇ । ଉତ୍ତନେ - ଚତୁ ହୋଇ ।

୬୭ତମ ପଦ - ବଧୂନନ - ରତି । ପୁରୁଷାୟିତ - ବିପକ୍ଷତ ରତି ।
 ବନପତି - ସି ହ, ରସି, ବସ୍ତୁ । ହରଣୀ - ମୃଗୀ, ହରଣାକ୍ଷୀ (ଯେ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ)

୬୮ତମ ପଦ - ବେଶ୍ମାନର - ଅଗ୍ନି, ଯେ କୌଣସି ତେଜସ୍ବୀ ପୁରୁଷ ।
 ଶୁଭ୍ରାପାଙ୍ଗୀ - ମୟୁରୀ, ଯେ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ।

ଶେଷରେ ବସାଇ ନାନାବିଧ ସ୍ବାଦୁ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବାକୁ ଦେଲ ଏବଂ କୁଡ଼ାଦେହରେ
 ପୁଲମାଳ ବାନ୍ଧି ଚନ୍ଦନ ବୋଳି ଦେଇ ଗଛ ଦେହରେ ଲତା ଗୁଡ଼ାଇ ହେଲପର
 ତାହାଙ୍କ ବେକରେ ଦୁଇ ବାହୁକୁ ଛନ୍ଦି ଅର୍ଥାତ୍ କୋଳ କରି ବସିଲ ।

୬୬ତମ ପଦ କେଳିପ୍ରସଙ୍ଗ । ଜରତା ଚନ୍ଦ୍ର ଚାଳିଦେବାରୁ, ରବି
 ମୋହିତ ହୋଇ ଚତୁ ଭାବରେ ଶୋଇଲେ ।

୬୭ ଓ ୬୮ତମ ପଦ - ଜରତା ବିପକ୍ଷତ ରତି ଆରମ୍ଭ କରି ରବିଙ୍କ
 ଉପରେ କ୍ଷୀଡ଼ା କଲବେଳେ, ବସ୍ତୁଙ୍କ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କ୍ଷୀଡ଼ା କଲପରି, ସିଂହ
 ଉପରେ ମୃଗୀ କ୍ଷୀଡ଼ା କଲପରି ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ବାହା ଦେବା କ୍ଷୀଡ଼ା କଲ
 ପରି କନ୍ୟା ମୟୁରୀ ନୃତ୍ୟ କଲ ପରି ଦେଖା ଗଲା । ଏହି ଦୁଇ ପଦରେ
 କବି ଶ୍ଳେଷ ରୂପରେ ବିଷମ ସମୟୀ ପୁରଣ କଲେ ।

ବହୁଁ ଚେତା, ଶୁଦ୍ଧ ଅନୁଭବ ଯୁବା ।
 ବିବୁଧାଳୟ ସୁଖ ଯେ ସେହି ଏହି ଅବା ଯେ । ୭୯ ।
 ବାଜିଣୀ କଞ୍ଜିଣୀ ବାଦ୍ୟ ତାଳ ତାଳ ସୁନ ।
 ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଧ୍ବନି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ କରଇ ପ୍ରଧାନ ଯେ । ୮୦ ।
 ବିବୁଦ୍ଧ ହୁଅଇ ସେହି ସୁରନାମା ହୃଦେ ।
 ବାଦେ ବେଣୀ ହାର ନାଚେ ନିଶ୍ଚୟ ସେ ବାଦ୍ୟ ଯେ । ୮୧ ।
 ବାହୁଲେ ସଲିଳରଥ କୈବର୍ତ୍ତେ ସେକାଳେ ।
 ବାହୁକ ପ୍ରାୟେ ସେ ଦଣ୍ଡଧାରଣେ ଦିଶିଲେ ଯେ । ୮୨ ।

୭୯ତମ ପଦ—ଅନୁଭବ—ଅଜ୍ଞ । ବିବୁଧାଳୟ ସୁଖ—ସ୍ବର୍ଗ ସୁଖ ।

୮୦ତମ ପଦ—କଞ୍ଜିଣୀ—କଞ୍ଜୀନବଦ୍ଧ ଯନ୍ତ୍ର ଦଣ୍ଡ । ତାଳ—ହାତକୁ ହାତ ବାଜି ଉଠୁଥିବା ଶବ୍ଦ । ତାଳ ସୁନ—କରତାଳ (ଗିତ) ଶବ୍ଦ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଧ୍ବନି—କରୁଥିବା ଶବ୍ଦ ।

୮୧ତମ ପଦ—ସୁରନାମା—କନ୍ଦର୍ପ ।

୮୨ତମ ପଦ—କୈବର୍ତ୍ତେ—କେଉଟମାନେ । ସଲିଳ ରଥ—ନୌକା, ଜଳଗାମୀ ରଥ । ବାହୁକ—ସାରଥୀ । ଦଣ୍ଡ—କାତ ।

୭୯ ଓ ୮୦ତମ ପଦ—ସୁବକ ରକ୍ଷି ଚେତନା ପାଇ କେତେ ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିବା ସେହି ରଚୟିତ୍ରଙ୍କୁ ‘ଏହାହିଁ ସ୍ବର୍ଗ ସୁଖ’ ବୋଲି ମନେ କଲେ ଏବଂ କଞ୍ଜିଣୀ ନାଦକୁ ବାଦ୍ୟ ଧ୍ବନି, କର ତାଡ଼ନ ଶବ୍ଦକୁ କରତାଳ ଶବ୍ଦ ଓ କରତା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ହୁଁ ହୁଁ ଶବ୍ଦକୁ ସଞ୍ଚିତ ଆରମ୍ଭକାଳୀନ ତାନ ବୋଲି ମନେ କଲେ ।

୮୧ତମ ପଦ—ରକ୍ଷିଙ୍କ ହୃଦୟରେ କନ୍ଦର୍ପ ବିକାର ବେଳୁବେଳ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଏବଂ କଞ୍ଜିଣୀ ବାଦ୍ୟ ବାଜିବାରୁ ଜରତାର ବେଣୀ ଓ ହାର ଦୁହେଁ ବିବାଦ କରି ନାଚିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଜରତା ଗାଡ଼ ରଥରେ ମଞ୍ଜିବାରୁ ବେଣୀ ଓ ହାର ଖୁବ ଜୋରରେ ଦୋହଲିଲେ ।

୮୨ତମ ପଦ—କେଉଟମାନେ ସେହି ସମୟରେ ନୌକା ରଥ ବାହୁବାକୁ ଲାଗିଲେ; ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ କାତ ହାତରେ ଧରିଲେ, ସେତେବେଳେ ସାରଥୀପରି ଦେଖାଗଲେ । (ନୌକାକୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ ସହିତ ଭୁଜନା କରା ଯାଇଛି, ଏଠାରେ ରଥଯାତ୍ରା ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିବାରୁ କେଉଟମାନଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥର ଖାଲି ବସି ରହିଥିବା ସାରଥୀ ପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ) ।

ଗତି ରଞ୍ଜୁ ମୀନ କୁମ୍ଭ ଝିଙ୍କାଜନ ଯୋଗେ ।
 ବେନିରେଧେ ମୃଗ ମୃଗୀ ନର ନାରୀ ଦେଖେ ଯେ । ୭୩ ।
 ବସୁକୁଞ୍ଜା ଚରଣ ଚୁମ୍ବରେ ସେ ମନ୍ତ୍ରନ ।
 ବିସ୍ମୃତ ରୂପକ ରଥଯାତ୍ରାର ସମାନ ଯେ । ୭୪ ।
 ବାସର ନିଶା ହେବାର ଜଣା ନୋହେ ତହିଁ ।
 ବାମା ଦ୍ଵାଦଶେ ଖଟନ୍ତି ରତ୍ନରସେ ମୋହି ଯେ । ୭୫ ।
 ବେଳାରେ ଲୁଗିଲ ନାବ ଚମ୍ପାବତୀ ପୁରେ ।
 ବରଷିଲ ରୁଷି ଝରମାର ଲେଉଟିବାରେ ଯେ । ୭୬ ।
 ବହୁଲ ପ୍ରବାହ, ପୂର୍ଣ୍ଣ କେଦାର ହୋଇଲେ ।
 ବିଭୀଷଣ ପୁଷ୍ପପାଶେ ଲେମ୍ପପାଦ ମିଳେ ଯେ । ୭୭ ।

୭୩ତମ ପଦ—ଗତି—ଲହରୀ । ରଞ୍ଜୁ—ଦଉଡ଼ି । ବେନିରେଧେ—
 ଦୁଇପାଖ କୁଳ ।

୭୪ତମ ପଦ ଚରଣ—ପତାକା ।

୭୫ତମ ପଦ—ବେଳା—କୁଳ ।

୭୬ତମ ପଦ—ପ୍ରବାହ—ସ୍ରୋତ । କେଦାର—କଥାସ୍ଥ ।

୭୩—୭୫ତମ ପଦ—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥରେ ଦୌଡ଼ି ଲୁଗିଥାଏ । ଏହି
 ରଥରେ ସେହିପରି ଲହରୀମାନେ ଦୌଡ଼ି ହୋଇ ଲୁଗିଲେ । ତାଙ୍କ ରଥକୁ
 ଯେପରି ବହୁତ ଲୋକ ଟାଣୁଥାନ୍ତି, ସେହିପରି ଏହି ରଥକୁ ମାଛ ଓ କଇଁଛମାନେ
 ଟାଣିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ରଥକୁ ଯେପରି ବହୁ ନର ନାରୀ ଦେଖୁଥାନ୍ତି, ଏହି ରଥକୁ
 ସେହିପରି ଉଦୟ କୁଳବର୍ତ୍ତୀ ମୃଗ, ମୃଗୀ, ନର, ନାରୀମାନେ ଦେଖିଲେ । ତାଙ୍କର
 ରଥ ଯେପରି ଚୁମ୍ବ ପ୍ରଭୃତିଦ୍ଵାରା ମନ୍ତ୍ରିତ, ଏ ରଥ ସେହିପରି ଚୁମ୍ବର ମନ୍ତ୍ରିତ
 ଅଟେ । ତାଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଦିନରାତି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଏ ରଥଯାତ୍ରାରେ
 ମଧ୍ୟ ଜରତା ପ୍ରଭୃତି ବାରଜଣ ସ୍ତ୍ରୀ ରତ୍ନ ରସରେ ମୋହିତ କରୁଥିବାରୁ ଦିନ,
 ରାତି ଜଣାଯାଇ ନ ଥିଲା । (ସୁତରାଂ ଏ ନୌକାଯାତ୍ରା ସେ ରଥଯାତ୍ରାର ସମାନ)

୭୬, ୭୭ତମ ପଦ—ଚମ୍ପାବତୀ ପୁର ଘାଟରେ ନୌକା ଲୁଗିଲ; ରୁଷି
 ଝର ଜଳ ଖୋଜିବାରୁ ବର୍ଷା ହେଲା । ଧାନ କଥାରିସବୁ ପାଣିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ହୋଇଗଲା; ଚୁରିଆଡ଼େ ସୁଅ ଚାଲିଲା । ଏହା ଦେଖି ରୁଷ୍ୟଶୁକ ଆସିଲେ ବୋଲି
 ଜାଣିପାରି ଲେମ୍ପପାଦ ରାଜା ରୁଷିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆଗମନ କଲେ ।

ବରଗଲେ ଲକ୍ଷ ଗିରି ସଙ୍ଗେ ରକ୍ଷଣଶୁକ୍ତ ।
 ବଦାତ ବଜ୍ର-ସୁଦାସ ଯୋଗେ ଦମ୍ଭ ଭଙ୍ଗ ଯେ । ୭୮ ।
 ବସେ ବୁଝାଉଁ ଯୋଷା ମହାତପୋବନ୍ଦେ ।
 ବାଞ୍ଛୁ କଲ୍ୟାଣ ବସାଇ ରାଜା ଦଣ୍ଡବତେ ଯେ । ୭୯ ।
 ବିମଳ ଚିତ୍ତେ ମଣ୍ଡିଲେ ଯାଇ ତାର ପୁର ।
 ବରଦାତା ପୁରଦାନେ ହେମାରମ୍ଭ କରି ଯେ । ୮୦ ।
 ବ.କକଲ୍ୟାଣୀଏ ଶୁଣି ଦଶରଥେ କହି ।
 ବେଶ୍ୟା ଜରତା ପ୍ରମୁଖ୍ୟ ଜାଙ୍ଗଲିକା ହୋଇ ଯେ । ୮୧ ।
 ବିବର ପଞ୍ଚକୁଟୀରେ ଥିଲେ ମୁନିନାଗ ।
 ବଜାଇ ସପ୍ତକ ନାଗେଶ୍ୱର ବାଦ୍ୟ ବେଗ । ୮୨ ।
 ବିଭେଦିତ-କୃତଚିତ୍ତ ରସଗୀତ ଗାଇ ।
 ବିଧୁରୁଷ୍ଟି ମନ୍ଦୁଧୁଳି ପକାଇ ପକାଇ ଯେ । ୮୩ ।

୮୧ତମ ପଦ—ବାକକଲ୍ୟାଣୀ—ବ୍ରହ୍ମଣୀ । ପ୍ରମୁଖ୍ୟା—ଶ୍ରେଷ୍ଠା ।
 ଜାଙ୍ଗଲିକା—ବିଷବୈଦ୍ୟ ।

୮୨ତମ ପଦ—ବିବର—ଗର୍ଭ । ସପ୍ତକ—ଗୀତା ।

୮୩ତମ ପଦ—ବିଭେଦିତ କୃତ ଚିତ୍ତ—ହୃଦୟକୁ ତରଳାଇ ।
 ବିଧୁରୁଷ୍ଟି—କର୍ପୁରଗୁଣ୍ଡ ।

୮୪ତମ ପଦ—ବାରବ'ମା—ବେଶ୍ୟା । ଭୋଗିନୀ—ସପ୍ତବାସ-
 ଯୋଗ୍ୟା । ବିଗରତ—ବିଷଶୂନ୍ୟ, ହୋଧଶୂନ୍ୟ । ଭୋଗୀ ଭୋଗଶାଳୀ, ସାପ ।

୭୮ତମ ପଦ—ଲେମପାଦ ଚକ୍ଷୁଶୁକ୍ତ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ପବିତ୍ର ସଙ୍ଗେ
 ଭୁଜନା କଲେ । କାରଣ ପବିତର ଯେପରି ଶୁଦ୍ଧ ଅଛି, ଏହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି
 ଶୁଦ୍ଧ ଅଛି । ବଜ୍ରାଦାତ ପାଇ ପବିତ୍ରମାନେ ଦମ୍ଭ ହରାଇଥିଲେ, ଏ ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ୟା-
 ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ହାସରେ ଦମ୍ଭ ହରାଇ ଅଛନ୍ତି ।

୭୯, ୮୦ତମ ପଦ—ବେଶ୍ୟାମାନେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ରକ୍ଷିକୁ ବୁଝାଇବା
 ବେଳେ ଲେମପାଦ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଶାମ କଲେ । ରକ୍ଷି ତାହାଙ୍କୁ କଲ୍ୟାଣ କରି
 ନିକଟରେ ବସାଇଲେ । ତତ୍ପରେ ରାଜନବରରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ 'ଭୂମର ପୁତ୍ର
 ପ୍ରାପ୍ତି ହେଉ' ଏହି ବର ଦାନ କଲେ ଓ ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୁନଃସ୍ଥିପକ୍ତ ଅରମ୍ଭ
 କଲେ ।

୮୧—୮୪ତମ ପଦ—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏହି କଥା ଶୁଣି ଆସି ଦଶରଥଙ୍କୁ
 କହିଲେ, “ବେଶ୍ୟାଶ୍ରେଷ୍ଠା ଜରତା ବିଷବୈଦ୍ୟା ଅର୍ଥାତ୍ କେଳୁଣୀ ବା ଗୁଣିଆଣୀ

ବାହାରକୁ ଆଣି ନାବ ପେଡ଼ାରେ ମୁଦଲ ।
 ବିଳାସ ବଣ କରିଣ ପୁଣି ଖେଳାଇଲ ଯେ । ୮୪ ।
 ବାରବାମା ବାର ଭେଟିମରେ ସେହି ଯୋଗୀ ।
 ବିଗରିତ ଏଣିକି ସେ ବୋଲଇବେ ଶ୍ରେଣୀ ଯେ । ୮୫ ।
 ବହୁ ନାଗରେ ଈଶ୍ଵରପରି ଚମ୍ପାପୁରେ ।
 ବସନ୍ତ କୃପାକୁ ହୋଇ କୁମାର ଦାନରେ ଯେ । ୮୬ ।
 ବାଣ୍ଟି ଶୁଣି ଶୋଷ ଭର ହୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟବର୍ଣ୍ଣୀ ।
 ବଳ ସଜ କରି ଚମ୍ପାପୁରେ ମିଳେ ଆସି ଯେ । ୮୭ ।
 ବାଟୁଁ ଲେମପାଦ ନେଇ ରୁଷିକି ରେଟାଇ ।
 ବିକଶିତହାସ କରି କଲ୍ୟାଣେ ବସାଇ ଯେ । ୮୮ ।

୮୭ତମ ପଦ -- ନାଗରେ ରୁଷିକମାନେ । ଈଶ୍ଵର-ଶିବ ।
 ଚମ୍ପାପୁରେ - ଚମ୍ପାପୁଲରେ, ଚମ୍ପାବଞ୍ଚା ପୁରରେ । କୃପାକୁ - ଦୟାକୁ । କୁମାର -
 ବାଞ୍ଚିକେୟ, ପୁତ୍ର ।

ସାଜ କୁଡ଼ିଆଦର ରୂପ ଗାତରେ ଥିବା ମୁନରୁପୀ ନାଗସାପକୁ ନାଗେଶ୍ଵର ରୂପ
 ଗଣା ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ, ଆଦରସଭର ଗୀତ ଗାଇବାଦାସ ତାହାଙ୍କର ଚିତ୍ରକୁ
 ତରଳାଇ ମନ୍ତ୍ରଧୁଳି ରୂପ କର୍ପୁର ଗୁଣ୍ଡା ତାଙ୍କ ଉପରେ ବାରମ୍ବାର ପକାଇ
 ବାହାରକୁ ଆଣି, ନୌକାରୂପ ପେଡ଼ାରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଲ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ
 ନାନାବିଧ ରସ କ୍ଷୀଡ଼ାରେ ବଣ କରି ଖେଳାଇଲ । ସେହି 'ଯୋଗୀ' ମୁନନାଗ
 ସହବାସ ଯୋଗ୍ୟା ବାରଗୋଟି ବେଶ୍ୟାଙ୍କଦ୍ଵାରା 'ବିଗରିତ' ବିଷଗୁଣ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍
 ହୋଧଶୂନ୍ୟ ହେଲେ । ଏଣିକି ଶ୍ରେଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରେଣୀକାଳୀ (ରୁଷିକ)
 ବୋଲଇବେ ।

୮୭ତମ ପଦ—ରୁଷିକ ଓ ଶିବ ଚମ୍ପାପୁଲକୁ ଆଦର କଲ ପରି
 ରୁଷି ଚମ୍ପାବଞ୍ଚାପୁରକୁ ଆଦର କରି, ସେହି ପୁଣ୍ୟର ରଜାଙ୍କୁ ପୁଣ୍ୟଦାନ ଦେବା
 ପାଇଁ ଶିବ ବାଞ୍ଚିକେୟଙ୍କୁ ଦୟା କଲ ପରି ଦୟା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।
 ୮୭ତମ ପଦ—ଏହି କଥା ଶୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟବର୍ଣ୍ଣୀ ରଜା ଦଶରଥ
 ସୁସୈନ୍ୟ ଚମ୍ପାବଞ୍ଚାପୁରରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।

୮୮ତମ ପଦ—ଲେମପାଦ ଦଶରଥଙ୍କୁ ବାଟରୁ ନେଇ ରୁଷିକ ସହ
 ସାକ୍ଷାତ କରାଇ ଦେଲେ । ରୁଷି ମନ୍ତ୍ରହାସ ପ୍ରକାଶ କରି ତାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ପୂର୍ବକ
 ନିକଟରେ ବସାଇଲେ ।

ବିପ୍ରୋତ୍ତମ ପୁତ୍ରେ ତବ ସର୍ବମଙ୍ଗଳ କି ?
 ବୋଲେ ବିକଳେ ପୁତ୍ରିଲ ସର୍ବଜ୍ଞ ତରଳି ଯେ । ୮୯ ।
 ବ୍ୟଥା ଜନମୁଁ ବିନତି ହୋଇଣ ତଦର୍ଥୀ ।
 ବରରୂପାଙ୍ଗବା ଅଛୁ କହିଦେଲୁ ଏଥୁ ଯେ । ୯୦ ।
 ବରଙ୍ଗନା ସୁନ୍ଦରୀତନ ତବ ସୁତା ।
 ବିବାହ କର ଯଜ୍ଞେନ୍ଦ୍ରେ ହେବେ ସୁତଦାତା ଯେ । ୯୧ ।
 ଶରବର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ କହେ ରସ ।
 ବୟାଶୋଇ ପଦରେ ଏ ଶୁଦ୍ଧ ହେଲୁ ଶେଷ ଯେ । ୯୨ ।

—*—

୨/୧/୭୦

୮୯ତମ ପଦ—ବିପ୍ରୋତ୍ତମ—ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେଷ୍ଠ । ବିକଳେ—ତର୍କ କରି ।
 ସର୍ବଜ୍ଞତର—ସର୍ବଜ୍ଞଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

୯୦ତମ ପଦ—ତଦର୍ଥୀ—ପୁରୀ । ବରରୂପାଙ୍ଗବା—ବେଶ୍ୟାଶ୍ରେଷ୍ଠା ।

୯୧ତମ ପଦ—ବରଙ୍ଗନା—ସ୍ତ୍ରୀଶ୍ରେଷ୍ଠା । ଯଜ୍ଞେନ୍ଦ୍ର—ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
 ସୁତଦାତା—ସୁନ୍ଦରଦାତା ।

୮୯ତମ ପଦ—ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେଷ୍ଠ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଦଶରଥଙ୍କୁ “ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ
 ମଙ୍ଗଳ ତ ?” ବୋଲି ପଚାରିବାରୁ ସେ ତର୍କ କରି କହିଲେ, “ଆପଣ ସର୍ବଜ୍ଞଶ୍ରେଷ୍ଠ,
 ଏପରି କାହିଁକି ପଚାରିଛନ୍ତି ?”

୯୦—୯୨ତମ ପଦ—ଦଶରଥ ପୁରୀ । ହୋଇ ଆସି ଥିବାର
 ଜାଣି ଋଷି ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବେଶ୍ୟାଶ୍ରେଷ୍ଠା ଜରତା ଦଶରଥଙ୍କୁ
 କହିଲା, “ଆପଣଙ୍କର ସୁନ୍ଦରୀତନେ ମଣି ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରଧାନ
 ଋଷିସହ ବିବାହ ଦିଅନ୍ତୁ । ସେ ଆପଣଙ୍କୁ ପୁରପ୍ରାପ୍ତି ବର ପ୍ରଦାନ କରିବେ ।
 ଶରବର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବୟାଶୋଇ ପଦରେ ଏହି ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଦ୍ଧ ଶେଷ କଲେ ।

—*—

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ — ମଙ୍ଗଳଗୁଞ୍ଜରୀ

ବିଭାକରବଂଶୀ ଶୁଣି ପୁଲକ ବହି ।
ବିଭା କର ଲଗ୍ନ ବୁଝି ବଶିଷ୍ଠେ କହି । ୧ ।
ବିନୟା କଲେ ସେ ବାଣୀ ସନ୍ଧ୍ୟାବସାନେ ।
ବସାଇବା ମଣ୍ଡପରେ କନ୍ୟା ସୁମତେ । ୨ ।
ବିଜନ ସ୍ଥାନରେ ବସି ବେନି ନୃପତି ।
ବିବଧ ସନ୍ତାର କରି ନଗ୍ର ମଣ୍ଡାନ୍ତି । ୩ ।
ବାସଙ୍ଗରସ ନବାନୁଭବୀ ଭ୍ରମର ।
ବାରିଜବାସ ଲଭି କି ନୋହେ ଆତୁର । ୪ ।
ବରଘୀକ ପୁଚ୍ଛି ଏକାନ୍ତରେ ତା କାନ୍ତ ।
ବର୍ଜନ ଅର୍ଥେ କ୍ଷମେ ସେ ଶୋଭା କଥିତ । ୫ ।

ପଞ୍ଚମ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ — ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ଦଶରଥ ଜରତାଠାରୁ ଏହି କଥା ଶୁଣି
ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଲଗ୍ନ ବୁଝି ବିଭା କରଅ ।”

୨ୟ ପଦ — ଏହା ଶୁଣି ବଶିଷ୍ଠ କହିଲେ, “ସନ୍ଧ୍ୟାପରେ ଉତ୍ତମରୂପେ
ବିଚାର କରି କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ ମଣ୍ଡପରେ ବସାଇବା ।”

୩ୟ — ୫ମ ପଦ — ଦଶରଥ ଓ ଲେମପାଦ ରାଜା ଦୁହେଁ ଏକାନ୍ତରେ
ବସି ନଗରମଣ୍ଡନ କରାଇଲେ । ନୂଆ କରି ବାସଙ୍ଗ ପୁଲରୁ ମଧୁ ଆସାଦନ
କରୁଥିବା ଭ୍ରମର ପଦ୍ମଗଜ ପାଇ ଆତୁର ହେଲ ପରି ଅର୍ଥାତ୍ ବେଶ୍ୟାରତ ରୁଷି
ରାଜକନ୍ୟା ରତ୍ନରେ ଆଶାରେ ଆତୁର ହୋଇ ବେଶ୍ୟା ଜରତାକୁ ‘ତା କାନ୍ତ’
ସେ କପରି ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ସେ ବେଶ୍ୟା ରୁଷିକର ସ୍ନେହ
ବଢାଇବା ପାଇଁ ଶାନ୍ତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ
ଲାଗିଲା ।

ବଲ୍ଲଭ ପାଶ ପାଟଳୀ ସାରସ ପ'ଳି ।
 ବାହୁ ଶ୍ରବଣ ଉଦର ଗଣ୍ଡରେ ଦଳି । ୭ ।
 ବନ୍ଧୋଜ ନିତମ୍ବ ଚନ୍ଦ୍ରେ ପକାଇ ଡକା ।
 ବିଭ୍ରମ ଭ୍ରମରେ ଲକ୍ଷ ନାଭି ଅଳକା । ୮ ।
 ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣରେ ଶୋଭା ରମ୍ଭା ପ୍ରଭାକୁ ଗଞ୍ଜି ।
 ବୃଣାଳ ଉରୁଯୁଗଳ ଚରମ ରାଜି । ୮ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ସାରସ—ପଦ୍ମ । ପାଳ—ଖଣ୍ଡାର ମୁଠା । ଗଣ୍ଡ—ଗାଲ ।

୭ମ ପଦ—ବନ୍ଧୋଜ—ସ୍ତନ । ଚନ୍ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରବାକ, ରଥଚକ । ବିଭ୍ରମ—ଜଳଭର୍ତ୍ତା । ଭ୍ରମରେ—ଭର୍ତ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧ, ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ।

୮ମ ପଦ—ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣରେ—ବିଶେଷ ଭାବରେ । ରମ୍ଭା—କଦଳୀବୃକ୍ଷ, ରମ୍ଭା ନାମକ ସ୍ୱର୍ଗ ବେଶ୍ୟା । ପ୍ରଭା—କାନ୍ତି । ବୃଣାଳ—ଉନ୍ନତ । ଉରୁଯୁଗଳ—ଜାନୁୟାରୀ । ଚରମରାଜି—ଜାନୁର ନମ୍ବ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ।

୭ଷ୍ଠ ପଦ--“ପାଶ, ପାଟଳି ଫୁଲ, ପଦ୍ମ ଖଡ୍ଗପାଳି ଏମାନଙ୍କୁ ଶାନ୍ତାଙ୍କର ବାହୁ, ଶ୍ରବଣ, ଉଦର ଓ ଗଣ୍ଡଦେଶ ସହିତ ଗାଡ଼ିଦୁଣ୍ଡି ଦେଇ ତୁଳନା କଲେ ଜଣାଯାଏ, ଉପର ଲିଖିତ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ଶୋଭା ତଳ ଲିଖିତ ଅବସ୍ତୁବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ଶୋଭାଦ୍ୱାରା ଦଳି ହୋଇ ଯାଇଅଛି ।”

୭ମ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର ସ୍ତନ ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ ଓ ନିତମ୍ବ ସହ ରଥର ଚକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ସମାନ ନ ହେବାରୁ ଡକା ପକାଉଅଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ ଓ ଚକ (ଗମନ ସମୟରେ) କେଁ କେଁ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ନାଭି ସହିତ ‘ଜଳଭର୍ତ୍ତା ଓ ଅଳକା’ ସହିତ ଭ୍ରମରମାନଙ୍କୁ ତୁଳନା କରିବା ତୁଳନାକାଣ୍ଡର ଭ୍ରମ ମାତ୍ର ।”

୮ମ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର ବିଶାଳ ଜାନୁୟାରୀ ବିଶେଷଭାବରେ କଦଳୀ ବୃକ୍ଷର ଶୋଭାକୁ ଗଞ୍ଜୁଅଛି ଏବଂ ଜାନୁର ନମ୍ବ ଅଂଶ ଜନ୍ମ ଓ ପାଦପ୍ରଭୃତି ରମ୍ଭା ବେଶ୍ୟାର ସେହି ସେହି ଅଂଶର ଶୋଭାକୁ ରଞ୍ଜୁଅଛି ଅର୍ଥାତ୍ ଧୂଳିକାର କରୁଅଛି । (କେହି କେହି ‘ଚରମରାଜି’ ପୃଷ୍ଠଦେଶ ‘ପ୍ରଭାକୁ’ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଶୋଭାକୁ ଧୂଳିକାର କରୁଅଛି, ଏହା କହନ୍ତି) ।

ବିଦିତ ହରି ଓଷ୍ଠ ପ୍ରାତୋଦୟରେ ।
 ବଶିଷ୍ଠ କଟୀ ନାସିକା ମଧୁର ଗିରେ । ୯ ।
 ବିଲକ୍ଷିତ ଚନ୍ଦ୍ରହାସେ ତନୁ ଶୀତଳେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ସୁଲପନ ସୋମାବଳୀର ତୁଲେ । ୧୦ ।
 ବାଳଭ୍ରୁ ଲତା ଲେଚନ ଗମନ ଗଳା ।
 ବସୁ ସୁଗନ୍ଧେ ସାରଙ୍ଗେ ନୋହିବେ ତୁଳା । ୧୧ ।
 ବିଧାତା ଶୋଭା ବିଧାନେ ଶାନ୍ତ ସେ ଶାନ୍ତା ।
 ବୋଲି ମଉନ ହୋଇଲ ବାରବନ୍ଦିତା । ୧୨

୯ମ ପଦ—ବିଦିତ—ତୁଳିତ । ହରି—ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସିଂହ, ଶୁକ୍ରପକ୍ଷୀ,
 କୋକିଳ । ପ୍ରାତୋଦୟରେ—ଉଦୟ ହେଉଥିବା ସମୟରେ । ବଶିଷ୍ଠ—କ୍ଷୀଣ ।
 ୧୦ମ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର—କର୍ପୁର, ଜଳ, ଚନ୍ଦ୍ରକା, ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ଚନ୍ଦନ,
 ଜହ୍ନ ଓ ଅଳଙ୍କାର ।

୧୧ଶ ପଦ—ସାରଙ୍ଗ - ମେଘ, ଧନୁ, ଚକୋର, ହଂସ ବା ହସ୍ତୀ,
 ଶଙ୍ଖ ଓ ପଦ୍ମ ।

୯ମ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର ଓଷ୍ଠସହ ଉଦୟକାଳୀନ ସୂର୍ଯ୍ୟ, କ୍ଷୀଣ
 କଟୀସହ ସିଂହକଟୀ, ନାସିକା ସହ ଶୁକ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ମଧୁର ବଚନସହ କୋକିଳର
 ସ୍ବର ତୁଳନାୟ ନୁହେଁ ।”

୧୦ମ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର ହାସ ସହ ଚନ୍ଦ୍ରକା, ଶରୀରର ଶୀତଳତା ସହ
 କର୍ପୁର, ଜଳ କମ୍ପା ଚନ୍ଦନ, ବର୍ଣ୍ଣସହ ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ମୁଖସହ ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ସୋମରାଜସହ
 ଅଳଙ୍କାରତା ତୁଳନାୟ ନୁହେଁ ।”

୧୧ଶ ପଦ—“ତାହାଙ୍କର କେଶଗୁଚ୍ଛସହ ମେଘ, ଭ୍ରୁଲତାସହ ଧନୁ,
 ଚକ୍ରସହ ଚକୋର, ଗତିସହ ହସ୍ତୀ, କଣ୍ଠସହ ଶଙ୍ଖ ଓ ଦେହର ଗନ୍ଧସହ ପଦ୍ମ
 ତୁଳନାୟ ନୁହେଁ ।”

୧୨ଶ ପଦ—“ବିଧାତା ଏହାଙ୍କର ଶୋଭା ରଚନା କରି ଶାନ୍ତ ହେବାରୁ
 ଅର୍ଥାତ୍ ବିଧାତାର ସୁନ୍ଦର ନିର୍ମାଣ ଇଚ୍ଛା ଏହିଠାରୁ ଶାନ୍ତ ଲଭି କରିବାରୁ
 ଏହାଙ୍କ ନାମ ଶାନ୍ତା ହୋଇଅଛି ।” ଏହିକଥା କହି ବେଶ୍ୟା ମଉନ ହେଲେ ।

ବିଧୁନ୍ନଦପ୍ରାୟ ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆସିଲା ।
 ବିବସ୍ଥାନ ଗ୍ରାସୀ ରଙ୍ଗଭାବ ଦିଶିଲା । ୧୩ ।
 ବାଳୀ ସେ କାଳୀ ପିଧାମା କି ପାଟଶାଢ଼ୀ ।
 ବହୁଲେ କି ସରସ୍ବତୀ କାଳିନ୍ଦୀ ଜଡ଼ । ୧୪ ।
 ବନଜାରକର କିଛି ଆସିଲା ଦିଶି ।
 ବାରୁଣୀ ଶିବେଶୀ ଘାଟେ ପଡ଼ିଲା ଘୋଷି । ୧୫ ।
 ବିସ୍ମୃତ ପକ୍ଷେ ଦିବାର ପ୍ରମୁଖ ଦ୍ଵିଜେ ।
 ବିକାଶୀ ଶ୍ଳୋକ ବାଣୀକ ବିହାରେ ମଜ୍ଜେ । ୧୬ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବିଧୁନ୍ନଦପ୍ରାୟ—ରଘୁପର । ବିବସ୍ଥାନଗ୍ରାସୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଗ୍ରାସ କର ।

୧୪ଶ ପଦ—ବାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ । ପିଧାମା—ପିନ୍ଧା ।

୧୫ଶ ପଦ—ବନଜାରକର—ଚନ୍ଦ୍ରକରଣ । ବାରୁଣୀ—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ନାନ ଯୋଗ । ଶିବେଶୀଘାଟ—ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା, ସରସ୍ବତୀର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ ।

୧୬ଶ ପଦ—ଦିବାର ପ୍ରମୁଖ ଦ୍ଵିଜେ—ରାଧିଚର ପକ୍ଷୀମାନେ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷ୍ୟରେ, ପ୍ରମୁଖ ଦ୍ଵିଜେ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ । ବିହାର—କ୍ରିଡ଼ା ।

୧୩ଶ ପଦ—ଅନନ୍ତର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ରଘୁପର ମାଡ଼ି ଆସି ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇଲା ଏବଂ ଲଲବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଗଲା ।

୧୪ଶ ପଦ—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ଧକାର ମାଡ଼ିଆସିବାରୁ ବୋଧହୁଏ, ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟାରମଣୀ କଳା ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି କି ? ଅଥବା ସରସ୍ବତୀ ନଦୀ ଯମୁନା ସହିତ ମିଶି ବହୁଲା କି ? (କାରଣ ସରସ୍ବତୀ ଜଳ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଯମୁନାର ଜଳ କୃଷ୍ଣ ଅଟେ) ।

୧୫ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦୟ ହେବାରୁ ତାହାଙ୍କର ଉଦୟ କାଳୀନ ଆରକ୍ତ କରଣ ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଶୋଭାରେ ମିଶିଗଲା । ତାହା ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ଶିବେଶୀ ଘାଟରେ ବାରୁଣୀ ସ୍ନାନ ଯୋଗ ପଡ଼ିଲା କି ?

୧୬ଶ ପଦ—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶିବେଶୀ ଘାଟରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ରୋତ ପାଠ କରି ଜଳରେ ମଗ୍ନ ହେଲା ପରି, ଦିନରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିବା ପେଶୁ ଅନ୍ୟ ରାଧିଚର ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ନେତା ହୋଇ ପକ୍ଷ ବିସ୍ତାର ପୂର୍ବକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବୁଲି କ୍ରିଡ଼ା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ବିଜୟୋଷ ଆଦି ବାଦ୍ୟ ବାଜେ ଏକାଳେ ।
 ବର ଜନ୍ୟା ରାଣ୍ୟଶୁଙ୍ଗ ଶାନ୍ତାକୁ କଲେ । ୧୭ ।
 ବାର ତୋଳ ଦେଲେ ଶଙ୍ଖେ ଶଙ୍ଖେ ରତନ ।
 ବସ୍ତ୍ରାସନ ଧେନୁ କଉଶେୟ ବସନ । ୧୮ ।
 ବନଜାସନ ସାବଣୀ ପ୍ରାୟ ଦଶିଲେ ।
 ବିନୋଦେ ଶବ୍ଦଶ୍ରେଣୀ ଏକାନ୍ତେ ରହିଲେ । ୧୯ ।
 ବାହୁଲ୍ୟେ ପ୍ରାୟେ ହେଲ ପ୍ରାତ ଉପୁଷ୍ପି ।
 ବିଭ୍ରାଜି ତାରକା-ସୁର ପ୍ରମାଦ ଅତି । ୨୦ ।
 ବିଭ୍ରାଜି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶକ୍ତି ମନ୍ତରେ ସେହି ।
 ବିହାରୀ ହୋଇ ଫମଶେ ଶବ୍ଦରେ ସ୍ନେହ । ୨୧ ।

୧୭ଶ ପଦ—ବିଜୟୋଷ ତଳା ତୁଲ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ ।

୧୮ଶ ପଦ—ଶଙ୍ଖ—ଏକଶଙ୍ଖ ପରିମିତ । କୌଶେୟ-ବସନ—
 ପିନ୍ଧେଇ ।

୧୯ଶ ପଦ—ବନଜାସନ—ବ୍ରହ୍ମା । ବିନୋଦେ—ଆନନ୍ଦରେ ।

୨୦ଶ ପଦ—ବାହୁଲ୍ୟ—କାର୍ତ୍ତିକେଶ୍ୱର । ତାରକା—ତାରା,
 ତାରକ ସୁର । ସୁର ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୨୧ଶ ପଦ—ଶକ୍ତିମନ୍ତର—ଅତି ପରାକ୍ରମୀ, ଶକ୍ତିଧାରୀ । ଶବ୍ଦ—ଦୁର୍ଗା ।

୧୭ଶ ଓ ୧୮ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ବିଜୟୋଷ ପ୍ରଭୃତି ବାଦ୍ୟ
 ବାଜିଲା । ରାଣ୍ୟଶୁଙ୍ଗ ଓ ଶାନ୍ତାଙ୍କୁ ବିବାହ ବେଶରେ ସଜ୍ଜିତ କରି ମଣ୍ଡପ ଉପରକୁ
 ନେଇ, ହସ୍ତଗଣ୍ଡି ପଡ଼ିବା ପରେ ଦଶରଥ ଶଙ୍ଖରେ ପାଣି ଟେକି ଦେଇ ଏକ
 ଶଙ୍ଖ ରହି, ସବସ୍ତ୍ରା ଧେନୁ ଓ ପାଟ ଯୋଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ଯଜ୍ଞକୁଳ ଦେଲେ ।

୧୯ଶ ପଦ—ରାଣି ଓ ଶାନ୍ତା ବ୍ରହ୍ମା ସାବଣୀଙ୍କ ପରି ଦେଖାଗଲେ;
 ଅନନ୍ଦର ରାସିରେ ଏକାନ୍ତରେ ଶୃଙ୍ଗାର ରସରେ ମଜ୍ଜିଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ—ତପ୍ତର କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଜନ୍ମ ହୋଇ ତାରକାସୁରକୁ ମାର
 ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ଦେଲା ପରି ପ୍ରସନ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାରାମାନଙ୍କୁ
 ଲୁପ୍ତପୁରାଣ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶିତ କରିବାରୁ ଜଗତରେ ଅତିଶୟ ଆନନ୍ଦ ଖେଳ
 ଉଠିଲା ।

୨୧ଶ ପଦ—ଯେପରି କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶକ୍ତି ନାମକ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ
 କରି ଅଥବା ଅତିଶୟ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ବିହାର କରି ଫମେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କଠାରେ
 ଅନୁରକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ସେହିପରି ପ୍ରସନ୍ନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ବିହାର ପୂର୍ବକ
 ଫମେ ଫମେ ଜଗତକୁ ଆଲୋକିତ କଲା ଏବଂ ଶାନ୍ତି ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଲା ।

ବାରକରେ ଖ୍ୟାତ ଶିବପୁରେ ଉତ୍ସବେ ।
 ବାଦନ ଯେ ଶଙ୍ଖମାଳି ଗଣହୁଁ ଭାବେ । ୨୨ ।
 ବିଗତ ନିଦ୍ରା ଏକାଗ୍ନି ଦଶରଥର ।
 ବସାଇ ଜାମାତା ଯେନଗଲେ ରଥର । ୨୩ ।
 ବସ୍ର କିଣି ପରବେଶ ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୁର୍ଗେ ।
 ବ୍ରତ ଆଚରଇ ତହିଁ ମହିଷୀବର୍ଗେ । ୨୪ ।
 ବଡ଼ହୋସ ସ୍ଥାପି ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡେ ସଭୁରେ ।
 ବ୍ରହ୍ମବେଶ୍ଟ ହୋମ କଲେ ପୁଣ ଅର୍ଥରେ । ୨୫ ।
 ବ୍ୟାପୀ ତହୁଁ ଧୁମାବଳି ଉତ୍ତରୁ ଚପଳେ ।
 ବିପ୍ଳବରେ ଜଳଧର ପ୍ରାୟ ଦଶିଲେ । ୨୬ ।

୨୨ଶ ପଦ — ବାରକରେ — ବାରଗୋଟି ହାତରେ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବାରରେ । ଶିବପୁର — କୈଳାସ । ଶବମାଳୀ — ଶଙ୍ଖ ସମୂହ । ଗଣ — ଶିବଗଣ ।

୨୪ଶ ପଦ — ବସ୍ର — ଗଡ଼ପ୍ରାଚୀର ।

୨୫ଶ ପଦ — ବଡ଼ହୋସ ଅଗ୍ନି ।

୨୬ଶ ପଦ — ବିପ୍ଳବରେ — ଆକାଶରେ ।

୨୨ଶ ପଦ — କାର୍ତ୍ତିକେୟ ବାରଗୋଟି ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି ଯେତେବେଳେ ଜନ୍ମ ହେଲେ, ସେହି ସମୟରେ କୈଳାସରେ ଉତ୍ସବ ହୋଇଥିଲା, ଶିବଗଣମାନେ ଅନେକ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇଥିଲେ; ସେହିପରି ପ୍ରଭାତ ରବି, ସୋମ ପ୍ରଭୃତି କୌଣସି ଏକ ବାରରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲା ଏବଂ ସେହି ସମୟରେ ମାଳୀମାନେ ଶିବ ମନ୍ଦିରରେ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇଲେ ।

୨୩ଶ ପଦ — ଏହି ସମୟରେ ଦଶରଥଙ୍କ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଲା । ସେ ଜାମାତାଙ୍କୁ ରଥରେ ବସାଇ ନେଇଗଲେ ।

୨୪ଶ — ୨୬ଶ ପଦ — ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ସେମାନେ ଗଡ଼ର ପାଚେଶ୍ୱରୀ ଅଯୋଧ୍ୟା ଦୁର୍ଗରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ରାଷି ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ବ୍ରତ କରାଇ ପୁଣେଷ୍ଟି ଯଜ୍ଞ ନିମିତ୍ତ ହୋମକୁଣ୍ଡରେ ଅଗ୍ନି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ହଠାତ୍ ହୋମକୁଣ୍ଡରୁ ଉପରକୁ ଧୂଆଁ ଉଠି ଆକାଶରେ ବ୍ୟାପି ଯିବାରୁ ତାହା ମେଘପରି ଦେଖାଗଲା ।

ବଜ୍ରଲି ଲକ୍ଷ ବଡ଼ି ରଙ୍ଗକେତନ ।
ବରହ ଟେକି ଅନାର କେଶ ନର୍ତ୍ତନ । ୨୭ ।
ବିଧୁରଚିତ୍ତ ଭୃଷୀର୍ତ୍ତୀ ଯେତେ ସାରଙ୍ଗ ।
ବୀଥୀ ବୀଥୀ ହୋଇ କଲେ ନିକଟେ ରଙ୍ଗ । ୨୮ ।
ବାୟୁନାଏ ଦୁରୁତ୍ତ ଦିଆଉ ହରଷେ ।
ବିଜନିତ ସୁନିତ କି ପ୍ରତେ ମାନସେ । ୨୯ ।
ବିବେକ ମଧୁର ଭେଷ୍ଟ ଦାତୁ୍ୟ କଳ ।
ବର୍ଷାଭୂ ଟମକ ଯହିଁ ଉଚ୍ଚନାଦକ । ୩୦ ।
ବଳାକାପ୍ରକାର ନିଶ୍ଚେ ଚରଣମାନ ।
ବଂଶେ ଉଡ଼ୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଅତି ରଞ୍ଜନ । ୩୧ ।

୨୭ଶ ପଦ—ବଡ଼ି—ପ୍ରାସାଦ । ରଙ୍ଗକେତନ—ଲଲପତାକା । ବରହ—
—ପୁଞ୍ଜା । କେଶ—ମୟୂର ।
୨୮ଶ ପଦ—ବିଧୁରଚିତ୍ତ—ଅସ୍ଥିର ହୃଦୟ । ସାରଙ୍ଗ—ଶୃଙ୍ଗ ।
ବୀଥୀ ବୀଥୀ ହୋଇ—ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ।
୨୯ଶ ପଦ—ବାୟୁନାଏ—ବାଦକମାନେ । ସୁନିତ—ଦଡ଼ିଦଡ଼ି ଶବ୍ଦ ।
୩୦ଶ ପଦ—ଦତୁ୍ୟ—ଡାହାଣ । ବର୍ଷାଭୂ—ବେଙ୍ଗ ।
୩୧ଶ ପଦ—ବଳାକା ପ୍ରକାର—ବକଶେଣୀ ପରି । ଚରଣ—
ପତାକା ।

୨୭ଶ ପଦ—ରାଜାଙ୍କର କୋଠା ଉପରେ ଉଡ଼ୁଥିବା ଲଲ ପତାକାକୁ
ବଜ୍ରଲି ମନେ କରି ମୟୂରମାନେ ପୁଞ୍ଜ ଟେକି ନୃତ୍ୟ କଲେ ।
୨୮ଶ ପଦ—ଭୃଷୀର୍ତ୍ତୀ ଅସ୍ଥିର ହୃଦୟ ଶୃଙ୍ଗକମାନେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ
ଆସି (ସେହି ମେଘକୁ ଦେଖି) ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କଲେ ।
୨୯ଶ ପଦ—ବାଦକମାନେ ଏହି ସମୟରେ ଆନନ୍ଦରେ ଦୁରୁତ୍ତ ବଜା-
ଇଲେ । ସେହି ଧ୍ବନି ମେଘର ଦଡ଼ିଦଡ଼ି ଧ୍ବନି ବୋଲି ମନେ ହେଲା ।
୩୦ଶ ପଦ—ମଧୁର ଓ ଭେଷ୍ଟର ସ୍ବର ଡାହାଣ ଓ କଳପଶୀର ସ୍ବର ପରି
ଏବଂ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଟମକ ଧ୍ବନି ବେଙ୍ଗ ରଡ଼ିପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ।
୩୧ଶ ପଦ—ବାଞ୍ଛିଣର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଫର ଫର ହୋଇ ଉଡ଼ୁଥିବା ଅତି
ଶୁକ୍ଳ ପତାକାଗୁଡ଼ିକ ବକପତ୍ତ ପରି ଦେଖାଗଲେ ।

ବରଷିବେ କୃପାଜଳ ଉଦୟେ ହରି ।
 ବନ୍ଧିକୁଣ୍ଡ ନଭ ଅବଲମ୍ବନ କରି । ୩୨ । ✓
 ବଶିଷ୍ଠାଦି ରାଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ସେଠାରେ ଥିଲେ ।
 ବିହ୍ନନ ନିମିଷ ଯେ ସେମାନେ ନମିଲେ । ୩୩ ।
 ବରୁଣାଳୟ କରୁଣାକର ବୋଇଲେ ।
 ବିରାଜ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଗଦାଲେ ମଞ୍ଜୁଲେ । ୩୪ ।
 ବିଧୂତ କର ମକର ଲକ୍ଷଣମାନ ।
 ବୁଢ଼ାନ୍ତ ମହତ୍ତାପାତେ ନୟନ-ମୀନ । ୩୫ ।

୩୨ ପଦ ହରି—ଲମ୍ବ, ବିଷ୍ଣୁ । ଅବଲମ୍ବନ—ଆଶ୍ରୟ ।

୩୩ ଶ ପଦ—ବିହ୍ନନ ନିମିଷ—ଅପଲକ୍ଷ ଶ୍ରେ ।

୩ ଶ ପଦ—ବରୁଣାଳୟ—ସମୁଦ୍ର । କରୁଣାକର—ଦୟା ସମୁଦ୍ର ।
 କନ୍ୟା—ଶଙ୍ଖ । ଚନ୍ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ, ଜଳଭୂତ, ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ । ଗଦା—
 ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ, ସମୁଦ୍ର । ଅଳ୍ପ—ପଦ୍ମ, ଚନ୍ଦ୍ର ।

୩୪ ଶ ପଦ—ମହତ୍ତା—ବଡ଼, ମହତ୍ତା ନାମନ ଯୋଗ । ଲକ୍ଷଣମାନ—
 ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପରିମିତ, ଚିହ୍ନମାନ । କର—ହସ୍ତ ।

୩୫ ଶ ପଦ—ମେଘ ଉଦୟ ହେଲେ ଲମ୍ବ ଯେପରି ତାହାକୁ ଆଶ୍ରୟ
 କରି ବର୍ଷା କରନ୍ତି, ସେହିପରି ବିଷ୍ଣୁ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ ରୂପକ ମେଘକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି
 କୃପା ରୂପ ଜଳବର୍ଷଣ କରିବେ ।

୩୩ ଶ ପଦ—ହୋମକୁଣ୍ଡ ନିକଟରେ ଥିବା ବଶିଷ୍ଠ, ରାଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି
 ରାଷିମାନେ ସେହି ହୋମ କୁଣ୍ଡରେ ଆବଦ୍ଧ ଚି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅପଲକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି
 ନମସ୍କାର କଲେ ।

୩୪ ଶ ପଦ ଋଷିମାନେ କହିଲେ, “ହେ କରୁଣାକର ଦୟା ସମୁଦ୍ର !
 ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତରେ ସମୁଦ୍ର ଅଟ । କାରଣ ସମୁଦ୍ର ଯେଉଁପରି ଶଙ୍ଖ, ଭୂଆଁର ବା
 ଚନ୍ଦ୍ରବାକ ପକ୍ଷୀ ସମୁଦ୍ର ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଧାରଣ କରି ଶୋଭା ପାଉଛି, ତୁମ୍ଭେ
 ସେହିପରି ପଞ୍ଚଜନ୍ୟ ଶଙ୍ଖ, ସୁଦର୍ଶନ ଚନ୍ଦ୍ର, ଗରୁଡ଼, କୌମୋଦକୀ ଗଦା ଏବଂ ପଦ୍ମ
 ଧାରଣ କରି ଶୋଭା ପାଉଅଛ ।”

୩୫ ଶ ପଦ—“ସମୁଦ୍ର ଯେଉଁପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଜଳଚର ଜୀବମାନଙ୍କୁ
 ଧାରଣ କରିଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ସେହିପରି ନିଜ କରରେ ମୀନ, ମକର ପ୍ରଭୃତି
 ଚିହ୍ନମାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କରିଅଛ । ଲୋକମାନେ ମହତ୍ତା ନାମକ ଯୋଗରେ
 ସମୁଦ୍ରରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲେ ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଉକ୍ରମାନଙ୍କର ନୟନ ତୁମ୍ଭ
 ହୃଦୟରେ ନିମଗ୍ନ ହେଉଅଛି ।”

ବୋଇତିଆଳ ଯେ ଦଶରଥ ନୃପତି ।
 ବାଞ୍ଛୁ ବାରେ କର ତାରେ ରହ ପ୍ରାପତି । ୩୭ ।
 ବଡ଼ବାନଳେ ପକାଅ ରାକ୍ଷସଗଣ ।
 ବ୍ୟକ୍ତକେ ଏଥୁରୁ ନାହିଁ ଆନ ମାର୍ଗଣ । ୩୮ ।
 ବ୍ୟାକୋଷ କୁସୁମ-ହାସ ମୁଖେ ଧଇଲେ ।
 ବୋଲି ଅସ୍ତୁ ଚାରି ଚରୁରପେ ଶୁଣିଲେ । ୩୯ ।
 ବ୍ୟଞ୍ଜିଲି କରନ୍ତେ କର ସେ ରକ୍ଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ।
 ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ପରବେଶ ହୋଇଲେ ବେଶ । ୪୦ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣଶ୍ରେଷ୍ଠ ତା ଶକ୍ତି ହସ୍ତରେ ଦେଲେ ।
 ବାଣି ସବ ମହିଷୀରେ ଦିଅ ବୋଇଲେ । ୪୧ ।
 ବାତ ମଳୟାଦ୍ରିରୁ ଯେ ବହଇ ଘେନ ।
 ବୈଶକର୍ମେ ନାହିଁ ଯଥା ହେବା ଚନ୍ଦନ । ୪୨ ।

୩୮ଶ ପଦ — ବ୍ୟାକୋଷ କୁସୁମ — ପ୍ରସ୍ତୁତି ପୁଷ୍ପ । ଚରୁ — ଯଜ୍ଞନ ।

୩୭ଶ ଓ ୩୮ଶ ପଦ — “ହେ ପ୍ରଭୋ ! ସମୁଦ୍ରରେ ବୋଇତିଆଳମାନେ
 ବୋଇତି ବାହୁ ଯେପରି ଇସ୍ପତି ରହୁଲୁ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ଆପଣଙ୍କ ରୂପ
 ସମୁଦ୍ରରେ ବୋଇତିଆଳ ହୋଇଥିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣଙ୍କୁ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରାପ୍ତର ସ୍ଥାନ
 ମନେ କରିଥିବା ଦଶରଥଙ୍କୁ ପୁଷ୍ପରୂପ ରହ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ବଡ଼-
 ବାଣିର ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ପକାଇଲପରି ଆପଣ ନିଜର ବଡ଼ବାଣିକୁ ଶୋଧରେ
 ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ପକାନ୍ତୁ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ମାଗୁନାହୁଁ ।”

୩୮ଶ ପଦ — ଏହା ଶୁଣି ଭଗବାନ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପୁଷ୍ପ ତୁଳ ମନୋରମ ହାସ
 ପ୍ରକାଶ କରି, ‘ତାହା ହେଉ’ କହି ଚାରିଗୋଟି ଚରୁରପରେ ଦେଖା ଦେଲେ ।

୩୯ଶ ପଦ — ଏହା ଦେଖି ରକ୍ଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ହାତ ଅଞ୍ଜଳି କରିବାରୁ, ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ
 ଭଗବାନ ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

୪୦ଶ ପଦ — ତପସ୍ବୀ ରକ୍ଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ସେହି ଯଜ୍ଞନ ଦଶରଥଙ୍କୁ ଦେଇ
 କହିଲେ, “ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ବାଣି ଦିଅ ।”

ବ୍ରଜା ନୋହି ସାତଶତ ସତରୁକଣି ।
 ବାମା ଅଛନ୍ତି କୌଶଲ୍ୟା କୈକେୟୀ ଭାଷି । ୪୨ ।
 ବିରକ୍ତ ନୃପତି ଦୁଇଭାଗ ତା କଲେ ।
 ବିହ୍ୱଳେ ସେ ଦୁହିଙ୍କର ପାଣିରେ ଦେଲେ । ୪୩ ।
 ବିମଳହୃଦୟା ଭାଷି କଲ ଅନ୍ଧଜା ।
 ବେନି ବେନି ଭାଗ ଦେଲେ ସନ୍ତୋଷ ରାଜା । ୪୪ ।
 ବିଶ୍ୱଗତ ସେ ଅଶନେ ଗର୍ଭରେ ରହି ।
 ବରଷେ ଯେ ସ୍ୱାଘାତଳ ଉଷଣ ବହି । ୪୫ ।
 ବନ୍ଧୁର ଉଦରେ ମୋତି ଶୁକ୍ଳ ଯେମନ୍ତ ।
 ବିଦ୍ଧ ନୋହି ଏ କଥାହିଁ ହେଲ ତେମନ୍ତ । ୪୬ ।

୪୫ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱଗତ—ବିଷ୍ଣୁ । ଅଶନ—ଉଷଣ । ବରଷେ—ମେଘ
 ବରଷିବା ସମୟରେ ।

୪୬ଶ ପଦ—ଶୁକ୍ଳ—ଶାମୁକା ।

୪୭—୪୮ଶ ପଦ—କୌଶଲ୍ୟା ଓ କୈକେୟୀ (ରାଜାଙ୍କୁ ଚରୁ ଦେନ
 ଆଣିବାର ଦେଖି) କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭର ସାତସହସ୍ର ସତରୁକଣି ରାଣୀ ବ୍ରତ କରି
 ନାହାନ୍ତି ।” ପବନ ମଳୟ ପର୍ବତରୁ ବହିଲେ ଯେଉଁପରି ବାଉଁଶର ଭାଗ୍ୟରେ
 ଚନ୍ଦନ ହେବାର ସୁଯୋଗ ଘଟେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ଏହି କଥା ଶ୍ରବଣରେ ରାଜା
 ବିରକ୍ତ ହୋଇ ମଳୟର ଗୁଣ ରୂପୀ ସେହି ଚରୁକୁ ସେ ଦୁହିଙ୍କର ହାତରେ
 ଦେଲେ ।

୪୯ଶ ପଦ—ନିର୍ମଳହୃଦୟା ରାଣୀ ଦୁହେଁ କହିଲେ, “ଆପଣ ଅବରୁ
 କଲେ, (କାରଣ ଆପଣଙ୍କର ସାତସହସ୍ର ପଞ୍ଚାଶ ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଉପବେଳ
 ସଂଖ୍ୟକ ରାଣୀ ବ୍ରତ କରି ନାହାନ୍ତି ବାକୀ ତିନିଜଣ ବ୍ରତ କରିଛନ୍ତି ଆପଣ ସେ
 ତିନିଜଣଙ୍କୁ ସୁଦ୍ଧା ଦେଲେ ନାହିଁ) ଏହା କହି ବ୍ରତମାଙ୍କୁ (ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ) ଦୁଇଭାଗ
 ଦେବାରୁ ରାଜା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ।

୫୦—୫୧ଶ ପଦ—ସ୍ୱାଘାତଳରେ ମେଘ ବରଷିଲେ ସେହି ଜଳକୁ
 ଉଷଣ କରି ଶାମୁକା ମୂଳାକୁ ଗର୍ଭରେ ଧାରଣ କରେ; ସେହିପରି ରାଣୀମାନେ
 ଚରୁ ଉଷଣ କରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ରହିଅଛି, ସେହି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଗର୍ଭରେ
 ଧାରଣ କଲେ ।

ବୈଦିକ କାନ୍ଦା ଦେନି ସୁବନେ ଗତ ।
 ବାସରକୁ ବାସର ରାଣୀଏ ଆଶକ୍ତ । ୭୭ ।
 ବଧୂର ଲଜିକା ମେରୁ ଏଥୁ ଉତ୍ତରୁ ।
 ବଚନ ନୋହିଲ ଅଶକତ ହେବାରୁ । ୭୮ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୋହଦ ରୂପରେ କଣି ।
 ବସୋଜ ଦନ୍ତସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚେ ରକ୍ଷଣ ମଣି । ୭୯ ।
 ବୃଦ୍ଧିହେବା କଟୀ ପୃଥୁ ଅଧିକ ନୋହି ।
 ବଧୂପୂର୍ବେ ସିଂହ ଲକ୍ଷ ଗ୍ରାସିଛୁ ଯେହି । ୮୦ ।
 ବଳାର୍ଣ୍ଣ ମଧୁରସରେ ଉଦରପଥ ।
 ବମନ ହେବା ଚନ୍ଦ୍ର କି ଆନ ପଦାର୍ଥ । ୮୧ ।

୭୭ଶ ପଦ - ବୈଦିକ - ରକ୍ଷଣଶୁଳ୍କ । ବାସରକୁ ବାସର - ଦିନକୁଦିନ ।
 ୭୯ଶ ଶ୍ଳୋକ - ଦୋହଦ - ଗର୍ଭ । ବସୋଜ - ସୁନ । ଦନ୍ତସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ -
 ହାତୀଦନ୍ତ ତିଆରି ଫରୁଆ ।
 ୮୧ଶ ପଦ - ମଧୁରସରେ - ମିଠା ରସରେ, ନାରାୟଣଙ୍କ ମାଧୁର୍ୟରେ ।
 ଉଦରପଥ - କଣ୍ଠଦେଶ ।

୭୭ଶ ପଦ - ଅନନ୍ତର ରକ୍ଷଣଶୁଳ୍କ ପ୍ରିୟା ଶାନ୍ତିଙ୍କୁ ନେଇ ସ୍ତ୍ରୀ
 ଚପୋବନକୁ ଗମନ କଲେ ଏବଂ ରାଣୀମାନେ ଗର୍ଭ ଭରରେ ଦିନକୁ ଦିନ ଅଳ୍ପ
 ହେଲେ ।
 ୭୮ଶ ପଦ - ଲଜା ତୁଲ୍ୟ ସୁକୁମାରୀ ରାଣୀମାନେ ମେରୁ ପର୍ବତ
 ତୁଲ୍ୟ ଉନ୍ନତଗର୍ଭ ଧାରଣ କରି ଅଶକ୍ତ ହେବା ବଚନ ନୁହେଁ ।
 ୭୯ଶ ପଦ - ଗର୍ଭ ରାଣୀମାନଙ୍କର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତୁଲ୍ୟ ଦେହର କାନ୍ତିକୁ
 ରୂପା ମୂଲ୍ୟରେ କଣି ସୁନ ରୂପ ହାତୀଦନ୍ତ ଫରୁଆରେ ରଖିଛୁ କି ? (ଏହିପରି
 ଦର୍ଶକର ମନେ ହୁଏ । ଗର୍ଭ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ଗର୍ଭିଣୀର ଶରୀରର କାନ୍ତି
 ପାଣ୍ଡୁ ବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ସୁନ ଅଧିକ ଶୋଭା ଧାରଣ କରେ, ଏଣୁ ଏପରି ଉତ୍ତପ୍ରେକ୍ଷା
 ହେଲା) ।
 ୮୦ଶ ପଦ - ସେମାନଙ୍କ କଟିଦେଶ ବେଶି ଉନ୍ନତ ହେଲା,
 ଏହା କହିବା ଅଧିକ ବଚନ ନୁହେଁ । କାରଣ ଏଥୁପୂର୍ବରୁ ଏହି କଟି ସିଂହକଟିକୁ
 ଗ୍ରାସ କରୁଥିଲା (କଣିଥିଲା) । ଯେ ଯାହାକୁ ଗ୍ରାସ କରେ, ସେ ତାଠାରୁ ନିଶ୍ଚୟ
 ପୃଥୁଳ ଅଟେ ।
 ୮୧ଶ ପଦ - ରାଣୀମାନଙ୍କର କଣ୍ଠ ପ୍ରଦେଶ ମିଠା ରସରେ ଏବଂ
 'ମଧୁର ରସ' ନାରାୟଣ ମାଧୁର୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟ କହୁ, ତାହା ପ୍ରଭୃତି

ବସନ୍ତ ମଧୁ ମାସରେ ନବମୀ ଖ୍ୟାତ ।
 ବିପତ୍ତିଧୂଳି ବହିଲେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶମୀ । ୨୨ ।
 ବୁଧବୃଦ୍ଧି ଏ କୌଶଲ୍ୟା କୈକେୟୀ ପୁମିତା ।
 ବାସବଦିଗନ୍ଧ ଉନଶୃଙ୍ଗ ଶୋଭିତା । ୨୩ ।
 ବିଧୁ ଗୁରୁ ଭାର୍ଗବ ଅର୍ଜୁନ ଉଦିତ ।
 ବିନଶ୍ୟତ ଧାରୀ ରାଧି ନିବିଡ଼ ଧନ୍ୟ । ୨୪ ।
 ବଧାଲ ଲଭିଲେ ନୃପେ ନାରୀଏ କହି ।
 ବାଣୀବଦ୍ଧେ ରାଜ୍ୟାନ୍ତରେ ଗମିଲେ ତହିଁ । ୨୫ ।
 ବାରତା କହି ସାମନ୍ତ ପାତ୍ରେ ଲୁଚିତ ।
 ବେଦିକେ କଟକ କୁଣ୍ଡଳରେ ମଣ୍ଡିତ । ୨୬ ।

୨୭ଶତ ପଦ — ମଧୁମାସ — ଚୈତ୍ରମାସ । ବିପତ୍ତିଧୂଳି — ଗୁରୁତାପନ
 (ବିଷ୍ଣୁ) । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶମୀ — ଶୁକ୍ଳପକାର ଦେହ ।

୨୮ଶତ ପଦ — ବାସବଦିଗନ୍ଧ — ଉଦୟ ପଦ୍ମ ।

୨୯ଶତ ପଦ — ବିଧୁ — ଚନ୍ଦ୍ର । ଗୁରୁ — ବୃହସ୍ପତି । ଭାର୍ଗବ ଶୁକ୍ର ।
 ଅର୍ଜୁନ — ମଙ୍ଗଳ । ଧାରୀ ରାଧି — ପୃଥ୍ବୀରୂପା ରାଧି । ଧାନ୍ତା — ଅନ୍ଧକାର, ଚନ୍ଦ୍ର ।

୩୦ଶତ ପଦ — ବଧାଲ — ପୁରସ୍କାର । ବାଣୀବଦ୍ଧ — ଦୂତ ।

୩୧ଶତ ପଦ — ବେଦିକ — କଞ୍ଚୁଳ । କଟକ — ବାଲ ।

ରସ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତେ ବାନ୍ତି ହେଲେ । ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଣ ? (ଅରୁଚି ସେମାନଙ୍କୁ
 ଆଦମଣ କଲ ଏହାହିଁ ଫଳତାର୍ଥ) ।

୩୨ଶତ ପଦ — ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ଚୈତ୍ରମାସର ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
 ଅଟେ । ସେହିଦିନ ବିଷ୍ଣୁ ଶୁକ୍ଳଗୋଟି ଦେହ ଧାରଣ କଲେ ।

୩୩ଶତ ପଦ — ଏହି ସମୟରେ କୌଶଲ୍ୟା ଆଦି ଉନଶୃଙ୍ଗୀ ଉଦୟା-
 ଚଳର ଉନଶୃଙ୍ଗୀ ଶୃଙ୍ଗପରି ଦେଖାଗଲେ ।

୩୪ଶତ ପଦ — ଯେପରି ଚନ୍ଦ୍ର, ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର, ମଙ୍ଗଳ ଉଦୟ
 ହୋଇ ରାତ୍ରିର ଗାତ ଅନ୍ଧକାରକୁ ନାଶ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ରାଣୀମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ
 ଶୁକ୍ଳଗୋଟି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇ ପୃଥ୍ବୀର ଗାତ ଚନ୍ଦ୍ରାକୁ ନାଶ କଲେ ।

୩୫ଶତ ପଦ — ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଥିବା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ଏହି କଥା କହି
 ପୁରସ୍କାର ପାଇଲେ ଏବଂ ଦୁତମାନେ ଏହି ବାଣୀ ନେଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜ୍ୟକୁ ଗଲେ ।

୩୬ଶତ ପଦ — କଞ୍ଚୁଳମାନେ ସାମନ୍ତ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଏହି କଥା
 ଜଣାଇ ବାଲ ଓ କୁଣ୍ଡଳ ପ୍ରଭୃତି ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିଲେ ।

ବାଟ ଛାଟ ଜୁର ତୁର ବାଜେ ଅସଂଖ୍ୟ ।
 ବିଦୁଷକ କାତ୍ୟାୟନ ଦୁଷ୍ଟ ଅଲେଖ । *୭ ।
 ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ହୋଇ ତହିଁ ଜନନୀମାନେ ।
 ବସୁଧାପତି ଦେଖିଲେ ସୁନୁ ସୁମନେ । *୮ ।
 ବନଜନାଭ ପଦକୁ ସାର୍ଥ କରଇ ।
 ବିଲମ୍ବିତ ନାଡ଼ି ନାଭିମଣ୍ଡଳେ ଶୋହି । *୯ ।
 ବିଚ୍ଛେଦନ କଲେ ନାଭି ହୃଦୟହୃଦେ ।
 ବିଗ୍ରହ ସୁବାସ ଯେଣୁ କସ୍ତୁରୀ ବସେ । ୧୦ ।

*୭ଶତ ପଦ - ବିଦୁଷକ - ଦ୍ରାସ୍ୟକାଣ୍ଡ । କାତ୍ୟାୟନ - ଅର୍ଦ୍ଧବୃଦ୍ଧା
 ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ।

*୮ଶତ ପଦ - ସୁନୁ - ପୁତ୍ର ।

*୯ଶତ ପଦ - ବନଜନାଭ - ପଦ୍ମନାଭ (ବିଷ୍ଣୁ) ।

୧୦ତମ ପଦ - ବିଗ୍ରହ - ଦେହ ।

*୭ଶତ ପଦ - ଏହି ଉତ୍ସବରେ ବାଟ, ଛାଟ ସବୁ ଲୁଟି ହେଲା, ତୁଣ୍ଡ
 ପ୍ରଭୃତି ଅସଂଖ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ବାଜିଲା, ଦ୍ରାସ୍ୟକାଣ୍ଡ ଓ ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଆନନ୍ଦିତ
 ହେଲେ ।

*୮ଶତ ପଦ - ଯେତେବେଳେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ରାଣୀମାନେ
 ସୂଚକା ଘରେ ରୁଣ୍ଡି ହେଲେ, ସେହି ସମୟରେ ରାଜା ସୂଚକା ଘରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ପୁଷ୍ପଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ।

*୯ତମ ପଦ - ଦଶରଥ ପୁର ନାଭିରୁ ଲମ୍ବିଥିବା ନାଡ଼କୁ ଦେଖି,
 ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପଦ୍ମନାଭ ନାମକୁ ସାର୍ଥକ ମନେ କଲେ । (ଅର୍ଥାତ୍ ରାମଙ୍କର ନାଡ଼
 ବିଲମ୍ବିତ ନାଭି ମୃନାଳୟୁକ୍ତ ପଦ୍ମ ପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲା) ।

୧୦ତମ ପଦ - ଏହି ସମୟରେ ପୁରମାନଙ୍କର ନାଡ଼ ଛେଦନ
 କରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଦେହରୁ କସ୍ତୁରୀର ଗନ୍ଧ ବାହାରିଲା । ତେଣୁ ମନେହେଲା
 ପୁରମାନଙ୍କର ଦେହ ସୌରଭ କସ୍ତୁରୀର ବଦନସ୍ୱ (କସ୍ତୁରୀରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ)
 ହୋଇଥିବାରୁ ଦାସୀମାନେ ମୃଗନାଥ ଭ୍ରମରେ ଛେଦନ କଲେ କି ?

ବ୍ୟକତ ସୁତକା ଚୁଡ଼ କାରୁଣ୍ୟପୟ ।
 ବିକ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ଅନନ୍ତ ଶୋଭା ଶଯ୍ୟା ନିଶ୍ଚୟ । ୭୧ ।
 ବାରି ଘୋଡ଼ପ କୁଞ୍ଜାବାସ ରଞ୍ଜଇ ।
 ବିବେକ ଶୁଆଇ ସଦା ନିଦ୍ରା ଚିତୋଇ । ୭୨ ।
 ବ୍ରୀହି ଆଦି ପଞ୍ଚଗାଳ ପଞ୍ଚୁଆଣା ଯେ ।
 ବ୍ୟାନ ସହ ପଞ୍ଚବାୟୁ ତୋଷକ ସେ ଯେ । ୭୩ ।
 ବନଜିନୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାରୀ ସଷ୍ଟୀଘରକୁ । ✓
 ବରାଟକେ ମଣ୍ଡି କଲେ ମନୋହରକୁ । ୭୪ ।
 ବିଯୋଗ ନିଦ୍ରାରେ କାମମଧୁରେ ବାଦ ।
 ବିରଚି ଏ ପାଞ୍ଚ ଉଠିଆରି ସମ୍ପାଦ । ୭୫ ।

୭୧ତମ ପଦ—କାରୁଣ୍ୟମୟ—କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ର । ଅନନ୍ତ ଶେଷଦେବ ।
 ୭୨ତମ ପଦ - ବାରି - ଲହରୀ । ଘୋଡ଼ପ—ଗୁରୁଆ । ବିବେକ—
 ଚତୁର, ସରସ୍ୱତୀ ।
 ୭୩ତମ ପଦ—ବନଜିନୀ—ପଦ୍ମିନୀ । ବରାଟକ—କଉଡ଼ି ।
 ୭୪ତମ ପଦ - କାମ - ଇଚ୍ଛା, କର୍ମ । ମଧୁର - ମଧୁରସସ, ସଦ୍‌ବ୍ୟକାଳ ।

୭୧ତମ ପଦ—ସୁତକାଚୁଡ଼ କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ର ପରି ଓ ସେହି ଗୃହରେ
 ବିକ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ ଦିଆଯାଇଥିବା ଶଯ୍ୟା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲା ।
 ୭୨ ତମ ପଦ -- ସେହି ସୁତକା ଗୃହରେ ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ଗୁରୁଆର
 ‘କୁଞ୍ଜାବାସ’ ଝାଲରସବୁ କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ରର ଲହରୀପରି ଏବଂ କୁମାରଙ୍କର
 ପ୍ରବୋଧକାରିଣୀ ଚତୁର ଦାସୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପ୍ରବୋଧକାରିଣୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପରି
 ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ ।

୭୩ତମ ପଦ—ପଞ୍ଚୁଆଣ ଦିନ ବିରି ପ୍ରଭୁତ ପଞ୍ଚଶୟ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ଚାଉଳ
 ଭକ୍ଷଣକାରୀମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚପ୍ରାଣକୁ ସନ୍ତୋଷ କଲ ।

୭୪ତମ ପଦ—ସଷ୍ଟିଦିନ ଲକ୍ଷେ ପଦ୍ମିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ବହୁସଂଖ୍ୟକ କଉଡ଼ିରେ
 ସଷ୍ଟୀଘରକୁ ମଣ୍ଡନ କଲେ ।

୭୫ତମ ପଦ - ଭଗବାନ ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ଅଭିଭୂତ ଥିବାବେଳେ
 ଯେପରି ମଧୁଦୈତ୍ୟ ସହ ବିବାଦ କରିବା ଇଚ୍ଛା ପୋଷଣ କରି ଉଠିଥିଲେ,
 ସେହିପରି ଏହି ପୁଷ୍ପମାନେ ସୁନ୍ଦରତାରେ କର୍ମର୍ପ ଓ ବସନ୍ତକାଳ ସହ ବିବାଦ
 କରିବା ପାଇଁ ସପ୍ତମ ଦିବସରେ ଉଠିଆରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କଲେ କି ?

ଦିନ ଏକଦିନେ ଦୋଳିଣପୁର କରି ।
 ବଟପତ୍ର ପୁଟ ବାଳ ମୁକୁତ ପରି । ୭୭ ।
 ବଡ଼ାନ୍ତେ ଯେ ଦଶରଥ ଚାଲିନେ କରି
 ବାହୁଡ଼ିବେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଥିବା ପ୍ରକାର । ୭୮ ।
 ବ୍ରହ୍ମରାଷି ନାମ ବିଦ୍ୟ ଶ୍ରୀରାମ ରାମ ।
 ବୋଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଦ୍ର ହେଉ ଏ ପଛେ ରମ୍ୟ । ୭୯ ।
 ବଂଶେ ରଘୁ ରାଘବ ଏ ସେ ନାଥ ଭଣି ।
 ବୋଲଇବେ ରାବଣାର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପୁଣି । ୮୦ ।
 ବସୁ ଦଶରଥ ରାଜା ଯେଣୁ ସୁଭାବେ ।
 ବହନ୍ତୁ ଏ ଦାଶରଥ ନାମକୁ ଏବେ । ୮୧ ।
 ବିଦିଲେ ଭରତ ନାମ କୈକେୟୀ ସୁତେ ।
 ବୋଲିଲେ ସଦା ବଞ୍ଚିବ ଏ ଶୁଭ ରତେ । ୮୨ ।
 ବେନି ସୁତ ସୁମିତ୍ରାର ଦେଖି ହରଷ ।
 ବିଚକ୍ଷଣ ଲକ୍ଷ୍ମଣମାନଙ୍କେ ପ୍ରକାଶ । ୮୩ ।

୭୭ତମ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁ ବଟପତ୍ରରେ ଶୋଇଲପରି, ଏମାନେ ଏକୋଇଶ
 ଦିନ ଦୋଳିରେ ଶୋଇଲେ ।

୭୮ତମ ପଦ—ଦଶରଥ ସେହି ଦୋଳି ଦୋହଲାଇବା ପାଇଁ ହାତ
 ବଡ଼ାନ୍ତେ ଉଠିବାହୁ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପରି ଦେଖାଗଲେ ।

୭୯ତମ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମରାଷି ବଣିଷ୍ଠ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଙ୍କର ନାମ ଶ୍ରୀରାମ ଓ
 ରାମ ଦେଇ କହିଲେ, “ଏହି ନାମ ପଛରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଭଦ୍ର ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ
 ରମଣୀୟ ହେଉ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଶ୍ରୀ ରାମଭଦ୍ର, ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ରାମଭଦ୍ର ହେଉ
 ଆଉ ମଧ୍ୟ ରଘୁବଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ନାମ ରଘୁନାଥ, ରାଘବ
 ହେବ । ପରେ ରାବଣକୁ ମାରି ରାବଣାର ଏବଂ ରାଜା ହୋଇ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାମ
 ଧାରଣ କରିବେ ।”

୮୦ତମ ପଦ—“ଆଉ ମଧ୍ୟ ଦଶରଥ ଏହାଙ୍କର ପିତା ହୋଇଥିବାରୁ
 ଏ ଦାଶରଥ ନାମକୁ ଧାରଣ କରନ୍ତୁ ।”

୮୧ତମ ପଦ—କୈକେୟୀପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖି କହିଲେ, “ଏ ସଦା ଶୁଭ
 କାର୍ଯ୍ୟରେ ରତ ହୋଇ ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରିବ; ଏଣୁ ଏହାର ନାମ
 ଭରତ ହେଉ ।”

ବହୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାମକୁ ଅଗ୍ରଜ ସୁତ ।
 ବୋଲିବାର କୁମାର ଏହାକୁ ଉଚିତ । ୧୩ ।
 ବଡ଼ ଶକ୍ତିମନ୍ତ୍ର ନ ଶଶିବ ଆନରେ ।
 ବୁଦ୍ଧି ହେବ ମେଘନାଦ ତୋଷ ଦାନରେ । ୧୪ ।
 ବଶିଷ୍ଠ ଯେଣୁ ଶସ୍ତ୍ର ଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵ ହେବ ସହଜେ ।
 ବଦିତ ଏଣୁ ଶସ୍ତ୍ର ଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵ ନାମ ଅନୁଜେ । ୧୫ ।
 ବଧାନ ସୁମିତ୍ରାସୁତା ଦୁହେଁ ଘୌମିନୀ ।
 ବୋଲନ୍ତୁ ବୋଲି ବିଗତ ତହୁଁ ସେ ଯତି । ୧୬ ।
 ବଢ଼ି ସୁତେ ଦିନୁ ଦିନୁ ପ୍ରସାଦ ଉଦୟେ ।
 ବଳକ୍ଷପଣରେ କଳାକର ପରାୟେ । ୧୭ ।

୧୪ତମ ପଦ—ମେଘନାଦ—ମୟୂର, ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ । ଦାନ—ଦେବା,
 ଛେଦନ କରିବା ।

୧୭ତମ ପଦ—ବଳକ୍ଷପଣ—ଶୂକ୍ଳପଣ ।

୧୭—୧୪ତମ ପଦ—ବଶିଷ୍ଠ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଦୁହିଙ୍କୁ ଦେଖି କହିଲେ,
 “ଏ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଠାରେ ଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ ସୁଲକ୍ଷଣମାନ ଦେଖା ଯାଉ
 ଥିବାରୁ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉ, ଆଉ ମଧ୍ୟ ତାହାର ନାମ କୁମାର
 ହେବା ଉଚିତ । କାରଣ କୁମାର (କାର୍ତ୍ତିକେୟ) ଯେପରି ଶକ୍ତି ଧାରଣ କରି
 ଅନ୍ୟ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସିଦ୍ଧବନ ବିଜୟୀ ତାରକ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଗଣନା କରି ନଥିଲେ, ଏ
 ସେହିପରି ଶକ୍ତି ଧାରଣ କରି ଅନ୍ୟ ଶରମାନଙ୍କୁ ଗଣନା କରିବେ ନାହିଁ ଏବଂ
 କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଯେପରି ମୟୂରକୁ ସନ୍ତୋଷ ଦାନ କରିବାରେ ବ୍ରତୀ ଅଟନ୍ତି, ଏ
 ସେହିପରି ‘ମୟୂର’ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତକୁ ତୋଷ ଦାନ କରିବେ ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର ଶିର
 ଛେଦନ କରି ଚରକାଳକୁ ଶାନ୍ତ କରି ଦେବେ ।”

୧୫ତମ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ସାନ ଭାଇଙ୍କୁ “ଏ ଅତି ସହଜ ଉପାୟରେ
 ବହୁ ଶସ୍ତ୍ରଙ୍କୁ ନାଶ କରି ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିବ”—ଏହା କହି ଶସ୍ତ୍ର ଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵ ନାମ
 ଦେଲେ ।

୧୬ତମ ପଦ—“ଏ ଦୁହେଁ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ, ଏଣୁ ଘୌମିନୀ ନାମ
 ଧାରଣ କରନ୍ତୁ”—ଏହା କହି ରକ୍ଷି ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

୧୭ତମ ପଦ—ସୁମିତ୍ରାମାନେ ଶୂକ୍ଳପଣ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ଦିନକୁ ଦିନ ତେଜଶାଳୀ
 ହୋଇ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ବାଡ଼ି ଧରି ଉଭା ଶୋଭା କେବା କହିବ !
 ବଡ଼ କବି ଯହିଁ ଜଡ଼ ହୋଇ ରହିବ । ୭୮ ।
 ବିହାର ରଚିଲେ କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ ଚଢ଼ିରେ ।
 ବ୍ୟଗ୍ରଗତି ଶିଶୁ ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ ସଭରେ । ୭୯ ।
 ବାଲ୍ୟ ଜଗତା ନୋହେ ବିସୋର ।
 ବାଲୁକାରେ ସର୍ଜନା ଯେ ସେହି ପ୍ରକାର । ୮୦ ।
 ବ୍ରତବିଧାନ ସମୟ ଚହ୍ନି ହୋଇଲ ।
 ବଦ୍ଧ କାରେ ନରନାରାୟଣ ଯେ ଲାଳା । ୮୧ ।
 ବରହା ସ୍ବତ ସୃଷ୍ଟିରେ ଶିଖଣ୍ଡ ଧରେ ।
 ବାହାରିଲେ ନଗର ତ୍ରୁମଣ ଇଚ୍ଛରେ । ୮୨ ।

୮୦ତମ ପଦ—ଜଗତା ରଚନା—ସୃଷ୍ଟି ରଚନା ।
 ୮୨ତମ ପଦ ବରହା—ମୟୂର । ସ୍ବତଃ—ବିଧାତା ଦତ୍ତ । ମୃଷ୍ଟିରେ
 —ସଂସାରରେ । ଶିଖଣ୍ଡ—ରୁଲ, ଶିଖା (ରୁଟୀ) । ନଗର—ପଟ୍ଟଚର, ବୃଷର,
 ସହର । ଅନ୍ୟାର୍ଥରେ —ବର ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ହିଁ ନିଶ୍ଚିତ । ସ୍ବତଃ ପ୍ରକୃତରେ ।

୭୮ତମ ପଦ—ପୁରମାନେ କାହୁଁ ବାଡ଼ି ଧରି ଠିଆ ହେବା ସମୟର
 ଶୋଭା କିଏ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବ ? ବଡ଼ କବିମାନେ ଅଥବା ‘ବଡ଼ କବି’ ବ୍ରହ୍ମା ସୁଦ୍ଧା
 ଏହା ବର୍ଣ୍ଣନା ନ ପାରି ମୂଳ ହୋଇ ରହିବେ ।

୭୯ତମ ପଦ—ପୁରମାନେ କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ ଅନ୍ୟ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ସହ
 ‘ଚଢ଼ିରେ ଅଗଣାରେ ଗୋଡ଼ିଆ ହୋଇ ଖେଳିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

୮୦ତମ ପଦ ଭଗବାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଧାରଣ କରି ବାଳକ
 ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବିଷ୍ଣୁ ରୂପରେ ପୁରୁଷ କରିଥିବା ସୃଷ୍ଟିର ରଚନା କୌଶଳ
 ଭୁଲି ନ ଥିଲେ । ଯାହା କି ସେ ସେହିପରି ବାଳରେ ନାନା ପ୍ରକାର ରଚନା
 କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

୮୧ତମ ପଦ—ବଦ୍ଧ କାଶ୍ମୀରରେ ଯେପରି ନର ନାରାୟଣଙ୍କର ଲାଳା
 ହୋଇଥିଲା ସେହିପରି ଉପନୟନ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ
 ଲାଳା ହେଲା ।

୮୨ତମ ପଦ—ଏହି ସଂସାରସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମୟୂର ଯେପରି ବିଧାତା
 ଦତ୍ତ ରୁଲ ଧାରଣ କରି ପଟ୍ଟଚର, ବୃଷମାନଙ୍କରେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ
 ବୁଲେ, ସେହିପରି ଏହି ସଂସାରରେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବାସ୍ତବିକ ଉଚ୍ଛ୍ବେଦ ଅଟନ୍ତି
 ଯେଉଁ ବିଷ୍ଣୁ, ସେ ଶିଖା (କେଶବୁକ୍ତ) ଧାରଣ କରି ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ନଗରରେ
 ବୁଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ (ଉପନୟନ ପରେ ଶିଖା ଧାରଣ କ୍ଷମାୟଙ୍କର କୁଳାଦ୍ବର) ।

ବାଳକଶୋର ଶ୍ରବକୁ ପ୍ରକାଶ ତହିଁ ।
 ବାହୁଗ୍ରୀବ ହୋଇଥିଲେ ପୁରରେ ଯେହୁ । ୮୩ ।
 ବୃଷ ଧନୁ ଯୁକ୍ତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସହଜେ ।
 ବନ୍ଦାରୁ ସେ ଶ୍ରୁତିରୂପ ବିଦ୍ୟାଧର ଯେ । ୮୪ ।
 ବିନୟୀ ଦାସ ପ୍ରକାରେ ଶାରଦା ଯାର ।
 ବଶା କେଉଁ ବିଦ୍ୟାଆଦି ସୁମୁଖ ସାର । ୮୫ ।
 ବିଭ୍ରାଣରୁ ଦୁକୁଳ ମନକୁ ଆଣିଲ ।
 ବଡ଼ ସ୍ନେହ ପୀତାମ୍ବର ନାମେ ଜାଣିଲ । ୮୬ ।

୮୩ତମ ପଦ - ବାହୁଗ୍ରୀବ - ହୟଗ୍ରୀବ ।

୮୪ତମ ପଦ - ବୃଷ - ବୃଷରାଶି, ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଧନୁଯୁକ୍ତ - ଧନୁରାଶିଯୁକ୍ତ,
 ଧନୁରାଶି । ରାମଚନ୍ଦ୍ର - ମନୋହର ଚନ୍ଦ୍ର । ଶ୍ରୁତି - ଦେବ । ବନ୍ଦାରୁ ବିନୟୀ ।
 ବିଦ୍ୟାଧର - ଦେବତା ବିଶେଷ, ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସୀ ।

୮୫ତମ ପଦ - ଶାରଦା - ସରସ୍ବତୀ । ସୁମୁଖସାର - ସୁଖଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

୮୩ତମ ପଦ - ଯେଉଁ ବିଷ୍ଣୁ ପୂର୍ବେ ହୟଗ୍ରୀବ ରୂପକୁ ଧାରଣ
 କରିଥିଲେ, ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ବାଲ୍ୟପରେ କଶୋର ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।
 (ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ନାନାରୂପ ଧାରଣ କରି ପାରନ୍ତି, ସେ ରାମ ରୂପ
 ଧାରଣ କରି ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ କଶୋର ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ) ।

୮୪ତମ ପଦ - ମନୋହର ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁପରି ବୃଷ ରାଶି କନ୍ୟା
 ଧନୁରାଶିସହ ଅନାୟାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହିପରି ସର୍ବଜନବନ୍ଦନୀୟ ରାମ
 ଅନାୟାସରେ ଅତି ଉଚ୍ଛ୍ରେଷ୍ଟ ଧନୁ ଧାରଣ କରି, (ଧନୁବିଦ୍ୟା ଶେଷ କରି)
 ଦେବ ବିଦ୍ୟାକୁ ଧାରଣ କଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବ ପଦ୍ମ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

୮୫ତମ ପଦ - ସରସ୍ବତୀ ବିମଳା ଦାସୀ ପରି ସବୁବେଳେ ଯାହାଙ୍କ
 ନିକଟରେ ରହୁଅଛନ୍ତି, ସେ ମନୁ ପ୍ରଭୃତି ଶାସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ କାହିଁକି ବା
 ବଶାହେବେ ?

୮୬ତମ ପଦ - ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୀତବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରୁଥିବାରୁ ଜଣାଯାଏ,
 ତାଙ୍କର ପୀତବସ୍ତ୍ରରେ ଅଧିକ ଅଧିକ ସ୍ନେହ ଅଛି । ସୁତରାଂ କୌଣସି ଅବତାରେ
 ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ତ୍ୟାଗ କରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ବିସୋର ନୋହି କୃପଣ ଧନର ଭାବ ।
 ବସ୍ତ୍ର ମାତାମାନଙ୍କର ମାନସୁଁ ଲବ । ୮୭ ।
 ବଡ଼ କି ଏ ନଗର ଜନଙ୍କ ଏ ଭାବ ।
 ବଖାଣି ଟୋଇଲେ ଏକା ସେହି ପ୍ରସାବ । ୮୮ ।
 ବଞ୍ଚିତ ସେ ବାଣିଜ୍ୟ ଧନର ପ୍ରକାର ।
 ବିଦେଶେ ହୋଇଲୁ ଦିନୁ ଦିନୁ ପ୍ରସାର । ୮୯ ।
 ବଳୀବର୍ଦ୍ଧ ଯହିଁ ଜନମୁଖ ହୋଇଲେ ।
 ବିହସ୍ତ ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାନକେ ବହି ସେ କଲେ । ୯୦ ।
 ବାସ୍ତବ୍ୟ ରସବର୍ଣ୍ଣନେ ରାମଭଦ୍ରର ।
 ବଚନ ମନ ପବନ ହୋଇଲୁ ମୋର । ୯୧ ।
 ଶାରବର ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ମୋ ନାମ ।
 ବୟାଣୋଇ ପଦେ କଲ ଏ ଗୁଣ ରମ୍ୟ । ୯୨ ।

10/12/70
 କା. ମ. ପ୍ରା. ୩୦୩

—*—

୮୭ତମ ପଦ—କୃପଣ ଯେପରି ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବାକୁ ଷଣ୍ଢେ ମାତ୍ର ପାଶୋରେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ପିତାମାତା ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ତାହାକୁ ମନରୁ ଅନ୍ତର କରୁ ନ ଥିଲେ ।

୮୮ତମ ପଦ—ଅଯୋଧ୍ୟାର ଲୋକମାନେ ‘ଏହି ଜଗତରେ ସବୁ ଗୁଣରେ ବଡ଼ କିଏ ?’ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଉଠାଇ ରାମଙ୍କ ନାମ ପ୍ରସାଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । (ଅର୍ଥାତ୍ ରାମ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ) ।

୮୯ତମ ପଦ—ବାଣିଜ୍ୟରେ ଧନ ଲାଗାଇଲେ ତାହା ଯେପରି ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼େ, ସେହିପରି ଏହି ପ୍ରସାବ ଦିନୁ ଦିନ ବିଦେଶରେ ବ୍ୟାପିଲା ।

୯୦ତମ ପଦ—ବେପାରୀ ଯେପରି ଜନସ ପତ୍ର ବଳଦ ଉପରେ ଲଦି ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେଇ ବିହସ୍ତ କରେ, ସେହିପରି ଲୋକମାନଙ୍କର ମୁଖ ରୂପ ବଳଦ ଏହି ପ୍ରସାବକୁ ବୋହି ନେଇ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ବିହସ୍ତ କଲା । (ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ବାଣୀ ଲୋକମାନେ ସବୁଆଡ଼େ କହି ବୁଲିଲେ) ।

୯୧ ଓ ୯୨ତମ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାସ୍ତବ୍ୟ ରସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ମୋର ମନ ଓ ବଚନ ପବନ ହେଲା । ମୋର ନାମ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ଏ ଗୁଣକୁ ବୟାଣୋଇ ପଦରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲି ।

—*—

ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ମାଳବ ରେଡ଼ାବାଣୀ

ବୁଧେ ସାବଧାନେ ଏହୁ ଗୀତର । ବାକରୁତୁଣ୍ଡକୁ ବିରୁର କର ।
 ବିଶୁଦ୍ଧ ସିଦ୍ଧବନେ ମୁନିଯାଗ । ବିସିଦ୍ଧ କରଣେ ରକ୍ଷସବର୍ଗ । ୧ ।
 ବିଦିତ ହୋଇ ସୁବାହୁ ମାଣ୍ଡତେ । ବଚନ ଶୂନ୍ୟରୁ ଶୁଭଲ୍ଲ ଉଦ୍ଦେ ।
 ବିକୁଟିବଂଶେ ଜାତ ରାମ ଆଣ । ବୈବସ୍ବତ ଏ ଗଣେ ତା ମାର୍ଗଣ । ୨ ।
 ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର ଶୁଣି ଉଠି ଗମିଲେ । ବେଗେ କୋଶଳ ଦଶ ସେ ଦେଖିଲେ ।
 ବାରସୁଖ ଛବି ଅଯୋଧ୍ୟା ପୁର । ବ୍ରହ୍ମ ଆକାରବନ୍ଦ ଯେଣୁ ଧର । ୩ ।
 ବରଣେ ଶୋଭା ଦିନ୍ୟ କନ୍ୟା ପର । ବର ଖୋଜୁଅଛି ସମାନ କର ।
 ବହୁଅଛି ପୁଣି ସୁମନ ମାଳା । ବିପଞ୍ଚବାଦନା ଆଳୀରେ ମେଳା । ୪ ।

୧ମ ପଦ - ବିସିଦ୍ଧକରଣ—ବିଦ୍ଧକରିବାକୁ ।

୨ୟ ପଦ - ବିକୁଟି ବଂଶ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ । ବୈବସ୍ବତ—ଯମ । ମାର୍ଗଣ—
 ଶର ।

୩ୟ ପଦ—ବାରସୁଖ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ।

୪ର୍ଥ ପଦ - ବରଣ—ବରଣ କରିବା, ପ୍ରାଚୀର (ବାଡ଼ା) । ଦିନ୍ୟ—
 ଅପୂର୍ବ । ସୁମନମାଳା - ବରଣ ପୁଷ୍ପମାଳା (ପଣ୍ଡିତ ସମୁଦ୍ର) । ବିପଞ୍ଚବାଦନା—
 ଗାଣାବାଦନା, ଗାଣାଜିତ କଣ୍ଠି । ଆଳୀ—ସଖୀ ।

ଷଷ୍ଠ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ଓ ୨ୟ ପଦ - ହେ ପଣ୍ଡିତଗଣ ! ସାବଧାନ ହୋଇ ଏହି ଗୀତରେ
 ଥିବା ବଚନ ରୁତୁଣ୍ଡକୁ ବିରୁର କରନ୍ତୁ । ଋଷିମାନେ ପବନ ସିଦ୍ଧବନରେ ଯଜ୍ଞ
 କରୁଥିବା ସମୟରେ ସୁବାହୁ, ମାଣ୍ଡତ ପ୍ରଭୃତି ଖ୍ୟାତନାମା ରକ୍ଷସମାନେ ସେଠାରେ
 ପହଞ୍ଚି ବିଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ହେଲା, 'ସୂର୍ଯ୍ୟ-
 ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆଣ; ତାଙ୍କର ବାଣ
 ଏମାନଙ୍କର ଯମ ଅଟେ ।' (ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କର ବାଣର ଆଘାତରେ ଏମାନେ
 ମରିବେ) ।

୩ୟ ପଦ - ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର ସେହି ବାଣୀ ଶୁଣିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଠି କୋଶଳ
 ଦେଖିଲେ ଗେନ କଲେ । ସେ କୋଶଳର ରଜଧାନୀ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲେ
 ଯେ, ସେହିପୁରୀ ବ୍ରହ୍ମଲୋକର ଶୋଭା ଧାରଣ କରିଅଛି, କାରଣ ନିଜେ ବ୍ରହ୍ମ
 ସେଠାରେ ଶରୀର ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।

୪ର୍ଥ ଓ ୫ମ ପଦ—ଆଉ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର ସେହି ନଗରକୁ ଦେଖି
 ହୃଦୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟିତ ଗୋଟିଏ ହୃଦୟର କନ୍ୟା ବୋଲି ଭାବିଲେ । କାରଣ—

ବରଳ ମୁଖର-ଉତ୍ତମ ଶୁଭେ	। ବିମୋହିତ କରେ ଜଗତ ଶୁଭେ	।
ବହୁମୂଳ୍ୟ ବାସ ଅଙ୍ଗୀକାର ସେ	। ବିହେ ନୃପର ମୋଦକୁ ବିଶେଷେ	। ୫।
ବିଷ୍ଣୁ ପରାୟେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଲିଙ୍ଗନ	। ବିହାର ଚତୁର କରେ ରଞ୍ଜନ	।
ବିନାୟକରେ ସଦା ସୁକ୍ତ ସେହି	। ବହୁଳ ଭକ୍ତଗୁଣ ଖ୍ୟାତ ଯହିଁ	। ୭।
ବାସୁଦେବ ଆପଣ ପର କେ ଅଛି	। ବଲ୍ଲଭେ ପଦାର୍ଥ ନ ତୁଟେ କିଛି	।
ବଣିଜାର ହସ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତି	। ବଶାବସୁ ଛନ୍ତି ସବୁ ଜାଣନ୍ତି	। ୭।

୭ଷ୍ଠ ପଦ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ, ସମ୍ପତ୍ତି । କର—ହସ୍ତ, ପୁରୁଷ ।
 ବିନାୟକ—ଗରୁଡ଼, ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ । ଭକ୍ତ—ଭକ୍ତଲୋକ, ଭାତ ।

୭ମ ପଦ—ଆପଣ—ଦୋକାନ । ବଣିଜାର—ବଣିକ । ବଶାବସୁ—
 ଗରବ, ବିଶ୍ୱା ପ୍ରଭୃତି ପରିମାପକ ଚିହ୍ନ ।

ସ୍ୱପ୍ନମୟ କନ୍ୟା ଯେପରି ଅପୂର୍ବ ବେଶ ଧାରଣ କରି ଗାଣା ଜଣାକଣୀ ସଖିମାନଙ୍କ ସହ ବରଣ ଫୁଲମାଳ ହାତରେ ଧରି, ନିଜ ସମାନ ବର ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଏ ଏବଂ ଶୁଭବାଦ୍ୟ ସେହି ସଭା ସ୍ଥଳରେ ବାଜୁଥାଏ ଅଥବା ହୁକହୁକ ପଡୁଥାଏ, ସେହି ସ୍ଥାନସ୍ଥ ଶୁଭ ସଭାମଣ୍ଡପ ବହୁମୂଳ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ (ଗୁରୁଆ ପ୍ରଭୃତିରେ) ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ମନ ଓ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ରାଜାମାନଙ୍କର ମନକୁ ଆନନ୍ଦିତ କରୁଥାଏ; ସେହିପରି ଏହି ନଗରୀ ଶାନ୍ତିର ପରିବେଷିତା ହୋଇ ଗାଣା ବାଦ୍ୟନୟନା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହ ମିଳି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ନିଜ ବସରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ, ନିଜର ଅନୁରୂପ ବର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଖୋଜୁଛି ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ ସମୟକୁ ଗୃହି ରହିଛି ଏବଂ ଏହାର ମଧ୍ୟରାଗ ଅନବରତ ମଙ୍ଗଳବାଦ୍ୟ ନାଦରେ ସ୍ୱସାରସ୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିମୋହିତ କରି ବହୁମୂଳ୍ୟ ପକ୍ୱକାନ୍ଦର ଓ ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀନ ହୋଇ ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛି ।

୭ଷ୍ଠ ପଦ—ଆଉ ମଧ୍ୟ ନଗରକୁ ‘ବିଷ୍ଣୁ କି ?’ ବୋଲି ମନେ କଲେ, କାରଣ, ବିଷ୍ଣୁ ଯେପରି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରନ୍ତି, ଚତୁର୍ଭୁଜ ଧାରଣ କରି ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ବିହାର କରନ୍ତି ଏବଂ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ମନୋରତ ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି; ସେହିପରି ଏହି ନଗରୀ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଅଛି (ଅର୍ଥାତ୍ ବହୁ ଧନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି) । ଅନେକ ଚତୁର୍ଭୁଜ ଏଠାରେ ବିହାର କରୁଅଛନ୍ତି, ଏହା ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ପ୍ରଭୃତ ଅନୁବାଦ ଏଠାରେ ହେଉଅଛି ।

୭ମ ପଦ—ବାସୁଦେବ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଦୋକାନମାନଙ୍କ ପରି ଦୋକାନ ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ନାହିଁ, କାରଣ, ଦୋକାନମାନେ ଯେତେ ପଦାର୍ଥ

ବନ୍ଧୁକୁମୁଦର କି ତନ୍ତ୍ରବାୟୁ । ବିଶଦ ମାଳ ଅମ୍ବର ଉଦୟ ।
 ବଜ୍ରନିକର ଜାହାଗ ଲକ୍ଷଣେ । ବିଶୁଦ୍ଧ ପୟ ଉଦୟ କାରଣେ ।
 ବଶିକ ପସରା କି କଲଳାସ । ବିରଜେ ଶିବା କପର୍ଦ୍ଦୀ ଆଶ୍ଳେଷ ।
 ବଳପଦ୍ମ ପର ନାଗରେ ଚୁରୁ । ବ୍ୟୋମା କି ଚନ୍ଦ୍ର ତାରଳ ସଙ୍ଗରୁ ।

୮ମ ପଦ — କୁମୁଦର ବନ୍ଧୁ ଚନ୍ଦ୍ର । ତନ୍ତ୍ରବାୟୁ — ତନ୍ତ୍ରୀ । ବିଶଦ —
 ବିଦ୍ରୀଞ୍ଚି, ଶୁଦ୍ଧ । ଅମ୍ବର — ଆକାଶ, ବସ୍ତୁ । ବ୍ରଜନିକର — ଗଉଡ଼ମାନେ । ଜାହାଗ
 — ଗଙ୍ଗା । ପୟ — ଜଳ, ଦୁଧ ।

୯ମ ପଦ — ଉମା — ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ହରିଡ଼ା । କପର୍ଦ୍ଦୀ — ଶିବ, କଉଡ଼ି ।
 ବଳପଦ୍ମ — ପାତାଳ । ନାଗରେ — ସାପରେ, ଶୁଣ୍ଠିରେ, ସୀଂସାରେ । ଚନ୍ଦ୍ର —
 କର୍ପୁର, ସୁବର୍ଣ୍ଣ । ତାରଳ — ତାରସମୁଦ୍ର, ଶୁଦ୍ଧ ମୁକ୍ତା ସମୁଦ୍ର ।

ବିଦ୍ରୀଞ୍ଚି କଲେ ମଧ୍ୟ ଦୋକାନରୁ ପଦାର୍ଥ ଶେଷ ହେଉ ନାହିଁ ଏବଂ
 ଦୋକାନିମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଖିଲେ ତାହା ସ୍ପର୍ଶ ପରି ବୋଧ ହେଉଛି । ଯେ
 ହେତୁ ସ୍ପର୍ଶରେ ବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରଭୃତି ଗରବମାନେ ସବୁବେଳେ ବାସ କଲ ପରି
 ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଭୃତି (ଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓଜନ କରିବା ପାଇଁ)
 ବଟକର ସଫଦା ରହିଅଛି ।

୮ମ ପଦ — ସେଠାକାର ତନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ମନେ କଲେ
 କାରଣ, ଚନ୍ଦ୍ର ଯେପରି ବିଦ୍ରୀଞ୍ଚି ମାଳ ଆକାଶରେ ଉଦୟ ହୁଅନ୍ତି, ତନ୍ତ୍ରୀମାନେ
 ସେହିପରି ଶୁକ୍ଳ ଓ ମାଳ ବସ୍ତୁ ବୁଣୁଥିଲେ । ଗୌଡ଼ମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ତୁଲ୍ୟ
 ମାନେ କଲେ, ଗଙ୍ଗା ନଦୀରୁ ଯେପରି ବିଶୁଦ୍ଧ ଜଳ ମିଳେ; ଏମାନଙ୍କଠାରୁ
 ସେହିପରି ଶାନ୍ତି ଦୁଧ ମିଳେ ।

୯ମ ପଦ — ବେପାରମାନଙ୍କ ପସରାକୁ ଦେଖି କୈଳାସ ପବନ ବୋଲି
 ମନେ କଲେ । କାରଣ — ସେହି ପବନରେ ଶିବ ପାଦତଳକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି
 ବରଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏଠାରେ କଉଡ଼ି ଓ ହରିଡ଼ା ଏକତ୍ର ଜମାହୋଇ ଅଛନ୍ତି
 ଆଉ ମଧ୍ୟ ପାତାଳ ବୋଲି ଭାବିଲେ, ଯେହେତୁ ସେଠାରେ ବହୁତ ନାଗସାପ
 ଥାନ୍ତି, ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଶୁଣ୍ଠି ଜମା ହୋଇଅଛି ଅଥବା ସୀଂସା ରଖାଯାଇ
 ଅଛି । ଆକାଶ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମନେ କଲେ, ଯେହେତୁ ଆକାଶ ତାରବଳରେ
 ମଣ୍ଡିତ ହେଲା ପରି ପସରାରେ ବହୁତ ମୁକ୍ତା ରଖାଯାଇ ଅଛି ।

ବାରିଧିକୁମାରୀ ପରି ମାଳିନୀ	ବସ୍ତାରି ସୁମନା-ଭଦ୍ର ଶ୍ରୀଦାମା	
ବେଷ୍ଟନେ ପାସଗଣ ସାବଧାନେ	ବସେ କଂସାରି ରଜନ ଯେସନେ	୧୦
ବିଲେକି ବିଲେକି ମୁନି ଯେ ଗଲେ	ବାରଣ ରଘୁଦାରେ ଯାଇଁ ହେଲେ	
ବେସନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିହାସ ଜଣାଇ	ବିରଟ ଶ୍ରେଷ୍ଠଙ୍କୁ ଭେଟାଇ ନେଇ	୧୧
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ର ସୁତି କଲପରି	ବିନୟୀ ଦଶରଥ ଦଣ୍ଡଧାରୀ	
ବେଦାନ୍ତକାରୀ ସାବିତ୍ରୀ ସେବନ	ବିଶେଷ ନେତ୍ର ସୁଖଦ ବିଜନ	୧୨

୧୦ମ ପଦ—ବାରିଧି କୁମାରୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ସୁମନା—ଇଚ୍ଛାବଳୀ ସ୍ତ୍ରୀ,
ମାଳିନୀ ପୁଷ୍ପ । ଭଦ୍ର—ଚନ୍ଦନ । ସୁମନା ଭଦ୍ର—ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଶ୍ରୀଦାମା—
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦାତ୍ରୀ । ପାସଗଣ—କଂସାଚାଟିଆ ପ୍ରଭୃତି, ମନ୍ଦୀସମୂହ ।

୧୧ଶ ପଦ—ବାରଣ ରଘୁଦାର—ସିଂହଦାର । ବିରଟଶ୍ରେଷ୍ଠ—ଶସିପୁ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବିଶେଷ ନେତ୍ର—ବହୁ ନେତ୍ର । ସୁଖଦ—ସୁଖଦାତା ।
[ଅନ୍ୟଥା]—ବିଶେଷ ନେତ୍ର ସୁଖଦ—ନୟନାରାମ (ସର୍ବଜନ ଦର୍ଶନୀୟ) ।
ବିଜନ—ଏକାନ୍ତ ।

୧୦ମ ପଦ—ପୁଷ୍ପ, ଚନ୍ଦନ ଓ କର୍ପୁର ପ୍ରଭୃତି ଦେଉଥିବା ମାଲୁଣୀ-
ମାନଙ୍କୁ ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଶୋଭା ବୃଦ୍ଧିକାରଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ କଂସା ଲେଟା
ପ୍ରଭୃତି ବାସନ ପରିବେଷ୍ଟିତ କଂସାସମାନଙ୍କୁ ମନ୍ଦୀଗଣ ପରିବେଷ୍ଟିତ ରଜା ପରି
ମନେକଲେ ।

୧୧ଶ ପଦ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହିପରି ଦେଖି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ରଜାଙ୍କର
ସିଂହଦାରରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ଦେସନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିହାସ ରଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ତାଙ୍କ
ନିକଟରେ ଉଠିବାର ଉପସ୍ଥିତି କରାଇଲ ।

୧୨ଶ ପଦ—ସହସ୍ରଲେଚନଧାରୀ ସମସ୍ତଙ୍କର ସୁଖଦାତା ଇନ୍ଦ୍ର
ଏକାନ୍ତରେ ବିନୟୀ ହୋଇ ବେଦର ଉତ୍ତରକର୍ତ୍ତା ସାବିତ୍ରୀଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେବିତ
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ସୁତି କଲ ପରି, ସର୍ବଜନଦର୍ଶନୀୟ (ରଜା ଓ ସୁନ୍ଦର ହେତୁ)
ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଦଶରଥ ଏକାନ୍ତରେ ବିନୟୀ ହୋଇ ବେଦାନ୍ତଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା ସାବିତ୍ରୀ
ମନ୍ତ୍ରୋପାସକ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ସୁତି କରୁଥିଲେ ।

ବନବାସୀ ବରସଭା ଲେକତ	ବରହମୁଖି କି ଜ୍ୟାବାଳୀ ଯୁକ୍ତ	
ବାମଦେବ ଦେନ କୈଳାସ ସ୍ଥାନ	ବେଦ କି ସୁମନ୍ତରେ ବିଦ୍ୟମାନ	୧୩
ବଶିଷ୍ଠ ପୁଚ୍ଛେ କମର୍ଥେ ଆଗତ	ବ୍ୟକତ କଲେ ଗାଧୁରଜ ସୁତ	
ବୃତ୍ତ ରକ୍ଷସେ ହୋଇ ଫରୁକୃତେ	ବିଧୁଂସି ସୁଦ ଉପସୁଦ ସୁତେ	୧୪
ବିହାସୁସ୍ତୁ ରାମବାଣୀ ଶ୍ରବଣ	ବଧୁ ରକ୍ଷଗଣ ହେବ ରକ୍ଷଣ	
ବଦାନ୍ୟ ଏ ରାଜା ଧର୍ମେ ଉଦ୍‌ବେଶୀ	ବିଷେ ଏ ଆସିଛୁଁ ରାମକୁ ମାଣି	୧୫
ବଜ୍ରୀ ହେଉଛ ମୁନି ! ରାଜା କହ	ବସୁଧାଭୂତ ତ ସ୍ୱଭାବେ ମୁହିଁ	
ବଚ-ଦମ୍ଭୋଳି ମାରି ଦମ୍ଭ-ଶୂଳ	ବିନା ଅପରାଧେ କରୁଛ ଭଙ୍ଗ	୧୬

୧୩ ଶ ପଦ—ବନବାସୀ—ବଶି (ବଶ୍ୟମିତ୍ର) । ଜ୍ୟାବାଳୀ—ଦୃଶ୍ୟଦେଶ, ଦଶରଥଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ । ବାମଦେବ—ଶିବ, ଅନ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ । ସୁମନ୍ତ—ଉତ୍ତମ ମନ୍ତ୍ର, ଅପର ମନ୍ତ୍ରୀ ।

୧୬ ଶ ପଦ - ବଜ୍ରୀ - ଇନ୍ଦ୍ର । ବସୁଧାଭୂତ - ରାଜା, ପଦ୍ମତ । ଦମ୍ଭୋଳି - ବଜ୍ର ।

୧୩ ଶ ପଦ—ବଶ୍ୟମିତ୍ର ରାଜାଙ୍କର ବିରାଟ ସଭାକୁ ଦେଖି, ଏହା ବରହ ମୁଖି, କୈଳାସ ପର୍ବତ ଓ ବେଦର ସମକକ୍ଷ ବୋଲି ମନେ କରିଥିଲେ । କାରଣ—ବରହ ମୁଖିରେ ପୃଥିବୀ, କୈଳାସରେ ଶିବ ଏବଂ ବେଦରେ ଉତ୍ତମ ମନ୍ତ୍ରମାନ ଥିଲେପରି, ଏହି ସଭାରେ ଜାବାଳି, ବାମଦେବ ଓ ସୁମନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

୧୪—୧୫ ଶ ପଦ—ବଶିଷ୍ଠ ବଶ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କୁ ଆଗମନର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ, “ସୁଦ ଉପସୁଦ ଏହି ଦୁଇ ରକ୍ଷସଙ୍କର ସୁତ ସୁବାହୁ ଓ ମାଣ୍ଡବ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରକ୍ଷସମାନଙ୍କ ସହ ଆସି, ମୋର ଯାଗ ଧ୍ୟାନ କରିବା ସମୟରେ ଆକାଶରୁ ଶୁଣାଗଲା ରାମଙ୍କୁ ଆଶ, ସେ ଏହି ରକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ମାରି ଯାଗ ରକ୍ଷା କରିବେ । ଏହି ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧାର୍ମିକ ଓ ଦାତା ଅଟନ୍ତି, ଏଣୁ ରାମଙ୍କୁ ମାଣିବାକୁ ଆସିଅଛୁ ।”

୧୬ ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ଦଶରଥ କହିଲେ, “ହେ ମୁନି ! ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ରାଜା ଅଟେ; ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରି ଆପଣ ମୋତେ ପର୍ବତ ବୋଲି ଭାବି ବିନା ଅପରାଧରେ ବଚନରୂପ ବଜ୍ର ମାରି ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟରୂପ ଶୂଳକୁ ଚୁନା କରୁଛନ୍ତି । (ଇନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ର ମାରି ପର୍ବତମାନଙ୍କର ପକ୍ଷ ଛେଦନ କରିଥିଲେ) ।

ବାଟୀ ଶ୍ରୀଡ଼ାକୁ ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ ଯେହ୍ନି । ବାଣ ଧନୁ ଯେ କାଂଶିକାରେ ବନ୍ଧି ।
 ବେଶେ ରହିବାକୁ ଏକା ଡରଇ । ବାଣମନେ ଦୈତ୍ୟ ନାଶିବ କେହ୍ନି । ୧୭।
 ବୋଲି ମୁଁ ସୈନ୍ୟ ସଜ କରି ଯିବି । ବାଦ ରବି ତୁମ୍ଭ ଯାଗ ରଖିବି ।
 ବୁଝିଛୁ ଯୋଦ୍ଧାପଣ ମୁନ ଭଣି । ବାମା କବଚ କି କରିବୁ ପୁଣି । ୧୮।
 ବାଳକ ନ ବୋଲି ରାମଙ୍କୁ ଭୁବି । ବହ୍ନି କ୍ଷୁଦ୍ର ଭୟ ଆକ୍ରମେ ଥାଇ ।
 ବଡ଼ାଏ ପ୍ରସ୍ତ ସେ ପାଇ ଇନ୍ଦନ । ବଢ଼ବେ ଦୈତ୍ୟ ଶଲଭ ଯେସନ । ୧୯।
 ବାମନ କେଡ଼େ ବଳୀ ଅଧୋଗତି । ବିଚାରିଛନ୍ତି ବିଚାର ତୋ ମତି ।
 ବସ୍ତ୍ର ସେ ବୋଇଲେ ଅଜନନନ । ବୋଲେ ରୁଷି ଏବେ ମନରେ ଘେନ ॥

୧୭ଶ ପଦ — ବାଟୀଶ୍ରୀଡ଼ା — ଗୋଲି ଖେଳ । କାଂଶିକା — କାଞ୍ଚି ।
 ବେଶ — ଘର । ବାଣ — ବିଚାର ।
 ୧୮ଶ ପଦ — ବାମା କବଚ — ସ୍ତ୍ରୀ ରକ୍ଷିତ ।
 ୧୯ଶ ପଦ — ବହ୍ନି କ୍ଷୁଦ୍ର — ଅଗ୍ନି କଣା । ଭୟ ପାଇଁ । ଇନ୍ଦନ —
 କାଷ୍ଠ । ଶଲଭ — ପିତଞ୍ଜ ।

୧୭ଶ ପଦ — ପୁନର୍ବାର ରଜା କହିଲେ, “ଯେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଟୀ ଖେଳ
 ଛୁଡ଼ି ନାହିଁ, କାଞ୍ଚିର ଧନୁର ଧରି ବୁଲୁଛୁ ଏବଂ ଏକାକୀ ଘରେ ରହିବାକୁ
 ଡରୁଛୁ; ସେ କିପରି ଅସୁରଙ୍କୁ ମାରିବ ? ଏହା ବିଚାର କର ।”

୧୮ଶ ପଦ — ପୁଣି କହିଲେ, “ଆପଣ କହିଲେ ମୁଁ ସୈନ୍ୟସଦୃଶ ଯାଇ
 ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଯାଗ ରକ୍ଷା କରିବି ।” ଏହା ଶୁଣି ରୁଷି କହିଲେ,
 “ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଯୋଦ୍ଧାପଣ ଭଲ କରି ଜାଣେ । ତୁମ୍ଭେ ବାମା-କବଚ ଅଟ ।
 ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମ୍ଭ ଧୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଶୁ ରାମଙ୍କ ଭୟରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । (ଅତଏବ ତୁମ୍ଭେ
 ଯାଇ କଣ କରିବ ?)

୧୯ଶ ପଦ — “ହେ ରଜା ! ତୁମେ ରାମଙ୍କୁ ବାଳକ ମନେ କର ନାହିଁ ।
 ଅଗ୍ନି କଣା ଯେପରି ପାଇଁ ଉତ୍ତରେ ରହିଥାଏ, ମାତ୍ର କାଠ ପାଇଲେ
 ନିଜର ତେଜକୁ ବଢ଼ାଇ ପିତଞ୍ଜମାନଙ୍କୁ ନାଶ କରେ, ସେହିପରି ରାମ ରାକ୍ଷସ-
 ମାନଙ୍କୁ ନାଶ କରିବେ ।”

୨୦ଶ ପଦ — “ହେ ରଜା ! ତୁମ୍ଭେ ବିଚାରକର । ବାମନ କେଡ଼େ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ସେ ପୁଣି ବଳକୁ ପାତାଳରେ ଚାଲିଲେ ।” ଏହା ଶୁଣି ଦଶରଥ କହିଲେ,
 “ସେ ବିଷ୍ଣୁ ।” ରୁଷି କହିଲେ, “ତାଙ୍କୁ ଓ ଏହାଙ୍କୁ ଏକ ବୋଲି ଜାଣି
 ଅର୍ଥାତ୍ ଏ ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ।”

ବ୍ୟୁତ୍ତି କର ଯେ ଉତ୍ତି ହୋଇ	ବନପତି ଶିଶୁ ଗଜ ମାରଇ	
ବାରବରଷର କ୍ଷତ୍ରିୟ ପୁତ୍ର	ବ୍ୟାଜ ନ କରି ରାମ ଦେ ଭୁବିତ । ୨୧।	
ବୋଲୁ କଉଶିକ ରାଧବ ଆସି	ବେହରଣ ସିନ୍ଧୁରେ ଯାଏ ଦଶି	
ଶତର ଲଳାରେ ମହାରଞ୍ଜନ	ବ୍ୟଥୁତ ତମିରେ ଗ୍ରସ୍ତ ରାଜନ । ୨୨।	
ବିବେକ ସ୍ୱପ୍ନ ଆନନ୍ଦ ଚିତ୍ତେ	ବିଧାନ ମୁନି ରାମର ଉଚିତେ	
ବସେ ମାନ୍ୟ କରି ଆଶିଷ ପାଇ	ବୋଲ ରାମ ଯାଉ କୌଶିକ କହି । ୨୩।	

୨୧ଶ ପଦ—ବ୍ୟୁତ୍ତି କର ଜ୍ଞାନ କର (ହେଜ) । ବନପତି ଶିଶୁ—
ସିନ୍ଧୁ କୁଆ । ବ୍ୟାଜ—କପଟ ।

୨୨ଶ ପଦ - କଉଶିକ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର । ରାଧବ—ରାମ; ରାଧବ ମାଛ ।
ସିନ୍ଧୁ—ସମୁଦ୍ର । ଶତର—ଲହରୀ, ଅଲକ୍ଷଣ । ତମିର—ଅନ୍ଧକାର; ତମି
ମାଛର ।

୨୩ଶ ପଦ - ବିବେକ—ବିଚାରରେ (ମନେ କଲେ) । ସ୍ୱପ୍ନ—
ବ୍ରହ୍ମା । ଆନନ୍ଦ—କର୍ମ ।

୨୧ଶ ପଦ—‘ସିନ୍ଧୁ କୁଆ ଜନ୍ମ ହେବାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ହାତକୁ
ମାରେ, ଏହି କଥା ମନରେ ହେଜ । ଅତଏବ ବାରବରଷର କ୍ଷତ୍ରିୟ ପୁତ୍ର
ରାମକୁ ସାଧାରଣ ବାଳକ ଭୂଲ୍ୟ ନ ଭାବି କପଟ ତେଜ, ଶୀଘ୍ର ଦିଅ ।

୨୨ଶ ପଦ - ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହିପରି କହୁ କହୁ ରାଧବ ମାଛ ସମୁଦ୍ରରେ
ଦେଖା ଦେଲ ପରି ସମୁଦ୍ର ଭୂଲ୍ୟ ଅତି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବେହରଣ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ
ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖା ଦେଲେ । ରାଧବ ଲହରୀରେ ଖେଳି ବୁଡ଼ିଗଲେ ତମି ମାଛ
(ତାହାର ଖାଦ୍ୟ, ଯେପରି ଦୁଃଖଗ୍ରସ୍ତ ହୁଏ; ସେହିପରି ଦଶରଥ ବେହରଣ
ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ଶୀଘ୍ର କରୁଥିବା ରାମକୁ ଦେଖି ‘ତମିର ଗ୍ରସ୍ତ’ ଘୋର
ଅନ୍ଧକାର ନିପତିତ ଲୋକ ପରି ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କଲେ ।

୨୩ଶ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୁନିକୁ ବ୍ରହ୍ମ ଓ ମୁନି ରାମକୁ କର୍ମ
ବୋଲି ମନେ କଲେ । ରାମ ମୁନିକୁ ଯଥୋଚିତ ମାନ୍ୟ କରି ଆଶୀର୍ବାଦ ପାଇ
ବସିଲେ ଏବଂ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ସିବାପାଇଁ ଅନୁମତି
ମାଗିଲେ ।

ବାଚଂସମଭୂତ ନୃପ ପାଇଲେ	। ବାହୁଳ ପ୍ରାୟେ ତପସୀ ଜଳିଲେ ।
ବିବେଚନ ଏ ବଶିଷ୍ଠ ମନକୁ	। ବୋଇଲେ ଏ ଋଷି ନେଉ ରାମକୁ । ୨୩ ।
ବକ୍ତବିକାରରୁ ନୃପର ଦେନ	। ବାହାରଲେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବେନି ।
ବିଳମ୍ବ ନ କରି ସରସୁ ପାର	। ବିଗମ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ବିହର । ୨୪ ।
ବୋଲଇ ତାମସୀ ଯେ ସେ ବାହାର	। ବଡ଼ାଇ ଦେଇ ସନ୍ଧ୍ୟାଛଳେ କର ।
ବାରୁଣୀ କୁଣ୍ଡେ ବୁଡ଼ାଇ ଜନକୁ	। ବିନାଶ କରିବା ଇଚ୍ଛି ଦିନକୁ । ୨୫ ।
ବାଳ ଧରି କବା ନେଇ ଆକର୍ଷି	। ବାୟୁସତୟ ଯିବା ତଥା ଦିଶି ।
ବୋବଦେଲ ପକ୍ଷିନାଦ ଛଳର	। ବଦନେ କାଳ ପଡ଼ିଲ ଦିଗର । ୨୬ ।

୨୪ଶ ପଦ — ବାଚଂସମଭୂତ — ମୌଳୀ, ଭୂମୀ । ବାହୁଳ — ଅଗ୍ନି ।
ବିବେଚନ ଅରୁଚିକର ।

୨୫ଶ ପଦ — ବକ୍ତବିକାର — ମୁଖ ଭଙ୍ଗି । ବିଗମ୍ୟ — ଅଗମ୍ୟ ।

୨୬ଶ ପଦ — ତାମସୀ — ରାତି । ବାରୁଣୀକୁଣ୍ଡ — ପଶ୍ଚିମ ଦିଗର ରୂପ କୁଣ୍ଡ ।
ଜନ — ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୨୭ଶ ପଦ — ବାୟୁସତୟ — କାକସମୁଦ୍ର ।

୨୪ଶ ପଦ — ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ରାଜା ଭୁବନ ଛୋଇ
ରହିଲେ । ଋଷି ହୋଧରେ ଅଗ୍ନିପରି ଜଳି ଉଠିଲେ । ରାଜାଙ୍କର ଏପରି
ଆଚରଣ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ଭଲ ନ ଲାଗିବାରୁ, ‘ରାମଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ନିଅନ୍ତୁ’ ବୋଲି
ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ ।

୨୫ଶ ପଦ — ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କଥାରେ ରାଜା ସ୍ୱୀକାର କରିବାର ତାଙ୍କ ମୁଖ
ଭଙ୍ଗିରୁ ଜାଣିପାରି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁହେଁଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେନ ବାହାରଲେ
ଏବଂ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସରସୁନଦୀ ପାର ହୋଇ ଅଗମ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲରେ
ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

୨୬ଶ ପଦ — ଏହି ସମୟରେ ରାତି ସନ୍ଧ୍ୟା ଛଳରେ ହାତ ବଡ଼ାଇ
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଧରି ପଶ୍ଚିମ ଦିଗ ରୂପ କୁଣ୍ଡରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦିନକୁ ନାଶ କରିବାକୁ
ଇଚ୍ଛା କଲେ (ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତହେବାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ) ।

୨୭ଶ ପଦ — କାକମାନେ ରାବ ଦେଇ ନିଜ ନିଜର ବସାକୁ ଉଡ଼ିଯିବାକୁ
ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ରାତି ଦିବସର ବାୟୁସତୟ
କେଶକୁ ଟାଣି ତାକୁ ବାହାର କରି ଦେଉଥିବାରୁ ସେ କାହୁଁଛୁ କି? ତତ୍ପରେ
ଅନ୍ଧାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବ୍ୟାପିଗଲା । ତାହା ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ଦିବସ ଏହିପରି
ରାବରେ ବିତାଡ଼ିତ ହେବାରୁ ଦିଗମାନଙ୍କ ମୁଖ କଲା ପଡ଼ିଗଲା କି ?

ବିକଟ କାଳକୁ ଯହୁଁ ଦର୍ଶନ	। ବୁଝିଲ ପଦ୍ମିନୀ ପଦ୍ମ ନୟନ	।
ବସା ତେଜ ନିଶା ୨ର ପ୍ରକଟ	। ବଜି ତଜି କଲେ ହୁଁ ହୁଁ ହୁଁ ରଟ	। ୧୮୮
ବିରସ ତେଜ ବାହାର ଭୁଜଙ୍ଗେ	। ବିକୃତ ଭୟଙ୍କର ହେଲ ତୁଙ୍ଗେ	।
ବେନ ଭ୍ରାତା ମୁନି ସକାଳେ ରହି	। ବଞ୍ଚିଲେ ପ୍ରଭାତ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ	। ୩/
ବାସବନ୍ଦର ଅଭ୍ରମୁକରଣୀ	। ବ୍ୟଜନ କଲ ରକ୍ତ ପିଣ୍ଡ ଜାଣି	।
ବିନ୍ଦୁ ସବିତାର ଦିଶି ଆସିଲ	। ବିଶେ କଣ୍ଠେ ଶୀତ ବାତ ସେ ହେଲ	। ୩୦

୨୮ଶ ପଦ—ବିକଟ—ଭୟଙ୍କର । ପଦ୍ମିନୀ—ପଦ୍ମଲତା ।

୨୯ଶ ପଦ—ଭୁଜଙ୍ଗେ—ସାପମାନେ, ଜାରପୁରୁଷମାନେ । ତୁଙ୍ଗ—ଅତିଶୟ ।

୩୦ଶ ପଦ—ବାସବନ୍ଦର ଅଭ୍ରମୁକରଣୀ—ପୂର୍ବଦିଗର ଅଭ୍ରମୁ ନାମକ ହସ୍ତିନୀ (ଘରବତର ହା) । ସବିତା—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବିନ୍ଦୁ—ମଣ୍ଡଳ ।

୨୮ଶ ପଦ ଏହିପରି ଭୟଙ୍କର କାଳକୁ ଦେଖି ପଦ୍ମିନୀ ତାହାର ପଦ୍ମରୂପ ଆଖିକୁ ବୁଜିଦେଲା (ଅର୍ଥାତ୍ ପଦ୍ମମୂଳ ଗୁଡ଼ିକ ମୁଦ ହୋଇଗଲେ) ଏବଂ ପେରୁ ପ୍ରଭୃତି ଜୀବମାନେ ବସା ତ୍ୟାଗ କରି ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ବାହାରି ହୁଁ ହୁଁ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

୨୯ଶ ପଦ—ଏହି ସମୟରେ ସାପମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ବାହାରିଲେ । ବନସ୍ଥଳୀ ବିକୃତାକାର ଧାରଣ କରି ଅତିଶୟ ଭୟଙ୍କର ବୋଧହେଲା । ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁଇ ଭାଇ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ସହ ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ରହି ରାତି ସାପନ କଲେ । ପରେ ପ୍ରଭାତ ହେଲା ।

୩୦ଶ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଦେଖା ଦେଲା ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଭବାକୁ ଲାଗିଲେ ଓ ଶୀତଳ ପବନ ବହୁଲା । ଏହା ଦେଖି ଦର୍ଶକର ମନେ ହେଲା ପୂର୍ବଦିଗର ହସ୍ତିନୀ ଅଭ୍ରମୁ ରକ୍ତପିଣ୍ଡ ଜନ୍ମ କରି ବିଷୁବ କି ? ଏଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ରକ୍ତପିଣ୍ଡ ଓ ପ୍ରଭାତ ବାୟୁ ହସ୍ତିନୀର କର୍ଣ୍ଣ ସଞ୍ଚାଳନ ବାୟୁରୂପରେ ଉତ୍ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା । (ହାତୀ ପ୍ରଥମେ ରକ୍ତପିଣ୍ଡ ଜନ୍ମକରି ପରେ ତାକୁ କାନରେ ବିଷ୍ଣୁ ଶାବକ ବାହାର କରେ ।)

ବିଚ୍ଛେଦନ କରି ତମକୁ କି ସେ	। ବିଲେପିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଲଳିତ ବଶେ	।
ବଞ୍ଚିଲେ ଭୟେ କୁଟି ବସି ଚନ୍ଦ୍ର	। ବିନାଶକାଳ ଆରମ୍ଭ ଆମ୍ଭର	। ୩୧।
ବଞ୍ଚିନା ସିଦ୍ଧିକି ଆଶିଲୁ ସେହି	। ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କହି	।
ବାବୁ ଏ ବନ୍ଦେ ତାଡ଼ିକା ନବାସ	। ବାଟ ଶ୍ରୀମିତ୍ରା ବିହବ ଯାସ	। ୩୨।
ବୋଲେ ରାମ ଏକ ରାକ୍ଷସୀ ଉରେ	। ବାଟ ଶ୍ରୀ ଗଲେ ବହୁତ ବାରେ	।
ବାପା ହେବା ଲେଖି ମଶ ରକ୍ଷଣେ	। ବୋଲଣ ଆଗ ହୋଇଲେ ଆପଣେ	॥
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମଧ୍ୟେ ପଛେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ	। ବିପିନ ଦେଖନ୍ତୁ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ	।
ବିଚ୍ଛେଦନକର ପଛେ ନାହିଁ	। ବିଭାବଣ ସ୍ଥାନ ସବଦା ସେହି	। ୩୪।

୩୧ଶ ପଦ — ତମ — ଅନ୍ଧକାର, ବହୁ । ବସି ଚନ୍ଦ୍ର — ପେରୁ ପ୍ରଭୃତି, ରାକ୍ଷସ । ବିନାଶକାଳ — ମରଣସମୟ, କୁଟିବା ସମୟ । ଚନ୍ଦ୍ର — ମଣ୍ଡଳ, ସୁଦର୍ଶନଚନ୍ଦ୍ର ।

୩୪ଶ ପଦ — ବିଚ୍ଛେଦନକର — ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ । ବିଭାବଣ — ରାସି ।

୩୧ଶ ପଦ — ‘ସୁଦର୍ଶନ ଚନ୍ଦ୍ର ବହୁର ଶିରଃଛେଦନ କରି ରକ୍ତ ଜଳିତ ହୋଇଅଛି, ଅତଏକ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ମରଣକାଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା’ ଏହା ଶ୍ରୀ ରାକ୍ଷସମାନେ ଭୟରେ କୁଟିଲେ । ଅ.ଥବା, ପେରୁ ପ୍ରଭୃତି ବସି ଚନ୍ଦ୍ରମାନେ ଶ୍ରୀ ଗଲେ, ଏହି ‘ଚନ୍ଦ୍ର’ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳରୁପ ଚନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ଧକାରକୁ ଛେଦନ କରି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି (ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ଧାର ପରେ ଆଲୋକ ଆସିବାର ସୂଚନା ଦେଉଛି) ଏତଏବ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର କୁଟିବା ସମୟ ହେଲା, — ଏହା ଶ୍ରୀ ବିବାଚରମାନଙ୍କୁ ଭୟ କରି କୁଟିଲେ ।

୩୨ଶ ପଦ — ଏହିପରି ପ୍ରଭାତ ବଞ୍ଚିନା ଶେଷ ହେଲା । ପ୍ରଭାତ ହେବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମଙ୍କୁ କହିଲେ, “ବାବୁ, ଏହି ବନ୍ଦରେ ତାଡ଼ିକା ବାସ କରେ, ଭଲ ବାଟ ଶ୍ରୀ ଯିବା । ନ ହେଲେ ସେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଭୟ ଦେଖାଇବ ।

୩୩ଶ ପଦ — ଏହା ଶୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ, ଅନେକ ସାର ଏହି ରାକ୍ଷସୀ ଗୋଟାକୁ ଭୟ କରି ବାଟ ଶ୍ରୀ ଗଲେଣି । ଅମେ ଯଦି ବାଟ ଶ୍ରୀ ଯିବା, ତେବେ ବହୁତ ରାକ୍ଷସଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାପା ହୋଇ ଯାବ ରକ୍ଷା କରିବା କିପରି ? ଏହା କହି ସେ ନିଜେ ଆଗୁଆ ହେଲେ ।

୩୪ଶ ପଦ — ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପଛରେ ରହି ଗଲେ । ସେହି ଜଙ୍ଗଲ ଅତି ଭୟଙ୍କର ଦେଖାଯାଉଥିଲା । କାରଣ — ସେହି ଜଙ୍ଗଲରେ କେବେ ହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ଏଣୁ ରାସି ସବୁବେଳେ ସେଠାରେ ବାସ କରିଥାଏ । (ଅର୍ଥାତ୍ ବୃକ୍ଷ ଗହଳ ହେତୁ ସବଦା ଅନ୍ଧାର ଗୋଟି ରହିଥାଏ)

ବାଚକ ଏ ଦେନ ପେଚକପନ୍ଥ	। ବଲ୍ଲେକନ ନୋହେ ମେଚକକାନ୍ତି ।
ବିନୋଦ ସୁକ୍ତେ କରନ୍ତି ଗଣ୍ଡକ	। ବଲ୍ଲୀକ ବିଦାରୁଛନ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ୩୫ ।
ବରହ ପ୍ରଣତ ସ୍ଥାନରୁ ଜାଣି	। ବିଡ଼ାଳଆଦି ଘାପ୍ରାକ୍ଷରୁ ଆଣି ।
ବାର ହୋଏ ଗଜ ଦଶନ ଦେନ	। ବଡ଼ାନ୍ତ ପାଦ ନ ଦିଶେ ଅବନୀ । ୩୬ ।
ବୃକ୍ଷ ବଞ୍ଚି ପସ ଘଞ୍ଚରୁ କର	। ବାୟୁ ଯେ ମଶକ ମଶାର ସରି ।
ବିଗୁର ରାଦବ ରକ୍ଷଣୀ ଆସୁ	। ବିଧାନ ଗୁଣ ଟଙ୍କାର ଏ ବର୍ଣ୍ଣ । ୩୭ ।
ବଜ୍ର ଉପରେ କି ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲ	। ବିଶ୍ରାମସ୍ଥାନ ତାଡ଼ିକା ଗୁଡ଼ିଲ ।
ବିହମି ଆସିଲ ମନରୁ ବେଗେ	। ବଡ଼ମେଦଶଣ କି ବାୟୁ ଯୋଗେ । ୩୮ ।

୩୫ ଶ ପଦ—ବାଚକ—କଥକ । ମେଚକ କାନ୍ତି—କାଳିଆ ଜନସଂସଦ ।
 ବିନୋଦ—ଶ୍ରୀତା । ବଲ୍ଲୀକ—ଉଚ୍ଚ ହୁଙ୍କ ।

୩୬ ଶ ପଦ—ସ୍ଥାନରୁ—ଶବ୍ଦରୁ । ଦଶନ—ଦାନ୍ତ । ଘାପ୍ରାକ୍ଷ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
 ଚକ୍ଷୁ । ଅବନୀ—ପୃଥ୍ବୀ ।

୩୭ ଶ ପଦ—ବୃକ୍ଷବଞ୍ଚି—ଗଛଲତା ।

୩୫ ଶ ପଦ—ସେହି ବନ ସର୍ବଦା ଅନ୍ଧକାରରେ ହୋଇଥିବାରୁ
 ଦିନରାତି ପେଟୁମାନେ ବୋବାଉଛନ୍ତି, କାଳିଆ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ବାର ହେଉ
 ନାହିଁ, ଗଣ୍ଡମାନେ ସୁକ୍ତରେ ଖିଡ଼ା କରୁଛନ୍ତି ଓ ଭାଲୁମାନେ ଉଚ୍ଚହୁଙ୍କା
 ବିଦାରୁଛନ୍ତି ।

୩୬ ଶ, ୩୭ ଶ ପଦ—ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ବରହ, ଆସିର ତେଜସ୍ୱୀ ବରହ
 ପ୍ରଭୃତି ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁମାନେ ଓ ଦାନ୍ତକୁ ଦେଖି [ସେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖା ଯାଇଥିବାରୁ
 ହାଣ୍ଡା ହୁଆ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି । ପାଦ ପକାଇବାକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଖା ଯାଉ ନାହିଁ ।
 ବୃକ୍ଷଲତାମାନଙ୍କର ପସ ଦ୍ୱାରା ସେହି ବନ ଏପରି ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇଛି ଯେ,
 ମଶା ଯେପରି ମଶାଘରେ ପଶି ପାରେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ବାୟୁ ତାହା ମଧ୍ୟରେ
 ପ୍ରବେଶ କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ତାଡ଼ିକା ଆସୁ, ଏହା ଭାବ ରାମ ଧନୁରେ
 ଗୁଣ ଦେଇ ଟଙ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

୩୮ ଶ ପଦ—ତାଡ଼ିକା ସେହି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି, ବଜ୍ର ଉପରେ ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲ
 ବୋଲି ଭାବ ନିଜର ରହିବା ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ମନଠାରୁ ଅଧିକ ବେଗରେ ଦୌଡ଼ି
 ଆସିଲ । ସେହି ସମୟରେ ତାକୁ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ଖଣ୍ଡେ ବଡ଼ ମେଦ
 ପବନ ବେଗରେ ଭାସି ଆସୁଛି କି ?

ବଳ ପର ନାଥା ସର୍ପ ପୁତ୍ରାର । ବାତହିଁ ବହୁଛି ନିଶ୍ଵାସ ତାର ।
 ବସୁନ୍ଧରାଧର ଶୁକ୍ଳ କି ହୁଅ । ବହେ କି ଝର ଝାଳ ତଥା ତନୁ । ୩୯ ।
 ବିସ୍ତୃତ ମୁଖ ଗହ୍ଵର ସଦୃଶ । ବ୍ୟାଧି କଲ ପ୍ରାୟ ସେ ମଧ୍ୟଯୋଷ ।
 ବିସ୍ତାରେ ରେ ରେ କାର ଶୁଭ୍ରଅଛି । ବହିଯୋଗ ପ୍ରାୟ କହ୍ନା ଜଳୁଛି । ୪୦ ।
 ବିବହରୁପା ଆସି ପରବେଶ । ବୃଷ ପ୍ରହାରେ ବହି ମହାବେଶ ।
 ବୋଇଲ ମୋ ଦାନ୍ତ ଲଙ୍ଗଳ ଈଶ । ବିପ୍ର ଭୁବେ ହେବ କରିବ ଶୁଷ । ୪୧ ।
 ବ୍ୟାନ ସହ ପ୍ରାଣ କର୍କଟ ବତ । ବାହାର ହୋଇବେ ମନ୍ଦ ଆୟତ୍ତ ।
 ବୋଲି ସେ ତଳ ଉଞ୍ଚାଇବା ବେଳେ । ବିଧୁ ଅର୍ଦ୍ଧଶର ପ୍ରୟୋଗ କଲେ । ୪୨ ।

୩୯ଶ ପଦ — ବଳ — ଗାତ । ପୁତ୍ରାର — ପୁଅ ପୁଅ ଶବ୍ଦ । ବାତ —
 ପବନ । ବସୁନ୍ଧରାଧର — ପବନ । ହୁଅ — ଗାଳ । ତନୁ — ଦେହ ।

୪୦ଶ ପଦ — ଗହ୍ଵର — ଗୁମ୍ଫା । ଯୋଷ — ଶବ୍ଦ । ବହିଯୋଗପରି —
 ନିଆଁ ଜଳିଲ ପରି ।

୪୧ଶ ପଦ — ବିବହ ରୂପା — ଭୟଙ୍କର ଦେହା । ବିପ୍ର — ସେଷ ।

୪୨ଶ ପଦ — କର୍କଟ — କଙ୍କଡ଼ା । ମନ୍ଦ — କାକ । ତଳ — କରତଳ
 (ବୁଝା) । ବିଧୁ ଅର୍ଦ୍ଧଶର — ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ବାଣ ।

୩୯ଶ ପଦ — ତାର ନାକ ଦୁଇଗୋଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ଗାତ ପରି ଦେଖା
 ଯାଉଥିଲା ଓ ସେଥିରୁ ସାପ ଫୁଁ ଫୁଁ କଲପରି ଫୁଁ ଫୁଁ ଶବ୍ଦ ସହ ନିଶ୍ଵାସ ବାୟୁ
 ବହୁଥିଲା । ତାର ଗାଳ ଦୁଇଟା ପବନ ଶୁକ୍ଳ ପରି ଦେଖା ଯାଉଥିଲା ଓ ଦେହରୁ
 ଝରଣା ପରି ଝାଳ ବହୁଥିଲା ।

୪୦ଶ ପଦ — ତାର ମୁଖ ଗୋଟାଏ ଗୁମ୍ଫା ପରି ହୋଇଅଛି ଓ ବାଧ୍ୟ ଗର୍ଜନ
 କଲପରି ସେହି ମୁଖ ମଧ୍ୟରୁ ଅତି ଦୀର୍ଘରେରେ କାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯାଉଛି । ତାର
 ଜିଭରେ ନିଆଁ ଜଳୁଥିବା ପରି ଦେଖାଯାଉଛି ।

୪୧ଶ ପଦ — ସେହି ବିକଟାଳ ଦେହା ତାଡ଼ିକା ରାମଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅତି ଶେଷରେ ଗୋଟାଏ ବୃଷ ପ୍ରହାର କରି କହିଲା, “ମୋ
 ଦାନ୍ତ ଈଶ ଯୁକ୍ତ ଲଙ୍ଗଳ ଅଟେ । ମୁଁ ସେଥିରେ ଭୁବର ଶରୀର ରୂପ କିଆରିକୁ
 ଚିଷିବି । (ଅର୍ଥାତ୍ ତୋତେ ଚୋରାକରି) ।

୪୨ଶ ପଦ — ପୁନଃବାର କହିଲା, “କଙ୍କଡ଼ାମାନେ କୁଆର ଅଧୀନ ହେଲ
 ପରି (କୁଆ ସେମାନଙ୍କୁ ମାରିଲ ପରି) ବ୍ୟାନ ବାୟୁସହ ଭୁବର ପ୍ରାଣମାନେ
 ମୋର ଆୟତ୍ତ ହେବେ (ମୁଁ ଭୁବର ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ନେବି) ।” ଏହା କହି ବୁଝା
 ଉଞ୍ଚାଇବା ବେଳେ ରାମ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ବାଣକୁ ମାରିଲେ ।

ବିଶାଳ ଭୁଜା ଶାଳ ମହାରୁହ	। ବିଜ୍ଞେଦଲ ପ୍ରାୟ ପଡ଼ିଲ ଦେହ	।
ବାହାର ତହୁଁ ଦବ୍ୟ ରୂପ ହେଲ	। ବିମାନ ଆଗେହ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲ	। ୪୩।
ବୃଷ୍ଟି କଲେ ପୁଷ୍ପ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ	। ବିରୁଧ ନିକର ଆକାଶେ ରହି	।
ବନ ଯେ କାଳିକା ଦେଖି ଆକାର	। ବାହୁରୁ ତାଡ଼ି କି ଶ୍ରୀକିଲ ତାର	। ୪୪।
ବେଦ ବଂଶର ବିନାଶ ଉଦ୍‌ବେଗ	। ବିଧୁଂସି ଦୈତ୍ୟ ରଖିବ ମୋ ଯାଗ	।
ବିଗଳିତ ତାପ ହୋଇଲି ଆଗ	। ବୃକ୍ଷମା ଗଲ ବର ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ	। ୪୫।
ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ ନାହିଁ ମୋକ୍ଷ ଦାୟୀ	। ବିଷ୍ଣୁ ଏ ସ୍ୱୟଂ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ତ୍ର	।
ବସୁରେ ଲୀନ ଅବତାର ମାନ	। ବସନ୍ତ ପୁରୁଷଲକ୍ଷଣେ ମାନ	। ୪୬।

୪୩ଶ ପଦ—ବିଶାଳ—ପୃଥୁଳ । ଭୁଜା—ଅତି ଉଚ୍ଚ । ଶାଳ ମହାରୁହ—
ଶାଳୁଆ ଗଛ । ବିଜ୍ଞେଦଲ—କାଟିଲ ।

୪୪ଶ ପଦ—ବିରୁଧ ନିକର—ଦେବତା ସମ୍ମୁଖ ।

୪୫ଶ ପଦ—ବେଦ ବଂଶର—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରର । ବୃକ୍ଷମା—ପାପିନୀ ।

୪୬ଶ ପଦ—ବିପକ୍ଷ—ଶତ୍ରୁ । ବସୁ—ଶରୀର ।

୪୩ଶ ପଦ—ଅତି ମୋଟା ଏବଂ ଅତି ଉଚ୍ଚା ଶାଳ ଗଛ କାଟିଲେ ଯେପରି
ପଡ଼େ, ତାଡ଼ିକାର ଦେହ ସେହିପରି ପଡ଼ିଲ ଏବଂ ସେହି ଦେହରୁ ଗୋଟିଏ ଅତି
ସୁନ୍ଦର ରୂପ ବାହାରି ବିମାନ ଆଗେହଣ କରି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲ ।

୪୪ଶ ପଦ—ଦେବତାମାନେ ଆକାଶରେ ରହି ଏହା ଦେଖି ବାଦ୍ୟ
ବଜାଇ ପୁଷ୍ପ ବୃଷ୍ଟି କଲେ । ବୋଧହୁଏ, ଏହି ନବକାଳିକା ଦେଖି ଅଟେ;
ତାଡ଼ିକା ମରିବାରୁ ମନେ ହୁଏ, ତାର ବାହୁରୁ ତାଡ଼ି (ଅଳଙ୍କାର)
ଶ୍ରୀକିଲ କି ?

୪୫ଶ ପଦ—ତାଡ଼ିକା ମରିବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ମନରୁ ଉଦ୍‌ବେଗ କମିଗଲା
ସେ ଭାବିଲେ, “ଏହି ରାମ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ମାର ମୋର ଯାଗ ରକ୍ଷା କରିବେ ।
ଆଜିଠାରୁ ମୋ ମନରୁ ଭୟ ଗଲ ଏବଂ ଏହି ପାପିନୀ ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ କରିବାକୁ
ଗଲା ।”

୪୬ଶ ପଦ—“ଏ ସ୍ୱୟଂ ବିଷ୍ଣୁ, ପୃଥିବୀରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି;
ଯେ ହେତୁ ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ନ ବିଚାରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଦଶାବତାର
ଯାକ ଏହାଙ୍କ ଦେହରେ ଗୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ମାନ ମହାପୁରୁଷର ଲକ୍ଷଣ
ହୋଇ ଥିବାରୁ ଦେଖା ଯାଉଛି ।”

ବିଶ୍ୟାତ ହେଲେ ମନ୍ଦର ତାଡ଼ନେ । ବରାହବରେ ଏ ନିୟୁଣ ଗୁଣେ ।
 ବସନ ହିରଣ୍ୟ-ପ୍ରଭା ଗଞ୍ଜନ । ବଳୀ ଶିରେ ପାଦ ଦେଇ ଗମନ । ୪୭।
 ବିକିତ ତେଜରେ ସହସ୍ରକର । ବର୍ଣ୍ଣରେ କୃଷ୍ଣ କରି ଅଙ୍ଗୀକାର ।
 ବଳ ସଙ୍ଗ ହୋଇଅଛି ସହଜେ । ବୁଦ୍ଧିରୁ ବୁଦ୍ଧିରେ ପୁଣି ଉପୁଜେ । ୪୮।

୪୭ଶ ପଦ—ମନ୍ଦର—ପଦ୍ମତ ବିଶେଷ, ବିନ୍ଦୁ ଦୁଷ୍ପୁର ବା ଖଲର ।
 ବରାହବର - ବରାହ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପ୍ରଧାନ ଯୁଦ୍ଧ । ହିରଣ୍ୟ-ପ୍ରଭା—ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ,
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ । ବଳୀ—ବଳରାଜା, ବଳବାନ୍ ।

୪୮ଶ ପଦ—ସହସ୍ରକର—ସୂର୍ଯ୍ୟ କାର୍ତ୍ତିକାର୍ଯ୍ୟ । କୃଷ୍ଣ - ନନ୍ଦନନ୍ଦନ,
 କଳା । ବର୍ଣ୍ଣରେ—ଶରୀର କାନ୍ଥରେ । ଅଙ୍ଗୀକାର—ସ୍ୱୀକାର । ବଳ—ପରାଜୟ,

୪୭ଶ ପଦ—କର୍ମ ଅବତାରେ ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦର ପଦ୍ମତ ଦ୍ୱାରା ତାଡ଼ିତ
 (ଆଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ) ହୋଇ ବିଶ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାମରୂପୀ ବିଷ୍ଣୁ
 “ମନ୍ଦର ତାଡ଼ନ” ବିଦ୍ବଦ୍ମାନଙ୍କୁ ଦୂର କରି (ଅର୍ଥାତ୍ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ମାର)
 ବିଶ୍ୟାତ ହେବେ, ଅଥବା “ମନ୍ଦର” ଦୁଷ୍ଟ ତାଡ଼କାର ମରଣ ବିଧାନକରି ବିଶ୍ୟାତ
 ହେଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ବରାହରୂପରେ ଗୁଣରେ (ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାଦି ଗୁଣରେ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ
 ଶ୍ୟାତିଲଭ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାମ ମହାଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଯେପରି
 ଶରତ୍ଥ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ସେଥିରେ ନିୟୁଣ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।
 (ନଚେତ୍ ଦୈବାବାଣୀ ଏହାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତା କାହିଁକି ?) ବିଷ୍ଣୁ ନୃସିଂହ
 ରୂପରେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ଦର୍ପ ଗଞ୍ଜନ କରିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ରାମ ନିଜର ବସ୍ତ୍ର
 ତେଜ ଦ୍ୱାରା ସୁବର୍ଣ୍ଣର ତେଜକୁ ପରାସ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁ ବାମନ ରୂପରେ
 ବଳରାଜାର ମସ୍ତକରେ ପାଦ ଦେଇଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ରାମ ବଳଶାଳୀମାନଙ୍କର
 ମୁଣ୍ଡରେ ପାଦ ଦେଇ ଗମନ କରୁଛନ୍ତି (ଅର୍ଥାତ୍ ବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି) ।

୪୮ଶ ପଦ—ପଶୁରାମ ରୂପରେ ନିଜର ବଳଦ୍ୱାରା ସହସ୍ରାର୍ଜୁନକୁ
 ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ରାମ ରୂପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ ତେଜ ଦ୍ୱାରା
 ପରାସ୍ତ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜ ଶରୀର କାନ୍ଥରେ କଳା ବର୍ଣ୍ଣକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି
 ଅର୍ଥାତ୍ ନବଦ୍ରବ୍ୟାଦଳ ଶ୍ୟାମଳ ତନ୍ମୁ ଧାରଣ କରି, ନନ୍ଦନନ୍ଦନ କୃଷ୍ଣ ବୋଲି
 ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହି କୃଷ୍ଣାବତାରରେ ବଳରାମ ଭାଇ ଭାବରେ । ‘ଭାଇ
 ହୋଇ’ ସାଙ୍ଗରେ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି କାଳିଆ ଶରୀରରେ ପରାଜୟ ସାଙ୍ଗ
 ହୋଇଅଛି ଅର୍ଥାତ୍ ମହାବଳିଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । ବୁଦ୍ଧି ରୂପରେ ଯେପରି “ବୁଦ୍ଧିରୁ” ଜ୍ଞାନ

ବିଭାଜନମାନ ସାଧୁକରେ ଅତି	। ବିଦିତ କରୁଛି ଗନ୍ଧବଗତି	।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ଯେନ	। ବିଷଣେ ଅବତାରୀ ଏହି ଚନ୍ଦ୍ର	। ୪୯।
ବସ୍ତା ଶ୍ରାବ୍ୟ ଦଶରଥ ନୃପତି	। ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ହୋଇ ରହୁ ମୋ କାର୍ତ୍ତି	।
ବିବେକୀ ରୁଷି ସ୍ନାନବିଧି ସାରି	। ବିଜୟା ଜୟା ମନ୍ତ୍ର ଦାନ କରି	। ୫୦।
ବିଶାଳ କଟକ ସୀମାରେ ସ୍ଥିତ	। ବିରୁରୁ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଉପଗତ	।
ଗାରେଶ୍ଵର ରାମ ପରୁରୁ ସତ	। ବଦନ୍ତ ମୁନି ସେ ଦେଶ ଚରିତ	। ୫୧।

ବଳରାମ । ସହଜେ—ଭାଇରେ, ସହଜରେ । ବୁଦ୍ଧ—ପଣ୍ଡିତଭାବ,
ବୁଦ୍ଧାବତାର ଭାବ ।

୪୯ଶ ପଦ ସାଧୁକ—ଖଡ୍ଗ, ଶର । ଗନ୍ଧବ—ଦେବଯୋନି
ବିଶେଷ, ଘୋଷକ ।

ଲଭ କରିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧର ଶାସ୍ତ୍ରତା ହେତୁ ସେହିପରି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ
ଲଭ କରିଅଛନ୍ତି ।

୪୯ଶ ପଦ—କଳ୍ପ କରୁଥିବା ଯେପରି ଅତି ଶାସ୍ତ୍ର ଖଡ୍ଗ ଧରି ଘୋଡ଼ା
ଉପରେ ଚଢ଼ି ବୁଲିବା ଦ୍ଵାରା ଜଗତରେ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ, ଏବେ
ସେହିପରି ଅତି ଶାସ୍ତ୍ର ଶରମାନଙ୍କୁ ଧରି (ବଧୀର ପରେ ପରେ) ଅଶ୍ଵପରି ଅତି
ଶୀଘ୍ର ଦୌଡ଼ିବାରେ ଖ୍ୟାତି ଲଭ କରିଅଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଧାନ ଧାନ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।
ରୁଷି ଏହିପରି ବର୍ତ୍ତମାନ, ଭୂତ, ଭବିଷ୍ୟତର ଚନ୍ଦ୍ର ସବୁ ଦେଖି, ରାମଙ୍କୁ ଅବତାରୀ
ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲି ଚିହ୍ନିଲେ ।

୫୦ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ଚତୁର ରୁଷି ‘ରଜା ଦଶରଥ ଶ୍ରାବ୍ୟବଶରୁ
ପିତା ହୋଇ ଯେପରି କାର୍ତ୍ତି (ପୁତ୍ରବଶରେ) ରଖି ଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ
ହେବାଦ୍ଵାରା ମୋର କାର୍ତ୍ତି ରହିବ’—ଏହି କଥା ନିଶ୍ଚୟ ପୂର୍ବକ ସ୍ନାନବିଧି ସମାପ୍ତ
କରି ରାମଙ୍କୁ ଜୟା ଓ ବିଜୟାନାମକ ଦୁଇଗୋଟି ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

୫୧ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ରାମ ‘ବିଶାଳ କଟକ’ ବିଶାଳ ନାମକ
ନଗରର ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରୁଷି ଦେଇଥିବା ମନ୍ତ୍ରକୁ (ମନେ ମନେ)
ବିରୁଦ୍ଧେ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତେ; ଅସ୍ତ୍ର, ଶସ୍ତ୍ର ସବୁ ସେଠାରେ ଉପଗତ
ହେଲେ । ଏହା ଉତ୍ତରୁ ରାମ ମୁନିଙ୍କୁ ବିଶାଳ ନଗରର କଥା ପଚାରିବାରୁ
ସେ ସମସ୍ତ କଥା କହିଲେ ।

ବାସର ନିଶିଏ ତହିଁରେ ରହି । କହିଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ହରଷ ହୋଇ ।
ବାନପଦେ ଏ ଗୁରୁ ମନୋହର । ବରରେ ଉପକ୍ରମ୍ବ ଶରବର । ୧୨।

—*—

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ — ପଟ୍ଟମହଞ୍ଜରୀ

ବିଡ଼ୋଳା ସୁଧାଂଶୁ ଗୁରୁ ସଙ୍ଗତ ସମାନ ।
ବେନିଦ୍ରାତା ମୁନ ସଙ୍ଗେ ଦେଖେ ସିଦ୍ଧବନ । ୧ ।
ବୃକ୍ଷତଳ ତପିପନ୍ଥ ତହିଁ ଏକାକୃତ ।
ବଳକଳ ପିଧାନ କରି ଜଟା ଧରିଛନ୍ତି । ୨ ।
ବେଦି ସାର ମୂଳ ସଦା ସୁମନା ଫଳଦ ।
ବାସ ବୃତ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଅତି ସ୍ଥିର ହୃଦୟ । ୩ ।

୧ମ ପଦ — ବିଜୋଡ଼ା — ଇନ୍ଦ୍ର । ସୁଧାଂଶୁ — ଚନ୍ଦ୍ର । ଗୁରୁ — ବୃହସ୍ପତି ।
୩ୟ ପଦ — ବେଦିସାର — ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବେଦୀ, ଯାଜ୍ଞିକ । ସୁମନା — ପୁଷ୍ପ,
ନିର୍ମଳମନା । ଫଳଦ — ଫଳଦାତା, ବରଦାତା (ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ଦାତା) ।
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର — ପର ସମୁଦ୍ର । ସ୍ଥିରହୃଦ — ଶାନ୍ତଚେତା । ବାସ — ରହିବା ସ୍ଥାନ, ବସ୍ତା ।

* ୨ଶ୍ଚ ପଦ — “ସେମାନେ ସେହି ନଗରରେ ଏକ ଅହୋରାତ୍ର ରହି,
ସକାଳୁ ଅନ୍ୟସ୍ତ୍ର ଗମନ କଲେ । ଶରବର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଏ ଗୁରୁକୁ ବାଉନ ପଦରେ
ଅତି ସୁନ୍ଦରଭାବରେ ରଚନା କଲେ ।

—*—

ସପ୍ତମ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ଓ ୨ୟ ପଦ — ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ବୃହସ୍ପତି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହେଲ ପର
ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁଇ ଭାଇ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ସହ ମିଳି ସିଦ୍ଧବନ ନାମକ ତପୋବନ
ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନେ ଦେଖିଲେ, ସେହି ତପୋବନରେ ଥିବା
ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ଓ ରକ୍ଷିମାନେ ଏକାକାର ଦେଖା ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଯେ ହେତୁ ବୃକ୍ଷ-
ମାନେ ରକ୍ଷିମାନଙ୍କ ପରି ଜଟା ଓ ବକଳରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

* ୩ୟ ପଦ — ସେହିସବୁ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ମୂଳରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ବେଦୀ (ପିଣ୍ଡ)
ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେମାନେ ସର୍ବଦା ରକ୍ଷିମାନଙ୍କୁ ବା ବନବାସୀମାନଙ୍କୁ
ଫୁଲ ଓ ଫଳ ଦାନ କରି ବହୁପଥ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ଅତି ସ୍ଥିର ଭାବରେ ନିଜ ନିଜ
ସ୍ଥାନରେ ରହି ବନର ଶୋଭା ବିସ୍ତାର କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହିପରି ରକ୍ଷିମାନେ
ବେଦର ସାର ତପଃ, ଯଜ୍ଞ, ଧ୍ୟାନ ଏମାନଙ୍କୁ ମୂଳ କରି ସର୍ବଦା ଆନନ୍ଦ ମନରେ

ବନାଧାର ପ୍ରାୟେ ଲତାତଳ ମନୋହର ।
 ବିଶ୍ରମିଛନ୍ତି କମଳ ହଂସ ତାପ ଦୂର । ୪ ।
 ବିଦାରିତ ଦନ ପୁଷ୍ପ ଭ୍ରମରେ ସହିତ ।
 ବିନୋଦ ଜନମାନଙ୍କ ହରୁଅଛି ଚିତ୍ତ । ୫ ।

୪ର୍ଥ ପଦ — ବନାଧାର — ଜଳାଶୟ । କମଳ ପଦ୍ମ, ମୃଗ । ହଂସ —
 ସୂର୍ଯ୍ୟ, ରାଜହସ ।

* ମ ପଦ ଦନ ପୁଷ୍ପ — ଜଳ, ପୁଷ୍ପାଙ୍କାଦିତ । ଭ୍ରମରେ — ଆବର୍ତ୍ତ
 (ଡ଼ାଆଁ) ରେ, ଭ୍ରମରମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ।

ପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ଫଳ (ଲକ୍ଷ୍ୟବର) ପ୍ରଦାନ କରି, ମନୋହର ପର୍ଯ୍ୟ-
 କୁଟୀରରେ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ବାସ କରୁ ଅଛନ୍ତି । (କୌଣସି କୌଣସି ଅର୍ଥକାର-
 ମାନେ ଏହି ପଦର “ଅତି ସ୍ଥିର ହୃଦୟ” ଏହି ସ୍ଥଳରେ “ସ୍ଥି” ସ୍ଥାନରେ ‘ସ୍ତ’
 ଏହି ଅକ୍ଷରକୁ ରଖି ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାରେ ଅର୍ଥ କରନ୍ତି) । ଯଥା - ସେହି ବୃକ୍ଷ-
 ମାନେ ଯେପରି ବେଢାକୁ ମୂଳରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବେଢା ଉପରେ ରହି ସବୁବେଳେ
 ପୁଷ୍ପ ଫଳ ଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଅତିଥିର ଆରାମଦାୟକ ‘ବାସ’ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ
 ପତ୍ର ସମୂହରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ସେହିପରି ରକ୍ଷିମାନେ ବେଢା ଓ ‘ସାର’
 ଯଜ୍ଞ ଏ ଦୁହିଙ୍କୁ ‘ମୂଳ’ ପ୍ରଧାନ ଭାବରେ ଆଶ୍ରୟ କରି (ଯଜ୍ଞ ବେଢା ଉପରେ
 ହୁଏ) ଅଥବା ସବୁଦିନ ସେହି ବୃକ୍ଷ ମୂଳସ୍ଥ ‘ବେଦସାର’ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବେଢା ଅର୍ଥାତ୍
 ପରସ୍ପର ପିଣ୍ଡି ଉପରେ ବସି ନିର୍ମଳମାନା ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛିତ
 (ବାଞ୍ଛିତ) ଫଳ ଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ‘ଅତିଥିର’ ଅତି ସ୍ଥିର ‘ହୃଦୟ’
 ହୃଦୟରେ ପର୍ଯ୍ୟକୂଟୀରରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି ।

୪ର୍ଥ ପଦ — ସେହି ବନରେ ଥିବା ଲତାମାନଙ୍କ ‘ତଳ’ ମୂଳ ପ୍ରଦେଶ
 ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦାଗୁଡ଼ିକ ପୁଷ୍କରିଣୀ ପରି ମନୋହର ହୋଇଅଛି । କାରଣ
 ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ପଦ୍ମ ଥାଏ ଏବଂ ହଂସମାନେ ତହିଁରେ ସନ୍ତରଣ କରି ନିଜ ନିଜର
 କଷ୍ଟ ଦୂର କରୁଥାନ୍ତି । ସେହିପରି ଏହି ଲତାମାନଙ୍କର ତଳ ପ୍ରଦେଶରେ
 ମୃଗମାନେ ବିଶ୍ରାମ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ସ୍ଥାନଟି ଗୁପ୍ତା ଓ ଜଳଯୁକ୍ତ ହୋଇ-
 ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟତାପ ଦୂର କରୁଅଛି ।

* ମ ପଦ — ଯେପରି ଜଳାଶୟ ଜଳ ତଟପ୍ରଦେଶରେ ବାଜି ଡ଼ାଆଁ
 ଜାତ ହେଲେ, ତାହାର ଶୋଭା ସେହି ଜଳାଶୟ କୂଳରେ ବିହାର କରୁଥିବା
 ଲୋକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତକୁ ହରଣ କରେ, ସେହିପରି ଏହି ତପୋବନ ବୃକ୍ଷ ଓ
 ଲତାମାନଙ୍କର ଭ୍ରମର ରୁମ୍ଭିତ ସ୍ଵାଦ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ରାଶିରେ ବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ସେହି
 ବନରେ ବିହାର କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତକୁ ହରଣ କରୁଅଛି ।

ବନର କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ଆଦିତ ପ୍ରକାର ।
 ବହୁକ ଅନୁଗ୍ରହରେ ଶିଖି ଶୋଭାକର । ୭ ।
 ବରୁଣ ଦେବବଲ୍ଲଭ ଉଦୟ କରିଛୁ ।
 ବହୁ ସୁମନା ସନ୍ତୋଷକର ହୋଇଅଛି । ୮ ।
 ବନର କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ଦିତ ଛବି ଧରି ।
 ବିଜନିତ ଦୈତ୍ୟ ଗଣ-ରୂପ ଅଛି ଧରି । ୯ ।

୭ଷ୍ଠ ପଦ—ଅଦିତ—ଦେବମାତା । ବହୁକ—ପୁଅ, ଗିରିମଲ୍ଲିକା
 (ବଶମଲ୍ଲି) । ଅନୁଗ୍ରହ—ତେଜ । ଶିଖି—ବୃକ୍ଷ, ମୟୂର, ଅଗ୍ନି ।

୮ମ ପଦ—ବରୁଣା—ଜଳାଧିପତି ଦେବତା, ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ । ଦେବ
 ବଲ୍ଲଭ—ଇନ୍ଦ୍ର, ପୁନାଗ ବୃକ୍ଷ । ସୁମନା—ଦେବତା, ପୁଷ୍ପ ।

୯ମ ପଦ—ଦିତ—ରାକ୍ଷସ ମାତା । ଦୈତ୍ୟ—ରାକ୍ଷସ, କଣ୍ଟାଗଛ ।

୭ଷ୍ଠ ପଦ—ସେହି ତପୋବନର କୌଣସି ଅଂଶ ଦେବମାତା ଅଦିତଙ୍କ
 ପରି ଦେଖା ଯାଉଅଛି । କାରଣ ଦେବମାତା ଯେପରି ପୁଅ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ତେଜରେ
 ତେଜସ୍ବିନୀ (ମନୋହରୀ) ଦେଖାଯାନ୍ତି, ଏହି ବନ ସେହିପରି ଗିରିମଲ୍ଲିକାର
 ଯୌଦର୍ଯ୍ୟରେ ଯୌଦର୍ଯ୍ୟାନ୍ବିତ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ସୁଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍
 ବଶମଲ୍ଲି ଗୁଡ଼ିକ ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ମାଡ଼ି ସଦୃଶ ପ୍ରସ୍ତୁତି କୁସୁମରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ
 ଥିବାରୁ ବନର କେଉଁ କେଉଁ ଅଂଶ ମନୋହର ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।

୮ମ ପଦ—ଆଉ ମଧ୍ୟ ଦେବମାତା ଯେପରି ବରୁଣ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଜନ୍ମ
 କରି ଦେବତାମାନଙ୍କର ଅସୀମା ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ କରିଅଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଏହି
 ବନର କୌଣସି କୌଣସି ଅଂଶର ବରୁଣ ଓ ପୁନାଗ ବୃକ୍ଷମାନେ ଜନ୍ମି ବହୁ
 ପୁଷ୍ପରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବାରୁ ବନସ୍ଥଳୀ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ
 କରୁଅଛି ।

୯ମ ଓ ୯ମ ପଦ—ସେହି ବନର କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ଦୈତ୍ୟମାତା
 (ଦିତ) ଙ୍କର ଛବି ଧାରଣ କରିଅଛି । କାରଣ ଦୈତ୍ୟମାତା ଯେପରି ଦୈତ୍ୟ
 (ରାକ୍ଷସ) ମାନଙ୍କୁ ଜନ୍ମ କରିଅଛନ୍ତି, ଏ ସେହିପରି ‘ଦୈତ୍ୟଗଣରୂପ’ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ
 ଭୂଲ୍ୟ ଅତି ଶ୍ବଶଣ ‘ଦୈତ୍ୟ’ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ସୀ ପ୍ରଭୃତି କଣ୍ଟା ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ଜନ୍ମ
 କରିଅଛି ଏବଂ ଦିତ ଯେପରି ମନୋହର କଣ୍ୟାପତି ରାକ୍ଷସଙ୍କର ପୁରୀରେ ଧବୁବେଳେ
 ଅତି ଅଧିକ ଭାବରେ ପୁଅ ପବନକୁ ଖେଳାଉଥିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଦିତ

ବିସ୍ତାରିତ ପବନଲୀଳାକୁ ନିରନ୍ତର ।
 ବଶେଷତା ମୁନି ନଗରେ ସେ ମନୋହର । ୯ ।
 ବନର କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ରଞ୍ଜିନେ ରଞ୍ଜିନ ।
 ବିନତା ପ୍ରାୟେ ଅରୁଣ ସୁପର୍ଣ୍ଣ ମୁମନ । ୧୦ ।
 ବନର କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ କଦ୍ଦୁ ଛବି ବହି ।
 ବିହ୍ୱଳହର ହୋଇଛି ନାଗଶିଖରହିଁ । ୧୧ ।

୯ମ ପଦ—ମୁନି ନଗରେ—କଣ୍ୟପଙ୍କ ନଗରେ, ଅଗସ୍ତି ବୃକ୍ଷରେ ।

୧୦ମ ପଦ—ରଞ୍ଜିନେ—ରକ୍ତଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷରେ । ରଞ୍ଜିନ—
 ଅନୁରାଗଜନକ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୋଭିତ । ବିନତା—ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ମାତା । ଅରୁଣ—
 ମୂର୍ତ୍ତ୍ୟଙ୍କ ସାରଥୀ, ଶିଷ୍ୟ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ସୁପର୍ଣ୍ଣ—ଗରୁଡ଼, କୋମଳ ପତ୍ର ।
 ମୁମନ—ଆନନ୍ଦ ମନ, ପୁଷ୍ପ ।

୧୧ଶ ପଦ—କଦ୍ଦୁ—ନାଟମାତା । ନାଗଶିଖର—ନାଗଶ୍ରେଷ୍ଠ,
 ନାଗଶିଖର ବୃକ୍ଷ ।

କଣ୍ୟପଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ପତ୍ନୀ, ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଅସୁରମାନେ କିନ୍ନରୀ ଅଦିତ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର
 ଦେବତାମାନଙ୍କଠାରୁ ଭୟ ପାଇ ପିଲଦିନୁ ଘର ଗୁଡ଼ି ଚାଲି ଯାଉଥିବାରୁ
 ଦିତି ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଖେଳାଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ପବନ ଦେବତା ହୋଇ
 ତାଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ, ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଭୟ ନ କରି ପିଲଦିନେ ଘରେ
 ରହିଥିଲେ ଓ ଦିତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅତି ଆଦରରେ ଲଳିତ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲେ) ।
 ସେହିପରି ପବନ ଏହି ବନର ମନୋହର ଅଗସ୍ତି ବୃକ୍ଷ ସଂକୁଳ କେଉଁ
 ପ୍ରଦେଶରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଅତି ଅଧିକ ଭାବରେ ସବୁବେଳେ
 ନିିତା କରୁଅଛି । (ଅର୍ଥାତ୍ ଅଗସ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଗୁଡ଼ିକ ଅତିଶୟ ଡେଙ୍ଗା ହୋଇ
 ଥିବାରୁ ଅତି ଧୀର ପବନରେ ମଧ୍ୟ ଦୋହଲୁ ଅଛନ୍ତି ।

୧୦ମ ପଦ—ସେହି ବନର ଅନ୍ୟ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ରକ୍ତଚନ୍ଦନ
 ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶୋଭିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଗରୁଡ଼ ମାତା ବିନତାଙ୍କ ପରି
 ଦେଖା ଯାଉଛି । କାରଣ ବିନତା ଯେପରି ଅରୁଣ ଓ ଗରୁଡ଼ ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କ
 ଦ୍ୱାରା ଶୋଭିତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଏହି ବନର ରକ୍ତଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷସଂକୁଳ ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟ
 ଶିଷ୍ୟ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କୋମଳ ପତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କରିଅଛି ଓ ପୁଷ୍ପ ବିମଣ୍ଡିତ
 ହୋଇଅଛି ।

୧୧ଶ ପଦ—ସେହିପରି ଅନ୍ୟ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ନାଗମାତାଙ୍କର
 ଶୋଭାକୁ ଧାରଣ କରିଅଛି । କାରଣ ନାଗମାତା ଯେପରି ନାଗଶ୍ରେଷ୍ଠମାନଙ୍କ
 ଦ୍ୱାରା ଶୋଭିତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ସେ ପ୍ରଦେଶ ସେହିପରି ନାଗଶିଖର ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ
 ଦ୍ୱାରା ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି ।

ବନ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ସଙ୍ଗୀତର ଶାଳା ।
 ବ୍ୟୋମଲସିକା ନର୍ତ୍ତନେ ହୋଇଅଛି ମେଳା । ୧୨ ।
 ବରଳ ଗନ୍ଧବଗାନେ ଖୋଜ ସାତସ୍ବର ।
 ବତାଳ ହୋଇଣ ରାଗ ଜାତ ମନୋହର । ୧୩ ।
 ବସନ୍ତ ବାସ କରୁଛି କେଦାରହ୍ନି ମେଳ ।
 ବଚଳତ ଯହଁରେ ସଦା ସୁମରଦଳ । ୧୪ ।
 ବର୍ଣ୍ଣୁଥିଲେ ସରିବାର ନୁହେଁ ଏ ଚରିତ ।
 ବିଶ୍ରାମ କଲେ କୌଣିକମଠେ ରଘୁସୁତ । ୧୫ ।

୧୨ଶ ପଦ—ପ୍ରଦେଶ—ଅଂଶ । ବ୍ୟୋମଲସିକା—ଶୂନ୍ୟନର୍ତ୍ତକ,
 ଭରତୀୟା ପକ୍ଷୀ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବରଳ—ନିର୍ମଳ । ଗନ୍ଧବ—ଗାୟକ, କୋକିଳ ।
 ରାଗ—ଗୀତର ରାଗ, ସ୍ୱେଦ ।

୧୪ଶ ପଦ—ବସନ୍ତ - ବସନ୍ତ ରାଗ, ହଳଦୀବସନ୍ତ ପକ୍ଷୀ । କେଦାର—
 ରାଗ ବିଶେଷ । ଆଳବାଳ—ମନ୍ଦ । ସୁ-ମରଦଳ—ଉତ୍ତମ ମର୍ଦ୍ଦଳ, ପୁଷ୍ପ ।

୧୨—୧୫ଶ ପଦ—ବନର କେଉଁ ଅଂଶ ସଙ୍ଗୀତଶାଳା ପରସ୍ପ
 ହୋଇଅଛି । ସଙ୍ଗୀତଶାଳା ସ୍ୱର୍ଗ ନର୍ତ୍ତକର ନୃତ୍ୟରେ ରଂଜିତ ହେଲ ପରସ୍ପ
 ଏହା ଭରତୀୟା ପକ୍ଷୀର ନୃତ୍ୟରେ ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି । ଗନ୍ଧବଙ୍କ ପରି ଗାନ
 କରୁଥିବା ସୁଗାୟକମାନଙ୍କର ସୁନ୍ଦର ରାଗ ଓ ତାଳ ବିଶିଷ୍ଟ ସପ୍ତସ୍ବର ଗାନରେ
 ସଙ୍ଗୀତଶାଳା ମୁଗ୍ଧରତ ହେଲ ପରି (ବନର କେଉଁ ଅଂଶ) କୋକିଳର ଅନୁରାଗ
 ଜଡ଼ିତ ସପ୍ତସ୍ବରରେ (ସାତ = ସୂକ୍ଷ୍ମ; ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ବର ମଧ୍ୟ ହେବ) ମୁଗ୍ଧରତ ହେଉଅଛି ।
 (ସଙ୍ଗୀତଶାଳାରେ ତାଳ ଲଘୁ ବିଶିଷ୍ଟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ହୁଏ) ବନ ପ୍ରଦେଶରେ
 ମଧ୍ୟ ତାଳଗଛ ବିଶେଷ ଘ୍ରାବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ । ସଙ୍ଗୀତ ଶାଳାରେ
 ବସନ୍ତ ରାଗ ବାସ କରୁଥାଏ, କେଦାର ରାଗ ମଧ୍ୟ ମିଳିତ ହୋଇଥାଏ, ସେଥିରେ
 ଉତ୍ତମ ମର୍ଦ୍ଦଳମାନ ବାଜୁଥାଏ । ସେହିପରି ବନ ପ୍ରଦେଶରେ ବସନ୍ତପକ୍ଷୀ
 (ହଳଦୀ ବସନ୍ତ) ଓ ବୃଷମୂଳର ମନ୍ଦା ସବୁ ରହିଅଛି, ଆଉ ମଧ୍ୟ ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା
 ସବୁ (ସୁମ—ଫୁଲ, ଦଳ ପାଖୁଡ଼ା) ପବନରେ ବଚଳତ ହେଉଅଛନ୍ତି ।

୧୫ଶ ପଦ—ସେହି ମନ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସରିବାର
 ନୁହେଁ । ସେ ବନରେ ଥିବା ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ମଠରେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବିଶ୍ରାମ କଲେ ।

ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଗୃହମାନେ ଭୁବିତ ମିଳିଲେ ।
 ବ୍ରହ୍ମଗୃହ ଦଣ୍ଡି ଆସି ଆଶିଷ ଦିଅଲେ । ୧୬ ।
 ବୋଧୁ ବିବଧ ଆଶନେ ମନ ତାହାଙ୍କର ।
 ବସିଲେ ରାସରେ ଚନ୍ଦ୍ରକରେ ଅଙ୍ଗଣର । ୧୭ ।
 ବିଗତ ଭୟ ହୋଇଣ ରାକ୍ଷସଙ୍କ ହେତୁ ।
 ବୋଇଲେ ରଘୁନନ୍ଦନ ଆରମ୍ଭ ହେ ହେତୁ । ୧୮ ।
 ବଚ ପ୍ରକାଶରୁ ରୁଷି ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ।
 ବିବଧ ବିଧି ସମିଧେ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭିଲେ । ୧୯ ।
 ଶତହୋତ୍ର ପ୍ରିୟା ନାଦ ଶ୍ରବଣେ ଅସ୍ତପେ ।
 ବ୍ୟଗ୍ରବନ୍ଦେ ପରବେଶ ହୋଇଲେ ସମୀପେ । ୨୦ ।
 ବରଘୃଧ ଧୃତ ହୋଧେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ମୂର୍ତ୍ତି ।
 ବିଶ୍ୱକେତୁ ନାମ ପୁନଃ ପୁନଃ ବୋଲୁଛନ୍ତି । ୨୧ ।

୧୬ଶ ପଦ — ଅଶନ — ଭୋଜନ । ଅଙ୍ଗଣ — ଅଗଣା ।
 ୧୭ଶ ପଦ — ବିଗତଭୟ — ନିର୍ଭୟ । ହେତୁ — ଯଜ୍ଞ ।
 ୧୯ଶ ପଦ — ସମିଧ — ହୋମକାଷ୍ଠ ।
 ୨୦ଶ ପଦ — ଶତହୋତ୍ର ପ୍ରିୟା — ସ୍ୱାହା ଦେବା । ଅସ୍ତପେ — ରାକ୍ଷସମାନେ ।
 ୨୧ଶ ପଦ — ବିଶ୍ୱକେତୁ — ମାର ।

୧୬ଶ ପଦ — (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆସିବାର ଖବର ପାଇ) ଗୃହମାନେ ଓ
 ବାନାପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମମାନେ ଆସି ଭୁବିତ ମିଳିଲେ । ତାହାପରେ ବ୍ରହ୍ମଗୃହମାନେ ଓ
 ଦଣ୍ଡିମାନେ ଆସି ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ ।

୧୭ଶ ପଦ — ତପ୍ତରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ନାନା ପ୍ରକାର ଭୋଜନରେ ତାହାଙ୍କର
 ମନକୁ ବୋଧ କରି ରାସରେ ଚନ୍ଦ୍ର କରଣରେ ଅଗଣା ମଧ୍ୟରେ ବସିଲେ ।

୧୮ଶ ପଦ — ରାମ କହିଲେ, “ହେ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ! ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କଠାରୁ
 ତୁମ୍ଭେ ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଯାଗ ଆରମ୍ଭ କର ।”

୧୯ଶ ପଦ — ରାମ ଏହି ବଚନ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତେ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଆନନ୍ଦ ହୋଇ
 ନାନାପ୍ରକାର ଯଜ୍ଞୋପକରଣ ଜନିତ ଓ ହୋମ କାଷ୍ଠରେ ଯାଗ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ — ରାକ୍ଷସମାନେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସ୍ୱାହା ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଖର-
 ତରରେ ଆସି ଯଜ୍ଞ ସମୀପରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ।

୨୧ଶ ପଦ — ସେ ରାକ୍ଷସମାନେ ଖଞ୍ଜ ଧରି ଅଛନ୍ତି ଓ ହୋଧରେ ଅତି
 ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ମାର ମାର ବୋଲି ଥରକୁ ଥର କହୁଅଛନ୍ତି ।

ବ୍ୟାଘ୍ରଗନ୍ଧ ଆଘ୍ରାଣେ ଗୋ ପରି ପଳାଇତ ।
 ବୋଲି ବେନିଅର୍ଥେ ରକ୍ଷ ରକ୍ଷ ରକ୍ଷିତ୍ରାତ । ୨୨ ।
 ବାଣ ଧନୁ ଦୃଢ଼େ ଧରି ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ।
 ବାହୁ ଅନ୍ତରୁ ବାହାର ଏ ରବ ଶ୍ରବଣ । ୨୩ ।
 ବୋଲି ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥଳର ନାମ ପୁନଃ ପୁନଃ ।
 ବାହ୍ୟା ଦୁହିତ୍ତି ଘେନି ତୃଣର ସମାନ । ୨୪ ।
 ବାତାସ୍ତେ ମାଗ୍ଧତ ଲକ୍ଷେ ଯୋଜନେ ପକାଇ ।
 ବିଭାବସୁ ଅସ୍ତେ ଦେଲେ ସୁବାହୁ ଜଳାଇ । ୨୫ ।
 ବିକ୍ରେଦିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସମସ୍ତ ସୈନ୍ୟ-କଣ୍ଠ ।
 ବଂଶଭ୍ରାତୃ ତାକୁ ସେ କୁଠାରପାଣି ପରି । ୨୬ ।

୨୨ଶ ପଦ—ରକ୍ଷିତ୍ରାତ -- ମୁନି ସମୂହ ।

୨୩ଶ ପଦ—ବାହୁ - ଲତା ମଧ୍ୟରୁ ।

୨୪ଶ ପଦ—ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥଳର ନାମ—‘ରହ’ । ବାହ୍ୟା—ସେନା ।

୨୫ଶ ପଦ—ବାତାସ୍ତେ—ପବନାସ୍ତରେ । ବିଭାବସୁ ଅସ୍ତ—ଆଗ୍ନେୟାସ୍ତ ।

୨୬ଶ ପଦ—କୁଳର ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ‘ବଂଶ’ ଶୁଣି ବଂଶର ଅନ୍ୟ ନାମ ବାଉଁଶ, ଅତଏବ ‘ବଂଶଭ୍ରାତୃ’ ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କର କୁଳକୁ ବାଉଁଶ ମନେକରି । କୁଠାରପାଣି—ଶବର ।

୨୭ଶ ପଦ—ଗୋରୁସବୁ ବ୍ୟାଘ୍ରଗନ୍ଧ ଗ୍ରହଣରେ ପଳାୟନ କଲପରି ମୁନିମାନେ “ରକ୍ଷସ ରକ୍ଷସ” କହି ପଳାଇଗଲେ ।

୨୮ଶ ପଦ—(ମୁନିଙ୍କର) ଏପରି ଶବ୍ଦ (ରକ୍ଷ ରକ୍ଷ ଶବ୍ଦ) ଶ୍ରବଣ କରି ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦୁହେଁ ବାଣ ଓ ଧନୁକୁ ଦୃଢ଼େ ସହିତ ଧରି ଲତା ଅନ୍ତରାଳରୁ ବାହାର ହେଲେ ।

୨୯ଶ ଓ ୩୦ଶ ପଦ—ସେ ଦୁହେଁ ‘ରହ ରହ’ ବୋଲି କହି ଆସିଲେ । ମାଗ୍ଧତ ଓ ସୁବାହୁ—ଏ ଦୁଇ ସେନାପତିଙ୍କୁ ତୃଣ ସମାନ ମନେ କରି ପବନାସ୍ତରେ ମାଗ୍ଧତ ଦୈତ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଓ ଅଗ୍ନି ଅସ୍ତରେ ସୁବାହୁ ରକ୍ଷସକୁ ପୋଡ଼ିଦେଲେ ।

୩୧ଶ ପଦ—ରକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ବାଉଁଶ ଗଛ ମନେ କରି ଶବର କୁଠାର ଦ୍ଵାରା ବାଉଁଶ ଗଛ ନିମ୍ନକୁ କଲପରି ନ୍ୟାୟ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରକ୍ଷସ ବଂଶ ବିଶେଷ ଭାବରେ ବିନାଶ କଲେ । (କଣ୍ଠ ବଂଶ ଭ୍ରାତୃ—ଗଜାୟୁର ବଂଶଧର ବୋଲି ଭାବ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମହାଦେବଙ୍କ ପରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିନାଶ କଲେ) ।

ବହୁତକାଳୁଁ ଅପୂଜା ପୃଥ୍ବୀଦେବୀ ଥିଲେ ।
 ବନ୍ଧୁ ରଙ୍ଗ ଶୋଣିତେ କି ମନ୍ଦାର ପୂଜିଲେ । ୨୭ ।
 ବାସ୍ତବ୍ୟ ଶଯ୍ୟା ଶଯ୍ୟାଲେ ନେହୁଁ ଚିନ୍ତାକୁଲେ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ହେଲ ଅଜ୍ଞ ମୋ ପୁରୁଷ ଅନୁକୂଳେ । ୨୮ ।
 ବସାଇଲେ ଅଧଃସ୍ତରେ ହଟରେ ଯି ଶଙ୍କୁ ।
 ବାହୁଡ଼ି ସେ ଆରମ୍ଭିଲେ ଯଜ୍ଞକୁ ନିଶ୍ଚୟ । ୨୯ ।
 ବାସବାଦ ଦେବେ ହବି ଭୁଞ୍ଜି ତୋଷ ହେଲେ ।
 ବାହୁଡ଼ି ପୁରକୁ ରାମଭଦ୍ର ପରୁରଲେ । ୩୦ ।
 ବିପୁଳ କାମ୍ୟକ ବନେ ଥରେ ଭ୍ରମିଯିବା ।
 ବୋଲି ବାହାରିଲେ ମୁନି ଘେନି ବେନି ଯୁବା । ୩୧ । —
 ବାଟେ ସେ ବନରେ ପଡ଼ିଥିଲା ଦିବ୍ୟଶିଳା ।
 ବିଶୋଭୁଁ ରାମଚରଣ ଲାଗି ସେ ଅବଳା । ୩୨ ।

୨୮ଶ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁ—ଅଶୁଭ । ବାସ୍ତବ୍ୟ—ଲେତକ । ଶଯ୍ୟା—
 ରାକ୍ଷସମାତା ଦିତି ।

୩୨ଶ ପଦ—ବିଶୋଭୁଁ—ବିଶ୍ରାମ କରୁଁ ।

୨୭ଶ ପଦ—ପୃଥ୍ବୀଦେବୀ ବହୁ କାଳରୁ ଅପୂଜା ଥିଲେ । (ରାକ୍ଷସମାନେ)
 ଯାଗ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଉଥିବାରୁ ଯଜ୍ଞାଦିକର୍ମ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲା । ରାମ
 ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପୃଥ୍ବୀକୁ ରାକ୍ଷସଙ୍କ ରକ୍ତରେ ରଙ୍ଗ କରିଦେଲେ । ଏହା ଦେଖି
 ମନେ ହେଲା, ସେ ମନ୍ଦାର ପୁଷ୍ପରେ ପୃଥ୍ବୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କଲେ କି ?

୨୮ଶ ପଦ—ରାକ୍ଷସ ମାତା ଚିନ୍ତାରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ନେହରୁ
 ଲେତକ ବୁଢ଼ାଇଲା । (ସେ ଭାବିଲା) ଅଜ୍ଞତା ମୋ ପୁରୁଷର ଅନୁକୂଳରେ
 ଅଶୁଭ ହେଲା ।

୨୯ଶ ପଦ—କୌତୁକରେ ଧିଶଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କୁ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ବର୍ଗରେ ଯେଉଁ
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବସାଇଥିଲେ, ସେ ନିର୍ଭୟରେ ବାହୁଡ଼ି ପୁଣି ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

୩୦ଶ ପଦ—[ଯାଗ ହେବାରୁ] ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବତାମାନେ ଯଜ୍ଞଭାଗ
 ପାଇ ତୋଷ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଯଜ୍ଞ ଶେଷ ହେଲା । ତାହା ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ପରୁରଲେ, “ଆମେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଯାଉଛୁ ।”

୩୧ଶ ପଦ—ଏହା ଶୁଣି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ‘ବଡ଼ କାମ୍ୟକ ବନକୁ ଥରେ
 ବୁଲିଯିବା’ ଏହା କହି ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ବାହାରିଲେ ।

୩୨ଶ ପଦ—ସେ କାମ୍ୟକ ବନକୁ ଯିବା ବାଟରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର
 ପଥର ପଡ଼ିଥିଲା । ବିଶ୍ରାମ କରିବା ବେଳେ ରାମଙ୍କ ଚରଣ ଲାଗି ସେ ପଥର
 ସ୍ଥାପି ହୋଇଗଲା ।

ବିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ଅନାଇଁ ଭାବ ରଘୁପତି ।
 ବନତାର ବନତାର ପ୍ରଭା ଏକାକୃତ । ୩୩ ।
 ବନପ୍ରିୟ ତୋଷଦମ ରମଣୀ ଏ ଲେକେ ।
 ବନପ୍ରିୟ ତୋଷଦମ ରମଣୀ ଏ ଲେକେ । ୩୪ ।
 ବରଜ ବର-କନକ-କଦମ୍ବ ରୁଚିରେ ।
 ବର-ରଜବର କନକ କଦମ୍ବ ରୁଚିରେ । ୩୫ ।
 ବାସରେ ଆକ୍ରନ୍ତ ଶୋଭା ଭୁଞ୍ଜ ପୟୋଧରେ ।
 ବାସରେ ଆକ୍ରନ୍ତ ଶୋଭା ଭୁଞ୍ଜ ପୟୋଧରେ । ୩୬ ।

୩୩ ଶ ପଦ ବନତାର—ପୁଷ୍ପବାଟିକାର । ବନତା—ରମଣୀ । ପ୍ରଭା
 —ଦୁଧି ବା କାନ୍ତି ।

୩୪ ଶ ପଦ—ବନପ୍ରିୟ—ଗୌତମ ମହର୍ଷି (ବନ ପ୍ରିୟ ଯାହାଙ୍କର)
 ଲେକେ ଅବଲେକନ ଦ୍ଵାରା । ବନପ୍ରିୟ—କୋକିଳ । ରମଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ,
 କମଳାୟା ।

୩୫ ଶ ପଦ ବର-କନକ-କଦମ୍ବ—ଉତ୍ତମବର୍ଣ୍ଣ ବଟିଷ୍ଠ ସୁବର୍ଣ୍ଣସମୂହ ।
 ରୁଚିରେ—ମନୋହର ଭାବରେ । ବର-ରଜ—ପରିସମୂହ ।

୩୬ ଶ ପଦ—ବାସରେ—ବହୁଦ୍ଵାର, ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ । ଆକ୍ରନ୍ତ ଆକ୍ରନ୍ତ;
 ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଭୁଞ୍ଜ—ସମ୍ଭୋଗ, ଅନ୍ଵାଦ । ପୟୋଧର—ସୁନ, ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷ ।

୩୩ ଶ ପଦ — ରମ ବିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ତାକୁ ଅନାଇ ଭାବଲେ, ‘ଏ କାମ୍ୟକ
 ବନର ଘଣ୍ଟି ଓ ଏ ବାମର ଶୋଭା ଏକାକୃତ ହୋଇଅଛି ।’

୩୪ ଶ ପଦ—‘ଏ ବନ କୋକିଳଙ୍କର ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଓ ପ୍ରାୟଶରେ
 ମନୋରମ ଅଟେ । ଏ ବନତା ମଧ୍ୟ ମୁନିଙ୍କର ଆନନ୍ଦଦାୟିକା ଓ ଲେକଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ କମଳାୟା ଅଟେ ।’

୩୫ ଶ ପଦ — ‘ଏ ବନ ପରିମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ମଣ୍ଡିତ, ବର, ପଲ୍ଲବ, କଦମ୍ବ
 ବୃକ୍ଷରେ ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି; ସେହିପରି ଏ ବନତାଶ୍ରେଷ୍ଠ ରୁଚି ସୁବର୍ଣ୍ଣର
 ପାତ୍ରରେ ଦେଖାଯିବ ।’

୩୬ ଶ ପଦ — ‘ଏ ବନ ପୁଷ୍ପ ଘୌରରେ ଆମୋଦିତ ଓ ଅତି ଉଚ୍ଚ
 ନାରୀକେଳ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏ ବନତା ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ର
 ଭାବେ ସୁନ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ କୁଣ୍ଡାରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ କରି ଶୋଭା ପାଉଅଛି ।’

ବେଣୀ କେଶରେ ରଞ୍ଜିତ ସିନ୍ଦୂର ଚିତାରେ ।
ବେଣୀ କେଶରେ ରଞ୍ଜିତ ସିନ୍ଦୂର ଚିତାରେ । ୩୭ ।
ବଳା, ମଲ୍ଲିକତି, ଫୁଲ ମଣ୍ଡନ ଅତୁଲ ।
ବଳା, ମଲ୍ଲିକତି, ଫୁଲ ମଣ୍ଡନ ଅତୁଲ । ୩୮ ।
ବିଲେକ ବିଲେକ ପୁଛା କଲେ ଦାଶରଥ ।
ବରାଜନା ହେଲ ଶିଳା କି ବସୟ ଏଥୁ ? ୩୯ ।
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବୋଲେ ଆହେ ମିତ୍ରବଂଶୀ ଶୁଣ ।
ବିଧାତା ଭଗ୍ନ ଉଦଣୀ ସୁନ୍ଦରମା ଟାଣ । ୪୦ ।
ବିଧାତା ସବଲବଣ୍ୟଧାମ କରି କରୁଁ ।
ବୃନ୍ଦାବି ଶ୍ରୀ ମାଗିଲେ ଦେଖି ଏହା ଚୁରୁଁ । ୪୧ ।

୩୭ଶ ପଦ — ବେଣୀ — ଦେବତାଞ୍ଜୁ ବୃଷ । କେଶର — ନାଗେଶ୍ୱର
ବୃଷ । ରଞ୍ଜିତ — ରକ୍ତଚନ୍ଦନ ବୃଷ । ସିନ୍ଦୂରଚିତା — ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବୃଷ ବିଶେଷ ।
୩୮ଶ ପଦ — ଅତୁଲ — ଉପମାସ୍ଥନ ।
୪୦ଶ ପଦ — ମିତ୍ରବଂଶୀ — ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ । ସୁନ୍ଦରମା ଟାଣ — ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର
ଗବ ।
୪୧ଶ ପଦ — ବୃନ୍ଦାବି — ଇନ୍ଦ୍ର । ଶ୍ରୀ — ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

୩୭ଶ ପଦ — ‘ଏ ବନ ଦେବତାଞ୍ଜୁ, ନାଗେଶ୍ୱର, ସିନ୍ଦୂର, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ
ବୃଷରେ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ବନିତା କେଶରେ ପଡ଼ୁଥିବା ବେଣୀ, ସିନ୍ଦୂର
ଓ ତିଳକ ଚିତାରେ ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି ।’
୩୮ଶ ପଦ — ‘ଏ ବନ ବାଡ଼ିଅଁଳାଗଛ ଏବଂ ଅତୁଲମୟ କଡ଼ ଓ
ଫୁଲରେ ଶୋଭିତ ମଲ୍ଲି ଗଛରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ବନିତା ବଳା, ମଲ୍ଲିକତି
କାନଫୁଲ, ଅତୁଲ ପ୍ରଭୃତି ଅଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛି ।’
୩୯ଶ ପଦ — ରାମ ସେ ବନିତାକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ (ମୁନକୁ) ପଚାରିଲେ,
‘ପାଷାଣ ଦବ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲ; ଏଥିର କାରଣ କଣ ?’
୪୦ଶ — ୪୧ଶ ପଦ — ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କହିଲେ, ‘ହେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର !
ଶୁଣ । ବିଧାତା ଉଦଣୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଗର୍ବ ଭଗ୍ନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସବଲବଣ୍ୟ
ନିଧାନ ସ୍ତ୍ରୀ (ଏହି ଅଦଳ୍ୟା) ନିର୍ମାଣ କଲେ । ତାହାର ଶୋଭା ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ର ଓ
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦୁହେଁ (ତାହାକୁ ନେବା ନିମିତ୍ତ) ମାଗିଲେ ।’

ବୁଲି ଧରଣୀ ଯେ ଆଗେ ଆସିବ ତପିଲେ ।
 ବାମନେଚନା ତାହାକୁ ପ୍ରାପତ ବୋଇଲେ । ୪୨ ।
 ବଚ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତ ଭ୍ରମିଗଲେ ଦୁଇ ଦେବୋତ୍ତମ ।
 ବ୍ୟଜନ ଶୂଳନ କରୁଥିଲେ ଗଉଡମ । ୪୩ ।
 ବୋଇଲେ ତୁମ୍ଭେ ନ ଗଲ କିମ୍ପା ଏ ନିମିତ୍ତେ ।
 ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ସେ କର ଯୋଡ଼ନ୍ତେ । ୪୪ ।
 ବିଦ୍ରା କରୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ହୋଇ ପୁରୋହିତ ।
 ବଡ଼ ଅଭିମାନ ପାଇ ରବି ପୁରୁଷୁତ । ୪୫ ।
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାୟା ହେବାରୁ ତପନ ନିବର୍ତ୍ତି ।
 ବିରହ ସେହି ବିଷୟେ ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତି । ୪୬ ।
 ବଶୀକରଣ ମନ୍ତ୍ରକୁ ସେହିନ୍ଦୁ ଜପିଲେ ।
 ବାଞ୍ଛାବଟ ତଳେ ରାମା ସଙ୍ଗ ମନାସିଲେ । ୪୭ ।

୪୭ଶ ପଦ - ତପନ - ସୂର୍ଯ୍ୟ । ମହେନ୍ଦ୍ର - ଇନ୍ଦ୍ର ।

୪୭ଶ ପଦ - ବାଞ୍ଛାବଟ - ପ୍ରୟାଗସ୍ଥିତ ସ୍ଵନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବଟବୃକ୍ଷ ।

୪୭ଶ ପଦ - “ବିଧାତା କହିଲେ, - ଯେ ଧରଣୀକୁ ଶୀଘ୍ର ବୁଲି ଆଗ
 ଆସିବ, ତାହାକୁ ଏ ବାମନେଚନା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ।”

୪୮ଶ ପଦ - “ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏହି ବାଣୀ ସ୍ଫୁରିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ
 ଧରଣୀ ବୁଲିବାକୁ ଗଲେ । (ସେତେବେଳେ) ଗୌତମ ରାଷି (ବିଧାତାଙ୍କ
 ପାଖରେ) ପଞ୍ଜା ପକାଉଥିଲେ ।”

୪୯ଶ ଓ ୫୦ଶ ପଦ - “ବ୍ରହ୍ମା ଗୌତମକୁ କହିଲେ, - ଏ କନ୍ୟାପାଇଁ
 ତୁମ୍ଭେ ନ ଗଲ କିଆଁ ? ଏହା ଶୁଣି ଗୌତମ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଚାରି ପାଶ ବୁଲି ଆସି
 କରଯୋଡ଼ି ଠିଆ ହୁଅନ୍ତେ (ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଚାରିପାଶ ବୁଲିବା ଅର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମ ଗର୍ଭରେ ସ୍ଥିତ
 ଭୂମଣ୍ଡଳକୁ ବୁଲିବା) ବ୍ରହ୍ମା ନିଜେ ପୁରୋହିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ (ଗୌତମ ଓ ସେ
 କନ୍ୟା ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ) ବିବାହ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେତକବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଇନ୍ଦ୍ର
 (ପୃଥିବୀ ପର୍ଯ୍ୟଟନରୁ ଫେରି ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି) ବଡ଼ ଅପମାନିତ ହେଲେ ।”

୫୧ଶ ପଦ - “ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସ୍ତ୍ରୀ ହେବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିବର୍ତ୍ତି
 ରହିଲେ, ମାତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବରହା ହୋଇଥିଲେ ।”

୫୨ଶ ପଦ - “ସେହିଦିନ ଇନ୍ଦ୍ର ବଶୀକରଣ ମନ୍ତ୍ର ଜପିଲେ, ସୁଣି
 ବାଞ୍ଛାବଟ ତଳରେ ରାମା ସଙ୍ଗ ମାନସ କଲେ ।”

ବସନ୍ତ, କୋକିଳ, ଅନଙ୍ଗକୁ ଉଚ୍ଚାଟନେ ।
 ବରଗିଲେ ଅତି ଯତ୍ନ କରି ଏହି ବନେ । ୪୮ ।
 ବାଡ଼ିବେୟୁଠାରୁ ପାଲଟାଇ ମନୋହର ।
 ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ମାତ୍ର କରିଣ ଅନ୍ତର । ୪୯ ।
 ବିନତି ଏକାନ୍ତେ ଦେଖି ଯେତେ ଭାବେ ହେଲେ ।
 ବିସମ୍ଭବ ସମ୍ଭବ କିଛି ନ ଜାଣିଲେ । ୫୦ ।
 ବରବେଶ ବହି ରସେ ମାନସ ଉଲ୍ଲାସୁ ।
 ବୃଷଦଂଶ ରୂପ ପଳାୟତ ରୁଷି ଆସୁ । ୫୧ ।
 ବଳପର ବିନୟୀ ଗୌତମ ପରୁରନ୍ତେ ।
 ବିଗ୍ରହେ ସଦସ୍ପର୍ଶ ବହୁ ଲିଙ୍ଗ ହତେ । ୫୨ ।

୪୮ ଶ ପଦ—ବାଡ଼ିବେୟୁ—ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ।
 ୪୯ ଶ ପଦ—ବକ୍ତବ୍ୟକାର—ମୁଖବକ୍ତୃତ ।
 ୫୦ ଶ ପଦ—ବୃଷଦଂଶ—ବିରଡ଼ି ।
 ୫୧ ଶ ପଦ—ବଳପର—ଇନ୍ଦ୍ର । ବିଗ୍ରହ—ଦେହ ।

୪୮ ଶ ପଦ—“ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚାଟନ କରିବାପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ର ବସନ୍ତରୁ, କୋକିଳ ଓ କନ୍ୟାର୍ପଣୁ ଅତି ଯତ୍ନକରି ଏହି କାମ୍ୟକ ବନକୁ ପେଷିଲେ ।”

୪୯ ଶ ପଦ—“ଇନ୍ଦ୍ର ବିକୃତ ମୁଖକୁ ଗୁଡ଼ି (ଦୋଡ଼ା ପରି ମୁହଁ ହୋଇଥିବାରୁ) ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସୁନ୍ଦର ରୂପକୁ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କଠାରୁ ବଦଳ କରାଇଲେ ।”

୫୦ ଶ ପଦ—“ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତ ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ର ଯେତେ ଭାବରେ ବିନୟ କରି କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାଙ୍କର ସମ୍ଭବ ବା ଅସମ୍ଭବ କିଛି ଜାଣିପାରିଲେ ନାହିଁ ।”

୫୧ ଶ ପଦ—“ଗୌତମଙ୍କ ବେଶ ପରି ବେଶ ଧରି ଶୃଙ୍ଗାର ରସରେ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ମନକୁ ଉଲ୍ଲାସ କରିବା ସମୟରେ ରୁଷି ତପସ୍ୟାରୁ ଫେରିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ର ମାର୍ଜାର ରୂପ ଧରି ପଳାଇଗଲେ ।”

୫୨ ଶ ପଦ—“ଗୌତମ (ଧ୍ୟାନ ବଳରେ ଜାଣିପାରି) ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପରୁରନ୍ତେ, ସେ ବିନୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ମୁନି ହୋଧରେ ଶାପ ଦେଲେ,— ତୁମ୍ଭର ଲିଙ୍ଗ ଭଗ୍ନ ହେଉ, ଦେହରେ ଶହସ୍ର ଯୋନି ବଦଳନ କର ।”

ବୋଲି ରସାଣ ହେମାଙ୍ଗୀ ପାଷାଣ କରଇ ।
 ବଶ୍ୟନ୍ତର-ଧର-ରାଜେ ବାସ କଲେ ଯାଇ । ୫୩ ।
 ବାଜି ତବ ପଦ-ଗତି ଲଭିଲୁ ସୁଗତି ।
 ବନ୍ଦି ଶ୍ରୀରାମେ ଶୁଣି ସେ ମୁନି ଭାରଣ । ୫୪ ।
 ବନ୍ଦିତ ପତିରେ ହୋଇ ଉଦ୍ଧତ ସେନେନ୍ଦ୍ର ।
 ବଶ୍ୟନ୍ତର ଦୁଶି ହସ ହସ ହୋଇ କହି । ୫୫ ।
 ବଶ୍ୟମୋହ-କନ୍ୟା ଏ ଦେଖିଲେ ଯେତେ ରମ୍ୟ ।
 ବଦେହ ଦେଶେ ଧରୁ ସୁନ୍ଦର ଏ ଜନ୍ମ । ୫୬ ।
 ବଞ୍ଚି ବହି ଥିଲା ଶିଳା ଏହାକୁ କରଇ ।
 ବତର୍କି ଏ ସୀତାର ଚରଣଦ୍ଵୟ ଏହି । ୫୭ ।
 ବର ସମେ ସୁଷମେ ଜଗତେ ନାହିଁ ଯେଣୁ ।
 ବ୍ୟୋମକେଶ ଧନୁରାଶୁ ସ୍ଵୟମ୍ବର ତେଣୁ । ୫୮ ।

୫୩ଶତ ପଦ—ବଶ୍ୟନ୍ତର-ଧର-ରାଜେ ହିମାଳୟ ପର୍ବତରେ ।

୫୮ଶତ ପଦ—ସୁଷମେ—ଶୋଭାରେ । ବ୍ୟୋମକେଶ - ମହାଦେବ ।

୫୩ଶତ ପଦ—“ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଏହା କହି ବଶ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣୀ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ
 ପାଷାଣ କରି ରଖି ଯାଇ ହିମାଳୟ ପର୍ବତରେ ବାସ କଲେ ।”

୫୪ଶତ ପଦ—“ଅହଲ୍ୟାଠି ତୁମ୍ଭ ପାଦ ବାଜିବାରୁ ଉତ୍ତମଗତି ଅର୍ଥାତ୍
 ପାଷାଣରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଲେ ।” ବଶ୍ୟନ୍ତଙ୍କର ଏ କଥା ଶୁଣି ଅହଲ୍ୟା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ
 (ଏ ସାକ୍ଷାତରେ ବିଷ୍ଣୁ ଜାଣି, ବନ୍ଦାପନା କଲେ ।

୫୫ଶତ ପଦ—ସେ ଅହଲ୍ୟା ଗୌତମଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାପାଇଁ ଆଗ୍ରହ
 ପ୍ରକାଶ କଲେ ଓ ଯାଇ ପତିଙ୍କର ସ୍ନେହପାତ୍ରୀ ହେଲେ । ପୁଣି ବଶ୍ୟନ୍ତ ହସ ହସ
 ହୋଇ ରାମଙ୍କୁ କହିଲେ—

୫୬ଶତ ଓ ୫୭ଶତ ପଦ—“ଏହି ଜଗତ୍ସମୋହନୀ କନ୍ୟାକୁ ଯେତେ
 ସୁନ୍ଦର ଦେଖିଲ, ମିଥୁନାରେ (ଏହାଠାରୁ ବଳ) ଏକ ସୁନ୍ଦର କନ୍ୟା ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରୁ
 ଜନ୍ମ ହୋଇଛି । ବିଶେଷରେ ଜ୍ଞାନ ବିଧା । ସେ ସୀତାଙ୍କର ଚରଣଦ୍ଵୟ ପଥର
 କରିବ—ଏହି ଯୁକ୍ତିରେ ଏହାକୁ ଏ ଅହଲ୍ୟାକୁ) ପଥର କରାଇଥିଲା ।”

୫୮ଶତ ପଦ—ଯେ ହେତୁରୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ତାହାର ଶୋଭା ସମାନରେ
 ବର ନାହିଁ, ତେଣୁ ମହାଦେବଙ୍କ ଧନୁରାଶୁ ପଣରେ ସ୍ଵୟମ୍ବର ହେଲା । (ଅର୍ଥାତ୍
 ଶିବଧନୁ ଯେ ଭାଙ୍ଗିବ, ସେ କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରିବ—ଏହି ପଣ ରଖି ସ୍ଵୟମ୍ବର
 କରାଗଲା) ।

ଶରଧୁ ପ୍ରକାଶ ତବ ହେଉ ଅତିଶୟ ।
 ବଲ୍ଲଭ ହୁଅ ତା ରକ୍ଷା ଫଳୋଦୟେ । ୫୯ ।
 ବିଭାକରବଂଶୀ ବୋଲେ ଅଛି ପରମ୍ପରା ।
 ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସାର-ସୁନ୍ଦର ରତ୍ନା ଅପସରା । ୬୦ ।
 ବିଭାତି ଜ୍ୟୋତିରଙ୍ଗଣ ରସରେ ଦେଖାଇ ।
 ବିଲୁପ୍ତ ପ୍ରସାଦ ପ୍ରସାଦ ଯେମନ୍ତ କରଇ । ୬୧ ।
 ବୈଦେହ୍ୟ ଜାତରୁ ରତ୍ନା ତଥା କହେ ରଖି ।
 ବାସନ୍ତି ପଦେ ଏ ଗୁଣ ଉପକ୍ରମ ଶୁଣି । ୬୨ ।

—*—

୫୯ତମ ପଦ—ଶରଧୁ—ଶରତ୍ତ୍ୱ ।

୬୦ତମ ପଦ—ବିଭାକର ବଂଶୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ (ରାମଚନ୍ଦ୍ର) ।

୬୧ତମ ପଦ—ବିଭାତି—ପ୍ରସାଦ । ଜ୍ୟୋତିରଙ୍ଗଣ—ଜୁଳୁଜୁଳୁକା ପୋକ ।

୫୯ତମ ପଦ—“ତୁମ୍ଭର ଶରତ୍ତ୍ୱ ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉ ।
 (ସୁବାହୁ, ମାନ୍ୟତା ଲାଭ୍ୟାଦି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାରିବାରୁ ଯେ ଶରତ୍ତ୍ୱ ଜଣା ଯାଇଛି; ତା
 ଧନୁର୍ଦ୍ଦଶରେ ଅତିଶୟ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ) । ଆମ୍ଭ ଯାଗ ରକ୍ଷା କରିବାର ଫଳ
 ସ୍ୱରୂପ ତୁମ୍ଭେ ସେ ସୀତାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ହୁଅ ।”

୬୦ତମ ପଦ—(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ବାଣୀ ଶୁଣି) ରାମ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭରୁ
 ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ପର—ରତ୍ନା, ଅପସରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସାର ସୁନ୍ଦର । (ସୀତା କ’ଣ
 ତାଙ୍କଠାରୁ ବଳି ସୁନ୍ଦର ?)”

୬୧ ଓ ୬୨ତମ ପଦ—ରଖି କହିଲେ, “ଜୁଳୁଜୁଳୁକା ପୋକ ରାସରେ
 ତେଜ ଦେଖାଇ ଯେପରି ପ୍ରସାଦରେ ନିଜ ନିଜ ଜ୍ୟୋତି ପୁଷ୍ପ କରନ୍ତି, ସୀତା
 ଜାତ ହେବାରୁ ରତ୍ନା ସେହିପରି ହେଲଣି ।” ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଏ ଗୁଣକୁ ବାସନ୍ତି
 ପଦରେ ରଚନା କଲେ ।

—*—

ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦ

ଗର—କାଳୀ

୨

ବିଜୟୀ-ଗର ! ବିଜୟ କର ଯିବା ମିଥୁଳାପୁର ।
 ବାହାର ହୋଇ ବିହାର ତହିଁ କରନ୍ତୁ ମୁନିବର ।
 ବଲଦେଶ ଯେ ସୁନ୍ଦରୀକୁଳେ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନମଣି ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ନାହିଁ ନୋହିବ ପୁଣି । ୧୫
 ବଶୀକରଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ ଉଚ୍ଚାଟନ ତା ଗୁରୁ ।
 ବିଧିସୁନ୍ଦର ସେ ପୁରନ୍ଦର ତାହାକୁ ବୋଲିବାରୁ ।
 ବିହର ବିହ ପ୍ରଭ ଏ କାହିଁ ଶୋଭାପ୍ରସନ୍ନ ପାଇ ।
 ବଣା ବିବେକ ପଣ୍ଡିତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ କରି ଦେଇ । ୧୬

୧୫ ପଦ—ସୁନ୍ଦରୀ କୁଳ—ସୁନ୍ଦରୀ ସମୁଦରେ । ରତ୍ନମଣି—
 ଶିରୋମଣି ।

୧୬ ପଦ—ବଶୀକରଣ ମନ୍ତ୍ର—ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କଲେ ସମସ୍ତେ ବଣ
 ହୁଅନ୍ତୁ । ସୁନ୍ଦରୀପୁରନ୍ଦର—ସୁନ୍ଦରୀ ଶିରୋମଣି । ପ୍ରଭ—କାନ୍ତ ।

ଅଷ୍ଟମ ଛାନ୍ଦ

୧୫ ପଦ—“ହେ ବିଜୟୀ ଗର ! ଗୁଲ ମିଥୁଳା ପୁରକୁ ଯିବା ।”
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହା କହିବାରୁ ତନୁହେଁ ବାହାର ହୋଇ ଗଲେ । ବାଟରେ ମୁନିବର
 କହିଲେ, ‘ସୀତା ସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିରୋମଣି ଅଟନ୍ତି । ତାଙ୍କପରି ସୁନ୍ଦରୀ
 ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି, ଅଜ୍ଞାତ କାଳରେ ନ ଥିଲେ ବା
 ତା ଭବିଷ୍ୟତରେ ହେବେ ନାହିଁ ।’

୧୬ ପଦ—“ସେ ସୀତା ବଶୀକରଣ ମନ୍ତ୍ରର ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି
 (ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ବଶୀଭୂତ ହେବ) । ପୁଣି ତାଙ୍କର
 ମନୋହର ରୂପ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଉଚ୍ଚାଟ ହେବେ । ବିଧାତା ନିର୍ମିତ ସୁନ୍ଦରୀମାନଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ ସେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠା; ଏହା କହିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ନାହିଁ । ବିହ
 କାହିଁ ଏତେ ଶୋଭାମାନ ସମଗ୍ର କରି ସେ ରୂପ ଗଢ଼ିଲ ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ପଣ୍ଡିତ
 ମାନଙ୍କର ବିବେକକୁ ବଣା କରି ଦେଉଅଛି । (ପଣ୍ଡିତମାନେ କିଛି ବିଚାର କରି
 ନ ପାଇ ବଣା ଦେଉଅଛନ୍ତି) ।

ବିଗ୍ରହକାନ୍ତ କି ଝଟକନ୍ତି କନକ ଅନାଇଲ ।
 ବାନ ବଡ଼ାଇ ଅଗ୍ନିରେ ଦହି ଶିଳେ କଷାଇ ହେଲ ।
 ବଣିକଶ୍ରେଣୀ ଅସମ ଜାଣି ହେଲେ ପ୍ରହାରଦାମ ।
 ବସାଇ ତୁଲେ ରତ୍ନବ ବୋଲେ ଚେତକି ଲକ୍ଷ ଦେନ । ୩ ।
 ବଚର ଜ୍ୟୋତି ଲଭି ସେ ଶୁଭ ବିଦ୍ୟୁ ଲକ୍ଷଣ ଏତେ ।
 ବୁଜି କ୍ଷଣ ହୋଏ ତକ୍ଷଣ ଯାହା ଦର୍ଶନ ମାତ୍ରେ ।
 ବଡ଼ାଇ ସ୍ନାନ କରୁକପର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟର ଦରେ ଲୁଚି ।
 ବାସ ସମେଳ କେତକୀ ଫୁଲ କେତେ ମନକୁ ରୁଚି । ୪ ।
 ବାହ୍ୟୀକ ରୂପ କର ସେବନ ମନକୁ ମନାଇଲ ।
 ବରବର୍ଣ୍ଣନା ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଦନା ଏଣୁ କି ବୋଲାଇଲ ?

୩ୟ ପଦ ବିଗ୍ରହକାନ୍ତ—ଦେହଶୋଭା । କନକ—ସୁନା । ବାନ—
 କାନ୍ଥ ବା ଶୋଭା ।

*ମ ପଦ - ବାହ୍ୟୀକ ରୂପ—କୁଳୁମ ରୂପ । ସୁରପ୍ତିୟା—ରତ୍ନ । ସୁର
 —ସୁରଣ କର ।

୩ୟ ପଦ—“ତାହାଙ୍କ ଶରୀରର ଅନିବଚନୀୟ ଶୋଭାକୁ ଦେଖି ସୁବର୍ଣ୍ଣ
 (ମୁଁ ଏହିପରି ହେବି ମନେ କର) ଅଗ୍ନିରେ ନିଜ ଅଙ୍ଗକୁ ଦଗ୍ଧ କଲ, କଷଟି
 ପଥରରେ ନିଜକୁ ଦସାଇଲ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ବଣିଆମାନେ ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ଥକୁ
 ସମାନ ନ ହେବାର ଜାଣି ତାକୁ ପ୍ରହାର କଲେ । ତୁଳ ପାତ୍ରରେ ବସାଇ ତୁଳ
 ରତ୍ନବ ପ୍ରମାଣ ହେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ । (ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ଥ ତୁଳନାରେ ଏ ରତ୍ନବ
 ମାତ୍ର ଅଟେ) ।”

୪ର୍ଥ ପଦ—“ବିଜୁଳର ଜ୍ୟୋତିକୁ ଚାହିଁଲମାତ୍ରେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ହୋଇ-
 ଯାଏ । ସେ ବିଜୁଳ (ସୀତାଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି) ଉପ୍ପ ପାଇ ଦେଖାଦେବା ମାତ୍ରେ
 ଲୁଚି ଯାଉଅଛି । (ବିଜୁଳର ଶୋଭା କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ, ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା ଚିରସ୍ଥାୟୀ;
 ବିଜୁଳକୁ ଦେଖିଲେ ଆଖି ବୁଜି ହୋଇଯାଏ, ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ଥକୁ ଚାହିଁଲେ ଆଉ
 ଦେଖିବେଳେ ଦେଖିବାକୁ ମନ ହୁଏ । ତେଣୁ ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ଥଠାରୁ ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତରେ) ।
 କେତକୀ ଫୁଲ ନିଜ ଦେହ ଶୋଭା ଓ ସୁବାସକୁ ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା ଓ ବାସନାଠାରୁ
 ଘୃଣ ଦେଖି ଉପରେ କଳାପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ରହିଲ ।”

*ମ ପଦ - “ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ଥକୁ ସମାନ ହେବ ବୋଲି କୁଳୁମ ରୂପିହୋଇ
 ତାଙ୍କୁ ସେବା କରି ମନ ମନାଇଲ । ତେଣୁ ଜଗଦ୍‌ବନ୍ଦନା ସୀତା କୁଳୁମବର୍ଣ୍ଣା

ବରବର୍ତ୍ତନା କବିରୋଚନା ବୋଲଇ ତକ ହୋଏ ।
 ବଳକ୍ଷ ସ୍ଵର ପ୍ରିୟାଟି ସ୍ଵର ରତି ନାମକୁ ପାଏ । ୫ ।
 ବହୁ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଜନମ ଯେଉଁକାଳେ ।
 ବହନ ଶୀତ କଳଙ୍କେ ଜାଣ ନିର୍ମଳ ହୋଇଥିଲେ ।
 ବଦନେ ଜାନଙ୍କର ସମାନ ମନ ଜାଣିଟି ବହୁ ।
 ବନବେଷ୍ଟନ ନୋହିଲ ବର୍ଣ୍ଣ ଭାବେଟି କାଟିଦେଇ । ୬ ।
 ବନଜ ଆଦରଣ କି ବାଦ ରତି ହୁଅନ୍ତେ ଯୋଗ ।
 ବସାର ଆହା କି ଝଳି ଆହାଲ୍ଲାଦ ସୁବାସ ମୁଖ ।
 ବଲେଲ ଚଳ ସୁଧା କଲ୍ଲୋଳ ଲବଣ୍ୟ ସରତରେ ।
 ବକାଶ ହାସ କରଇ ହାସ-ଦାଶକୁ ନିରନ୍ତରେ । ୭ ।

୭ମ ପଦ ବନଜ, ପଦ୍ମ । ଆଦରଣ — ଦର୍ପଣ । ବଲେଲ — ଚଞ୍ଚଳ ।

ଆଶ୍ୟା ପାଇଲେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଠ ଗୋରଚନା (ତାଙ୍କ କାନ୍ତିକୁ ସମାନ ନ ହୋଇ) ସୀତାଙ୍କର ସ୍ତୁତି ବ୍ୟାଜରେ ରତ ହେଲା । ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ହେବାରୁ କାମଦେବର ସ୍ତ୍ରୀ ରତି ନାମକୁ ଧାରଣ କଲା । (ଅର୍ଥାତ୍ ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା ସହିତ କାମଦେବ ପତ୍ନୀର ଶୋଭା ଭୁଲନା କଲେ ରତି ଏ ପ୍ରମାଣ ହେବ ।)

୭ଷ୍ଠ ପଦ—“ଦେବତା ଅସୁର ମିଶି ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ କରିବାରୁ ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ କଳଙ୍କ ବହନ (ନିଷ୍କଳଙ୍କ) ହୋଇଥିଲେ । (ମୁଁ ଜାନଙ୍କର ବଦନ ସହିତ ସମାନ ହେଲି) ଏହା ମନେ କରିବାରୁ ବିଧାତା ମୁଣ୍ଡଳାକାଟି ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଭୁଲ ବୋଲି ଜଣାଇଦେଲେ । (ନିଷ୍କଳଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ସୀତାଙ୍କ ବଦନକୁ ସମାନ ହେଲା ନାହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ତ କଳଙ୍କ ଓ ଶୀତତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି; ସେ ବା କିପରି ସମାନ ହେବ ? ମୁଁ ସୀତାଙ୍କ ବଦନ ସହିତ ସମାନ ହେଲି,— ଚନ୍ଦ୍ର ବୃଥାରେ ଏହି ଗର୍ବ କରିବାରୁ ତାର ଗର୍ବ ଭାଙ୍ଗିବାପାଇଁ ବିଧାତା ତାକୁ ମୁଣ୍ଡଳା ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଭିତରେ ରଖିଲେ) ।”

୭ମ ପଦ—“ପଦ୍ମ ଓ ଦର୍ପଣ ଏ ଦୁହେଁ ବାଦ କରି ସୀତାଙ୍କ ମୁଖ ସହିତ ସମାନ ହୁଅନ୍ତେ କି ? (ସମାନ ହେଲେ ନାହିଁ) । ଲବଣ୍ୟ ଚରଙ୍ଗିଣୀରେ ଚଞ୍ଚଳ ଓ ଭଲ ଭଲ ଅମୃତମୟ ଚରଙ୍ଗପରି ହାସକୁ ଦାସ କରି ରଖିଥିବା ଯେଉଁ ହାସ ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଠ ମୁଖ,—ସେଥିରେ ସୌରଭ ଓ ଆହ୍ଲାଦ ଉଭୟ ବିଦ୍ୟମାନ । (ପଦ୍ମରେ କେବଳ ସୌରଭ ଓ ଦର୍ପଣରେ କେବଳ ଆହ୍ଲାଦ ଗୁଣ ଅଛି, ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ବଦନରେ ଉଭୟ ଥିବାରୁ, ସେମାନେ ଭୁଲମୟ ନୁହେଁ) ।”

ବଧୁ ବଧୁର ଗର୍ବରୁ ଚର ପବନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦର୍ଭ ।
 ବକଶିତରେ ସେ ଶିଖିତରେ ନ ଲଭିଲା ସନ୍ଦର୍ଭ ।
 ବକଶିତ ଯେ କୁମୁଦପୁଞ୍ଜେ ଦିନେ ସଙ୍କୋଚ ବନ୍ଧ ।
 ବୁଢ଼ଶାମରେ ପଡ଼ି ଲଜରେ ଦୃଢ଼ ଅସୁଷ୍ଟ ଖଇଁ । ୮ ।
 ବସ୍ତ୍ରାରିତ ତା ଲେଚନ ଗତାଗତ କରଇ ଡୋଳା ।
 ବଳଜୁଭୁଞ୍ଜ ସରୋଜେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ଶିଖେ ସେ ଲୀଳା ।
 ବାତେ ଚଳଇ ମାଳୋପ୍ମଳହିଁ ସେ ଛବି ଲକ୍ଷ ହେଜି ।
 ବାଳକ କରେ ସାରେଣୀ କରେ ଖେଳା ତରୁଣ ତେଜ । ୯ ।

୮ମ ପଦ—ବଧୁ—କର୍ପୁର । ବଧୁର—କାତର । ଦର୍ଭ—କୁଶ ।
 ସନ୍ଦର୍ଭ—ଶ୍ରେଷ୍ଠତା, ଏଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ।

୯ମ ପଦ—ବସ୍ତ୍ରାରିତ—ବସ୍ତ୍ରାରିତ । ବଳଜୁଭୁଞ୍ଜ—ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଭ୍ରମର ।
 ସରୋଜ—ପଦ୍ମ । ତରୁଣ—ଯୁବକ । ଶାଳିତ—ଚାନ୍ଦିତ । ସାରେଣୀ—ନଟୁ ବା
 ନଟୁ ଜାଣିଥିବୁ ଖେଳନା ।

୮ମ ପଦ—“ସୀତାଙ୍କ ହାସକୁ ସମ ବୋଲି ଗର୍ବ କରିବାରୁ କର୍ପୁର
 ବିଶେଷ ଭାବରେ ରୁଣ୍ଡି ହେଲା । ପବନଦ୍ରବ୍ୟ କୁଶ ପ୍ରସ୍ତୁତି କୁସୁମରେ ସୀତାଙ୍କ
 ହାସ ପରିପଟୀକୁ ଲେଖମାସ ସରି ହେଲା ନାହିଁ । କୁମୁଦମାନେ ସୀତାଙ୍କ
 ହାସଛଟାକୁ ଦିନେ ହେଲେ ସମାନ ନ ହେବାରୁ ଲଜିତ ହୋଇ ମରବା ଇଚ୍ଛାରେ
 ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଲେ, ମାତ୍ର ଆୟୁଷବଳ ଥିବାରୁ ନ ମରି ବଞ୍ଚି ରହିଲେ । (ସୀତାଙ୍କ
 ହାସ ଛଟାକୁ କର୍ପୁର, କୁଶ ଫୁଲ ଓ କୁମୁଦ ମଧ୍ୟ ସମାନ ନୁହନ୍ତି) ।”

୯ମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ବିସ୍ତାରିତ ଲେଚନରେ ଗତାଗତ କରୁଥିବା
 ଡୋଳାକୁ ଚାହିଁ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଭ୍ରମର ପଦ୍ମର ସଙ୍ଗ ହୋଇ ସେ ଡୋଳା ଲୀଳାକୁ
 ଶିଖୁଅଛି । ତାହା ସେ କାହୁଁ ପାଇବ ? ମାଳୋପ୍ମଳ ପବନଦ୍ଵାରା ଚାଲିତ ହେବା
 ଛବି ସେ ନେତ୍ର ଡୋଳାର ଗତାଗତ ଛବିକୁ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ନେତ୍ର
 ଡୋଳାର ଚଞ୍ଚଳତାକୁ ନ ପାଇ ସାରେଣୀ ଯୁବକ ଦ୍ଵାରା ତେଜ୍ୟ ହୋଇ ବାଳକ
 ମାନଙ୍କଦ୍ଵୟରେ ଖେଳା କରୁଅଛି । (ଡୋଳାର ଚଞ୍ଚଳତାକୁ ସମାନ ନ ହେବାରୁ
 ଯୁବକମାନେ ସାରେଣୀକୁ ତ୍ୟାଗକଲେ, ମାତ୍ର ଅଜ୍ଞାନ ବାଳକମାନେ କିଛି
 ଜାଣି ପାରୁ ନ ଥିବାରୁ ସାରେଣୀ ତାଙ୍କ ହସ୍ତର ଶୀତନକ ହେଲା) ।”

ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରୂଲତା ନିକଟେ ଶ୍ରୀତା ରୁଦ୍ଧ କମାଣେ ରହି ।
 ବଶିଷ୍ଠ ଗତି କରୁଅଛନ୍ତି ପଶ୍ଚାତ୍ତପସ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ।
 ବର୍ଣ୍ଣ ଦିବ୍ୟ ଶାଳିତ ସାଧ ହିଙ୍ଗୁଳ କଳା ଶଙ୍ଖେ ।
 ବହୁରୂପ ଏ ଆନ ପରାୟେ ଯଥା ଆପଣ ସୁଖେ । ୧୦ ।
 ବିପିନ ଘନେ ପଶି ବହନେ ଚଞ୍ଚଳେ ହରି ମୃଗ ।
 ବଂଶରେ କେହି ସେ ସମ ଧ୍ୟାୟୀ ମର ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗ ।
 ବାଞ୍ଛୁ ତ କର୍ମଘନର ଶ୍ରମ କଲେ ପ୍ରାପତ କାହିଁ ?
 ବିମଳ ପଦାର୍ଥକୁ ସର୍ବଦା ସମଳ କଲ ଯହିଁ । ୧୧ ।
 ବସିଲେ ଭୁଲେ ଦଇବ ବଳେ ଗୁଞ୍ଜା କି ରହ ପ୍ରାୟେ ?
 ବିନିମିଷେ ଯେ ମାନସମାଜେ, ଗଞ୍ଜନ କମ୍ପେ ଭୟେ ।

୧୦ମ ପଦ—କମାଣ—ଧନୁ । ବଶିଷ୍ଠ—ଶର । ଶାଳିତ—ଚନ୍ଦ୍ର ।

୧୧ଶ ପଦ—ଗୁଞ୍ଜା—କାଞ୍ଚିତ । ନିମିଷ—ପଶ୍ଚାତ୍ତପସ୍କୁ ଶୂନ୍ୟ । ବାଞ୍ଛା—
 ସୀତାଦେବୀ ।

୧୦ମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ନେତ୍ର ଲୋମକୁ ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରୂଲତା
 ନିକଟରେ ରହିଅଛି । ତାହାକୁ ଦେଖି ମନେ ହୁଏ, ପଶ୍ଚାତ୍ତପସ୍କୁ ଶର ଧନୁରେ ରହି
 ନେତ୍ରର ଗତି ଶିକ୍ଷା କରୁଅଛି କି ? ବହୁରୂପା ନୃତ୍ୟକରମାନେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ
 ଭିନ୍ନରୂପେ ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ହେଲ ପ୍ରାୟ ସେ ଲୋଚନର ରକ୍ତ, କୃଷ୍ଣ ଓ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ
 ଧାରଣ କରୁଅଛି । (ନେତ୍ରର ଉପରେ ଲୋମ ଥାଏ ଓ ପାଖରେ ବନ୍ଧୁ ଭ୍ରୂଲତା
 ଥାଏ । ଶର ନେତ୍ର ଗତି ସହିତ ସମାନ ହେବା ପାଇଁ ମୂଳରେ ପକ୍ଷ ଧାରଣ କଲ
 ଓ ବନ୍ଧୁ ଧନୁରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲ, ନେତ୍ର ଦିବ୍ୟ ଧାରଣ କଲପରି ଶର ମଧ୍ୟ
 ଦିବ୍ୟ ହେଲ ତଥାପି ସେ ସମାନ ହୋଇ ପାରିଲ ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ପର
 ଦ୍ଵାରା ଶୂଳିତ ହୁଏ, ମାତ୍ର ନେତ୍ରର ସ୍ଵଇଚ୍ଛାରେ ଚଳେ) ।

୧୧ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ନେତ୍ରର ଚଞ୍ଚଳତାରେ ମୃଗର ତେ ହାର
 ଯିବାରୁ ମୃଗ ଶହନ ବନରେ ପଶି କୁଟିଲ । ସେହି ମୃଗ ବଂଶରେ କେହି ସୀତାଙ୍କ
 ନେତ୍ରର ଚଞ୍ଚଳତା କଥା ଚିନ୍ତା କରି ମଲ୍ଲ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଯାଇ ଅବସ୍ଥାନ କଲ ।
 ନିଜେ ତ ସମାନ ହେଲ ନାହିଁ, ଯାହା ନିର୍ମଳ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ କଳଙ୍କିତ କଲ ଏହିମାତ୍ର
 ଫଳ ହେଲ । କର୍ମଘନ ଲୋକ ଯେତେ ଶ୍ରମ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ମନୋରଥକୁ ପାଇଥାଏ
 କି ? (କେବେହେଲେ ପାଏ ନାହିଁ) ।

୧୨ଶ ପଦ—ଦୈବ ବିଧାନରେ କାଞ୍ଚିତ ଭୁକ ପାତ୍ରରେ ବସିଲେ ସୁଦ୍ଧା
 ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ସମାନ ହୁଏ କି ? ସେହିପରି ଚନ୍ଦ୍ର ଅଙ୍ଗରେ ଶଶା ବସି ମଧ୍ୟ ସୀତାଙ୍କ

ବୁଢ଼ାଇ ରାଗକୁଣ୍ଡରେ ବେଗ ବେଗ ଅପାଙ୍କ ତାଳି ।
 ବଡ଼ଣ ପରି ନିଏ ଓଟାର ମନ ମୀନକୁ ବାଳି । ୧୨ ।
 ବିଲେକ କରି ଅଳକ ଫଣ ଏଥିକ ସମ ନୋହି ।
 ବେତାଳ ବଇଉବକୁ ଧାୟି ଖଡ଼୍ଗ ପ୍ରହାର ବହି ।
 ବାସ ଲଲଟ ପଛରେ ପଟ ଆଉ ତା କି ଲକ୍ଷିବା ?
 ବିଗଳତାଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାଙ୍କ ଯୋଗିବା ନ ଯୋଗିବା । ୧୩ ।
 ବିଫଳ ହେବ ତୋଷିବା ଶିବ ତପସ୍ୟା ଗଙ୍ଗାକୁଳ ।
 ବଚନେ ନାହିଁ ସବାଙ୍ଗେ ଯହିଁ ଦେବା ଉପମା ତୁଲ ।
 ବିସୋରଥିଲେ ଉରଜ ଭଲ ନୋହେ ସେ ଶମ୍ଭୁ ଅଙ୍ଗେ ।
 ବିଶ୍ଵ ପଦା ତ ହୋଇ ଲଜ୍ଜିତ ହାରିଛୁ ହାର ସଙ୍ଗେ । ୧୪ ।

୧୩ଶ ପଦ — ଅଳକ — କୁଣ୍ଡ କୁନ୍ଦଳ । ବିଗଳତାଙ୍କ — କଳଙ୍କସ୍ଥାନ ।

ନେତ୍ର ଗୁଣ୍ଡଲ୍ୟକୁ ସମାନ ହେଲ ନାହିଁ । ମାଛମାନେ ନେତ୍ରର ସମାନ ନ ହୋଇ
 ନିର୍ଦ୍ଦିମ୍ବେଷ ହେଲେ, ଖଞ୍ଜନ ପକ୍ଷୀ ଭୟରେ କମ୍ପିତ ହେଲ । ସୀତାଙ୍କର ଅନୁରାଗ
 ରଞ୍ଜିତ ଚଞ୍ଚଳ କଟାକ୍ଷପାତ ବନିଶ କଣ୍ଟା ପରି ପୁରୁଷର ମନରୂପ ମୀନକୁ
 ଓଟାର ନିଏ ।

୧୩ଶ ପଦ — ଲଲଟକୁ ଦେଖି ଫଣ ତାହାକୁ ସମାନ ନ ହୋଇ
 ବେତାଳ ଭୈରବ ଦୁହିଙ୍କୁ ଧାଇଁ ମଧ୍ୟ ଖଡ଼୍ଗ ପ୍ରହାର ସହ୍ୟକଲ । ଯେଉଁପଟ
 ଲଲଟର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାଗରେ ଅଗସ୍ଥାନ କରିଅଛି, ତାହାକୁ ସେହି ଅଳକା ସହିତ
 କାହିଁକି ବା ଲକ୍ଷ ଦେବା ? ନିସ୍ଫଳଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଲଲଟ ସହିତ କାହିଁକି ବା
 ସମ କରିବା ? (ତାହା ସମାନ ହେବାର ଅନୁପଯୁକ୍ତ) ।

୧୪ଶ ପଦ — (ସୀତାଙ୍କ ଅଳକା ସହିତ ଉପମା ନ ଦେଲେ) ଚନ୍ଦ୍ରର
 ଗଙ୍ଗା କୁଳରେ ତପସ୍ୟା କରି ଶିବଙ୍କୁ ତୋଷ କରିବାର ପରିଶ୍ରମ ବିଫଳ ହେବ ।
 (କିଏ ଏହା କହିପାରି ପୁଣି କହୁଛନ୍ତି) ମୁଁ ପାଟଣାର ଦେଇଥିଲି ସେ ଶମ୍ଭୁ ତ
 ନିଜେ ସୀତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଥିବା ସ୍ତନ ସହିତ ସମାନ ନୁହନ୍ତି । ଗଙ୍ଗା ଲଜ୍ଜିତ
 ହୋଇ ତାଙ୍କ ହାର ସହିତ ହାର ମାନ ରହିଛନ୍ତି । (ନିଜେ ଶିବ ସମାନ ନୁହନ୍ତି,
 ଗଙ୍ଗା ମଧ୍ୟ ସମାନ ନୁହନ୍ତି, ତେବେ ଯେଉଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଗଙ୍ଗା କୁଳରେ ଶିବଙ୍କୁ ପୂଜା
 କରି ବଡ଼ ହେବାକୁ ଭାବିଛନ୍ତି, ସେ ବା କିପରି ସମାନ ହେବେ ?)

ବଡ଼ମା-ତତ୍ତ୍ୱ ଶୋଭାର ଶ୍ରୁତି ଶ୍ରୋମ ଖଟ ଦୋଳ ।
 ବୋଲି ପାଟଳି ପା ବୋଲୁଁ ଟଳିଲର ଉପମା ଝିଲ ।
 ବର୍ଜିତ ସାର ଘର୍ଷ ଝକାର ହ୍ରସ୍ୱ ତ ସାନ ହେଲ ।
 ବୁଦ୍ଧିକି ପାଶ କରନ୍ତେ ପାଶ ଗର୍ଭରେ ବୁଡ଼ିଗଲ । ୧୫ ।
 ବ୍ୟତିରକ୍ତ ଏ ଦୃଷ୍ଟିତ ନୁହେଁ ଖଣ୍ଡି ଉପମା ଛୁଣ୍ଡି ।
 ବିନ୍ଦୁ ନିର୍ମଳ କୃତମଣ୍ଡଳ-ଖଣ୍ଡି ମଣ୍ଡଳ ଗଣ୍ଡି ।
 ବୋଲିଅଛି ଦର୍ପଣ ଛୁ ଛୁ କର କଳଙ୍କେ ସେହି ।
 ବନ୍ଦ୍ୟ କି ଖଡ଼ଗପାଳି ପଦଗ କରେ କଳଙ୍କ ବହି । ୧୬ ।
 ବରାହେହାର ନାସାଡ଼ମ୍ବର ଇଚ୍ଛା କଲକୁ ଶୁଳ ।
 ବିନା ଦୋଷରେ ଶିକୁଳ ଛଳେ ଶାଙ୍କୋଳି ଦିଏ ଲେଳ ।

୧୭ଶ ପଦ—ବରାହେହା—ପରମା ସୁଦୟ । ଉନ୍ନତା—ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନା ବା
 ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନିତା । ବିନତାସୁତ—ଗରୁଡ଼ । ଖଗେନ୍ଦ୍ର—ପକ୍ଷିରାଜ ।

୧୫ଶ ପଦ—ଶୋଭାସମୁଦ୍ରର ଆଧାର ଯେଉଁ ଶ୍ରବଣ ଯୁଗଳ, ତାକୁ
 ପାଟଳୀମୂଳର ଉପମା କିପରି ଦେବା ? (ଉପମାକୁ ପା, ଏହା କହୁ କହୁ) ସେ
 ଟଳିପଡ଼ିଲ । ଘର୍ଷ ଝକାରର ଗୀର କଟିଗଲେ ହ୍ରସ୍ୱ ହେଲ । ହ୍ରସ୍ୱ ଅର୍ଥ ସାନ—
 ସେ ବା କିପରି ଶ୍ରବଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବ ? ପୁଣି ପାଟକୁ କଣ୍ଠ ସହିତ ଉପମା
 ଦେବାପାଇଁ ବୁଦ୍ଧି ଖେଳାନ୍ତେ ତାହା ଗର୍ଭରେ ବୁଡ଼ିଗଲ । (ଅର୍ଥାତ୍ ପାଶ ମଧ୍ୟ
 ଉପମାଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।)

୧୬ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ନିର୍ମଳ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ଉପମା ସମୁଦ୍ରକୁ ଖଣ୍ଡନ କରି
 ଚାହିଁଅଛି; ଏହା ଅଭିଶପ୍ତାକ୍ତ ନୁହେଁ । ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ସେହି ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳକୁ ଦେଖି
 ପରାଜିତ । (ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରେ କଳଙ୍କ ବିଦ୍ୟମାନ, ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ
 ନିଷ୍କଳଙ୍କ); ଦର୍ପଣ ବି ସେ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳକୁ ତୁଲ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ—କାରଣ ଦର୍ପଣ
 ହାତରେ ଥିବା ମଇଳାର ସଫରଣରେ କଳଙ୍କିତ ହୁଏ । ଖଡ଼ଗ ମଧ୍ୟ ସେ ଗଣ୍ଡ
 ମଣ୍ଡଳକୁ ଉପମିତ ହୋଇ ନ ପାରେ—କାରଣ ପାଲଙ୍କର କରରେ ରହି ତାହା
 କଳଙ୍କିତ ।

୧୭ଶ ପଦ—ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସୁଦୟ ସୀତାଙ୍କ ନାସିକା ସହିତ ଉପମିତ
 ହେବାପାଇଁ ଶୁକପକ୍ଷୀ ଇଚ୍ଛା କରିବାରୁ ଲେକେ ବିନା ଦୋଷରେ ତାକୁ ଶିକୁଳବଦ୍ଧ
 କରୁଛନ୍ତି । ସେ ଗୁରୁ ପକ୍ଷୀ (ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ), ତନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ହିତ କଥା ପାଶ୍ୱ ପାରିଲ

ବିହଗ ସିନା ହୋଇ ଚନ୍ଦନା ପାରିଲ ନାହିଁ ପାଞ୍ଚ ।
 ବନତାସୁତ ସିଦ୍ଧି ଉନ୍ନତ ଚାହିଁ ଖଗେନ୍ଦ୍ର ରତ । ୧୭ ।
 ବୁଝାଇ ତଳ ଅସମେ ତଳସୁମନ ବିହ ନାମେ ।
 ବିଧିକ ତୁଣ ଉପମା ପୁଣ ନିର୍ମାଣ ପଶୁଚର୍ମେ ।
 ବେଶୁ ବରୁଣ ଦେନଶ ଜାଣ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ପଶେ ।
 ବ୍ୟାଳ ଗ୍ରାସିତ ମଳୟ ବାତ ତୁଳା ହେଲୁରୁ ଶ୍ଵାସେ । ୧୮ ।
 ବାଳା ଅଧର ଅରୁଣ ସାର ଛବି ବହିବା ସୁର ।
 ବାଳ ଅରୁଣ ଦେନ ଅରୁଣ ପଦାନୁରାଗେ ପୁର ।
 ବିରଙ୍ଗ ସେହି ଦଣ୍ଡକେ ହୋଇ ସନ୍ତାପ ବିଭୁଷଣ ।
 ବହେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମାଣିକ୍ୟ ଧାରେ, ଜ୍ୟୋତିର୍ଜି କରି ରୁଣ । ୧୯ ।

୧୮ଶ ପଦ—ତୁଣ—ଶର ରଖିବାର ମୁଣା । ବ୍ୟାଳମାନେ - ସର୍ପମାନେ

୧୯ଶ ପଦ—ଅରୁଣ—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ସୂର୍ଯ୍ୟସାରଥ, ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବିରଙ୍ଗ—
 ବିବର୍ଣ୍ଣ ।

ନାହିଁ (ତେଣୁ ଦଣ୍ଡ ପାଉଅଛି) । ଗରୁଡ଼ ଉନ୍ନତ ନାସିକାକୁ ଚାହିଁ ସ୍ତବ
 କରିବାରୁ ପକ୍ଷୀରାଜ ହେଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ନାସିକା ଶୁକ ନାସିକାଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ଓ
 ଗରୁଡ଼ ନାସିକାଠାରୁ ଉନ୍ନତତର ଅଟେ) ।

୧୮ଶ ପଦ—ତଳ ପୁଷ୍ପ ସୀତାଙ୍କ ନାସିକାକୁ ସମାନ ନ ହେବାରୁ
 ବିଧାତା ତାକୁ ତଳ ନାମ ଦେଇଅଛି । ପଶୁଚର୍ମରେ ନିର୍ମିତ ତୁଣ (ଶର ରହିବା
 ମୁଣା)କୁ ତାହା ସହିତ ଉପମା ଦେବା ବିଧିସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ବର୍ଣ୍ଣ ନାସା ସହିତ
 ସମାନ ନ ହେବାରୁ, ବରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଦେନ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପଶିଲ । ମଳୟ
 ପବନ ତାହାଙ୍କ ନିଶ୍ଵାସ ସହିତ ସମାନ ନ ହେବାରୁ ସର୍ପଦ୍ଵାରା ଭଷିତ ହେଲ ।

୧୯ଶ ଓ ୨୦ଶ ପଦ—ସେହି ବାଳାର (ସୀତାଙ୍କର) । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅଧରକୁ
 ସୁରୁଣ କରି ବାଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ (ସାରଥ) ଅରୁଣକୁ ସଙ୍ଗରେ ଦେନ
 ପଦ୍ମର ଅନୁରାଗଭାଜନ ହେଲେ, ତଥାପି ସେ ସମାନ ନ ହେବାରୁ ଦଣ୍ଡକ
 ମଧ୍ୟରେ ବିରଙ୍ଗ ହୋଇ ସନ୍ତାପିତ ହେଲେ । ଅଗ୍ନିମୟ ତେଜରେ ଦର୍ଶ୍ୟଭୂତ
 ହେଲେ । ପୁଣି ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ମାଣିକ୍ୟଠାରୁ ଜ୍ୟୋତିକୁ ଧାର ଆଣି ନିଜ
 ଅଙ୍ଗରେ ବନ୍ଧନ କଲେ, ମାତ୍ର ସମାନ ହୋଇ ନ ପାରିବାରୁ ସମୁଦ୍ରରେ ବୁଡ଼ି-
 ଗଲେ । ଯେପରି ବାଳକ ଓ ବୃଦ୍ଧଙ୍କର ଦିନ ଦିନକର କଥା ଆଉ ଦିନକୁ ମନେ
 ରହେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ତାଙ୍କର ଏ କଥା ମନେ ନ ରହିବାରୁ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ

ବିଭୁଳ ତେବେ ମଜ୍ଜି ଅର୍ଥବେ ପୁଣିହିଁ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
 ବାଳ ବୃଦ୍ଧର ଯଥା ପାସୋର ଦିନ ଦିନକ କଥା ।
 ବୋଲିବା କାହୁଁ ମନ୍ଦାର ଆଉ ଧରିଛୁ ମନ୍ଦ କାଳି ।
 ବୈରାଗୀ ହେବ ବିରୁଦ୍ଧ ବିମ୍ବ ଭୟ ହେଲ କି ବୋଲି ? ୨୦ ।
 ବିଦ୍ରୁମ ଯହିଁ ଛୁଞ୍ଚି ମରାଇ ସୁଚିକା ବ୍ୟାଜେ ହୃଦ ।
 ବରୁଣାବ ଯେ ଅଳ୍ପକେ ଭଜେ ମଳିନ ନ ସମ୍ଭାଦ ।
 ବୈଭବ ଶୁଭେ ଲଳିତେ ଶୋଭେ ନାଶର ଯେ ସିନ୍ଦୂର ।
 ବିହାଇ ସେ ତ ପରେ ଦଳିତ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ୨୧ ।
 ବଜ୍ର ଦଶନ କିଛି ପ୍ରସନ୍ନ ହରଣେ କରୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରା ।
 ବସାଇ ଶାଶେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟମାଣେ ଦଣ୍ଡ ଦିଅଇ ଧାତା ।

୨୦ଶ ପଦ—ଅର୍ଥବ—ସମୁଦ୍ର । ବିମ୍ବ—କଲ୍ପକାକୁଡ଼ି ।

୨୧ଶ ପଦ—ବିଦ୍ରୁମ—ପ୍ରବାଳ । ବରୁଣାବ—ବଧୂଳ ପୁଷ୍ପ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
 —ଫରୁଆ ।

ପ୍ରତିଦିନ ସେହି ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ କଲେ । (ପ୍ରତିଦିନ ଲଜ୍ଜିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ
 କଥା ମନେ ନ ରହିବାରୁ ପୁଣି ପରଦିନ ଉଦୟ ଓ ଅସ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି) । ଯେଉଁ
 ଅଧରକୁ ବାଳସୂର୍ଯ୍ୟ ସମାନ ହେଲ ନାହିଁ, ତା ସହିତ ମନ୍ଦାର ପୁଷ୍ପକୁ ଭୁଲିନା
 କରିବା ବା କାହିଁକି ? ମନ୍ଦାର ‘ମନ୍ଦ’ ଏହି କଳିମାକୁ ବହନ କରିଅଛି, (ତେଣୁ
 ସେ ଉପମିତ ହୋଇ ନ ପାରେ) । କଲ୍ପକାକୁଡ଼ି ବାଳାର ଅଧର ସହିତ ସମାନ
 ନ ହେବାରୁ ଅଭିମାନରେ ବୈରାଗୀ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ବିରୁଦ୍ଧ ଦେହରେ
 ପାଉଁଶ ବୋଲି ହେଲ କି ?

୨୧ଶ ପଦ—ପୋହଳା ତାଙ୍କ ଅଧରକୁ ସମାନ ହୋଇ ନ ପାରି ଅପମାନ
 ଅପେକ୍ଷା ମରଣ ଶ୍ରେୟସ୍କର, ଏହି ବିରୁଦ୍ଧରେ ହୃଦୟରେ ଛୁଞ୍ଚିବିକ କରାଉ-
 ଅଛି । ବଧୂଳ ଫୁଲ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ମଳିନ ହୋଇଯାଏ, ତେଣୁ ତାକୁ
 ଖୋଜିବା ଦରକାର ନାହିଁ (ତାକୁ ଭୁଲିନା କରିବା ଧୃଷ୍ଟତା ମାତ୍ର) । ନାଶର
 ଲଳିତପଟରେ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶୋଭିତ ହେଉଥିବା ସିନ୍ଦୂର ସେ ଅଧରକୁ
 ସମାନ ହେବାକୁ ଯାଇ ଅନ୍ୟଦ୍ଵାରା ଦଳିତ ହେଲ, ମାତ୍ର (ସମାନ ନ ହେବାରୁ)
 ଫରୁଆ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ରହିଲ ।

୨୧ଶ ପଦ—ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କ ଦନ୍ତର ସାମାନ୍ୟ ତେଜକୁ ହରଣ କରିବାକୁ
 ଚନ୍ଦ୍ରା କରିବାରୁ ବିଧାତା ଜାଣି କରତ ସମାନ ଶାଶରେ ତାକୁ ବସାଇ

ବୋଧାଇ ଶୁକ୍ତିଭବ ଉତ୍ପତ୍ତି ନୋହୁ ମୁଁ ଦନ୍ତଦାସ ।
 ବିମୁକ୍ତ ହୋଇ ମୁକ୍ତା ବୋଲାଇ ତାର କ ହେଲା ନାଶ ? ୨୨ ।
 ବାଳିକା ରଦ ଖେଦଦ କୁନ୍ଦଳକଳା ହୃଦ ଫୁଟି ।
 ବୀଜ ଦେଖାଇ ସମାନ ନୋହି ଦାଡ଼ମ୍ବଫଳ ଫାଟି ।
 ବୃକ୍ଷରେ ଲମ୍ବେ ଲମ୍ବନ ନମ୍ବେ ଏତିକି ଲଭି ଲାଭ !
 ବିଅର୍ଥ ହେଲା ତଣ୍ଡୁଳମାଳା ନାହିଁ ଝଲକପ୍ରସ୍ତ । ୨୩ ।
 ବନ୍ଦାଇ ମିତ ଶାରଦା ନତ ହୋଇ ବଚନ ଭୁଲେ ।
 ବାଣୀ ଶ୍ରବଣ ସେ ସରସ୍ବତୀ ଦୁହିଙ୍କି ଲୋକେ ବୋଲେ ।

୨୨ଶ ପଦ — ବଜ୍ର — ଶ୍ରୀରା । ପ୍ରସନ୍ନ — ନିର୍ମଳକାନ୍ତ । ଶୁକ୍ତିଭବ — ମୁକ୍ତା ।

୨୩ଶ ପଦ — ରଦ — ଦନ୍ତ । ଖେଦଦ — ଦୁଃଖଦାୟକ । ଦାଡ଼ମ୍ବଫଳ —
 ତାଳିମ୍ବ ।

୨୪ଶ ପଦ — ଶାରଦା — ସରସ୍ବତୀ । ବଲ୍ଲିକା — ଗଣା । ବନପ୍ରିୟ —
 କୋକିଳ ।

ଦଣ୍ଡ ଦେଉଅଛି । ମୁକ୍ତା ଜନ୍ମହେବା ପୂର୍ବରୁ ‘ମୁଁ ଦନ୍ତର ଦାସ’ ଏପରି
 କହିବାରୁ (ଶାମୁକା ବନ୍ଦନରୁ) ବିମୁକ୍ତ ହେଲା; (ଲୋକେ ତେଣୁ ତାକୁ
 ମୁକ୍ତା କହିଲେ) । ଏହାଦ୍ୱାରା ମୁକ୍ତାର କିଛି କ୍ଷତି ହେଲା କି ? [ଶ୍ରୀରା ଗର୍ବ ବହି
 ଦଣ୍ଡ ପାଇଲା, ମୁକ୍ତା ଦାସରୁ ସୀକାର କରି ସୁଦ୍ଧା ‘ମୁକ୍ତା’ ନାମ ବହିଲା, ଅର୍ଥାତ୍
 ଶ୍ରୀରା କି ମୁକ୍ତା କେହି ସମାନ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି] ।

୨୨ଶ ପଦ — ସୀତାଙ୍କ ଦନ୍ତପଂକ୍ତି କୁନ୍ଦଳକିର ସନ୍ତାପପ୍ରଦ ହେଲା
 [କୁନ୍ଦଳକି ଦନ୍ତ ପଂକ୍ତିକୁ ଦେଖି ମନଦୁଃଖ କଲା] । ତେଣୁ ତାହାର ହୃଦୟ
 ଫୁଟିଗଲା । ସୁଖି ପାଇଲା ତାଳିମ୍ବ ତାଙ୍କ ଦନ୍ତକୁ ସମାନ ହେବା ଆଶାରେ
 [ଫାଟିଯାଇ] ମଂଜ ସବୁକୁ ପଦାକୁ ଦେଖାଇଲା, ମାତ୍ର ସମାନ ନ ହେବାରୁ
 [ଲଜ୍ଜାରେ] ଅଧୋମୁଖରେ ବୃକ୍ଷରେ ଲମ୍ବିରହିଲା । ତାହାର ଏତିକି ମାତ୍ର
 ଲାଭ ହେଲା, ଅଧୋମୁଖରେ ଦୋଳାୟମାନ ହୋଇ ତପସ୍ୟା କଲେ କେବେ
 ଅବା ସମାନ ହୋଇ ପାରିବ । ତଣ୍ଡୁଳସବୁ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା, କାରଣ ତହିଁରେ
 ଦନ୍ତର ପ୍ରାୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳପ୍ରସ୍ତ ନାହିଁ, ତେଣୁ ତାହା ଉପମାଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।

୨୪ଶ ପଦ — ସରସ୍ବତୀ ବିନୟ ପ୍ରକାଶ କରି ସୀତାଙ୍କ ବଚନ ସହିତ
 ମିତ ହେଲେ, ତେଣୁ ବଚନ ଓ ବାଗ୍ଦେଶ ଉଭୟକୁ ଲୋକେ ବାଣୀ ନାମ

ବଲ୍ଲଭ ତାର ଭୁଲ କି ସ୍ବର ପରବଶେ ସେ ଜାତ ।
 ବନପ୍ରିୟୁହିଁ କୁହୁ ଯା କହି ଅନ୍ଧାର ଦିଶି ସତ । ୨୮ ।
 ବଡ଼ ମଧୁର ଦ୍ରାଷ୍ଟାରୁ ଗର ସେହି ଚୁରୁଷ ସ୍ଥାନ ।
 ବର୍ଣ୍ଣିଥିଲେ ତା ଭୁକ୍ତିକୁ ପିତା ଆନ ଚରତମାନ ।
 ବିବୁଧାନ ଅମୃତ ପାନ ହୋଏ କେବଳ ମୁଖେ ।
 ବିବେକ ! ଦେନ ଶ୍ରବଣେ ପାନ ଯାହା କରନ୍ତି ସୁଖେ । ୨୯ ।
 ବିଭର୍ତ୍ତି ରସସାର ବିଶେଷ ବିବୁକ ଦବ୍ୟପାତ୍ର ।
 ବିଧାତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନରେ ଝଳି ନାରଙ୍ଗ କେତେପାତ୍ର ।
 ବହି ଯି ରେଖା ଯି ପୁରେ ଦେଖା କଣ୍ଠକୁ ନାହିଁ ଲକ୍ଷେ ।
 ବ୍ରତ ବାଞ୍ଛିତ କପୋତବ୍ରାତ ଖଳୁ ଶିଳାକୁ ଭକ୍ଷେ । ୩୦ ।

ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଶଶାସୁର ସରସ୍ବତୀଙ୍କ ବଚନର ସମାନ ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ପର ହସ୍ତରେ ଶଶାର ସ୍ବର ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ (ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ବଚନ ସ୍ବତଃ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ) ସୀତାଙ୍କ ସ୍ବର ଶୁଣି କୋକିଳକୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ଦିଶିବାରୁ ସେ ‘କୁହୁ’ ‘କୁହୁ’ ଅନ୍ଧାର ଯାହା କହୁଅଛି ତା ସତ ଅଟେ ।

୨୫ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ବଚନ ଦ୍ରାଷ୍ଟାରସଠାରୁ ବଡ଼ ମଧୁର ଓ ଚୁରୁଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ତାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ବସିଲେ ଆନ ଚରତମାନ ଭୁକ୍ତିକୁ ପିତା ଲଗେ । ଦ୍ରାଷ୍ଟାରସ ଖାଇଲେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସ୍ବାଦ ଯେପରି ଭଲ ଲଗେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ତାଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣିଲେ, ଅନ୍ୟର ବଚନ ସୁଖକର ହୁଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଅମୃତ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଭୋଜନ ଅଟେ, ତାହା କେବଳ ମୁଖରେ ପାନ କରାଯାଏ, ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ବଚନାମୃତ ଶ୍ରୁତିମୁଖରେ ଲୋକେ ପାନ କରନ୍ତି । ହେ ବିବେକବନ୍ଧୁ ଲୋକ ! ସୀତାଙ୍କ ବଚନ ଯେ ଅମୃତଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏହା ବିଚାର କର ।

୨୬ଶ ପଦ—ବିଧାତା ଉତ୍ତମ ପାତ୍ରରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠରସମାନ ପରଲ୍ଲଭକେଲେ ତାଙ୍କର ଅଙ୍ଗୁଳ ଚିହ୍ନ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି କି ? —ଏପରି ଯେଉଁ ଚିବୁକ (ଅର୍ଥାତ୍ ଖୁବ୍ କୋମଳ ଚିବୁକ) ତାକୁ ନାରଙ୍ଗ ଉପମାଯୋଗ୍ୟ ହେବାକୁ କେତେମାତ୍ର । (ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ତାହାର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ) । ସେ ତ ନାରଙ୍ଗ—ଯାହାର ରଙ୍ଗ ନାହିଁ । ସୀତାଙ୍କ କଣ୍ଠକୁ ଉପମା ଦେବାକୁ ଢିନ ଲୋକରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ, ତେଣୁ ତାହା ଯିରେଖା ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି (ଏହାଦ୍ବାରା କମ୍ବୁଗ୍ରୀବାର ସୂଚନା ମିଳୁଛି) । କପୋତସବୁ ତାହାଙ୍କ କଣ୍ଠକୁ ସମାନ ହେବେ ବୋଲି ଇଚ୍ଛା କରି ଗୋଡ଼ି ଭକ୍ଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି । (କଠୋର ତପସ୍ୟାକାଶ୍ଵ ଗୋଡ଼ି ଭକ୍ଷଣ କରି ତପସ୍ୟା କରିଥାଏ) ।

ବ୍ୟକ୍ତ ଲକ୍ଷଣାମାନଙ୍କ ଉଣା ମୁଖମଣ୍ଡଳେ କରୁଁ ।
 ବଳାପି ଶିଖୀ ଚମରୁ ଦେଖି କହନ୍ତି ଲେଖ ଚରୁ ।
 ବରଘା ଏଣି ପୁରୁଷ ଆଣି ଉପାଟି ଛେଦି ଜନେ ।
 ବକି ଏତିକି ମୂଲ୍ୟ ବୋଲି କ ଦେଖାନ୍ତି ଏ ଭୁବନେ । ୨୭ ।
 ବିବେକ ସେହି ସେ ନିର୍ଭର ଭାବିବା ବ୍ୟାଜେ କେଶେ ।
 ବ୍ୟୋମଧୁମକୁ ଚାହା ସମକୁ ଲକ୍ଷିବା କି ମାସେ ?
 ବିରାବ କରି ନୋହେ ମୁଁ ସର ବୋଲି ଉଦୟ କାଳେ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ରାତ୍ରି ଉପମା ଯହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଛେଦିଦେଲେ । ୨୮ ।
 ବିକର୍ତ୍ତନଜା ସେ ସମେ ମଜ୍ଜା ଗତି କୁହୁତେ ସ୍ନେହ ।
 ବିଷ ଯେ କଳା ସଙ୍ଗମେ ମେଳା କାଳେ କାଳୀୟ ବନ୍ଧ ।

୨୭ଶ ପଦ—ବଳାପି—କାନ୍ତି । ଶିଖୀ—ମୟୂର । ବରଘା—ମୟୂର ।

୨୮ଶ ପଦ—ବ୍ୟୋମଧୁମ—ମେଘ । ବିରାବ—ବିଶେଷ ଶବ୍ଦ ।

୨୯ଶ ପଦ—ବିକର୍ତ୍ତନଜା—ସୂର୍ଯ୍ୟକନ୍ୟା (ଯମୁନା) । ଗତି—ଲହରୀ ।

ବିଷ—ଜଳ । ଆବଳପ୍ରଦା—ଗୋଳକାଘା । ତମସ—ଅନ୍ଧକାର ।

୨୭ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଥିବା ମନୋହର କେଶ ଉପମାମାନଙ୍କୁ ନ୍ୟୁନ କରେ । (ସମସ୍ତ ଉପମା ମୁଖମଣ୍ଡଳ ନିକଟରେ ହାର ମାନନ୍ତି । ତେଣୁ ମୟୂର ଓ ଚମରାମୃଗ (ଉପମିତ ହୋଇ ନ ପାରି) ବଳାପ କରି କହିଲେ, “ଆମ ପୁରୁଷ ସୀତାଙ୍କ କେଶ ସହିତ ତୁଳନାୟ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।” ଲୋକେ ମୟୂର ଓ ଚମରାମୃଗଙ୍କ ପୁରୁଷ ଉପାଦି ଆଣି ସଂସାରରେ ବକି ‘ଏତିକି ମୂଲ୍ୟ’ ବୋଲି ଚିତ୍କାର ଦେଉଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ମୟୂର ପୁରୁଷ ଓ ଚମରାମୃଗ ପୁରୁଷର ମୂଲ୍ୟ ଅଛି; ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କ କେଶ ଅମୂଲ୍ୟ) ।

୨୮ଶ ପଦ - ବିବେକବାନ୍ ଲୋକ ମୟୂରପୁରୁଷ ଓ ମୃଗ ପୁରୁଷ ଦୁହେଁ (ଚମର କରି) ତାଙ୍କ ସୀତାଙ୍କ କେଶକୁ ବନ୍ଦନା କରୁଅଛନ୍ତି । ମେଘକୁ ସୀତାଙ୍କ କେଶ ସହିତ କେଉଁ ମନରେ ବା ତୁଳନା କରିବା । ସେ ମେଘ ଉଦୟ କାଳରେ ‘ମୁଁ ସମାନ ନୁହେଁ’ ଏହି କଥା କହି ମହାଶୟ କରୁଅଛୁ । ରାତ୍ରି ସୀତାଙ୍କ କେଶ ସହିତ ତୁଳନା ନ ହେବାରୁ ବିଷ୍ଣୁ ତାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଛେଦି ଦେଲେ ।

୨୯ଶ ପଦ—ଯମୁନା ସୀତାଙ୍କ କୁହୁତ ଘନକେଶ ସହିତ ସମାନ ହେବା ଇଚ୍ଛାରେ ଦେହରେ ଲହରୀ ଖେଳାଇଲା ସମୟରେ କାଳୀୟ ସର୍ପକୁ ହୃଦୟରେ

ବିନାଶେ ଆଶା ପ୍ରବେଶ ଆସାନ୍ତ ସେ ଆବଳପ୍ରଦା ।
 ବିଶ୍ୱଲୋକନ-ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଯେନ ତମସ ନୋହେ କଦା । ୨୯ ।
 ବିବର୍ଣ୍ଣ ତୁଲ ତମାଳଦଳ ବୋଲି କି ପୁରସ୍କାର ।
 ବେଗରେ ପରଶତ ସେ ଧରି ଝଡ଼ାଇ ବାରମ୍ବାର ।
 ବିଷ୍ଣୁ ପଦହ୍ନି ମାଳତୀ ବନ୍ଧି ଚକ୍ରର ତୁଲ ସ୍ନେହେ ।
 ବିହେ ତା ଧୂଳିଧୂସର କର ବାତ କି ଗର୍ଜେ ନୋହେ ୩୦ ।
 ବନ୍ଧିଲେ ମାଳ ଗଲେ ସେ ତୁଲ ବାସ୍ତୀରେ ମହାଦେବେ ।
 ବିରୁଦ୍ଧ ଉମା ନୋହେ ସେ ସମା ବେତାଇ ବାହୁ ଭାବେ ।

୩୦ ଶ ପଦ — ବିବର୍ଣ୍ଣ — ମଳିନ । ପରଶତ — ପକ୍ଷ । ବିଷ୍ଣୁ ପଦ —
 ଆକାଶ । ଚକ୍ର — କେଶ ।

ଧରି ତାହାର ବିଷ ସହିତ ମିଶିଲୁ (ସମୁଦା ପାଣି କଳା, କାଳୀସାପର ବିଷ ମଧ୍ୟ
 କଳା) । ମାତ୍ର ଆସାନ୍ତ ମାତ୍ର ପ୍ରବେଶ କଲୁ (ବର୍ଷା ହେଲୁ) ସେ
 ଗୋଳିଆ ହୋଇଗଲା, ତେଣୁ ତାହାର ଆଶା ବିନାଶ ହେଲା । ଅନ୍ଧକାର ତ
 ସଂସାରରେ ଲୋକଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ବଡ଼ ଅପ୍ରୀତିକର; ତାକୁ କଦାପି କେଶ ସହିତ
 ତୁଳନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

୩୦ ଶ ପଦ — (ସୀତାଙ୍କ କେଶ ତୁଳନାରେ) ମଳିନ ପତ୍ରକୁ
 କେଶ ସହିତ ଉପମା ଦେବାର ବା କି ଲଭ ? (ଉପମା ଦିଆ ଯାଇ ନ ପାରେ) ।
 କାରଣ ତମାଳ ପତ୍ରର ସ୍ୱଚ୍ଛବ, ସେ ପାଟିଯାଇ ଥରକୁ ଥର ଝଡ଼ି ପଡ଼େ ।
 [ସୀତାଙ୍କ କେଶ ନ ଝଡ଼ି ସବୁଦିନେ ରହିଥାଏ, ତେଣୁ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ତମାଳ
 ପତ୍ରଠାରୁ ସେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର] । ସୀତାଙ୍କ କେଶ ସହିତ ତୁଳନା ହେବା ଲଜ୍ଜାରେ
 ଆକାଶ ମାଳମା ଧାରଣ କଲୁ, [ମାତ୍ର ତାହା ସମାନ ନ ହେବାରୁ] ପବନ
 ଧୂଳି ଶୁଣିରେ ତାକୁ ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଲା ଓ ଗର୍ଜନସହ କହିଲା, “ଏହା
 କେଶ ସହିତ ସମାନ ନୁହେଁ ।”

୩୧ ଶ ପଦ — ମହାଦେବ ସେହି କେଶ ସହିତ ତୁଳନା ହେବା ଲଜ୍ଜାରେ
 କଣ୍ଠରେ ମାଳବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କଲେ, ମାତ୍ର ସମାନ ହେଲା ନାହିଁ ଭାବି ପାବଣୀ
 ନିଜ ବାହୁଦ୍ୱୟ ତାଙ୍କ ଗଳାରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ [କଣ୍ଠର ମାଳମା ସମାନ ନ
 ହେବାରୁ ତାକୁ ଲୁଚାଇ ଦେଲେ] । ‘ସୀତାଙ୍କ ସହିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ପରାଜିତ

ବିଜିତ ସେ ଯେ ସୀତା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଏମନ୍ତ ଘେନି ଚିତ୍ତ ।
 ବନ୍ଦେ ଗଉରୀପଦରେ କରି ସୁନ୍ଦରୀମଣି ମତ । ୩୧ ।
 ବାରିତ ସୀମା ବାଡ଼ି ଉପମା ଅଳଙ୍କା ମୁଖ କେଶେ ।
 ବେଳାରେ ବ୍ୟାପୀ ଗଙ୍ଗାର ତପୀ ମୁକ ତରବା ଆଶେ ।
 ବୋଧ ରାସବେ ଏ ଦେଖି ଥିବେ ଏତିକି ବାତାୟନେ ।
 ବତିଶ ପଦେ ଏ ଛନ୍ଦ ଉପେନ୍ଦ୍ର ତୋଷମନେ । ୩୨ ।

୧୦-୨-୭୧

—*—

୩୨ଶ ପଦ—ଅଳଙ୍କା—ରୂପକୁନ୍ତଳ । ବେଳାରେ—କୂଳରେ ।
 ବାତାୟନ—ଗବାକ୍ଷ ବା ଝରକା ।

ହେବ’—ପାଦୁଚ୍ଛା ଏହି କଥା ଚିତ୍ତରେ ଭାବି ଗୌରୀ ନାମ ବହି ସେହି ସୁନ୍ଦରୀ
 ଶିରୋମଣି ସୀତାଙ୍କର ମିତ ହୋଇ ବନ୍ଦିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । (ସୀତା ପିଲାଦିନେ
 ଗୌରୀ—ଅଶ୍ଳୁବର୍ଷା ଉବେଚ୍ ଗୌରୀ - ଥିଲେ, ତେଣୁ ପାଦୁଚ୍ଛା ଗୌରୀ ନାମ
 ଧାରଣ କରି ତାଙ୍କର ମିତ ହେଲେ) ।

୩୨ଶ ପଦ—ମୁଖ ଓ କେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅଳଙ୍କା (ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
 ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ) ସୀମାବାଡ଼ି ସଦୃଶ ଅଟେ [କେଶ ଓ ମୁଖର ସୀମାକୁ
 ଚିହ୍ନିତଥାବା ବାଡ଼ି ପରି ଅଟେ] । ସୀତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁ କରୁ
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଗଙ୍ଗାତଟରେ ପ୍ରବେଶି ଗଙ୍ଗା ପରି ହେବା ଆଶାରେ ତୁମ୍ଭ ହେଲେ ।
 [ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ନାହିଁ] । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭାବିଲେ, ‘ମୁକ୍ତି କେବଳ
 ଏତିକି [ମସ୍ତକ ଭାଗ] ଝରକାରେ ଦେଖିଥିବେ; [ସର୍ବାଙ୍ଗ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି] ।
 ଉପେନ୍ଦ୍ର ତୋଷ ମନରେ ଏ ଛନ୍ଦକୁ ବତିଶ ଛନ୍ଦିଲେ ।

—*—

ନବମ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଭୈଷ୍ଣବ

ବିତଳକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ

କରି ଜାହାଣ ଶୋଭନ

ହରେ ସୁର-ବର ତାପ ଗୁରୁଧାର ସେ ।

ବହେ ମକର-କେତନ

ଉଚ୍ଛନ୍ନ ରତି ସମାନ

ପୁରତ ହୋଇଛି ପୁଣି ଅଶେଷ ରସେ ।

ବିଦ୍ୟା ହେମବତୀ ପଦରେ ।

ବିଷକଣ୍ଠ ତୋଷଦାମା ବେନି ମତରେ । ୧ ।

ବିଷ୍ଣୁ ପଦା ବିଷ୍ଣୁ ପଦ

ଈକାର ଭେଦ ଶବ୍ଦ

ତରଣୀର ଗତାଗତ ତହିଁ ଉଚିତ ।

୧ମ ପଦ—ବିତଳ—ସପ୍ତ ପାତାଳର ଭୃଗୁସ୍ଥ ପାତାଳ । ଗୁରୁଧାର—
ଶତୀ, ମନୋହର ପ୍ରବାହ । ହେମବତୀ—ପାଦାଂଗ, ଗଙ୍ଗା । ବିଷକଣ୍ଠ—ମହାଦେବ ।

ନବମ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ—(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହିତ ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ପହଞ୍ଚି
ଦେଖିଲେ) ବିତଳକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ଗଙ୍ଗା ଶୋଭା ପାଉଅଛି (ଏହାଦ୍ୱାରା ଗଙ୍ଗାର
ଗଭୀରତା ସୂଚିତ ହେଉଛି) । ଶତୀ ଯେପରି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୁରତାପ ହରଣ କରନ୍ତି,
ସେ ଗଙ୍ଗା ସେହିପରି ମନୋହର ପ୍ରବାହରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାକୁ (ସ୍ନାନାଦି ଦ୍ୱାରା)
ହରନ୍ତି । ପୁଣି ସେ ରତି ସମାନ ଅଟନ୍ତି; ରତି ଯେପରି କନ୍ୟାର ଉଚ୍ଛନ୍ନ ବିଧାନ
କରେ, ବହୁତ (ଶୃଙ୍ଗାର ରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ, ଗଙ୍ଗା ସେହିପରି ମକର ଜଳଚର
ଜନ୍ତୁ ବିଶେଷର ଗୃହ ହୋଇଅଛି ଓ ଉଦ୍‌ବେଗ ବହନ କରିଅଛି । ସେ
ଅପରିମିତ ଜଳରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ‘ହେମବତୀ’ ପାଦାଂଗ ‘ବିଷକଣ୍ଠ’ ମହା-
ଦେବଙ୍କର ତୋଷ ବିଧାନ କଲ ପରି ଓ ବିଷତାପ କ୍ଷରଣ ପରି ‘ହେମବତୀ’ ଗଙ୍ଗା
(ଗଙ୍ଗା ହିମାଳୟରୁ ଜାତ, ତେଣୁ ହେମବତୀ) ହଂସ ପ୍ରଭୃତି ଜଳଚର ପକ୍ଷୀମାନ-
ଙ୍କର ଆହାର ବିହାରରେ ତୋଷ ବିଧାନ କରନ୍ତି । ଗଙ୍ଗା ବକ୍ଷରେ ଜଳଚର
ପକ୍ଷୀମାନେ ବିହାର କରି କ୍ଷୁଧା ତାପ ଓ କନ୍ୟା ତାପ ଉଭୟ ହରଣ କରନ୍ତି ।

୨ୟ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁ ପଦା ଓ ବିଷ୍ଣୁ ପଦ ଏ ଦୁଇ ଶବ୍ଦର ଶକାର ମାତ୍ର
ପ୍ରଭେଦ ଅଛି, ଆଉ ସବୁ ସମାନ । ତେଣୁ ‘ବିଷ୍ଣୁ ପଦରେ’ ଆକାଶରେ ତରଣୀ

ବିଶାରଦ ସେ ସାମନ୍ତ ମଉରେ-ଦାସ ସେବତ

ତାକୁ ନ ଶୁଣନ୍ତେ ରଘୁନାଥ କହୁତ ।

ବିଷଧର ପ୍ରାୟେ କି ତୁହି ।

ବେଳେ ନେତ୍ର ଢାଳି ଶୁଣ ଉଦାର ନୋହି । ୨ ।

ବଧୂର ନୁହଇ ଗର ବୋଇଲା ତହିଁ ଧୀବର

ଶୁଣିଲଣି ପଥରେ ପଥର ଅବଳା ।

ବାଳି ପଡ଼ି ତୋ ଚରଣୁ ଅଶଙ୍କା ଉପୁଜେ ଏଣୁ

ନଉକା ନାୟିକା ହେଲେ ବୁଡ଼ିବ ଭେଳା ।

ବୁଝି ଏ ମୋ ପୋଷେ କୁଟୁମ୍ବ ।

ବସଇ ନ ଦେବ ପାଦ ନ ଧୋଇ ନାବ । ୩ ।

ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ପୟର ଭାବଗ୍ରାସୀ ରଘୁବୀର

ପୟରେ ଶାଳିତ କରି ବସନେ ପୋଛି ।

୨ୟ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁପଦା—ଗଙ୍ଗା । ବିଷ୍ଣୁପଦ—ଆକାଶ । ତରଣୀ [ଶି]—
ନୌକା, ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବିଶାରଦ—ନୟଣ ବା ଦକ୍ଷ । ମଉରେ—ଗର୍ବରେ । ଦାସ—
ଭୃତ୍ୟ । ବିଷଧର—ସାପ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗତାଗତ କଲା ପରି ‘ବିଷ୍ଣୁପଦା’ ଗଙ୍ଗାରେ ତରଣୀ ‘ନୌକାସବୁ ଗତାଗତ’
କରିବା ଉଚିତ । ସେ ନୌକାସାମନ୍ତ ପଦବାଚ୍ୟ । ସାମନ୍ତମାନେ ଯେପରି ‘ଦାସ’
ରୁକରଙ୍କର ସେବ୍ୟ, ନୌକା ସେହିପରି ‘ଦାସ’ କୈବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କର ସେବ୍ୟ ।
ସେହି [ଦାସ] ଧୀବରକୁ ବିଶ୍ଵାସିତ ଭାବନ୍ତେ ସେ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ । ତହିଁ
ରଘୁନାଥ କହିଲେ, “ତୁ ସର୍ପ ପ୍ରାୟ କି ? [ସର୍ପର କାନ ନାହିଁ । ସେ ତ
ନେତ୍ରରେ ପଦସବୁ ଶୁଣେ, ତୁ ସେହିପରି ଉଦାସ ନ ହୋଇ ନେତ୍ର ଢାଳି ଥରେ
ହେଲେ ଶୁଣ ।”

୩ୟ ପଦ—ସେ ଧୀବର କହିଲା, “ହେ ଗର । ମୁଁ ବଧୂର ନୁହେଁ ।
ଶୁଣିଲଣି ତୋହର ଚରଣରୁ ଧୁଳି ପଡ଼ିବାରୁ ବାଟରେ ପଥର ଅବଳା ହେଲା ।
ଏଣୁ ଭୟ ଜାତ ହେଉଅଛି, ଏ ନୌକା ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ ମୋର ଭେଳା ବୁଡ଼ିଯିବ
[ସମସ୍ତ ସରିଯିବ] । ଏ ନୌକା ମୋର ବୁଝି [ଜୀବନ ପୋଷିବାର ଉପାୟ]
ଏହାଦ୍ଵାରା ମୁଁ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷୁଅଛି । ତେଣୁ ତୁମ୍ଭର ପାଦ ନ ଧୋଇଲେ ନାବରେ
ବସାଇ ଦେବି ନାହିଁ । [କାଷ୍ଠପାଷାଣରେ ପ୍ରଭେଦ କିଛି ନାହିଁ, ପଥର
ନାୟିକା ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ, ନୌକା ନାୟିକା ହେବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ] ।”

୪ର୍ଥ ପଦ—ଧୀବରର ଏହିପରି ଭାବଗର୍ଭକ ବଚନ ଶୁଣି ଭାବଗ୍ରାସୀ
ରଘୁବୀର ପାଦ [ଧୋଇବା ପାଇଁ] ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ । ତାହା ଦେଖି ଧୀବର ସେ

ବ୍ରହ୍ମାରେ ଧୌତ ଯେ ପଦ ନୋହିଲୁ ଶିବ ବିଷାଦ

ନ ପାଇ ତରଣାମୃତ ପାନକୁ ଇଚ୍ଛା ।

ବିଜ୍ଞାନା କୈବର୍ତ୍ତ ଧୋଇଲ ।

ବିଶ୍ୱେ ପଡ଼ିତପାବନ ନାମ ରହିଲ । ୪ ।

ବିଶ୍ୱ ପଲ୍ଲବ ନାବରେ ପଦ ବିକଳୁ ମନରେ

ପ୍ରତିହାସ ପରିରେ ମଣାଇ ବସାଇ ।

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଶ୍ରାବମ ପରୁରଲେ ଗଙ୍ଗା ନାମ

ଭାଗିରଥୀ କମ୍ପା ହେଲ କହ ଗୋସାଇଁ ।

ବିଷ୍ଣୁ ନଖକୋଣେ ଏ ଥିଲ ।

ବାମନାବତାରେ ଭାଗିରଥ ଆଣିଲ । ୫ ।

ବିଧୁପୁର କର ରୁଷି ସମସ୍ତ ତରଳ ହସି

ତରା ତ ଭୁବିତ ଯାଇ ଲାଗେ କୁଳରେ ।

୪ର୍ଥ ପଦ — ପଦୁରେ — ଜଳରେ । ବିଜ୍ଞାନା — ମୃତ ବା ପାପୀ ।

୫ମ ପଦ — ବିକଳୁ — କଳ୍ପନା, ସନ୍ଦେହ ବା ସଂଶୟ ।

ପଦକୁ ଜଳଦ୍ୱାରା ଧୌତ କରି ନିଜ ବସନରେ ପୋଛିଦେଲ । ତରଣାମୃତ ପାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ପାଦ ଧୌତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଶିବ ଯେଉଁ ପାଦ ଧୌତ କରିବାକୁ ନ ପାଇ ବିଷାଦିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଏପରି ଯେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଦ, ତାକୁ ଆଜ୍ଞାନା କେଉଁଠି ଧୋଇଲ । ସେହି ହେତୁ ସଂସାରରେ ପଡ଼ିତପାବନ ନାମ ଖ୍ୟାତ ହେଲ ।

୫ମ ପଦ — (ଧୋଇବା ଦ୍ୱାରା ପଦ ରେଣୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ସତ, ମାତ୍ର କାଳେ ପାଦ ଲାଗି ନୌକା ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଯିବ, ଏହିପରି) କଳ୍ପନା କରି ସେ ଧୀବର ନାବରେ କୋମଳ ପତ୍ର ବିଗୁଳ ପ୍ରତିହାସ ପରି ମଣାଇ ସେ ତିନିଜଣଙ୍କୁ ନେଇ ନାବରେ ବସାଇଲ । ତାହା ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ପରୁରଲେ, “ହେ ଗୋସାଇଁ, ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ନାମ ଭାଗିରଥୀ କାହିଁକି ହେଲ ? — କହନ୍ତୁ । (ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଉତ୍ତର ଦେଲେ) ଏ ଗଙ୍ଗା ବାମନାବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନଖ କୋଣରେ ଥିଲେ । ଭାଗିରଥ ତାହାଙ୍କୁ ଆଣିଲେ (ଭାଗିରଥ ଭୂମର ପୁରୁ ପୁରୁଷ, ସେ ଆଣିଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଭାଗିରଥ) ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ — ଋଷି ବିଧୁପୁର କଳ୍ପା ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଆସିବା ତରଳମାନ କହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ନୌକା ଶୀଘ୍ର ଯାଇ କୁଳରେ ଲାଗିଲ । ଯାହାଙ୍କ

କହାରି ହେଲେ ମାର୍ଗର ମାର୍ଗଣ କମାଣଧର
 ମାର୍ଗଣ ଶୋଭା ଲେଖକୁ କନ୍ଦର୍ପ ସାର ।
 ବିଦେହମଣ୍ଡଳେ ପ୍ରବେଶ ।
 ବାରବେନ ପୁର ସାର ମୋହନ ପୁଂସ । ୭ ।
 ବିପଣିରେ ଥିଲୁ ଜନେ ଭାବନା କଲେ ଦଶନେ
 ଆଗତ କି ଧାତା ହର ମଧ୍ୟରେ ହର ।
 ବିରଞ୍ଚନ ଶିବଧନୁ କରି ମରକତ ତନୁ
 ବିଶ୍ଵ ହେବେ ସୀତା ନିଶ୍ଚୟ ଜନ୍ମିଛି ଶିଶୁ ।
 ବଶ ଏ ରମ୍ୟରେ ମାନସ ।
 ବଜେ ରାସ ଅଦଭୁତେ ଶୁଭେ ଏ ଘୋଷ । ୮ ।
 ବିଭ୍ରମ ଏ ଶବ୍ଦ ଚିତ୍ତେ ରା କା ହୋଇଗଲା ଶ୍ରୁତେ
 ନାଶ୍ଵ ଏ ଭାଳିଲେ କେହି ସେ ରୂପବନ୍ତ ।

୭ଷ୍ଠ ପଦ—ବିଧୁପୁର—ପଥାବଧି । ତଣ୍ଡ—ନୌକା । ମାର୍ଗ—ପଥ ।
 ମାର୍ଗଣ—ଶର । ମାର୍ଗଣ—ମାଣିବା । କମାଣ—ଧନୁ । ବାର ବେନ ପୁର—ସାର—
 ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭୁବନରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଶୋଭାର ସାମାନ୍ୟ ଅଂଶକୁ କନ୍ଦର୍ପ ମାଣିନେବାକୁ ମନ କରୁଅଛି, ସେହି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ
 ପୁରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୋହନ ପୁରୁଷ ଧନୁଶରଧାରୀ ରାମ [ନୌକାରୁ ଓହ୍ଲାଇ] ପଥରେ
 ଗମନ କରି ବିଦେହ ମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

୭ମ ପଦ—(ବିଦେହର) ଦୋକାନରେ ଥିବା ଲୋକମାନେ ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର,
 ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ମନରେ ଭାବନା କଲେ, “(ଆଗରେ) ବିଧାତା,
 (ପଛରେ) ମହାଦେବ ଓ ମଧ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଗତ କଲେ କି ? ମରକତକାନ୍ତଧାରୀ
 ବିଷ୍ଣୁ ଶିବଧନୁ ଭଗ୍ନ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ଵରୂପା ସୀତାଙ୍କୁ ବିବାହ ହେବେ ।” ରାମଙ୍କ
 ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମାନସ ବଶ ହେଲା । ରାମ ବିଜେ କଲେ ଏ ଶବ୍ଦ
 ଅଦଭୁତରେ ଶୁଣାଗଲା ।

୮ମ ପଦ—‘ରାମ ବିଜେ କଲେ’ ଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁକ୍ତେ ଭ୍ରମବଶରେ
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ‘ରା’ ‘କା’ ହୋଇଗଲା [ରାମ ନ ଶୁଭ କାମ ଶୁଭଲା] ।
 ନାଶ୍ଵମାନେ ଭାଳିଲେ, ସେ କାମ ରୂପବନ୍ତ କିପରି ହେଲା ? [ସେ ତ ଅରୂପ,
 ଅନଙ୍ଗ] । କିନ୍ତୁ ମନରେ ଭାବିଲେ, ନାମ ପଛରେ ତ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି
 [ରାମଚନ୍ଦ୍ର], ତେଣୁ ବକା ହୋଇଗଲା ଅର୍ଥାତ୍ ନିଶ୍ଚୟ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ହେଲା ।

ବଳର କବି ମାନସ ନାମ ପଛେ ତ ପ୍ରକାଶ
ଅଖଣ୍ଡଚନ୍ଦ୍ର ଏ ହୋଇବାର ଉଚିତ ।
ବୋଧବେ ନୟନ ଚକୋର ।
ବିଶେଷେ ଶୋଭା ପ୍ରାୟସ ପାନ ବିସ୍ତାରି । ୮ ।
ବିଷୟ କରି ଅନ୍ତର ସେ ପ୍ରାନ୍ତ ହତ ପ୍ରକାର
ମଣି ରମଣୀ ବାହାର ଛନ୍ଦ ଦ୍ଵିଗୁଣ ।
ବିନାଶି ଗୁରୁ ଗୌରବ ତାହାଙ୍କର ସେହି ଭାବ
ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ କରି ନ ପାରିଲେ ବାରଣ ।
ବେଶେ ଥିଲେ ଯେତେକ ନାଶ ।
ବିଦେ କେ ନେତ୍ରେ କଳ୍ପଳ ଛଳେ କପୁର । ୯ ।
ବିଷୟରେ କେଉଁ ବାଳା କିଛିଶିଳ ଲମ୍ବାଇଲ
ରୂପସରକି ଖଞ୍ଜିଲ ମଧ୍ୟଦେଶରେ ।

୮ମ ପଦ—ରା କା ହୋଇଗଲ ଅର୍ଥାତ୍ ‘ରାମ’ ‘କାମ’ ବୋଲି ଶୁଭଲ ।
ରାକା—ପୂର୍ଣ୍ଣିମା । ଅଖଣ୍ଡଚନ୍ଦ୍ର—ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର । ପ୍ରାୟସ—ଅମୃତ ।
୧୦ମ ପଦ—ଚକ୍ରର—କେଶ । କଳ୍ପତଳା—ପାନିଆ ।

ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଶୋଭା ରୂପ ପ୍ରାୟସରୂପୀମାନକୁ ବିସ୍ତାର କରି ଜନମାନଙ୍କ ନୟନ
ରୂପ ଚକୋରକୁ ବୋଧ କରିବେ । (ତକୋର ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରର କୋଷକୁ ଦେଖି
ତୋଷ ହେବ) ।

୯ମ ପଦ—ରମଣୀମାନେ ‘ବିଷୟ’ କାମଧନୀକୁ ଚ୍ୟାଗ କରି, ତାକୁ
ଶରର ଶେଷ ଅଞ୍ଚର ‘ସ୍ଵ’କୁ ନାଶ କରି (ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷୟରୁ ଗଲେ ବିଷ ରହିଲ)
ତାକୁ ବିଷପରି ମଣି ବାହାର ହେଲେ । ସେମାନେ ଦ୍ଵିଗୁଣରେ ବିଚଳିତ ହେଲେ
(କାମ ବିଜେ ଶୁଣି ବିଚଳିତ ହୋଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାମ ବିଜେ ଶୁଣି ଦ୍ଵିଗୁଣ
ବିଚଳିତ ହେଲେ) ସେମାନେ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଗୌରବକୁ ବିନାଶକଲେ । ଗୁରୁଜନ-
ମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଚଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବାରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।
ଯେଉଁ ନାଶମାନେ ବେଶ ହେବାରେ ରତ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କଳ୍ପଳ
ଛଳରେ କପୁର ନେଇ ଆଖିରେ ଲଗାଇଲା ।

୧୦ମ ପଦ—କେଉଁ ଷୋଡ଼ଶୀ ଭ୍ରମ ହେତୁରୁ ବସରେ କିଛିଶିକୁ
ଲଗାଇଲା, ରୂପସରକୁ କଟିରେ ଖଞ୍ଜିଲା କେଉଁ ନୟିକାର ବେଶକାରିଣୀ

୧୨୮

ବୈଦେହ୍ୟବିଳାସ

ବେଶକାଣ୍ଡ କେ କାହାର ସିନ୍ଦୂର ଦେଲ ପୟର

ଚିତା ଲଲଟରେ ଲେଖେ ଲକ୍ଷାରସରେ ।

ବିଗର କରି କେ ଚିକୁର ।

ବେଗେ କଙ୍କଡ଼ିକାରେ ଶାମଳେ ଚୁମର । ୧୦ ।

ବସିଥିଲା ପତିକୋଳ କେ ଦେନି ପତିତ ମେଳ

ଗତି କରି ଯୁବା ଦେଖା ଗତି ସେ କରି ।

ବିପକ୍ଷତ କାହା ସାଇଁ ମାଗୁଁ ଦେଖିବା ଆଶାୟୀ

ସ୍ବତ ଦୁଇ ପୁଂସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ପୁଷ୍ପେ ସଞ୍ଚରି ।

ବଳା ଖଞ୍ଜୁ କେ ମାମା ଭାଷି ।

ବଲ୍ଲଭେ ଭୁଲଇ କେବେ ନୁହଇ ଦୋଷୀ । ୧୧ ।

ବୟସୀଏ ଗୀତ ଗାଇ କେ ରାମା ବାଣୀ ବଜାଇ

ଥୋଇଅଛି ଭାବ ଚାହିଁ କୁଚ ରୋମାଳୀ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବୟସୀଏ—ସଖିସମୂହ । ରାଗରେ—ଅନୁରାଗରେ, ସ୍ନେହରେ ।

ସିନ୍ଦୂରକୁ ଅଳତା ରସ ମନେ କରି ପାଦରେ ଦେଲ । ଅଳତା ନେଇ ଲଲଟରେ ଚିତା ଲେଖିଲ । କେଉଁ ରମଣୀ କେଶ ମୁକୁଳିତ କରି ବେଗରେ ଚୁମରକୁ ବାଳ ବୋଲି ପାନିଆରେ ଚିକ୍କଣ କଲ ।

୧୧ଶ ପଦ—କେଉଁ ରମଣୀ ପତି କୋଳରେ ବସିଥିଲା, ମାତ୍ର ତାହାକୁ ଭୁଲ ମନେ କରି ଯୁବା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ମୁକ୍ତି ମିଳିବ, ଏହା ଭାବ (ପତିକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ରାମ ଦର୍ଶନକୁ) ଗମନ କଲ । କାହାର ସ୍ବାମୀ ବିପକ୍ଷତ ରକ୍ତ ମାଗନ୍ତେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦର୍ଶନାକାଂକ୍ଷିଣୀ ରମଣୀ (ପୁରୁଷ ବିପକ୍ଷତ ରକ୍ତ ମାଗୁଛି ଏ ଲେଉ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନ ଲେଉ ଏ ଦୁଇ ଲେଉରୁ ରାମ ଦର୍ଶନ ଲେଉ ପ୍ରଚଳ ହେବାରୁ) ପୁରୁଷକୁ ଭୁଲଇ କହିଲ, ମୁଁ ପୁଷ୍ପବତୀ ହୋଇଅଛି ।” କାହାର ସ୍ବାମୀ ରମଣୀର ପାଦରେ ବଳା ଖଞ୍ଜିବାରୁ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ବାମୀକୁ ଭୁଲଇ କହିଲ, “ମୁଁ ତ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ । (ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବଡ଼ ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରିୟ, ତଥାପି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଆଶା ଏପରି ବଳବତ୍ତର ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସେ କହିଲ, ଦୋଷୀକୁ ସିନା ଗୋଡ଼-କଡ଼ ଦିଆଯାଏ, ମୁଁ ତ ଦୋଷୀ ନୁହେଁ, ମୋତେ କାହିଁକି ଗୋଡ଼କଡ଼ା ଦେଉଛ) ।”

୧୨ଶ ପଦ—ସଖୀମାନେ ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ, କେଉଁ ରମଣୀ ବାଣୀ ବଜାଉଥିଲା । (ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ) ସେ ବାଣୀ ଥୋଇ ଧାଇଁଗଲା । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସଖୀମାନେ ଧାଇଁ ଯିବା ସମୟରେ ନିଜ କୁଚକୁ

ବାଜିତ କଳିଣୀ ସ୍ବର ମଣିତ ଧାଉଁ ପ୍ରବୃତ୍ତ

ଆନୁଠାରେ ଦେଲ ଗୁଳି ଗମିଲ ଆଳୀ ।

ବିସୋର ସେ ରାଗରେ ରାଗ ।

ବୋଲୁଥିଲେ ରାମକେଶ ର ଲ ସଂଯୋଗ । ୧୨ ।

୧୨

ବାଜିବ ବାଜିବା ରଞ୍ଜି ପରସ୍ପରେ ଭୁଞ୍ଜାଭୁଞ୍ଜି

ପାନ ଭୁଞ୍ଜା କର ଦିଆଦେଇ ହୋଇଲେ ।

ବାହୁ ବାହୁ ଆଲିଙ୍ଗନ

ଲଢ଼ିକା ତରୁ ସମାନ

ତରୁଣ ତରୁଣୀ ଥିଲେ ତେଜ ଧାଇଁଲେ ।

ବାମା କେନ୍ଦ୍ର ହରପ୍ରା ଦେନେ ।

ବଞ୍ଚିତ ଦେଖାଇ ଗଲ ନ ପୋଛୁ ସ୍ଥାନେ । ୧୩ ।

୧୩

ବଧୂ ପାସ ସାମନ୍ତଙ୍କ

ଶ୍ରବଣେ ଅତି ଉତ୍ସୁକ

ଜଗନ୍ନାଥ ଗତିକ ଦେଖି ସଖୀଏ ଭାଷେ ।

୧୩ଶ ପଦ—ବଞ୍ଚିତ—ଭଞ୍ଜ ।

୧୪ଶ ପଦ—ପାସ—ମନ୍ତ୍ରୀ । ଜଗନ୍ନାଥ—ଅଟ୍ଟାଳିକା । ବଡ଼ଭ—

ଅଟ୍ଟାଳିକା । ବଡ଼ଭ—ଅତିଶୟ ଭୟ । ଉର୍ଣ୍ଣର—ବେଶା । ଶିଶିରକର—
ଚନ୍ଦ୍ରକରଣ, କପୁର ।

ଦେଖି ଶଶା, ରୋମସବୁକୁ ଶଶାତାର ବୋଲି ଭାବିଲେ, ଯିବା ସମୟରେ
କଳିଣୀ ସ୍ବରକୁ ବାଜାସ୍ବର ଭାବ ମନେ କଲେ; ‘ସଖି ଆମ ହାତରେ ଶଶା ଦେଇ
ଗଲ କି ?’ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାପାଇଁ ଯେ ଅନୁରାଗ ଜାତ ହେଲା, ତଦ୍ବାସ
ପୂର୍ବେ ବୋଲୁଥିବା ଗୀତର ରାଗ ବିସ୍ମରଣ ହୋଇଗଲା । ରାମକେଶ ରାଗ
ବୋଲୁଥିଲେ, ତହିଁରେ ‘ର’ ସ୍ଥାନରେ ‘ଲ’ ସଂଯୋଗ ହେଲା ରାମକେଶ ହୋଇ
ରାମକେଶୀ ହେଲା) ।

୧୩ଶ ପଦ—କେଉଁ ନାୟକ ନାୟିକା ପରସ୍ପରରେ ଅନୁରାଗର
ସହଜ ପାନ ଭୁଞ୍ଜାଭୁଞ୍ଜି ହେଉଥିଲେ; ରାମ ଦର୍ଶନ ଆଶାରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ
ଖାଲି ହାତ ଦିଆ ଦେଇ ହେଲେ । ତେଣୁ ତରୁଣ ତରୁଣୀ ବୃକ୍ଷ ଲତା ପ୍ରାୟ ବାହୁ
ବାହୁକୁ ଛଦାଛଦି ହୋଇଥିଲେ, ସେ ତାହା ତ୍ୟାଗ କରି ରାମଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ
ଧାଇଲେ । କେଉଁ ରମଣୀ ଦେହରେ ହଳଦା ଲଗାଉଥିଲା । ସ୍ଥାନ କରି ମାସ
ପୋଛୁ ନ ହୋଇ ଅଙ୍ଗର ଛଟା ଦେଖାଇ ରାମଙ୍କ ଦର୍ଶନକୁ ଦୌଡ଼ିଲା ।

୧୪ଶ ପଦ—ପାସ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସାମନ୍ତଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ରାମ ବିଜେ କରିବା
ଶ୍ରବଣ କରି ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛୁକ ହୋଇ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଉପରକୁ ଯିବାକୁ

ବଡ଼ି ଲଭିଲ ନାହିଁ

ବଡ଼ି ଲଭିବ ଚାହିଁ

ଜଗତ ଗତି ଦାତାଙ୍କୁ ଅନଙ୍ଗ ବଶେ ।

ବାଟି ଶ୍ରମିହେବୁଁ ଉଶୀର ।

ବାଧୁବ ସରବ ବେନ ଶିଶିରକର । ୧୪ ।

୧୪

ବିଗ୍ରହ ଭାବ ଆରମ୍ଭେ

ସୁନ୍ଦର ଦର୍ଶନ ଲେଖେ

ପ୍ରଭଞ୍ଜନ-ପଥ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ହୋଇବ ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତେ ଜାତ ଏତେକ

ଲଭ ହୁଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ

ମଧ୍ୟରେ ସେ ମନୋରମ-ମଣି ଥୋଇବ ।

୧୫ଶ ପଦ — ବିଗ୍ରହ — ଦେହ । ପ୍ରଭଞ୍ଜନପଥ — ଗବାକ୍ଷ ବା ଝରକା ।

ପ୍ରଭଞ୍ଜନ — ବିଶେଷରେ ଭଗ୍ନ ହେବା । ହୃଦସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ — ହୃଦୟରୂପ ଫଳୁଆ ।

କୌଣସି ସଖି କହଲ, — ‘ତୁମେ ବଡ଼ି ଲଭିଲ ନାହିଁ’ ତୁମ୍ଭେ କୋଠା ଉପରକୁ ଗଲନାହିଁ ଯେ, ଜଗତର ଗତି ମୁକ୍ତିଦାତା ରାମଙ୍କୁ ଚାହିଁ କନ୍ଦର୍ପ ବଶରେ ବଡ଼ି ଭୟ ଲଭ କରିବାକୁ ଗଲ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଉଶୀରବେଶା ବାଟିବାରେ ଶ୍ରମୀ ହେବୁଁ । ବେନ ଶିଶିରକର ବାଧୁବ ଅର୍ଥାତ୍ ତନ୍ତ୍ର କରଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଷ୍ଟକର ଜଣାଯିବ ଓ କର୍ମର ଜଗତରୁ ଶେଷ ହେବ । (ତୁମ୍ଭେ ରାମଙ୍କୁ ଦେଖି ବିରହ ଜ୍ୱାଳାରେ ତାପିତ ହେବ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଶ୍ରୁ କରିବାକୁ ଯାଇ ଆମେ ଉଶୀର ବେଶା ବାଟି ବାଟି ଥକିତ ହେବୁ, କର୍ମର ରଞ୍ଜିତ ଜଗତରୁ ଶେଷ ହୋଇଯିବ, ତନ୍ତ୍ର କରଣ ବିଷୟର ବୋଧହେବ) ।

୧୫ଶ ପଦ — “ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ରାମଙ୍କର ମନୋହର ରୂପ ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ଝରକା ନିକଟକୁ ଧାଉଁଅଛ, ସେହି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ହୃଦୟରୁ ରୂପ ଫଳୁଆରେ ତାହାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ମଣିକ ଥୋଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କେବଳ ଚିନ୍ତା ଦେବେ । (ତୁମ୍ଭେମାନେ ତାହାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେବ ଓ ସବୁଦିନ ତାଙ୍କୁ ଭାବନ କରୁଥିବ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ କଦାପି ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ) । ତୁମ୍ଭେ ସେହି ବିରହ ଚିନ୍ତାରେ ଅସ୍ଥିର ହେଲବେଳେ (ପବନ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅସ୍ଥିତକର ଲାଗିବାରୁ) ଏହି ଝରକାଗୁଡ଼ିକ (ଯାହା ପାଖକୁ ତୁମ୍ଭେ ରାମଙ୍କୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଆଗ୍ରହରେ ଦଉଡ଼ି ଯାଉଛ) ଭଗ୍ନ ହେବେ । ସେ ରାମ ତୁମ୍ଭର କଦାପି ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଦଇବ ସେଥିରୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଅଛି । [ତୁମ୍ଭେ ବହୁକାଳରୁ ବିଚାରିବ] ।” ସେମାନେ [ପାତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସାମନ୍ତଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ]

ବୋଲେ ସେ ଭୁବର ନୋହିବ ?

ବଞ୍ଚନା କଲଣି କେତେ କାନ୍ତ ଦଇବ । ୧୫ ।

୧୫

ବିବୁଧାଳୟ ଜଗଣ

ଶ୍ରୀ ତ ନାଶ ସୁଗୁଣ

ସୁମନା ମନ ମୋହନ ଛବି ଯାହାର ।

ବିକୃତ ବାହାରିଲ ପରି

ନାଗ-ନାଗେ ଶୁଭୁଷ

ମଣି-ଭୁଷଣୀ ମଧ୍ୟରୁ ଯେତେ ବାହାର ।

ବେଞ୍ଚରେ ତମାନସ ସବେ ।

ବିଶୁଦ୍ଧ ସି ପୁର ଲୀଳା ତହିଁ ସମୁଦେ । ୧୬ ।

୧୬

ବାମା କାଳ ଭାବୁ ବାମା

ପ୍ରସବ ସୁରୁ ସୁଷମା

ଲକ୍ଷିତ ଦୁଃଖ ଆନ ଆନନ ପ୍ରସା ।

୧୭ଶ ପଦ—ବିବୁଧାଳୟ—ସ୍ୱର୍ଗ ବା ମେରୁ ପଦ୍ମତ । ନାଶ ସୁଗୁ—
ଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ ବା ଅମ୍ବସ୍ତ୍ର । ସୁମନା—ଦେବତା, ପଣ୍ଡିତ । ନାଗ-ନାଗେ—ନାଗସ୍ତ୍ରୀ
ବିଶୁଦ୍ଧାସୀ, ଧରଣୀ ।

୧୭ଶ ପଦ—ବାମା କାଳେ—ରୂପ ଧରିଲବେଳେ । ଭାବୁ-ବାମା—
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପତ୍ନୀ, ସଜ୍ଜା ଓ ଶୁଭା । ସୁରୁ—ପୁତ୍ର । ସୁଷମା—ଶୋଭା । ଆନନ—ମୁଖ ।
ସୁର କନ୍ଦର୍ପ । ମଧୁ—ବସନ୍ତ ।

କହିଲେ, “ଭୁବର କଣ ବରଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଉ ନାହିଁ କି ?” ସଖୀ ଉତ୍ତର
ଦେଲା, “ଦଇବ ବହୁତ ଦିନୁ ଆମକୁ ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିଅଛି ।” (ଆମେ
ବୁଝା ହୋଇ ଗଲୁଣି) ।

୧୭ଶ ପଦ—ମେରୁ ସଦୃଶ ଅଟ୍ଟାଳିକା ଉପରେ ଥିବା ନାଶମାନେ
ଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ ପରି ଶୋଭା ପାଉଛନ୍ତି । ଦେବସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କର ଛବି ଦେବତାମାନଙ୍କର
ମନ ମୋହନ କଲପରି ଅଟ୍ଟାଳିକା ଉପରେ ଥିବା ନାଶମାନଙ୍କର ଛବି ପଣ୍ଡିତ-
ମାନଙ୍କର ମନ ମୋହନ କରୁଅଛି । (ଏହାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଗପୁରର ସୂତନା ଦିଆଗଲା) ।
ପୁରରୁ ବାହାରିବା ମଣିଭୂଷିତା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନାଗ କନ୍ୟା (ନାଗକନ୍ୟାବଳରୁ ବାହା-
ରିନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ମଣି ଥାଏ) ପ୍ରାୟ ଦେଖାଗଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପାତାଳ
ପୁରର ସୂତନା ମିଳିଲା । ପ୍ରକୃତରେ ସମସ୍ତେ ମାନସା (ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ - ଏହାଦ୍ୱାରା
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସୂତନା ହେଲା) । ସେହି ମିଥୁନ ପୁରରେ ଏହି ତିନି ପୁରର ଲୀଳା (ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ
ପାତାଳ) ସମ୍ଭବ ହେଲା ।

୧୭ଶ ପଦ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ପତ୍ନୀ ସଜ୍ଜା ହୋଇଛନ୍ତି ହେବା କାଳରେ ଯେଉଁ ପୁତ୍ର
ପ୍ରସବ କରିଥିଲେ, ସେହି ଅର୍ଶ୍ୱିଣା କୁମାରଙ୍କର ଶୋଭା ଏହାଙ୍କ ସହିତ (ସମ

ବରନ ବସନ ଧରେ ମାଳ ପୀତ ପରଫରେ

ସୁର ମଧୁ ଆଳିଙ୍ଗନ ବିହୀନ ଶୋଭା ।

ବିହ୍ୱଳିତ-ଦମ୍ଭ ଅନାଇ ।

ବାସ କଲ ଚିତ୍ତ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ଯାଇଁ । ୧୬ ।

୨୭

ବାଡ଼େ ଯେ ଆଉଜ ରହି ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିମା କ ସେହି

ନିରବଲମ୍ବିନୀ କ ଇନ୍ଦନ ପିତୁଳା ।

ବରଣ ସୁଭାବ ଲୁଟି ପତିବ୍ରତା କଲେ ହଟି

ସ୍ତମ୍ଭଟି ମହତ ସୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କ ରଖିଲ ।

ବୋଲନ୍ତି କ କାହା ଶୁଣନ୍ତି ।

ବିଜ୍ଞାତ ନୋହେ ମାଦଳା ଚେତା ଆକୃତ । ୧୮ ।

୨୮

୧୮ଶ ପଦ—ବରଣ - ଅସଙ୍ଗ । ମାଦଳା —ମଦ୍ୟପ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହିତ) ଉପମିତ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା, ଯଦି ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାରଙ୍କର ମୁଖ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ହୋଇଥାନ୍ତା, (ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାରଙ୍କ ମୁଖ ଘୋଡ଼ାମୁଖ ପରି । ଏ ଦୁହେଁ (ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ) ପରସ୍ପରରେ ମାଳବର୍ଣ୍ଣ ଓ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ବସନ ପିନ୍ଧିଅଛନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ମାଳବର୍ଣ୍ଣ ରାମ ପୀତ ବସନ ପିନ୍ଧିଛନ୍ତି ଓ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ (ଗୌର) ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମାଳ ବସନ ପିନ୍ଧି ଅଛନ୍ତି; ତେଣୁ କନ୍ଦର୍ପ ଓ ବସନ୍ତର ଆଳିଙ୍ଗନରେ ଯେଉଁ ଶୋଭା ହେବ ସେହି ଶୋଭା ଏମାନେ ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେ ଶୋଭାକୁ ଚାହିଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବଚଳିତ ହେଲା; ଚିତ୍ତ ଯାଇ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କଠାରେ ବାସ କଲା ।

୧୮ଶ ପଦ—ଯେଉଁ ଶ୍ରୀ କାନ୍ଥକୁ ଆଉଜ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, (ରାମଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ କାମ ବିକାର ଜାତ ହେବାରୁ ସେ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ଠିଆ ହେଲା) ସେ କାନ୍ଥରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥିବା ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରତିମା ପରି ଦିଶିଲା । ଯେଉଁ ଶ୍ରୀ ବିନା ଆଶ୍ରୟରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା, ସେ କାଠ କଣ୍ଠେଇ ପରି ଦେଖାଗଲା । ପତିବ୍ରତା-ମାନେ ଅସଙ୍ଗମାନଙ୍କ ସୁଭାବକୁ ଲୁଟି କଲେ, [ଅସଙ୍ଗ ଯେପରି ପର ପୁରୁଷ ଦେଖିଲେ ହାବ ଭାବ ଦେଖାନ୍ତି ବା ବିଚଳିତ ହୁଅନ୍ତି, ପତିବ୍ରତାମାନେ ସେହିପରି ହେଲେ], ମାତ୍ର ଜଡ଼ତା ସେମାନଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ରକ୍ଷାକଲା । [ସେମାନେ ଜଡ଼ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ଥିବାରୁ କିଛି କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ନ ହେଲେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କୁଣ୍ଡାଇ ପକାଇଥାନ୍ତେ] । ମାଦଳା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖାଇଥିବା ଲୋକଙ୍କ ପରି ପତିବ୍ରତାମାନେ କାମ ବିକାରରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ] କଣ କହୁଛନ୍ତି ବା କଣ କରୁଛନ୍ତି କିଛି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ବୈଦେହୀ ବିମଳଦେହୀ କମଳ କେଶରେ ନାହିଁ
ସମ୍ପ୍ରା ସହଚରେ ଥିଲେ ମଣ୍ଡି ଅଟାଳୀ ।
ବିହ୍ନ ଲୋକନେ ପ୍ରଶଂସା କଳାଙ୍ଗେ କଲେ ଲୁଲସା
ଗଉରେ ଗଉରବତା ନେତ୍ର ନ ଡାଳ ।
ବର ଦେବରେ ସେ ମନାସେ ।
ବରଦେବର ହେବାକୁ ମାନସେ ଘୋଷେ । ୧୯ ।
ବାମଲୋଚନ ସୁରୁତା ବାମମୋଚନ ବିଧାତା
ପାଞ୍ଚୁ ପୁଲକ ପୁଲକ କପୋଳେ ଦିଶି ।
ବୃଦ୍ଧବୟଃ ସଙ୍ଗୀବାର ଭାଙ୍ଗିବ ଏ ଧନୁବର
ମନରେ ଏମନ୍ତ କର ତା ଜାଣି ଶ୍ରୀ ।
ବ୍ୟକତ ଏମନ୍ତ ବଚନ ।
ବିଶ୍ୱାସ ନିଃଶ୍ୱାସ ହାସ ନାଶା ଆନନ । ୨୦ ।

୨୦ଶ ପଦ—ବୃଦ୍ଧବୟଃ ସଙ୍ଗୀବାର—ବଡ଼ ସଙ୍ଗୀସମୁଦ୍ର ।

୧୯ଶ ପଦ—କମଳ କେଶରଠାରୁ ବେଶୀ ସୁନ୍ଦରା ନିର୍ମଳଦେହୀ
ବୈଦେହୀ ସୀତା ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଅଟାଳିକାକୁ ମଣ୍ଡନ କରି ବସିଥିଲେ [ସେ
ବସିଥିବାରୁ ଅଟାଳିକା ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥିଲା] । ସେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରଶଂସା
କଲେ । ‘କଳାଙ୍ଗ’ ରାମଙ୍କଠାରେ ଅଭିଳାଷ କଲେ, ‘ଗୌରଅଙ୍ଗ’ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ
ଠାରେ ଗୌରବ ଅନୁଭବ କରି ନେତ୍ର ପକାଇଲେ । [ସୀତା ନିଜେ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ,
ତେଣୁ ସେ ଶ୍ୟାମଳ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ] । ବର ଓ ଦିଅର [ରାମ
ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ] ହେବା ପାଇଁ ମନରେ ଇଚ୍ଛା କଲେ, ସେ ମହାଦେବଙ୍କୁ ମାନସିକ
କଲେ ଅଥବା ବର ଦାତାଙ୍କଠାରେ ବର ମନାସିଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ—[ସୀତା ମନରେ ଏପରି ବିଚାର କରିବା ସମୟରେ]
ତାଙ୍କ ବାମ ଆଖି ଡେଇଁବାରୁ ବିଧାତା ମୋର ପ୍ରତିକୂଳତାକୁ ମୋରନ କଲେ
[ମୋର ସମସ୍ତ ବାଧା ଏଡ଼ିଦେଲେ],—ଏହା ପାଞ୍ଚୁଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ
ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରେ ରୋମୋଦ୍‌ଗମ ହେଲା । ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସଙ୍ଗୀମାନେ ତାଙ୍କର ନେତ୍ର
ଓ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳର ବିକାଶ ଦେଖି କହିଲେ, “ହେ ସୀତା ! ଏ ପୁରୁଷ ଧନୁଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଶିବଧନୁକୁ ଭାଙ୍ଗିବେ । ଏହା ଠିକ୍‌ରୂପେ ଜାଣ ।” ଏହି କଥା ଶୁଣିବେ ସୀତାଙ୍କ
ନାସିକାରୁ [ଅତି ଆନନ୍ଦ ହେଉ] ନିଃଶ୍ୱାସ ଓ ମୁଖରୁ ହାସ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା
[ଏହା ଶୁଭ ସୂଚକ], ତେଣୁ ସୀତା ସଙ୍ଗୀଙ୍କ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ ଗଲେ ।

ବିପ୍ରକାସ ଥାଇ ଭାଷିତ ମନମାୟା ଯେ ରତସେ
 ଏ ଯୋଗ ତୋର କର୍ମରେ ଅଛି ଦେନ ରେ ।
 ବ୍ୟଲ୍ଲକ ଏ କ ? ଜନକ ନାରାଜେଳ ସଦୃଶକ
 ଧନୁ ସୁସୁନ୍ଦର କୃତ ତୋଷଦାନରେ ।
 ବିଦଗ୍ଧତା ଚିତ୍ତେ ଦେନିଲେ ।
 ବୟସାରାଣ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରମାଣ ବୋଲେ । ୨୧ । ୨୧
 ବୃକୋଦର ବାସବର ଦିଗଦନ୍ତୀ ମନୋହର
 ବିହର ମଖଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶବେଳେ ।
 ବଂଶିକ ରାଜା ମାନସ ମଧୁର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସାରସ
 ଅସ୍ପରଶେ ଦରଶନେ ଉପାସି ନେଲେ ।
 ବିଚିତ୍ର-କର୍ମୀଙ୍କ ଆଲୋକେ ।
 ବିଦେହରାଜ କୌଶିକେ ପୁଚ୍ଛିଲେ ଏ କେ ? ୨୨ । ୨୨

୨୧ ଶ ପଦ—ରତସେ—ବ୍ୟଗ୍ରହୋଇ । ବିପ୍ରକାସ—ବିରୋଧୋକ୍ତି !
 ୨୨ ଶ ପଦ—ବୃକୋଦର—ଯମ । ବାସବ—ଇନ୍ଦ୍ର । ମଖଶାଳା—
 ଯଜ୍ଞଶାଳା । ବଂଶିକ—କୁଳୀନ । ସାରସ—ପଦ୍ମ ।

୨୧ ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଦେଖି ମନମାୟା ନାମକ ସଖୀ
 ବିରୋଧୋକ୍ତି ଥାଇ ବେଗରେ କହିଲା, “ହେ ସଖୀ ! ଏ ପୁରୁଷକୁ ବିଦ୍ରା ଦେବା
 ଯୋଗ ତୋ କର୍ମରେ ଅଛି । ଏ ଯୋଗ ନାହିଁ ବୋଲି ମନରେ ଆଶ ନାହିଁ ।
 ତୁମ୍ଭ ପିତା ଜନକଙ୍କୁ ନାରାଜେଳ ସଦୃଶ ବାହାରେ କଠିନ ଓ ଭିତରେ
 ବନ୍ଧୁ ରସସୁକ୍ତ ଏ ଯେଉଁ ଧନୁ ସୁସୁନ୍ଦର କଲେ, ତାହା ଅପ୍ରିୟ ହୁଅନ୍ତା କ ?
 ଚତୁର୍ଥ ସୀତା ତାହା ବୁଝି ପାରିଲେ ଓ ସଖିମାନେ ତାହା ଶୁଣି ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ
 ବୋଲି କହିଲେ ।

୨୨ ଶ ପଦ—ଯମ ଓ ଇନ୍ଦ୍ର ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ଦୁଇ ଦିଗର ହସ୍ତୀ
 ଅଞ୍ଜନ ଓ ଐଶ୍ବରୀ ପରି ମନୋହର ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯାଗଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ କର
 କୁଳୀନ ରାଜାମାନଙ୍କ ମାନସ ସରୋବରକୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ମକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ କରି ଦର୍ଶନ
 ମାତ୍ରକେ ଉପାଡ଼ି ପକାଇଲେ । (ଅଞ୍ଜନ ଓ ଐଶ୍ବରୀ ଦ୍ଵାରା ମାନସରୋବରର
 ପଦ୍ମନାଡ଼ ଉପାସିତ ହେଲା ପରି ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ କେବଳ ଦେଖିଲେଣି କୁଳୀନ
 ରାଜାମାନଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଲେପ ପାଇଲା) । ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମୀ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ
 ଦର୍ଶନରେ ବିଦେହ ରାଜା ଜନକ ବିଶ୍ଵାମିତ୍ରଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, “ଏ କିଏ ?”

ବଲଗିଲେ ମୁନ ଭୁବିତ ଦଶରଥ ବେନପୁର
 ବନେ ତାଡ଼କା ବନାଶି ରଖି ମୋ ଯାଗ ।
 ବନ୍ୟସ୍ତ୍ର କର ଚରଣ ଗୌତମ-ନାଥ ତାରଣ
 ଶିବ ଶୂଫ ଦେଖିବାକୁ ଏବେ ଉଦ୍‌ବେଗ ।
 ବୋଇଲେ ଦେଖିଲେ ଦେଖନ୍ତୁ ।
 ବାଳ କୁମାରେ କି ହେବ ଏହାଙ୍କ ହେତୁ ? ୨୩ । 23
 ବାଳ ବଳିଷ୍ଠରେ ସାର ବଳ କୋଟିଏ ସିଂହର
 ଭଞ୍ଜିବା ଥାଉ ଭଞ୍ଜିଲୁ ଶୁଣି ଛଳିତ ।
 ବଞ୍ଚିରେ ଗଣ୍ଡଭେରଣେ ଗଜକୁ ଦେନେ ଉଡ଼େ
 ଡାଳେ ବସେ, ଭାରଣରେ ଭର ବିହତ ।

୨୩ଶ ପଦ—ବଲଗିଲେ—କହିଲେ ।

୨୪ଶ ପଦ—ବଞ୍ଚିରେ—ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ।

୨୩ଶ ପଦ—(ଜନକଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି) ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର ମୁନ କହିଲେ, “ଏ
 ଦଶରଥ ରାଜାଙ୍କର ଦୁଇପୁଅ ବନରେ ତାଡ଼କା ରକ୍ଷା ଧୀକୁ ମାର ମୋ ଯାଗରକ୍ଷା
 କରୁଅଛନ୍ତି କାମ୍ୟକ ବନରେ ଚରଣ ବନ୍ୟସ୍ତ୍ର କର ଅହଲ୍ୟାଙ୍କୁ ପାଷାଣରୁପରୁ
 ତାରୁଅଛନ୍ତି, ଏବେ ଶିବଧନୁ ଦେଖିବାକୁ ଉଦ୍‌ବେଗ ହୋଇ ଆସିଅଛନ୍ତି ।”
 (ବିଶ୍ଵାମିତ୍ରଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣି) ଜନକ କହିଲେ, “ଦେଖିଲେ ଦେଖନ୍ତୁ, ଏ ବାଳକ
 କୁମାର ମାତ୍ର, ଏହାଙ୍କ ହାତ କଣ ହେବ ?” (ଅର୍ଥାତ୍ ଏ ଧନୁ ଭଞ୍ଜିପାରିବେ
 ନାହିଁ) ।

୨୪ଶ ପଦ—“କୋଟିସିଂହ ପରାକ୍ରମୀ ବଳିଷ୍ଠଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏପରି
 ଯେ ବାଳ, ସେ ଧନୁ ଭଞ୍ଜିବା କଥା ଦୂର ଥାଉ, ମାତ୍ର ଧନୁ ଦେଖି ହାରିଗଲା ।
 (ଜନକ ଏପରି କହିବାରୁ) ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର ଛଳ କର ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଣ୍ଡଭେରଣ ଚଢ଼େଇ ଗଜକୁ ଦେନ ଉଡ଼େ, ପୁଣି ବୃକ୍ଷତାଳରେ
 ବସେ, କିନ୍ତୁ ତାଳ ଭଞ୍ଜିଯାଏ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଭରତଥା ପକ୍ଷୀ ତାଳରେ
 ବସିଲେ ତାଳ ଭଞ୍ଜିଯାଏ ।” [ଦେବଯୋଗରେ ଅସତ୍ରୁବ ସମ୍ଭବ ହୁଏ, ବାଳ
 ସିନା ଧନୁ ଦେଖି ହାରିଗଲା; ମାତ୍ର ଏ ଧନୁ ଭଞ୍ଜିପାରିବେ] । ପୁଣି ଜନକ
 କହିଲେ, “ପଶୁରୂପ ପୂଜା କଲେ [ଧନୁ ଧରି ନ ପାରି] ।” ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର ଉତ୍ତର

ବୋଲେ ପଣ୍ଡିତ ପୁଲିଲେ ।

ବ୍ୟଭିଚାର ଶସି ଧର୍ମ ବିପ୍ର ବୋଇଲେ । ୨୫ ।

24

ବାଣାପୁର କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ସହସ୍ର ଭୁଜରେ ହେଜ

ଟେକି ନ ପାରିଲେ ତହୁଁ କଲେ ଉତ୍ତର ।

ବୃଷ୍ଟି କର୍କଟପର ସିନା ତାହାଙ୍କ ମାଧୁରୀ

ନାଗ ବ୍ୟସନେ କେ ଆନ ଧରଣୀ ଧର ।

ବିଂଶକର କହିବା ନୋହୁ ।

ବାଳ ଅର୍ଜୁନରେ ଧରାଯାଇଛି ଯେହୁ । ୨୫ ।

24

ବିଦ୍ୟାବଳ ମହାସେନ

ଲବଣ ଆଦି ରାଜନ

ପ୍ରଭା ଦେଖାଇ ମଳିନ ଭାବ ଘୁଷିଲେ ।

୨୭ଶ ପଦ—ବିଦ୍ୟାବଳ ଗଣେଶ । ମହାସେନ—କାର୍ତ୍ତିକେୟ ।

ବଲ୍ଲିକ—ବିଲୁଆ ।

ଦେଲେ; “ସେ ବିପ୍ର ହୋଇ ବ୍ୟଭିଚାର ହେତୁ ଶସିୟୁ ହୋଇଅଛନ୍ତି,
(ବିପ୍ରର ପୂଜା କରିବା ବିଧି—ତେଣୁ ସେ ପୂଜା କଲେ ।)”

୨୫ଶ ପଦ—ତତ୍ପରେ ଜନକ କହିଲେ, “ବାଣାପୁର ଓ ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ
ସହସ୍ର ହାତରେ ଧନୁକୁ ଟେକିପାରିଲେ ନାହିଁ—ଏ କଥା ମନରେ ଭାବ ।”
ତାହା ଶୁଣି ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର ଉତ୍ତର କଲେ, “ବିଚ୍ଛା, କଙ୍କଡ଼ାଙ୍କପରି ସିନା ତାଙ୍କର
ହସ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ବେଶୀ [ବିଚ୍ଛା ଓ କଙ୍କଡ଼ାଙ୍କର ସିନା ହାତ ବହୁତ, ମାତ୍ର ପରସ୍ପର
ବା କେତେ]? ମାତ୍ର ନାଗ ବିନା ଆନ କେହି ଧରଣୀକ ଧରପାରେ କି?”
ଜନକ ପୁଣି କହିଲେ, “ରବଣ” (ରବଣ ଧନୁ ଦେଖି ହାତ ଯାଇଅଛି) ।
ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର କହିଲେ, “ତା କଥା କହ ନାହିଁ, ବାଳ ଓ ସହସ୍ରାର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା
ବନ୍ଦୀ ହେଲାବେଳୁ ତା ବଳ ଜଣା ଯାଇଅଛି ।”

୨୭ଶ ପଦ—ଜନକ ପୁନର୍ବାର କହିଲେ, “ଗଣେଶ, କାର୍ତ୍ତିକ,
ଲବଣଦେବ ଆଦି ରାଜାସବୁ ପ୍ରଥମେ ଗର୍ବ ଦେଖାଇ ପରେ ମଳିନ ହୋଇଅଛନ୍ତି,
[ପ୍ରଥମରେ ତେଜଦେଖାଇ ଆସି, ଧନୁ ଦେଖି ଭୟକରି ପଳାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି] ।”
ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର କହିଲେ, “ବିଲୁଆ ପ୍ରଥମେ ମୁଖରେ ଅନଳ
ଦେଖାଇ ପରେ ଭୟ ପାଇଲେ ସେ ଅନଳ ଲିଭାଇ ଦିଏ, [ସେହିପରି ଏ

ବଞ୍ଚକ ପରସ୍ତେ ତେବେ ମୁଖରେ ଅନଳେ ଜବେ
ଦେଖାଇ ନାଶି ଶୁଭକ ହେଲେ ଦୁଷ୍ଟିଲେ ।

ବିବୋଧ ନୁହ ହେ ଜନକ !

ବିଜ୍ଞତେ ଦେଖିବେ ଏ ଅଶାଅ ପିନାକ । ୨୭ ।

୨୬

ବିତପନ କଲେ ନେଇ ଚପନବଂଶିକ ତହିଁ

ସଭାରେ ଲେସା ଅନାଇ ନୃପ ସକଳ ।

ବିଦର୍ଭ, କର୍ଣ୍ଣାଟ, ଘୋଷ, ସଉରାଷ୍ଟ୍ର, ମରହଟ୍ଟ

କୁନ୍ତଳ, କେରଳ, ଗୁଜରାଟ, ସିନ୍ଧୁ, ଉତ୍କଳ ।

ବାହ୍ମିକ, ଭୃଗୁ, ନିଷେଧ ।

ବଙ୍ଗ, ଅଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ଗୁଡ଼ଜାଟ, ମଗଧ । ୧୭ ।

୨୭

ବେଦି, ତେଜ, ମୟ, ମୟ, ଦ୍ରାବଡ଼, ଗଉଡ଼, ମୈତ୍ର,

ଆବର, ମାଳବ, କଳ୍ପ, କୁରୁ ପାଞ୍ଚାଳ ।

ବନାଞ୍ଜଳ, କନାଞ୍ଜଳ, କାଶ୍ମୀର, କାମେଶ୍ୱର, କୁଞ୍ଜ,

ଗଳ, ଡାହାଳ, ଲେମ୍ବଣ ପୁଣ୍ଡ୍ର, କୋଶଳ ।

ବେଲଭଜ ଆଦି ଏ ଠିକ ।

ବିଶେଷ କହିବା କେତେ କହେ ଜନକ । ୨୮ ।

୨୮

ଗରମାନେ ପ୍ରଥମେ ତେଜ ଦେଖାଇ ପରେ ଏ ଧନୁ ଦର୍ଶନରେ ସେ ତେଜକୁ
ହରାଇଅଛନ୍ତି) । ହେ ଜନକ ! ତୁମ୍ଭେ ଅବୋଧ ହୁଅ ନାହିଁ । ହରଧନୁ ଅଶାଅ,
ଏ ନିର୍ଭୟରେ ତାହା ଦେଖିବେ ।”

୨୭ଶ ଓ ୨୮ଶ ପଦ — ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ଜନକ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ
ନେଇ ରାଜ ସଭାରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇଲେ । ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଶୋଭା ଦେଖି
ରାଜ ସଭାରେ ବସିଥିବା ନୃପତିମାନେ ଲୋଭିତ ହେଲେ । (ତାଙ୍କ ଶୋଭାକୁ
ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ) । ଜନକ କହିଲେ, — ବିଦର୍ଭ, କର୍ଣ୍ଣାଟ; ଘୋଷ,
ସୌରାଷ୍ଟ୍ର, ମରହଟ୍ଟ, କୁନ୍ତଳ, କେରଳ, ଗୁଜରାଟ, ସିନ୍ଧୁ, ଉତ୍କଳ, ବାହ୍ମିକ,
ଭୃଗୁ, ନିଷେଧ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ଗୁଡ଼ଜାଟ, ମଗଧ, ବେଦି, ତେଜ, ମୟ, ମୟ,
ଦ୍ରାବଡ଼, ମୈତ୍ର, ଆବର ମାଳବ, କଳ୍ପ, କୁରୁ ପାଞ୍ଚାଳ, ବନାଞ୍ଜଳ, କନାଞ୍ଜଳ,
କାଶ୍ମୀର, କାମେଶ୍ୱର, କୁଞ୍ଜଗଳ, ଡାହାଳ, ଲେମ୍ବଣ, ପୁଣ୍ଡ୍ର, କୋଶଳ,
ବେଲଭଜ ଆଦି ଯେ ରାଜାମାନେ ତୁମ୍ଭ ହୋଇଅଛ, ତାହା ବିଶେଷ କରି
କେତେ ଅବା କହିବା ?

ବିନୟ ଭୁପତିମାନେ ବହୁଦିନୁ ଅଭିମାନେ

ବସ କି କାର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଧନୁ ଆଣି ନ କହ ।

ବ୍ୟାଜ ଦଳ ପର ପ୍ରତି

ଏବେ ଦଶରଥ ସ୍ଥାପନ

ଆସିଲୁଣ୍ଡ ଦେଖିବାକୁ ବଳାଇ ସ୍ୱେଦ ।

ବୋଇଲେ ଆଣିବା ସେ ଚାପ ।

ବଦନ୍ତେ ଅଶାଅ କହେ ନୃପକଳାପ । ୨୯ ।

ବଳବନ୍ତ ଏକ ଏକ

ଅଞ୍ଜାକୁ ମଞ୍ଜୁ ଅନେକ

ଯଦେ ଓଟାର ଆଣିଲେ ମଞ୍ଜୁ, ସଗୋଟି ।

ବିହ୍ୱାଳିତା ଧରିଲେ

ଚଳନ୍ତୁ । ନାହିଁ ଯେ ଭଲେ

ଚନ୍ଦ୍ର କଟକଟ, ସୁଁ କାର ନଢେଇ ପ୍ରକଟି ।

ବାକ୍ସ୍‌ତ୍ରୟ ମହାଧିକାର ।

ବାଟାସନ ଆସିଲା ବିଳମ୍ବ ନ କର । ୩୦ ।

୨୯ଶ ପଦ—‘ହେ ଖ୍ୟାତନାମା ନରପତିମାନେ ! ତୁମ୍ଭେ ବହୁ ଦିନରୁ ଧନୁ ଭାଙ୍ଗିବା ଅଭିମାନରେ ବସିଅଛ । ମାତ୍ର କି ହେତୁରୁ ଧନୁକୁ ଆଣ ବୋଲି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କହୁନାହିଁ ? ଏଥିରୁ ତୁମ୍ଭର ଦମ୍ଭ ଓ ଦର୍ପ କେବଳ ଛଳନା ପ୍ରାୟ ପ୍ରତେ ହେଉଛି (ତୁମ୍ଭର ଦମ୍ଭ ଓ ଦର୍ପ ଥିଲ ପ୍ରାୟ ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ) । ଏବେ ଦଶରଥ ରାଜାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ମୋହ ବଳାଇ ଧନୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେମାନେ କହିଲେ ଶିବଧନୁକୁ ଅଣାଇବା ।’ ଜନକ ଏହା କହିଲେ, “ରାଜାମାନେ କହିଲେ ଧନୁ ଅଣାଅ ।”

୩୦ଶ ପଦ—ଜଣକୁ ଜଣ ବଳବନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେଉଁ ବର, ସେମାନେ
ଜନକ ରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍ଗପାଇ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପାକ ଧଇଲେ ଭଲ ପ୍ରମାଣେ ଚଳିବ ନାହିଁ
ଏପରି ଯେ ଶିବଧର, ତାକୁ ପେଡ଼ାମଧ୍ୟରେ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଥିବା ହେତୁ ଓଟାଇ
ଆଣିଲେ । ସେ ପେଡ଼ାରେ ଲଗିଥିବା ଚକର କଟକଟ୍ ଶବ୍ଦ ଓ ମଞ୍ଜୁମାନଙ୍କର
ହୁଁ ହୁଁ କାର ରବ ଯାଇ ଆକାଶରେ ସମ୍ବେଦିତ । ସେ ସମୟରେ ଜନକ
ଶୁଭୁକ୍ତ କରି କହିଲେ, “ଧରୁ ଆସିଲ ଆଉ ବଳମ୍ବ କର ନାହିଁ । (ଶୀଘ୍ର ଆସି
ଦେଖ) ।”

ବଳବାନେ ଅଧିକ କୋ

ଜାଣି କଷଟୀ କାମୁକେ

ସମ୍ଭବ ହୋଇଲେ ସିନା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସବେ ।

ବଇଦେହିନୀ ଯେ ଆମେ

ଭୁଷଣ କର୍ମ ଆରମ୍ଭେ

କନ୍ୟାରୁ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରିବୁଁ ତେବେ ।

ବତ ଶ୍ରୋତେ ଗଲେ ସମସ୍ତ ।

ବ୍ୟାଘ୍ର ପଡ଼ନ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଚାହିଁଲା ମତ । ୩୧ ।

ବିଭାବସ୍ତୁ ବିଭାବସ୍ତୁ

ଏକସ୍ଥାନେ ଏ କା ବସିବେ

ଭାବି ନେତ୍ର ବାଜି ମୁଖ ପଛକୁ କଲେ ।

୩୧ଶ ପଦ—କାମୁକ—ଧନୁ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ଉତ୍ତମ ଜାତି, ସୁନା ।
ବିଚ୍ଛଦେହିକ—ବଣିକ, ବିଦେହର ରଜା ।

୩୨୬ ପଦ—ବିଭାବସୁ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ବିଭାବସୁ—ଅଗ୍ନି । ବିଳ—ଗର୍ଭ ।
ହରି—ସିଂହ । ହରି—ସର୍ପ । ବୃଷ—ମୁଷା, ଷଷ୍ଠ ।

୩୧ଶ ପଦ — ‘ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ଉତ୍ତମ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ଅଟ । ତେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହେଲ । ତୁମ୍ଭର ବଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣର ତେଜ ହେଲ । ଆମ୍ଭେ ବିଦେହରାଜ ରୂପ ବଶିକ ଧନୁ ରୂପ କଷଟୀ ପଥରରେ ତୁମ୍ଭର ବଳରୂପ ବିଶ୍ୱକ୍ଷତାକୁ କଷି ତେଜସ୍ୱୀନ୍ ହୋଇଥିବା ଗରଜ ସହିତ କନ୍ୟାରୂପୀ ରତ୍ନ ଯୋଗ କରିବୁ । (ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଷଟି ପଥରରେ କଷି ହୋଇ ବିଶ୍ୱକ୍ଷ ବୋଲି ଜଣାଗଲେ, ସେଥିରେ ରତ୍ନ ଯୋଗ କରି ତାହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାନ୍ତି । ସେହିପରି ତୁମ୍ଭେ ଶିବଧନୁ ଦ୍ୱାରା ବଳବାନ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଲେ, ଆମ୍ଭେ ସୀତାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇ ତୁମ୍ଭର ମର୍ଯ୍ୟଦା ବଢ଼ାଇବୁ) ।’ ଜନକଙ୍କର ଏ କଥାମାନ ଶୁଣି ରାଜାମାନେ ପାଖକୁ ଯାଇ ବ୍ୟାଘ୍ର ପଡ଼ିଥିବା ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଚାହିଁଲେ ପ୍ରାୟ ଧନୁପେଡ଼ାକୁ ଚାହିଁଲେ ।

୩୨ଶ ପଦ - ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅଗ୍ନି କି କାରଣରୁ ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି
ରଜାମାନେ ଏପରି ମନରେ ଭାବ ନେଷ ବୁଜି ପଛକୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇଲେ (ଧନୁକୁ
ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ) । ଗୁହାରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇଥିବା ସିଂହକୁ ଦେଖି ଶରୀର ଗର୍ଭରେ
ନିଦ୍ରା ଯାଇଥିବା ସର୍ପକୁ ଦେଖି ମୁଷା ଯେପରି ପଳାନ୍ତି, ସେପରି ରଜାମାନେ ଧନୁକୁ

ବିଳେ ନିଦ୍ରା ହରି ବୃଷ ବିଳେ ନିଦ୍ରା ହରି ବୃଷ

ଦେଖି ଯଥା ପଳାୟିତ ତଥା ହୋଇଲେ ।

ବାସେ ଯାଇ କେତକ ପାଶେ ।

ବସେ ପଲ୍ଲବେ ଭୁଞ୍ଜାଳି କି ସୁସ୍ୱାଦୁଁ ସେ । ୩୨ ।

୩୨

ବୈରାଗ୍ୟ ଆକୁଳ କୁଳେ

ଭାସିଲେ ଭୂମିପକ୍ୱଳେ

ଭାସିଲେ ଜନକ ଗମ ଶ୍ରୀରାମ ବେଗେ ।

ବତାଇ ସୁମିତ୍ରା ବନ୍ଧ

ନାହିଁ ସୁମିତ୍ରାର ସ୍ୱଳ୍ପ

ନମ୍ରେ ଧଇଲେ ବାଛୁବେ ଚୂପେ ଓଳଗେ ।

ଶଶିମିତ୍ର ନେତ୍ରରୁ ଜାଣି ।

ବାହାରିଲେ ଶଯ୍ୟ ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପାଣି । ୩୩ ।

୩୩

୩୩ଶ ପଦ — ବୈରାଗ୍ୟ — ବିରକ୍ତି, ବିବେକ । ଭୂମିପକ୍ୱଳେ — ରାଜା-
ସମୂହ । ସୁମିତ୍ରାର — ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ । ସୁମିତ୍ରା — ଉତ୍ତମ ମାତ୍ର । ପାଣି — ହସ୍ତ ।

ଦେଖି ପଳାଇଲେ । ଭ୍ରମରମାନେ ବାସ ହେତୁରୁ କେତକ କୁସୁମର ପାଖକୁ ଯାଇ
କଣ୍ଠକରେ ପକ୍ଷ ଛୁଡ଼ିଯିବା ଭୟ ହେତୁ ରହି ନ ପାରି ପଳାନ୍ତି, ମାତ୍ର ପଲ୍ଲବରେ ଯାଇ
ବସନ୍ତି (କେତକରେ ବାସ ଥାଏ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଣ୍ଠା ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଭ୍ରମର
କଣ୍ଠାକୁ ଭୟ କରି ସେ ବାସ ଉପଭୋଗ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର କଣ୍ଠକଶୂନ୍ୟ
ଓ ସୁବାସ ସ୍ଥାନ ପଲ୍ଲବରେ ଯାଇ ବସେ, ସେହିପରି ଭାର୍ତ୍ତ ରାଜାମାନେ
ହେଲେ) ।

୩୩ଶ ପଦ — ବିରକ୍ତିଜନିତ ଆକୁଳତା ରୂପ ଜଳରେ ରାଜାମାନେ
ଭାସମାନ ହେଲେ, (ସୀତାଙ୍କୁ ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଆକାଂକ୍ଷା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା . ଧନୁ
ଯୋଗୁ ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି — ତେଣୁ ବିରକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି) । ତତ୍ପରେ ଜନକ
କହିଲେ, ‘ହେ ଶ୍ରୀରାମ ! ତୁମେ ଶୀଘ୍ର ଯାଅ, [ଧନୁ ଟେକିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟାକରିବାକୁ
ଯାଅ] ।’ ଏହା ଶୁଣି ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରାମଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ଆମର ଏଠାରେ ଭଲ ମିତ୍ରଲେକ
କେହି ନାହାନ୍ତି, ଶତ୍ରୁ ସବୁ ଅଛନ୍ତି । ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁ ଧନୁକୁ ଧଇଲେ, ଧନୁକୁ
ଓଳଗୁଣ୍ଡ ବୋଲି ସେମାନେ କହିବେ ‘ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁ ଧନୁ ଧରିବ ନାହିଁ ।’ ଏହି
ସମୟରେ ଶଶିମିତ୍ର ଆଖି ଠାରୁ ଦେବାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନିଜ ଧନୁ
ଦେଇ ବାହାର ହେଲେ ।

ବିହମ ଗତିକ ବିହ୍ନି ଶରଧା ଗୁପକୁ ଗୁହଁ

କେଶରୀ ଗିରି ମଧ୍ୟରୁ ସେହି ସ୍ୱଭାବେ ।

ବିରାଜ ମୁଖି ସେ ଧତ ମଞ୍ଜୁ ମଞ୍ଜୁଷରୁ ସତ

ଧନୁ ଆକର୍ଷି ଆଣିଲେ ପଲ୍ଲବ ଭାବେ ।

ବକସ୍ତ୍ର ମାଳା ମାଳିକ ।

ବିହମକୁ ଗୁଞ୍ଜଡ଼ାରୁ ଟେକିଲୁ ଡୁକ । ୩୪ । 3୪

ବକ୍ସେ ଗଳ ରାଜନ୍ୟଙ୍କ ବକ୍ସେ ଜନକ ଜନକ

ଏହି ଗିରି ଶରଭେଦ ହୃଦୟ କରେ ।

ବିଜୟୀ ଏ ହିମୁରର ବିଜୟୀ ଏ ହିମୁରର

ଧଇଲୁ ଧଇଲୁ ଧନୁ ଅନାୟାସରେ ।

ବିଦ୍ରାବକୁ ଲଜ୍ଜାରେ ଭାଳି ।

ବିପଳକେ ଅନାଇଲେ ନ ପାରି ତଳ । ୩୫ । 3୫

୩୪ଶ ପଦ — ବିହମଗତି — ସାହସପୂର୍ବକ ଗମନ । କେଶରୀ — ସିଂହ ।
ବିରାଜମୁଖି — ବିରାଜମୁଖି, ଗରୁଡ଼ । ମଞ୍ଜୁ — ସୁନ୍ଦର, ମନୋହର । ମଞ୍ଜୁଷ —
ପେଡ଼ା । ପଲ୍ଲବ — ସର୍ପ । ବକସ୍ତ୍ରମାଳା — ଗଇଶମୂଳମାଳା ।

୩୫ଶ ପଦ — ବକ୍ସ — ସାଜୁ । ବକ୍ସ — ମୁଖ । ହିମୁର — ଉକ୍ତ ନାମ-
ଧାରୀ ରାକ୍ଷସ । ବିଦ୍ରାବ — ପଳାୟନ ।

୩୬ଶ ପଦ — ପବିତ୍ର ଗୁହାରୁ ବାହାରି ସିଂହ ଯେପରି ବିହମ ଭାବରେ
ଗତି କରେ, ସେହିପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜସଭାରୁ ଯାଇ ଧନୁକୁ ଦେଖିବାକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା
କଲେ । ଶସିପୁ ମୁଖି ଧରିଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗରୁଡ଼ ରୂପରେ ସୁନ୍ଦର ପେଡ଼ାରୁପ
ଗର୍ଭରୁ ଧନୁ ରୂପ ସର୍ପକୁ ଓଟାରି ଆଣିଲେ । (ଗରୁଡ଼ ଗର୍ଭରୁ ସର୍ପ ଓଟାରି ଆଣିଲ-
ପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପେଡ଼ାରୁ ଧନୁକୁ ଓଟାରି ଆଣିଲେ) । ମାଳ ଗଇଶମୂଳ ମାଳକୁ
ବିକିବା ପାଇଁ ଗୁଞ୍ଜଡ଼ାରୁ ଟେକିଲୁ ପ୍ରାୟ ଟେକିଲେ । (ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଧନୁକୁ ଅକ୍ଳେ-
ଶରେ ଟେକି ଧଇଲେ) ।

୩୭ଶ ପଦ — “ହିମୁରସୁର ବିଜୟୀ ଶିବଙ୍କର ଧନୁକୁ ଏ ଅନାୟାସରେ
ଧଇଲେ; ତେଣୁ ଏ ହିମୁର ବିଜୟୀ ଅଟନ୍ତି” — ଏହି ବାଣୀ ଶର ପ୍ରାୟ ଜନକ
ରାଜାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଜାତ ହେଲା । ସେ ବଚନ-ଶର ରାଜାମାନଙ୍କର ସାଜୁ ଭେଦ
କରି ହୃଦରେ ବିଦ୍ଧ ହେଲା । ସେମାନେ ଲଜ୍ଜାପାଇ ପଳାଇବାକୁ ଭାବିଲେ, ମାତ୍ର
ଯାଇ ନ ପାରି ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ଅପଲକ ନେତ୍ରରେ ଗୁହଁ ରହିଲେ ।

ବରକାବରକୀ ସୀତା ବରକ କରଇ ଚନ୍ଦ୍ରା
 ଜୀବନ ଯାଉ ନୋହିଲେ ହେଲେ ଏ ବର ।
 ବିମଳିତ ନେତ୍ର ଫିଟେ ମୁହିଁ ତ କଞ୍ଜି କି ପୁଟେ
 ପ୍ରମୋଦଦାୟକ ପରଭୁଙ୍କ ସ୍ଵର ।
 ବ୍ୟଲକତା କେ ବୋଲୁଥିଲ ।
 ମଧୁର ସେ ଦି(ଘ)ନବରୁ ଦର୍ଶନେ ହେଲ । ୩୭ । ୩୭
 ବୃନ୍ଦାରକ-ବୃନ୍ଦାରକେ ସେ ଯେ ପୁଞ୍ଜିଲେ ଜନକେ
 ଦେବା ଶିଞ୍ଜି ମା ଉତ୍ତମ ବୋଲି ସେ କହି ।

୩୭ଶ ପଦ—ବରକାବରକୀ—ତପ୍ରକାଞ୍ଚନ ବର୍ଣ୍ଣା । ବରକ—ଶିବ ।
 କଞ୍ଜି—ପଦ୍ମ । ପରଭୁ—କୋକିଳ, ଭୃତ୍ୟ । ବ୍ୟଲକତା—ଅପ୍ରିୟକର କାର୍ଯ୍ୟ ।
 ଦି(ଘ)ନବରୁ—ସୂର୍ଯ୍ୟ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ।

୩୭ଶ ପଦ—ବୃନ୍ଦାରକ—ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ବୃନ୍ଦାରକ—ରଜା । ଶିଞ୍ଜି ମା—
 ଧନୁର ଗୁଣ । ଅଷ୍ଟନାଗ—ଅଷ୍ଟ ଦିଗ୍ଗଜ, ଅଷ୍ଟକୁଳାନାଗ । ହୁଳ—ଧନୁର
 ଅଗ୍ରଭାଗ ।

୩୭ଶ ପଦ—ଉତ୍କଳ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣା ସୀତା ଚନ୍ଦ୍ର ବୁଦ୍ଧି ମହାଦେବଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରା
 କର କହିଲେ, “ଏ ମୋର ବର ନୋହିଲେ ଜୀବନ ଯାଉ, ଏ ମୋର ବର
 ହେଲେ ଜୀବ ନ ଯାଉ ।” ଏପରି ସମୟରେ ‘ଧନୁ ଧଇଲେ’—ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କର
 ଏ ଶବ୍ଦ ତାଙ୍କର ପ୍ରମୋଦଦାୟକ ହେଲା, ତେଣୁ ନିର୍ମଳ ନେତ୍ରପଦ୍ମ ବିକଶିତ
 ହେଲା । (ସ୍ଵତଃ ପାହଲେ କୋକିଳ ସ୍ଵର ଶୁଣି ଲୋକମାନେ ଚନ୍ଦ୍ର ଫିଟାଇ ଉଠନ୍ତି
 —ଏଠାରେ ସୀତାଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରା ରୂପକ ରାବି ଯାଇ ଶୁଭ ଦିନର ସମ୍ଭାବନା ହେଲା) ।
 ଲୋକମାନେ କହିଲେ, “କିଏ କହୁଥିଲା ଯେ ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗପଣ ସୀତାଙ୍କର ଅପ୍ରିୟ-
 କର ? ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦର୍ଶନରେ ସୀତାଙ୍କ ହର୍ଷପଦ୍ମ ବିକଶିତ
 ହେଲା । (ଅନ୍ୟାର୍ଥ—ପଦ୍ମର ମୁହିଁ ତ ଦୋଷ କିପରି ଗଲା ? ରାମଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି
 ବୋଧ ହେବାରୁ ପଦ୍ମ ମୁହିଁ ତ ହୋଇଥିଲା, ମାତ୍ର ଘନବରୁ ଜଣା ଯିବାରୁ
 ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରୂପେ ବୋଧ ହେବାରୁ ପଦ୍ମ ବିକଶିତ ହେଲା) ।

୩୭ଶ ପଦ - (ଧନୁକୁ ପେଡ଼ିରୁ ଆଣି ଧଇଲା ପରେ) ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ
 ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଜା ଜନକଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, “ଧନୁରେ ଗୁଣ ଦେବ କି ?” ଜନକ
 କହିଲେ, “ଭଲ କଥା [ଗୁଣ ଦିଅ] ।” ସେହି ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହିଲେ,

ସାଧ୍ୟ ଦନ୍ତ ବେନ ଯୋଗ ଅଷ୍ଟନାଗେ ଅଷ୍ଟନାଗେ
ଧର ଧରଣୀକ ବୋଲେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତହିଁ ।

ବିକଳରେ ପୃଥ୍ବୀ ଶୁଣେ ।

ବସୁ ହୁଳ ପାଦଅନ୍ତେ ପଡ଼ିବ ତଳେ । ୩୭ ।

39

ବୃକ୍ଷାଙ୍ଗୁଳି ପରେ ପଦେ ରାମ ରଖିଲେ ସମଦେ

ଜାଣିଲେ ତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ।

ବାସୁକ କି ବହେ କୁମ୍ଭ ବହୁଲ ସେ ମନୋରମ

ଗୁଣବନ୍ତ ଗୁଣ ଦତ୍ତ କଲେ ସଭର ।

ବୈନାଶିକ ନାଡ଼ୀ ମୋ ହେଲ ।

ବାମେ ରହି ଅଜଗବ ବିରୁର କଲ । ୩୮ ।

38

ବିଗୁଡ଼ବଣେ ଓଟାରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମଲ୍ଲ ହସ୍ତରେ

ଏରଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲ ପରି ଭଜିଲ ।

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭଣ୍ଡ ପୁରତ ପ୍ରଳୟକାଳେ ଏକତ୍ତ

ଗୁରମେଘ ଗଞ୍ଜିଲ ଶବଦ ଗଞ୍ଜିଲ ।

୩୯ଶ ପଦ—ବିଗୁଡ଼ ବଣେ—ବଳ ପୁଷ୍କଳ । ଏରଣ୍ଡଦଣ୍ଡ—ଗବ ଗଛର
କାଣ୍ଡ । ବିରୁପେ—ଦେବତାମାନେ ।

“ହେ ଅଷ୍ଟଦିଗର ହସ୍ତୀସବୁ, ହେ ଅଷ୍ଟକୁଳାନାଗେ ! ବଳ ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ସହଚ
ଧରଣୀକ ଧର ।” ପୃଥ୍ବୀ ବିକଳ ଭାବରେ ଭାବିଲେ, “ପଦ ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥିତ ଧନୁହଳ
ମୋ ଉପରେ ରଖାଗଲେ, ମୁଁ ପାତାଳକୁ ପଶିଯିବି ।”

୩୮ଶ ପଦ—ପୃଥ୍ବୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ରାମ ଜାଣିପାରି ପଦର
ବୃକ୍ଷାଙ୍ଗୁଳି ଉପରେ ଗବଘରେ ଧନୁହଳକୁ ରଖିଲେ । କୁମ୍ଭ ବାସୁକକ ବହନ
କଲ ପ୍ରାୟ ତାହା ମନୋହର ଦେଖାଗଲା । ଗୁଣବନ୍ତ ରାମ ତପୁର ହୋଇ ଧନୁରେ
ଗୁଣ ଦେଲେ । ସେ ସମୟରେ ଶିବଧନୁ ରାମଙ୍କର ବାମହସ୍ତରେ ରହି ବିରୁର କଲ,
“ମୋର ବୈନାଶିକ ନାଡ଼ ହେଲ ।” (ଏହିକ୍ଷଣି ବିନାଶ ହେବ—ଅଜଗବ
କୃତକା ନକ୍ଷତ୍ର ଦାଶରଥୀ ପୁଷ୍କଭାସ୍ତ୍ର ପଦ; ତେଣୁ ବୈନାଶିକ ନାଡ଼ ହେଲ) ।

୩୯ଶ ପଦ—ବଳପୁଷ୍କଳ ଗାଡ଼ କରି ଧର ଧନୁକୁ ଓଟାରି ଦିଅନ୍ତେ,
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମଲ୍ଲ ହାତରେ ଗବଗଛ ପଡ଼ି ଯେପରି ଭାଙ୍ଗି ଯାଏ, ସେହିପରି ସେ ଭାଙ୍ଗି-
ଗଲା । ସେହି ଶବ୍ଦ (ଧନୁ ଭଗ୍ନହେବା ଶବ୍ଦ) ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପ୍ରଳୟ
କାଳରେ ଗୁରମେଘ (ଆବର୍ତ୍ତକ, ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ, ଦ୍ରୋଣ, ପୁଷ୍କର) ଏକସ୍ଥିତ
ହୋଇ ଗଞ୍ଜିଲେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ, ତାଠାରୁ ବଳଗଲା । ଦେବତାମାନେ
ମୁକ୍ତି ହେଲେ; ପରେ ଚେତାପାଇ ବିରୁର କଲେ; “ଅମୃତ ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣ

ବିରୁଧେ ମୁକ୍ତି ଚେତାରେ ।

ବେଳେ ପ୍ରାଣ ଅମୃତ ରଖିଲ ବରୁରେ । ୩୯ ।

ବସୁଧାଭୂତେ ଟଳିଲେ ବସୁଧାଭୂତେ ଚଳିଲେ

ସେହି ତରଳିତ ଧାତୁ ଧାର ହେଲୁଟି ।

ବଳ-ବର-ବଳୀ ବର ଆନ କି ହୋଇବ ମୋର

ଭାବେ ଶତକୋଟି ଶତକୋଟି ତ ବୃଷ୍ଟି ।

ବିଚିତ୍ର କି ନରେ କିନ୍ତୁରେ ?

ବିଚେତନ ହେଲେ ଯହିଁ ନାରକ ନରେ । ୪୦ ।

ବିଭ୍ରଷ୍ଟ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଗୁଣ ଧ୍ୟାନ ତହିଁକି ବରୁର

ବିଭ୍ରଷ୍ଟ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ଗୁରୁମୁଖୁ ବେଦହିଁ ।

୪୦ଶ ପଦ — ବସୁଧାଭୂତେ — ରାଜାମାନେ । ବସୁଧାଭୂତେ — ପଦ୍ମ
ମାନେ । ବଳ-ବର-ବଳୀ — ଶରେନ୍ଦ୍ର ବଳ । ଶତକୋଟି — ବଜ୍ର । ନାରକ ନରେ
— ନରକ ପଡ଼ିତ ଲୋକମାନେ ।

୪୧ଶ ପଦ — ଚଣ୍ଡୀ — କୁପିତା ରମଣୀ । ଈଶ — ପତି । ଚଣ୍ଡୀ —
ଦୁର୍ଗା । ଈଷ — ଶିବ । ବିରବ — ବିଶେଷ ଶବ୍ଦ, ଭୟଙ୍କର ଶବ୍ଦ ।

ଏତେବେଳେ ରଖିଲ । (ଅମୃତ ଖାଇଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେ ଜୀବନରେ ରହିଗଲୁ,
ନ ହେଲେ ଏ ଶବ୍ଦରେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣ ହାରିଥାନ୍ତୁ) ।

୪୦ଶ ପଦ — ସେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ରାଜାମାନେ ତଳି ପଡ଼ିଲେ, ପଦ୍ମ
ସବୁ କମ୍ପିତ ହେଲେ । ତହିଁରୁ ତରଳ ଗୋରକ ଧାତୁ ଧାର ଛଳରେ ପ୍ରବାହିତ
ହେଲା । ବଳିଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଳି ଭାବିଲା, ‘ଶତକୋଟି ବଜ୍ର ଏକାବେଳେକେ ବୃଷ୍ଟି
ହେଲା ପରି; ମୋହର (ଚରଂଜୀବ ହେବା) ବର ଅନ୍ୟଥା ହେବ କି ? (ମୁଁ
ବର୍ତ୍ତମାନ ବିନାଶ ହେବ, ଏହି ଆଶଙ୍କା ହେଲା, — ଏହି ଶବ୍ଦ ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ପାତାଳ
ଭେଦ କରିବାର ସୂଚନା ଦିଆଗଲା) । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦରେ ନରକରେ ଥିବା ପାପୀମାନେ
ଅଚେତନ ହୋଇଗଲେ, ସେ ଶବ୍ଦରେ ନର କିନ୍ତୁରମାନେ ଅଚେତନ ହେବାରେ
ବିଚିତ୍ର ବା କଣ ଅଛି ।

୪୧ଶ ପଦ — ସେ ଶବ୍ଦରେ ବ୍ରହ୍ମଗୁଣମାନଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଭଗ୍ନହେଲା, ସେ
କଥା ବା କଣ ବରୁର କରିବା । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଗୁରୁ ମୁଖରୁ ବେଦ ସୁଦ୍ଧା ବିଭ୍ରଷ୍ଟ

ବିଷଣ୍ଣନ ଚଣ୍ଡୀମାନ

ଉଷରେ ସ୍ନେହ ନ ଦେନ

ବିଷଣ୍ଣନ ଚଣ୍ଡୀମାନ ଉଷରେ ସ୍ନେହ ।

ବାହାରନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁଟି ।

ବିରବ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକଟି । ୧୧ ।

ସରେଶ୍ୱର କରି ପୂଜା

କଲ ସେ ମିଥୁଲ ରଜା

ବସାଇ ରଘୁରମଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ।

ବିହାୟସେ ଦେବେ ଆସେ

ରାମ ଦର୍ଶନ ଲଳସେ

ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ରବଣ ମିଳିଲ ସେଠାରେ ।

ସାର ସେ ବାହୁଡ଼େ ବରସେ ।

ବୟାଳିଶ ପଦେ ଗୁଣ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭାଷେ । ୧୨ ।

—*—

୪୨
ମଫି ମି. ଲୋକାଳ
4-11-71

ହୋଇଗଲା (ବ୍ରହ୍ମା ବେଦପାଠ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ) । କୋପିନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ମାନ ଖଣ୍ଡନ ହେବାରୁ ସେ ନାୟକଠାରେ ସ୍ନେହ ବଳାଇଲା—ଏ ବା କି ବଡ଼ କଥା; ଉତ୍ସରେ ପାବଣୀଙ୍କର ମାନ ଖଣ୍ଡନ ହୋଇ ଯିବାରୁ ସେ ମହାଦେବଙ୍କଠାରେ ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ଶବ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୁଟି ବାହାରନ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଜ୍ଞାନଲଭ ହେଲା ।

୪୨ଶ ପଦ—(ଧନୁରଞ୍ଜ କରିବାରୁ) ମିଥୁଲର ରଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଶରଣେଷୁ ବୋଲି ପୂଜାକଲେ । ସେହି ସମୟରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଆଶାରେ ଦେବତାମାନେ ଆକାଶମାର୍ଗରେ ଆସିଲେ । ଧନୁରଞ୍ଜ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ରବଣ ସେଠାରେ ମିଳିଲା, ମାତ୍ର [ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଧନୁ ଭାଙ୍ଗିବାର ଶୁଣି] ସେ ଶର ବିରସମନରେ ଫେରିଗଲା । ଏ ଗୁଣକୁ ବୟାଳିଶ ପଦରେ ଉପେନ୍ଦ୍ର କହିଲେ ।

—*—

ଦଶମ ଛାନ୍ଦ

୧୦

ଶ୍ରୀ — ରଞ୍ଜିତଲ୍ୟା

ବିଭୂଷଣ ପୁଷ୍ପେ ଯା କାନ୍ତି ଜାଣ । ବିଭୂଷଣ କରି କନ୍ୟାକୁ ଆଣ ।
 ବାରଣଶିରେ ପଦ ଦେଇ ଆସୁ । ବରଣ କରି ରାମ ମନ ତୋଷୁ ସେ ।

ବୋଲି ଦେଲେ କଉଶିକ ଯେ ।

ବୋଲି ଦେଲୁ ପ୍ରାୟେ ଗୋଳି ଚନ୍ଦନକୁ ହୋଇଲେ ରଘୁବଂଶିକ ଯେ । ୧ ।
 ବିଧାନ ହୋଇଛୁ ଯା ନାମ ସୀତା । ବର୍ଣ୍ଣନେ ଶୋଭା ଅତି ମଧୁରତା ।
 ବୁଢ଼ କ୍ଷେପ ଆଜ ହେବ ପବନ । ବିଶେଷ କର୍ଷି ଦେଇ ହୃଦ କ୍ଷେପ ।
 ବୁଣିଲଣି ସ୍ନେହ-ଶୀତ ଯେ ।

ବିରୁଦ୍ଧ ଏମନ୍ତ ଜନକ ସମ୍ମତ ଶୁଣିଲେ ସଖୀ ସମାଜ ଯେ । ୨ ।

୧ମ ପଦ — ଶଶପୁଷ୍ପ — ଛଣପଟ ଗଛର ଫୁଲ । ବିଭୂଷଣ କରି —
 ବିଶେଷରେ ମଣ୍ଡନ କରି । ବାରଣ — ବ୍ୟତିପାତ ଆଦି ଯୋଗ । ବାରଣଶିର —
 ଗଣେଶ । କଉଶିକ — ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ।

୨ୟ ପଦ — ସୀତା — ସୀତାଦେବୀ, କନ୍ୟା ବା ନବାଦ, ସ୍ୱର୍ଗଜାର ଶାଖା-
 ନଦୀ ବିଶେଷ, ଲଙ୍ଗଳ ପଦ୍ଧତି ।

ଦଶମ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ — “ଯେଉଁ ସୀତାଙ୍କ କାନ୍ତି ଛଣ ପୁଷ୍ପର କାନ୍ତିପରି, ସେହି କନ୍ୟାଙ୍କୁ
 ବିଶେଷ ଭାବରେ ମଣ୍ଡନ କରି ଆଣ । ଅଶୁଭ ବିନାଶ ପାଇଁ ଗଣେଶଙ୍କ ପଦାର୍ଥମାନ
 ଅର୍ପଣ କରି (ବିଧାନ ବିନାଶ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗ ଗଣେଶଙ୍କର
 ପୂଜା କରାଯାଏ) ସେ ଆସୁ ଓ ବରଣ କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନକୁ ତୋଷ କରୁ ।”
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏହି କଥା ଜନକଙ୍କୁ କହନ୍ତେ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦନକୁ ଦୋର
 ଦେହରେ ବୋଲିଲୁ ପ୍ରାୟ ମନେ କଲେ । (ଚନ୍ଦନ ଦେହରେ ବୋଲିଲେ ମନ
 ଖୁସି ହୋଇଯାଏ, ସେହିପରି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ବାକ୍ୟ ରାମଙ୍କ ମନକୁ ଆନନ୍ଦିତ କଲୁ ।

୨ୟ ପଦ — ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମନରେ ଭାବିଲେ, “ଯାହାର ନାମ ବିଧାନରେ
 ସୀତା ହୋଇଅଛି, ତାହାର ଶୋଭା ବର୍ଣ୍ଣନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଅଟେ । (ସୀତା =
 ଶର୍ମିଷ୍ଠା, ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଖୁବ୍ ମଧୁର, ସୀତାଙ୍କ ନାମ ସେହିପରି ମଧୁର) । ଯେ ଗଙ୍ଗାରେ
 ବୁଡ଼େ ସେ ପବନ ହୁଏ, ମୋର ନେତ୍ର ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା ଦର୍ଶନ କରି ପବନ
 ହେବ । ବିଶେଷରେ ମୋ ହୃଦୟ ରୂପ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ସେ (ସୀତା = ଲଙ୍ଗଳ ଅଗ)
 କର୍ଷଣ କରି ସ୍ନେହ ଶୀତ ବୁଣିଲଣି ।” ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହା ବିରୁଦ୍ଧ କଲବେଳେ ଜନକ
 ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମ୍ମତ ଦେବାରୁ ସୀତାଙ୍କ ସଖୀମାନେ ଶୁଣିପାରିଲେ ।

ବେଶକାରୀ ତାଙ୍କ ପୀଠେ ବସାଇ । ବେଶ ବରବିଳେ ଚିତ୍ତ ରସାଇ ।
ବନ୍ଦ ଦେଖାଇଲେ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କେହି । ବନ୍ଦାଧର ଆଡ଼ମ୍ବରକୁ ବନ୍ଧି ସେ ।

ବିବର କଲେ କୁନ୍ତଳ ଯେ ।

ବିବର ମଣି ମଳମଣି ପ୍ରତିଭା ଉନ୍ନତ ପ୍ରକାଶିତ ତଳ ଯେ । ୩ !

ବିଲେପି ଅଳ୍ପ ତଳେ ଶାମଳ । ବାରଣଦନ୍ତ ପ୍ରସାଧନା ଚାଲି ।
ବିଭାବସୁକା କଲ୍ଲୋଳରେ ଗ୍ରସେ । ବିକାଶି ଆସିଲ କୁମୁଦ କସେ ସେ ।

ବାନ୍ଧଲେ ରୁଡ଼ା ଯତନେ ଯେ ।

ବନ୍ଦୀ ହୋଇଲ ମର୍ଜିତ କୁବେଶୀରେ ବନ୍ଦ ହେବେ ମନ-ମାନେ ଯେ । ୪ ।
ବିଭୁଳ ମଥାମଣି ମାଣିକ୍ୟର । ବିଭାଗ ସୀମନ୍ତ ସିନ୍ଦୂରଗାର ।
ବନ୍ଦବସ୍ତ୍ର ଭିତ୍ତି ପାଟ ସୁନ୍ଦରେ । ବଧୂ ଲୁକ ଗଳ ମିଶ୍ର ହସ୍ତରେ ସେ ।

୩ୟ ପଦ—ପୀଠ—ପୀଠା ବା ଆସନ । ବନ୍ଦ—ଦର୍ପଣ । କୁନ୍ତଳ—
କେଶ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବାରଣଦନ୍ତ—ହସ୍ତୀଦନ୍ତ । ପ୍ରସାଧନା—ପାନିଆ । ବିଭାବସୁକା
—ଯମୁନା । ମର୍ଜିତ କୁବେଶୀ—ମର୍ଜିତମଣି ନିମିତ୍ତ ଖାଲୋଇ ।

୩ୟ ପଦ—ସୀତାଙ୍କୁ ବେଶ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସଖୀମାନେ ବେଶକାରଣୀ-
ମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସୀତାଙ୍କୁ ଆସନରେ ବସାଇ, ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତକୁ ରସାଇ ବେଶ
କଲେ । କେହି ସଖୀ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦର୍ପଣ ଦେଖାଇଲେ । ସେହି ଦର୍ପଣ ସୀତାଙ୍କ
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଧାରଣ କରି ବେଶୀ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଲା । ତତ୍ପରେ କେଶକୁ ଫିଟାଇଲେ ।
କେଶ ଫିଟି ପୃଷ୍ଠରେ ପଡ଼ି ତଳକୁ ଲମ୍ବିବାରୁ ଜଣାଗଲା, ମାଳକାନ୍ତ ମଣିର ପ୍ରଭା
ଉପରୁ ତଳକୁ ଲମ୍ବିଅଛି କି ? (ମାଳକାନ୍ତ ମଣିର ପ୍ରଭା ତଳୁ ଉପରକୁ ଉଠିଥାଏ,
ମାତ୍ର ଏ କେଶ ମାଳକାନ୍ତ ମଣି ଉପରୁ ତଳକୁ ଆସିଛି) ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବେଶକାରଣୀମାନେ କେଶରେ ଅଳ୍ପ ତଳେ ଲଗାଇ ଶାଢ଼ିକ
ଦେଲେ । ତତ୍ପରେ ହସ୍ତୀଦନ୍ତ ପାନିଆରେ କୁଣ୍ଡାଇଦେଲେ । ପାନିଆକୁ
ତଳାଇଲେବେଳେ ଜଣାଗଲା, ଯମୁନାର ତରଙ୍ଗରେ ବନାଶୋଳୁଣ କୁମୁଦ
ଭାସୁଛି କି ? (ଯମୁନାର ଜଳ ଗାଡ଼ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, କେଶ ଗାଡ଼ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ
ତେଜ ପରି କୁହ୍ନିତ, ତା ମଧ୍ୟରେ କୁମୁଦ ପରି ଶୁଦ୍ର ଓ ସୁନ୍ଦର ପାନିଆ ଚାଳିତ
ହେଉଥାଏ) । ତାହା ପରେ ଯଦୁପୁତ୍ରଙ୍କ ଲୁଡ଼ା ବାନ୍ଧଲେ । ସେ ଲୁଡ଼ା ରୂପ
ମର୍ଜିତମଣିର ଖାଲୋଇରେ ଦର୍ଶକଙ୍କ ମନ ମାନ ବନ୍ଦୀ ହେବେ ।

୫ମ ପଦ—ତତ୍ପରେ ସୁନ୍ଦାରେ ସିନ୍ଦୂର ଗାର ଦେଲେ ଓ ଭୁଜନା
ରୁହିତ ମାଣିକ୍ୟର ମଥାମଣ ଦେଇ ପାଟସୂତାରେ ଲୁଡ଼ା ମୁଲକୁ ବାନ୍ଧିଦେଲେ ।

ବଧୂବଶେ କବା ପଡ଼ି ଯେ ।

ବକୁଳ ଗର୍ଭକ ସୁଧା ଉଦ୍‌ଗାରୁଛୁ ଭୟରୁ ନ ଦେଇ ଗୁଡ଼ି ଯେ । ୫ ।
 ବଭୂଷି କଥାପଣୀ ମୋତିଜାଲ । ବସିନେ ତମାକର କବା ଝଲ ।
 ବନ୍ଦନ କୃତ ପାଶ ଜାଲ ଦୁଲ । ବଶିଷ ଝରକାଠିକ ଦେଖାଇ ସେ ।
 ବନ୍ଦ ଚଉଁରା ହିଁ ଧନୁ ଯେ ।

ବଧୂବ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ମୃଗକୁ ବନ୍ଧବାକୁ ଏଠାରେ କରେ ଅତନୁ ଯେ । ୬ ।
 ବବଧ କୁସୁମମାଳା ଖଞ୍ଜନ । ବ୍ୟୋମେ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ପଦ୍ମ ଗଞ୍ଜନ ।
 ବହୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରସୁଖି ଝିଲିମିଲିକା । ବସବସ-ପ୍ରାନ୍ତ ସ୍ଵତ ଅଳକା ସେ ।
 ବେନ ସପ୍ତରଶି ଶଶୀ ଯେ ।
 ବିମୋହିତ କରେ ମନ ଏକାବେଳେ ପଡ଼ିଲ ପରସ୍ପେ ଖସି ଯେ । ୭ ।

୫ମ ପଦ—ବତୁଳ—ଅତୁଲ୍ୟ । ସୀମନ୍ତ—ମସ୍ତକର ମଧ୍ୟରେଖା,
 ସୁନ୍ଦା । ବଧୁ ଲୁକ—ରହୁ । ମିତ୍ର—ସୁଯ୍ୟ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—କଥାପଣୀ ଓ ମୋତି ଜାଲ—ମସ୍ତକ ଭୂଷଣ ବିଶେଷ ।
 ବଶିଷ—ଶର । ବନ୍ଦ ଚଉଁରା—ଶିରେଭୂଷା । ଅତନୁ - କନ୍ଦର୍ପ ।

ତା ଦେଖି ମନେ ହେଲା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କବଳରେ ରହୁର ଗଲା ଦୌବବଶେ
 ପଡ଼ିଗଲା କି ? ତେଣୁ ସେ ଭୟ ହେତୁ ଗୁଡ଼ି ନ ଦେବାରୁ କେଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା
 ବକୁଳମାଳ ରୂପ ଅମୃତକୁ ବାନ୍ତି କରୁଅଛି । (ରହୁ କଲା, କେଣ ଜୁଡ଼ା କଲା, ସୂର୍ଯ୍ୟ
 ଲଲ ଓ ପାଟ ଡୋର ଲଲ । ପାଟ ଡୋର ରୂପ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରହୁ ରୂପ ଜୁଡ଼ାକୁ କବଳ
 କରିବାରୁ ସେ ରହୁଜୁଡ଼ା ବକୁଳଫୁଲ ମାଳ ରୂପ ଅମୃତ ବାନ୍ତି କରି ପକାଇଲା) ।

୭ଷ୍ଠ ପଦ—ତତ୍ପରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ କଥାପଣୀ ଓ ମୃଗାଜାଲ ନାମକ ଅଳଙ୍କାରକୁ
 ଭୂଷିତ କଲେ । (ସେଥିରେ ଏହି ଉଦ୍‌ଦେଷ୍ଟା ହେଲା) କନ୍ଦର୍ପ ସେ କେଣରୂପ
 ତମାଳ ବନରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ମୃଗକୁ ଉପରୋକ୍ତ ଅଳଙ୍କାର ଦ୍ରବ୍ୟ ସଦୃଶ ପାସ
 ଜାଲରେ ବାନ୍ଧି ବନ୍ଦ ଚଉଁରାରୂପ ଧନୁରେ ଝରକାଠି ରୂପ ଶର ଯୋଗ ତାକୁ
 ଏଠାରେ ବଧୂବା ପାଇଁ ଏପରି କରୁଅଛି କି ?

୮ମ ପଦ—ତାହାପରେ ନାନାରଙ୍ଗର କୁସୁମସାର ନିର୍ମିତ ମାଳମାନଙ୍କୁ
 ଖଞ୍ଜିଲେ । ସେହି ଶୋଭା ଅକାଶରେ ପଡ଼ିଥିବା ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁର ଶୋଭାକୁ ଖବ
 କଲା । ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ସୁଖି ଓ ଝିଲିମିଲି ମାଳୀ ବସନ୍ତେ, ତାହା କୁଞ୍ଚିତ କେଶର
 ଶେଷ ଭାଗରେ ପଡ଼ି, ନିଶା ଅବସାନରେ ସପ୍ତର୍ଷି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁହେଁଯାକ
 ଏକାବେଳେକେ ପଡ଼ିଲପରି ମନକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ମୋହିତ କଲା । (କେଣ
 ରୂପ ଅଳଙ୍କାରର ଶେଷ ଭାଗରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୁଖି ରୂପ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଝିଲିମିଲି ମାଳୀ
 ରୂପ ସପ୍ତର୍ଷି—ମରାଠ୍ୟାଦି ସପ୍ତର୍ଷି—ଉତ୍କଳ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଉଦ୍‌ବିତ ହେଲେ କି ?)

ବେଞ୍ଚିଲ ଶ୍ରବଣେ ସଖୀ ଖଞ୍ଜିଲେ । ବଜେ ବ୍ୟାକୁଳ ଅଗ୍ନି ଜାତ କଲେ ।
ବିହତ ଫୁଲ ତହିଁ ଶୁଚ କର । ବାଳୀକ ଭଜ ବୋଲି ବାଳୀ ଠାର ସେ
ବନ୍ଧୁଆ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଙ୍ଗୁ ର ଯେ ।

ବିକ୍ରେଦ ବୁଢ଼ାଇଦେବ ଯୋଗୀ ଯୋଗ ଯନ୍ତ୍ରିତ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯେ । ୮ ।
ବିଧାୟକ ଚନ୍ଦ୍ର ଭାଳପଟରେ । ବର୍ଣ୍ଣକ ଛଳେ କସ୍ତୁରୀ ସିନ୍ଦୂରେ ।
ବିଶ୍ୱକୁ ଭଲକେ କରିବ ବଣ । ବିଧୂତ ଏ ଦେନ ଭଲକ ଭାଷ ସେ ।
ବେନି ସ୍ୱର ଅବତଂସ ଯେ ।

ବର୍ଣ୍ଣ ଆସୁ ମୁକ କବା ଗୁରୁ କବ ସେହି ଚନ୍ଦ୍ରକର ଯଶ ଯେ । ୯ ।
ବୟସୀ ମାଣିକ୍ୟ ଗୁଣା ମୁକୁତା । ବେନିପୁଟେ ଦେଉଁ ନାସା ଶୋଭିତା ।
ବଦନକୁ ଗୁଣିଁ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗୁଣିଁ । ବିମଳ ଏହି ତ ସମଳ ସେହି ଯେ ।

୧୦ମ ପଦ—ବ୍ୟଭିଚାର—କୁଳଟା ହୀ । ଆରଦ୍ରା—ଦ୍ରବୀଭୂତା,
ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷ ।

୮ମ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ରପରେ ସଖୀମାନେ ସୀତାଙ୍କ ଶ୍ରବଣରେ ମଲ୍ଲୀକଢ଼ି
ଖଞ୍ଜିଲେ । ସେହି ମଲ୍ଲୀକଢ଼ି ବଜ୍ର ଠାରେ ବ୍ୟାକୁଳତା ରୂପ ଅଗ୍ନି ଜାତ କରାଇଲ ।
(ବଜ୍ରର ଶୋଭା ସେ ଶୋଭା ସହିତ ସମାନ ନ ହେବାରୁ ବଜ୍ର ସନ୍ତାପାଗିନିରେ
ଦଗ୍ଧ ହେଲା) । ତଦନନ୍ତର କଡ଼ ଫୁଟିଲେ ସେ ଫୁଲ ହୁଏ—ଏହା ଜଣାଇବା
ପାଇଁ, ସଖୀମାନେ ଯେ କର୍ଣ୍ଣଫୁଲ ଖଞ୍ଜିଲେ ତା ଭବିତ ହେଲା । ତହିଁପରେ
ବାଳିଗୁଣା ଦେଲେ ନାହିଁ ଯେ, ଏ ବାଳାକୁ ଭଜ ଏହି ସଙ୍କେତ ଦେଲେ ।
ତଦନନ୍ତର ବନ୍ଧୁଆକୁ କର୍ଣ୍ଣର ତଳଭାଗରେ ଦେଲେ । ସେ ବନ୍ଧୁଆ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି
ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଯୋଗକୁ କ୍ଳେଦନ କରି ‘ଚନ୍ଦ୍ର’ ପାଣିଭର୍ତ୍ତୀ ପରି ସେମାନଙ୍କ
ମନକୁ ବୁଢ଼ାଇ ଦେବ କି ?

୯ମ ପଦ—ସଖୀମାନେ ସୀତାଙ୍କ ଲଲଟପଟରେ କନକ କସ୍ତୁରୀ ଓ
ସିନ୍ଦୂରର ଚିତା ଦେଲେ । ସେହି ଚିତା ସଂସାରକୁ ଭଲମାତ୍ରରେ ବଣ କରିବ ।
ସେହି ଦେହରୁ ସେ ଭଲକ ନାମ ବହନ କରନ୍ତୁ । ସୀତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣରେ ଥିବା
ସ୍ୱରକସ୍ତୁରୀ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଖିଲେ ମନେହୁଏ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶୁକ୍ର ସେ ଭଲକ
ଚନ୍ଦ୍ରର ଶୋଭାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଆସି (ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ନ ପାରି) ମୁକ
ହେଲେ କି ? (ମୁକ ହୋଇ କର୍ଣ୍ଣର ଦୁଇପାଖରେ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ରୂପେ ରହିଲେ) ।

୧୦ମ ପଦ—ସମବୟସୀ ସଖୀମାନେ ମାଣିକ୍ୟର ଗୁଣା, ମୁକ୍ତାର ନୟ,
ନାକତଣା ନାସାର ବେନି ପୁଡ଼ାରେ ଦେବାରୁ ନାସିକା ସୁନ୍ଦର ହେଲା । ସୀତାଙ୍କ

ବ୍ୟଭିଚାର ହେଲେ ପରା ସେ ।

ବିଧିରେ ଆରଦ୍ରା-ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଆରଦ୍ରା ରେହଣୀ ଏ ବେନ ତାରା ଯେ । ୧୦ !

ବଲ୍ଲଭ ରଥେ ଯା କେତୁ ମକର । ବଲ୍ଲଭ ରଥେ ତା ମକରୀକର ।

ବିବେକ ସଜନୀ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗୋଲେ । ବଳେ ଛଡ଼ାଇ ଦେଖାଇ କପୋଳେ ସେ

ବନ୍ଦ ଏ ମୃଗମଦରେ ଯେ ।

ବହେ କେ ଚକ୍ରକେ ମଧୁମକ୍ଷିକାଏ ସ୍ଥଳିତ ସଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗରେ ଯେ । ୧୧ ।

ବିଡ଼ିଶ ସାରଣୀ ଲକ୍ଷ ସେ ନେତ୍ର । ବିଲମ୍ବିତ କଲେ ଅଞ୍ଜନସୁନ୍ଦର ।

ବାହାର ପଶୁପେଡ଼ାରୁ ପଳାଇ । ବିଳ-ଶ୍ରୋତେ କି ଦମ୍ଭଦାଣ ଅଛି ସେ ।

୧୧ଶ ପଦ - ବଲ୍ଲଭ - ପ୍ରିୟ ବା କରମର୍ପ । ବଲ୍ଲଭ - ପ୍ରିୟ ବା ପତ୍ନୀ ।

ମୃଗମଦ - କସ୍ତୁରୀ ।

ମୁଖକୁ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଚାହିଁଲେ ଧାରଣା ହୁଏ, ସୀତାଙ୍କ ମୁଖ ନିଷ୍କଳଙ୍କ; ମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର କଳଙ୍କଯୁକ୍ତ । ତେଣୁ ଆଦ୍ରୀ ଓ ରେହଣୀ ଏ ତାରା ଦୁହେଁ ଆଦ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ବ୍ୟଭିଚାରୀ ହେଲେ ପରା । (ଆଦ୍ରୀ ଓ ରେହଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସକଳଙ୍କ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରି ସୀତାଙ୍କ ନିଷ୍କଳଙ୍କ ବଦନରେ ଶୋଭିତ ହୋଇ ବ୍ୟଭିଚାରୀ ହେଲେ । ଆଦ୍ରୀ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ରେହଣୀ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ, ଏଠାରେ ମାଣିକ୍ୟର ଗୁଣା ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ମୁକ୍ତାର ନଥ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ) ।

୧୧ଶ ପଦ -- ଯେଉଁ କରମର୍ପର ରଥରେ ମକର ଚିହ୍ନିତ ପତାକା ଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରିୟ ହୋଇ ପାରିଅଛି, ତାହାର ପ୍ରିୟା ଚନ୍ଦ୍ର ରଥ (ଏଠାରେ ସୀତା ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପ ରଥ ହେଲେ) ଦେହର ମକର ଚନ୍ଦ୍ର ଲେଖ । ଏପରି କୁହାକୁହା ହୋଇ ମକର ଚନ୍ଦ୍ର ଲେଖିବାକୁ ଗଲବେଳେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଳ ଉଠିଲା । (ଅର୍ଥାତ୍ ସଖୀମାନେ ପରସ୍ପର କୁହାକୁହା ହେଲେ, ତୁ ଭଲ କରି ଲେଖି ଜାଣୁ ନାହିଁ - ମୁଁ ତୋ ଅପେକ୍ଷା ଭଲ ଜାଣି । ସେହି ଗୋଳମାଳ ଭିତରେ କେହି ବିବେକବଣ ସଖୀ ବଳେ ତୁଳିକା ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ସୀତାଙ୍କ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳରେ ମକର ଚନ୍ଦ୍ର ରଚନା କଲା । ତାହା ପରେ କେଉଁ ସଜନୀ କସ୍ତୁରୀର ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦୁ ଚକ୍ରକରେ ଦେଲା । ତା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦୁମାଛ ସଙ୍ଗତ୍ରସ୍ତ୍ର ହୋଇ ନିଷ୍କଳ ଭାବରେ ଏଠାରେ ରହିଅଛି କି ?

୧୨ଶ ପଦ - ଅନ୍ତରର ତାହାଙ୍କ ନେତ୍ରରେ କଜ୍ଜଳ ଦେବାରୁ, ତାହା ବନ୍ଧଣି ଓ ସାରେଣୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ଲକ୍ଷ ଦେଲା । ଦୃଷ୍ଟି ସେହି କଜ୍ଜଳର ଲଞ୍ଜ ଦେଖି ମନେହୁଏ, ନେତ୍ରଲେଖ ରୂପ ପେଡ଼ାରୁ ବାହାର କର୍ଣ୍ଣରୂପ ବିଳକୁ ଦମ୍ଭ

ବିଷେ କି ନ ଜାଣି ତତ୍ତ୍ୱ ଯେ ।

ବିକାଶ ମୀନରାଶି ବେନ ପାରୁଣେ ହେଲ ବେନ ଧୂମକେତୁ ଯେ । ୧୨ ।
 ବିଚରଣରେ ମୋତି ଶୁଣସର । ବିଚକ ତହିଁରେ ବେଗେ ପ୍ରସର ।
 ବିଷ୍ଣୁ ତଣ୍ଡୁଳବତ ପାରାବତ । ବନ୍ଦୀ ହେଲ ପର ପାଶରେ ସତ ସେ ।
 ବହୁଳ ମାଳିକ ରଞ୍ଜି ଯେ ।

ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି ଶଙ୍ଖ ବୋଲି ଯାହାକୁ କେ ତାହା ପାରିବ ରଞ୍ଜି ଯେ । ୧୩ ।
 ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ବାହୁଦଣ୍ଡ ବଧୂ । ବିନତ ସ୍ୱର ଛତି ପ୍ରତିନଧୂ ।
 ବଳୟ ତାଡ଼ିବାରକୁ ନିଯୋଗି । ବଶୋକ ତୁମ୍ଭିକା ଥିବାରୁ ଲଗି ସେ ।
 ବମ୍ବୁଳ ବାହୁପୁରଳ ଯେ ।
 ବାହୁବଳ ଦେଲ ମୁଦି ଦେଲେ ତାକୁ ନୋହିଲ ଲକ୍ଷ ସକଳ ଯେ । ୧୪ ।

୧୨ଶ ପଦ - ଅଞ୍ଜନସୁତ - କଳ୍ପନସୁତ । ବିଳ-ଶ୍ରୋତେ - କର୍ଣ୍ଣରୂପକ
 ଗର୍ଭରେ । ଦମ୍ଭ-ଦଂଶ-ଅସ୍ତ୍ର - ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦଂଶକ ସର୍ପ ।

ଦ ଶନକାରୀ ଲଞ୍ଜିରୂପ କୃଷ୍ଣସପ ପଳାଇ ଯାଉଛି କି ? ଅଥବା ନେତ୍ରରୂପ ମୀନ
 ରାଶିର ଦୁଇପାଖରେ ବୋଧହୁଏ ଦୁଇ ଧୂମକେତୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲ । (ମୀନରାଶିର
 ଦୁଇପାଖରେ ଧୂମକେତୁ ଦେଖାଗଲେ ଉତ୍ପାତ ଘଟେ । ଏଠାରେ ଯୁବକ ଧୈର୍ଯ୍ୟ
 ଧୂସ ହୋଇ ଉତ୍ପାତ ଘଟାଇବା ପାଇଁ ଏପରି ହୋଇଛି କି ?) ଏ ବିଷୟରେ
 କି ତତ୍ତ୍ୱ ଅଛି - ତା ଜଣାଯାଉ ନାହିଁ ।

୧୩ଶ ପଦ - ତଦନନ୍ତରେ ସଖିମାନେ କଣ୍ଠରେ ମୋତି ଶୁଣସର
 ଦେଲେ । ତାହା ଦେଖି ଉତ୍ତପ୍ରେକ୍ଷା ହେଲ, କପୋତ ମୋତିକୁ ତଣ୍ଡୁଳ ପରାୟ
 ମନେକରି ଖାଇବାକୁ ଯାଇ ପାଶରେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଛି କି ? ଏହା ମିଥ୍ୟା ହୁଏ ।
 ପୁଣି ବହୁତ ମାଳରେ ରଞ୍ଜିତ କଣ୍ଠକୁ ଯାହା ଶଙ୍ଖ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି
 ତାହା କିଏ ବା ଅନ୍ୟଥା କରିବ ? (ଅନ୍ୟଥା କରିପାରିବ ନାହିଁ । (ଶଙ୍ଖ
 ବହୁତ ମାଳାକାରକୁ ରଞ୍ଜିତ କରେ, କଣ୍ଠ ବହୁତ ମାଳରେ ରଞ୍ଜିତ ହେଲ ।)

୧୪ଶ ପଦ ସଖିମାନେ ଭୁଜନ୍ତି ଶଙ୍ଖାଦଣ୍ଡ ବଧୂରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ ।
 ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରଦେଶ ଶଙ୍ଖାଛତର ପ୍ରତିନଧୂ ହେଲ । ବାହୁରେ କଙ୍କଣ ଓ ଚାଡ଼ି
 ଲଗାଇବାରୁ ତାହା ଶଙ୍ଖାର ସାର ସଦୃଶ ହେଲ । ସ୍ତନ ସେହି ବାହୁଦଣ୍ଡର ତୁମ୍ଭୀ
 ହେଲ । ତହିଁରେ ସେହି ବୃଷାଳ ବାହୁଦଣ୍ଡରେ ବାଜୁବନ୍ଧ ଓ ଆଙ୍ଗୁଳରେ ମୁଦ୍ରା
 ଖଞ୍ଜିଦେଲେ । ଏହିପରି ଅଳଙ୍କାରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ ହେବାରୁ ଶଙ୍ଖାଦଣ୍ଡ
 ଖୋଳ ମଧୁସ୍ଥ ହେଲେ ଯେପରି କିଛି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ବାହୁର ସେହିପରି
 କୌଣସି ଅଂଶ ଦେଖାଗଲ ନାହିଁ ।

ବକ୍ସିପର ଗିରି ଲକ୍ଷରୁ ମାସ । ବିଦୁଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ କି ସୃଷ୍ଟି ଚିତ୍ତ ।
 ବିଭୂଷି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜଙ୍ଗ ମାଳଗୁଳୀ । ବିଳସାଇ ହାର ବିଚିତ୍ର ଝଲ ସେ ।
 ବିରାଟ ମନ୍ଦର ଘୋଡ଼ାଇ ଯେ ।

ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଧାରକେ ଘନଧାରେ ବଳାକାପନ୍ଥ ଏ ମିଳି କି ତହିଁ ଯେ । ୧୫ ।
 ବଳା ତୁଳାକୋଟି ଖଞ୍ଜିଲେ ପାଦେ । ବୋଲିବ ତୁଳାକୋଟି ତୁଳନାଦେ ।
 ବିଗୁଡ଼ ହଂସକ ହରେ ଗମନ । ବିଗୁଡ଼-ସ୍ତନ ହଂସକ ମଣ୍ଡଳ ସେ ।
 ବନ୍ଧୁର ମାର୍ଗ ଜଣାଉଁ ଯେ ।
 ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ ସିନା ଝୁଣିଆ ଖୁଣିଆ ପ୍ରପଦେ ରଖିଲେ ତହୁଁ ଯେ । ୧୬ ।

୧୫ଶ ପଦ—ବକ୍ସି—ଲତା । ବିଦୁଷ୍ଟ—ଯାହା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।
 ମାଳଗୁଳୀ—ମାଳକାଞ୍ଚଲ । ବଳାକାପନ୍ଥ—ବକଶ୍ରେଣୀ ।

୧୬ଶ ପଦ—ତୁଳାକୋଟି—ନୁପୁର । ତୁଳାକୋଟି—ଉପମାସମୁଦ୍ର ।
 ବିଗୁଡ଼—ନିନ୍ଦିତ । ବିଗୁଡ଼ସ୍ତନ—ଗୁପ୍ତସ୍ତନ । ଖୁଣିଆ—ବନ୍ଧୁର ପଥ । ପ୍ରପଦେ—
 ପଦାଗ୍ରରେ ।

୧୫ଶ ପଦ—ତହୁଁରେ ସ୍ତନ ହସ୍ତରେ ସଖିମାନେ ଉତ୍ତମ ଚିତ୍ରମାନ
 (କସ୍ତୁରୀର ପତ୍ରାବଳୀ) ଲେଖିଲେ । ସ୍ତନହସ୍ତ ଗିରି ସଦୃଶ ହେଲୁ, (ପଦ୍ମତଳେ
 ଲତା ପତ୍ର ମାଡ଼ିଥାଏ, ଏଠାରେ ଲତା ପତ୍ର ଚିତ୍ରିତ ହେଲା) ତହୁଁରେ ତାହାକୁ
 ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜରିସୁତା ମାଳବର୍ଣ୍ଣ କାଞ୍ଚଲରେ ବିଭୂଷିତ କଲେ । ପୁଣି ସେହି କାଞ୍ଚଲ
 ଉପରେ ମୁକ୍ତାମାଳା ଲମ୍ବାଇଲେ, ତେଣୁ ତାହା ବିଚିତ୍ର ଶୋଭା ପାରିବ କଲା ।
 ତାହା ଦେଖି ମନେହୁଏ, ବିରାଟ ଓ ମନ୍ଦର ପଦ୍ମତଳ ସଦୃଶ ମାଳମେଘରେ ଢାଳି
 ହୋଇଅଛି ଓ ସେ ମାଳମେଘ କୋଳରେ ବିଜୁଳି ଖେଳୁଛି ଏବଂ ବରାସରୁ ଧାଡ଼ି
 ଧାଡ଼ି ଉଡ଼ି ଯାଉଛନ୍ତି ।

୧୬ଶ ପଦ—‘କୋଟି କୋଟି ଉପମାକୁ ତୁଳି କରୁଛି’—ଛଳରେ
 ଏହା କହିବା ପାଇଁ ସଖିମାନେ ସୀତାଙ୍କ ପାଦରେ ବଳା ଓ ନୁପୁର ଖଞ୍ଜି
 ଦେଲେ । ପୁଣି ‘ସୀତାଙ୍କ ଗମନ ହଂସମାନଙ୍କର ଗତିକୁ ନିଦା କରୁଛି’—ଏହି
 ସ୍ତନ କହିବା ନିମିତ୍ତ ପାଦରେ ହଂସକ ନାମକ ଅଳଙ୍କାରକୁ ମଣ୍ଡନ କଲେ ।
 ଖୁଣିଆର ଅର୍ଥ ଉକ୍ତ ମାତ୍ର ପଥ । ଖୁଣିଆ ସହିତ ତାହାର ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣର ଯାହା
 ପ୍ରଭେଦ ଅଛି । ଶବ୍ଦ ଛଳରେ ଉକ୍ତମାତ୍ର ପଥ ଜଣାଇ ଦେବାପାଇଁ ସଖିମାନେ
 ପାଦ ଆଗରେ ଝୁଣିଆ ଖଞ୍ଜି ଦେଲେ ।

ବେଡ଼ରେ ପାଦରେ ଲେଖିଲେ ଲକ୍ଷ । ବାରି ହେଲ ବେନରଙ୍ଗ କ ଦକ୍ଷ ।
ବିକଶିତ କୋକନଦ ମଧର । ବେଡ଼ି ଭ୍ରମେ କ ସରସ୍ବତୀ ନୀର ସେ
ବଂଶନଳରେ ଥିବାର ଯେ ।

ବାଛୁ ପିନ୍ଧ ଦୁବୀଦଳ-ନୀଳ ଚେଳ କୋଳ ଇଚ୍ଛି ଶ୍ରୀରାମର ଯେ । ୧୭ ।
ବସନାଞ୍ଚଳ ଯେ ଚଳିଲେ ବେଗେ । ବସ ନା ଠାରେ ସେ ଯୋଗିଙ୍କି ଯୋଗେ
ବିଭଜେ ତାହା ଆଗେ କୁଞ୍ଜା ରଞ୍ଜ । ବ୍ୟକ୍ତ ନୋହୁ ଉରୁ ପୁଟି ଏ ପାଞ୍ଚସେ ।
ବାନ୍ଧ କଟିରେ କଙ୍କି ଶୀ ଯେ ।

ବାକ କଶିକଶି ଚିତ୍ତ ନେବ କଶି ଚାହିଁଲେ ନୟନ ଏଣି ଯେ । ୧୮ ।

୧୭ଶ ପଦ—ଲକ୍ଷ—ଅଳତା । କୋକନଦ—ରକ୍ତପଦ୍ମ ।

୧୮ଶ ପଦ—ବସନାଞ୍ଚଳ—ପଣନ୍ତ ବା ଲୁଗାକାନ୍ତି । ଉରୁ—ଜାନ୍ତୁ ।
ଏଣି—ମୂର୍ଖା ।

୧୭ଶ ପଦ—ତପ୍ତରେ ପାଦର ବେଡ଼ରେ ଅଳତା ଦେଲେ । ପାଦ
ରଙ୍ଗ ଓ ଅଳତା ରଙ୍ଗ କୁଶଳର ସହିତ ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲା (ଏକବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ
ସୁଦ୍ଧା କେହି କାହା ସହିତ ମିଶିଲା ନାହିଁ) ଯେପରି ପୁଟିଥିବା ରକ୍ତପଦ୍ମର ଚାରି
ପାଖରେ ସରସ୍ବତୀର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ବେଡ଼ି ରହିଅଛି । (ପାଦ ରକ୍ତପଦ୍ମ ଓ ଅଳତା
ସରସ୍ବତୀର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ରୂପେ ଉପମିତ) । ତାହା ପରେ ବାଉଁଶ ନଳୀ
ଭିତରେ ଥିବା ଅତଶୟ ସୁଷ୍ଣ ଦୁବୀଦଳବର୍ଣ୍ଣ ବଶିଷ୍ଠ ନୀଳ ଶାଢ଼ୀ ବାଛୁ
ପିନ୍ଧାଇଲେ । ଦୁବୀଦଳବର୍ଣ୍ଣ ରାମ ଏହିପରି କୋଳ କରିବେ—ଏହି ଇଚ୍ଛାରେ
ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଶାଢ଼ୀ ସୀତାଙ୍କ ଦେହରେ ଜଡ଼ାଇ ଦେଲେ କ ?

୧୮ଶ ପଦ—ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲା ପରେ ଲୁଗାର ପଣନ୍ତ ପବନରେ
ଚାଲିତ ହେବାରୁ ଜଣାଗଲା, ଯେପରି ସେ ପଣନ୍ତ ଯୋଗୀଙ୍କ ‘ଯୋଗରେ ବସ
ନାହିଁ, ଏପରି ଠାରି କହୁଛି । (ସେ ପବନ ଚାଲିତ ଅଞ୍ଚଳର ଦର୍ଶନରେ
ଯୋଗୀଙ୍କର ଯୋଗ ସୁଦ୍ଧା ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ) । ସୁଣି ସୀତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ
ସୁନ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୁଟି ନ ଦିଶୁ—ଏହା ଭାବି ଲୁଗାକୁ ନାନାପ୍ରକାର ଭାଙ୍ଗି କରି କୁଣ୍ଡ
ଦେଲେ । କଟିରେ କଙ୍କିଶୀ ବନ୍ଧିଲେ; ତାହା କଶି କଶି ବାଜି ଦେଖିବା ଲୋକର
ନୟନ ମୁଗର ଚିତ୍ତକୁ କଶି ନେବ । (ଦକ୍ଷ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ଅରଣ୍ୟରେ ମୁଗ
ମୂର୍ଖମାନେ ବସି ହୁଅନ୍ତୁ) ।

ବେଳା ଜାଣିବାକୁ ସଖୀ ବସାଇ । ଖଟିକା ନାଗବଲ୍ଲୀର ଭୂଞ୍ଜାଇ ।
ବଡ଼ମ୍ବ ନୋହିଲ ଅତିଶୟରେ । ବାଳ ରବି ଦେଖାତଳିବା କି ଧରେ ସେ
ବଡ଼ଶଲ୍ୟଣା ପୁରା ଯେ ।

ବିଧାନୀ ଉପମା ଗୀତ ଶୁଭୁଷିକି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଦତ୍ତ କରି ଯେ । ୧୯ ।
ବିଭୂଷା ହେମରତ୍ନ ଯେତେ କହି । ବାଳାମଣି ଶାଶ ରସାଣ ତହିଁ ।
ବଦଳ ଅଞ୍ଜନ କସ୍ତୁରୀ ନିଶି । ବିଧୁ ବିଧବଶୁଁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶି ସେ ।
ବିଦେହଜା ପଦ ଗୁଣି ଯେ ।

ବିଂଶତି ପଦେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପଲବ୍ଧ ଭଞ୍ଜ ଶାରବର ଭଣି ଯେ । ୨୦ ।

—*—

୧୯ଶ ପଦ—ଖଟିକା—ପାନ ଖିଲ । ନାଗବଲ୍ଲୀ—ପାନ । ବଡ଼ମ୍ବ—
ଉପହାସ ।

୧୯ଶ ପଦ—ଏହିପରି ବେଶ ରଚନା ସରିଲା ପରେ ବରଣ ସମୟ
ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବାର ଜାଣି ସଖୀମାନେ ସୀତାଙ୍କୁ ବସାଇ ପାନ ଖିଲ ଭୂଞ୍ଜାଇଲେ
ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବଣିଷ୍ଠ ଅଧର ପାନ ବୋଲରେ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇଗଲା, କିନ୍ତୁ ତାହା
ଉପହାସିତ ବା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ (ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣରେ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ମିଶିଲେ
କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ), ମାତ୍ର ଜବାବର୍ଣ୍ଣ ବାଳ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଜ୍ୟୋତିକୁ ଧାରଣ କଲା
ପ୍ରାୟ ଦେଖାଗଲା । ସୀତା ବଡ଼ଶ ଲକ୍ଷଣାର ସ୍ଥଳ ରୂପେ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି,
ଗୀତ ଶୁଭୁଷିକି ଛଳରେ ଉପମାମାନଙ୍କୁ ସିନା ଦିଆଗଲା । (ମାତ୍ର କୌଣସି ଉପମା
ତାଙ୍କର ଶୋଭାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ) ।

୨୦ଶ ପଦ—ଯେତେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଓ ରତ୍ନର ଅଳଙ୍କାର କଥା କୁହାଗଲା, ସେ
ସବୁ ସୀତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ରୂପ ରସାଣ ପଥର ଯୋଗରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଗଲେ ।
(ରତ୍ନ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରସାଣ ପଥରରେ ଲାଗିଲେ ବେଶି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶନ୍ତି, ସେହିପରି
ଏଠାରେ ସେମାନେ ସୀତାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର କଲେ ନାହିଁ ଯେ, ସୀତାଙ୍କ ଯୋଗେ ନିଜେ
ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଗଲେ) । ମର୍ଦ୍ଦିତ କଜ୍ଜୁଳ ଓ କସ୍ତୁରୀ ରୂପ ରାସି ସୀତା ରୂପୀ
ଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଗେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର ଦିଶିଲେ । ସେହି ବିଦେହ ରାଜକନ୍ୟା ସୀତାଙ୍କ
ପାଦପଦ୍ମକୁ ମୁରଣ କରି ଶାରବର ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ କୋଡ଼ଏ ପଦରେ
ଭଣିଲେ ।

—*—

ଏକାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ — ବସନ୍ତବରାଡ଼ି

ବେଳ ଶୁଭଦିନେ ପ୍ରବେଶ ଆବେଶ ବେଶ ସଖୀଏ ସାରିଥିଲେ
ବିଚ୍ଛରେ ସୁମନା ଶ୍ରୀ-କରେ ସୁମିନା-ସୁମନା-ମାନା ନେଇ ଦେଲେ ।

ବୋଇଲେ, ବଶକ ଏ କଳାଭୁଞ୍ଜର ।

ବସି ଦଶରଥ-ସୁତ-ଜାନୁ-ରଥ ଯେ ମନୋରଥ ସାର୍ଥ କର । ୧ ।

ବେଷ୍ଟିତତର ତରଳାକ୍ଷୀକ ତାର ତାର ପରିଧି କି ବିଧିରେ ।

ବିଧିରେ ମଙ୍ଗଳବିଧିରେ କେ ହୁଳହୁଳିକ ବହିଲେ ବିଧିରେ ।

ବିଞ୍ଚନ୍ତି, ବିଧିରୁଣ୍ଡି କେନ୍ଦ୍ର ଆଗରେ ।

ବଜାଇ ହେଜାଇ ମାର୍ଗ କେ ପ୍ରଶାନ୍ତ ବାଣା ଧରି ଅନୁରାଗରେ । ୨ ।

୧ମ ପଦ — ସୁମନା — ସୁତଭୁଞ୍ଜ, ପୁଷ୍ପମାଳା ।

୨ୟ ପଦ — ବେଷ୍ଟିତତର — ଅତି ଘନସ୍ତବରେ ବେଡ଼ିବା । ତରଳାକ୍ଷୀ
— ଚଞ୍ଚଳାକ୍ଷୀ । ତାର ତାର — ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରକା । ପରିଧି — ମଣ୍ଡଳ । ବିଧିରେ
— ଉଚ୍ଚରେ । ବିଧିରୁଣ୍ଡି — କର୍ପୁରଗୁଣ୍ଡା ।

ଏକାଦଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ — ବରଣ କରିବା ପାଇଁ ଶୁଭ ସମୟ ପ୍ରବେଶ ହେଲା । ପୂର୍ବରୁ
ସଖୀମାନେ ବେଶକାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିଥିଲେ । ସଖୀମାନେ ବିଚ୍ଛରେ କରି ଆନନ୍ଦମନା
ହୋଇ ସୀତାଙ୍କ ଶ୍ରୀହସ୍ତରେ ଫୁଲମାଳ ନେଇ ଦେଲେ । ଅନ୍ୟାର୍ଥ — ଇଷ୍ଟ-
ଦେବତାଙ୍କୁ ସୁରଣ କରି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପୀ ସୀତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଉତ୍ତମମନା ହୋଇ
ପୁଷ୍ପମାଳା ଦେଲେ । କହିଲେ, “ଏ ଫୁଲମାଳ କଳାଭ୍ରମର ରୂପ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ
ବଶ କରିବ । ଦଶରଥ ସୁତ ରାମଙ୍କ ଜାନୁ ରଥ ରଥରେ ବସି ତୁମ୍ଭ ମନକାମନା
ପୂର୍ଣ୍ଣକର ।”

୨ୟ ପଦ - (ରାମଙ୍କୁ ବରଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ସୀତାଙ୍କ କରରେ
ପୁଷ୍ପମାଳା ଦେଇ) ଚଞ୍ଚଳାକ୍ଷୀ ସଖୀମାନେ ଚଞ୍ଚଳାଗରେ ଘନସ୍ତବରେ ବେଡ଼ି
ରହିଲେ, ତାହା ଦେଖି ବୋଧ ହେଲା — ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାସମୂହ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର
ଚଞ୍ଚଳାଗରେ ଘେରି ରହିଅଛନ୍ତି କି ? ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନର
ସୂଚନା ସ୍ୱରୂପ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ହୁଳହୁଳି ଦେଲେ । କେଉଁ ସଖୀ ଆଗରେ କର୍ପୁର
ଧୁଳି ବଢ଼ିଲେ । କେଉଁ ପଣ୍ଡିତା ସଖୀ ପିବାବେଳେ ପଥ ଜଣାଇଦେବା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାଣା ଧରି ଅନୁରାଗରେ ବଜାଇଲେ ।

ବ୍ୟଜନ ରଞ୍ଜନ କରି କେ ଶୁଳନ୍ତ ତାଳନ୍ତି କେ ଖଣି ଗୁମର ।

ବକ୍ରା ମଣିମା ମଣିମା ପଦରେ କେ ଅଣିମାଦିଦାୟୀ ଗୁମୁର ।

ବାରଧି, ବାରିମଧୁଁ ବେଢ଼ି ରନ୍ଧାନ୍ତି ।

ବିଜେ କରନ୍ତି ଉତ୍ତୁଷ୍ଟାନେ ସୁରସୁର ଆଗେ ଶ୍ରୀକ ସମ୍ପାଦି । ୩ ।

ବିତାନ-ବର ଧରିଛନ୍ତି ଉପର ଗରର ରୁଚର ସେହିତ ।

ବଳାନାନାଦ ପ୍ରକାଳ ଅବତାଙ୍କ ଶୁକ୍ତି ଉକ୍ତିକ ସେ ମୋହିତ ।

ବାସୁକି, ବାହୁ କି ଉରଜ ମନ୍ଦର ।

ବିଚଳିତ ସ୍ବତଃ ଲଳିତ କଳିତ ଅଛି ହାସ ସୁଧା ସଂଗୁର । ୪ ।

୩ୟ ପଦ—ବ୍ୟଜନ—ବିଜଣା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଦାୟୀ—ଯେ ଅଣିମାଦି
ଅଷ୍ଟୋଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦିଏ । ଶ୍ରୀକ—ଲକ୍ଷ୍ମୀକି ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ବିତାନ ବର—ଗୁରୁଆ ଲୁଗା । ଗର-ଲହରୀ । ରୁଚର—
ମନୋହର । ଶୁକ୍ତି—ଶାମୁକା । ଉରଜ—ସ୍ତନ ।

୩ୟ ପଦ—କେହି ଆଲଟ ପଙ୍ଗା ପକାଇଲେ, କେହି ଖଣି ଗୁମର
ତାଳିଲେ । ଅଣିମାଦି ଅଷ୍ଟୋଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଦାୟୀ ସୀତାଙ୍କ ଗୁମୁରେ କେହି କେହି ମଝିମା
ମଣିମା ଡାକ ଦେଲେ । ତାହା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ, ସମୁଦ୍ରର ଜଳ ମଧୁରୁ
ଉଠିଥିବା ରନ୍ଧା ଆଦି ଅପ୍ସରମାନେ ବେଢ଼ି ଦେବତା ଓ ଅସୁରମାନଙ୍କ
ଅଗ୍ରତରେ ଉତ୍ତୁଷ୍ଟାନା ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ କରାଇ ନାରାୟଣଙ୍କ
ସମୀପକୁ ବିଜେ କରୁଅଛନ୍ତି କି ? ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସମୁଦ୍ରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ, ମାତ୍ର ସୀତା
ଉତ୍ତୁଷ୍ଟାନ । ସେଠାରେ ସୁରସୁର ଅର୍ଥ ଗର ଓ ଗୁରୁ) ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ଉପରେ ଧର ଯାଇଥିବା ଗୁରୁଆ ଲୁଗା ସମୁଦ୍ରର
ଲହରୀ ପ୍ରାୟ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଅଛି । ‘ଅବଳାମାନଙ୍କର’ ସର୍ଗାମାନଙ୍କର ପାଦର
ପ୍ରକଳ ବଳାଶୟ ସମୁଦ୍ରର ଶାମୁକା ଶବ୍ଦକୁ ମୋହିତ କରୁଅଛି । ବାହୁ ରୂପ
ବାସୁକି ସ୍ତନ ରୂପ ମନ୍ଦର ପଦକୁ ବିଚଳିତ କରି ସେ ସମୁଦ୍ରକୁ ମନ୍ଦନ କରିବାରୁ
ମନୋହର ହାସ-ସୁଧା ସେଥିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଅଛି । (ମାଳସାଗର ମନ୍ଦର ପଦ
ଓ ବାସୁକି ସର୍ପଦ୍ବାରା ମନ୍ଦିତ ହେବାବେଳେ ଶାମୁକା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର କଳକଳ
ସ୍ବନ ଓ ଅମୃତ ଉତ୍ତବ ହୋଇଥିଲା, ଏଠାରେ ମାଳବର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ସାଗରର
ତରଙ୍ଗ, ସ୍ତନ ମନ୍ଦର, ବାହୁ ବାସୁକି, ବଳାଶୟ ଶାମୁକାର ସ୍ବନ, ଆନନ୍ଦ ହାସ
ଅମୃତ ସହିତ ଉପମିତ) ।

ବଳସି ବଳସି ଗର୍ଭାଳସୀ ହଂସୀ ମନ୍ଦର ମନ୍ଦନ ଗଡ଼ରେ ।

ବର ସନ୍ଧିଧୁକ ସେ ଶୋଭନଧୁକ ନେଉଁ ଧୁକ ଧୁକ ରତିରେ ।

ବହଲେ, ବସୁମଣ୍ଡପତି ସକଳେ ।

ବିଧାତା ବିଧାମା ଉଚାଟ ନିଧାମା ନୋହେ ସାବଧାନା ହୋଇଲେ । ୫ ।

ବିଦ୍ମରଜ ସତ ଉପମାରଜିତ ରଜିତମାନ କରି ଲେଖି ।

ବନ୍ଦିତୁଣ୍ଡ ହେଲେ ବଞ୍ଚି ଆଶୁ ସେଶୁ ସେମାନେ ସେ ମାନେ ବାହୁଡ଼ି ।

ବବେକ, ବଜ୍ର ନ ଏ କଦା ନୁହନ୍ତି ।

ବୃହତକୁଷି ତୁଣ୍ଡେ ସେ ପୁଣି ହୋଇଲେ ଧନ୍ୟ ସୀତା ମାଳେ ଜପନ୍ତି ॥

ବସୁଷ୍ଟି ଦୃଷ୍ଟି ସୃଷ୍ଟି ଯହିଁ ଉତ୍ତମା ଏକଦୃଷ୍ଟି କବି ବୋଲିଲ ।

ବଶା ଦେବାରେ ଲକ୍ଷଣା ବାରେ ବାରେ ଗଣା ତା କରିବା କପାଇଁ ।

୫ମ ପଦ - ବସୁମଣ୍ଡ ପତି - ରାଜା । ଉଚାଟନିଧାମା - ଚିତ୍ତ ଉଦ୍‌ଘୀପନ-
କାରଣୀ । ସାବଧାନା ହେଲେ - ବିଚାରପୂର୍ବକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କଥା କହିଲେ ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ - ବିଦ୍ମରଜ - ଗଣେଶ । ରଜିତମାନ - ଶୋଭମାନ ବା
ଦେଶପ୍ରମାନ । ବୃହତ କୁଷି - ବଡ଼ ପେଟ । ତୁଣ୍ଡ - ଶୀଘ୍ର ।

୫ମ ପଦ - ଗର୍ଭାଘରରେ ଧୀର ଗତି କରୁଥିବା ହଂସୀ ପରି ସର୍ବଶୋଭାର
ଉତ୍ସାର ସୀତାଙ୍କୁ ମନ୍ଦର ଗତି କରାଇ ରାମଙ୍କ ସମୀପକୁ ନେଇବେଳେ, ସେ ଶୋଭା
ଗତିକ ମଧ୍ୟ ଧୂଳିକାର କଲ । ତାହା ଦେଖି ରାଜାମାନେ ସାବଧାନରେ ବିଚାର
କଲେ, 'ଚିତ୍ତ ଉଚାଟନକାରଣୀ ସୀତା ବିଧାତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି
କି ? (ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା ସାବଧାନତା ବସୁସୃଷ୍ଟି ଶୋଭାଠାରୁ ବଳି ମନୋହର,
ତେଣୁ ସେ ସ୍ଵୟଂ ସୃଷ୍ଟି ବୋଲି ବୋଧ ହେଲା) ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ - ବିଦ୍ମରଜ ଗଣେଶ ଉଚ୍ଚିଷ୍ଟ ଉପମାମାନ ଲେଖି, ସେମାନଙ୍କ
ସହିତ ସୀତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତୁଳନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ
ବନ୍ଦିତୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ସେ ଉପମା ସମୂହ ଅପମାନିତ ହୋଇ ବାହୁଡ଼ି ଯିବାକୁ
ବସିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ବଜ୍ର ନ କରାଯାଇ ନ ପାରେ, - ଏହା ଭାବି ଗଣେଶ
ଉପମାମାନଙ୍କୁ ଚଞ୍ଚଳ ଆଖି ନିଜ ଗର୍ଭରେ ରଖିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବ ହୋଇଅଛନ୍ତି
ତଥାପି ବଞ୍ଚି ନ ପାରି 'ଧନ୍ୟ ସୀତା' 'ଧନ୍ୟ ସୀତା' ମାଳା ଯୋଗେ ଏହି ଜପ
କରୁଅଛନ୍ତି ।

୭ମ ପଦ - ସୀତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଉପମାମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶୁଦ୍ଧ ବାରମ୍ବାର ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ମଧ୍ୟ ବଶା ହେଲେ । ଅବଶେଷରେ

ବାଳାରେ, ବିଲେପ କରି ତୋ ଶୋଭିତ ।

ବହୁଲେ ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ଲପନ ବର୍ଣ୍ଣ ଆଶନ୍ଦେ ଲଳାୟିତ । ୭ ।

ବିଦ୍ୟାବିଶାରଦା ଶାରଦା ଶାରଦା ବିନୟୀ ଧରତନୟୀ ! ହେଲେ ତୋତେ
ବଡ଼ିମା ରକ୍ଷଣେ ସୁଷମା ଅସମା ଉପମା ଅଜୀକାର କୃତେ ।

ବାଳାରେ, ବହଳା ହେଲେ ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତେ ।

ବିନ୍ୟାସ କରନ୍ତି କବିରୁ ଚିତ୍ତରାଜ କବି ସମ୍ମତ ମତମତେ । ୮ ।

ବିଶ୍ୱମ୍ଭ ପଦର ଗମନେ ଆଦର କରି କେ ସୁମନେ ଭାବଇ ।

ବିଶାଳ ଉନ୍ନୁ କରେ ଚୁନ୍ନୁ ଯୌବନ-କର କୋକନଦ ଚୁଲଇ ।

୭ମ ପଦ—ଉଗନା—ଶୁଦ୍ଧ । ଅନନ୍ତ—ଶେଷଦେବ । ଅନନ୍ତ ଲପନ—
ବହୁସଂଖ୍ୟକ ମୁଖ ।

୮ମ ପଦ—ବିଦ୍ୟାବିଶାରଦା - ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାରେ ପଣ୍ଡିତା । ଶାରଦା—
ସରସ୍ୱତୀ । ଧରତନୟୀ—ସୀତା । ସୁଷମା - ପରମାଶୋଭା । ବହଳା—ସ୍ନେହ-
ଯୁକ୍ତା । ମତମତେ—ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ।

୯ମ ପଦ—ବିଶ୍ୱମ୍ଭ—ଗୁପ୍ତକଥା । କୋକନଦ—ରକ୍ତପଦ୍ମ ।

ଏକଦୃଷ୍ଟି କବି (ଶୁଦ୍ଧଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚକ୍ଷୁ) ବୋଲଇଲେ । ତାଙ୍କୁ ଅବା
କାହିଁକି କବି ମଧ୍ୟରେ ଗଣନା କରିବା ? ଗୋ ସୀତେ ! ତୁମ୍ଭର ଶୋଭାକୁ
ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ନିମିତ୍ତ ଶେଷଦେବ ଅସଂଖ୍ୟ ମୁଖ ଧାରଣ କଲେ, ତଥାପି
ତୁମ୍ଭ ଶୋଭାକୁ ବର୍ଣ୍ଣିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ମୁଖ ଲଳୟୁକ୍ତ ହେବାରୁ ବର୍ଣ୍ଣ
ପାରେଲେ ନାହିଁ ।

୮ମ ପଦ—ହେ ସୀତେ ! ସବୁ ବିଦ୍ୟାରୂପିଣୀ ଶାରଦା ‘ତୁମ୍ଭର ପରମା
ଶୋଭା ସହଚ ସମସ୍ତ ଉପମା ଅସମାନ ଅଟନ୍ତି—ଏହା ଅଜୀକାର କରିବାକୁ
ଯାଇ ତୁମ୍ଭ ପାଖରେ ବିନୟୀ ହେଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ବଡ଼ିମା ରକ୍ଷା
ପାଇଲା । (ବିନୟୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ିମା ଉଷା ନ ହୋଇ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲା) ।
ହେ ଭକ୍ତବତ୍ସଲେ ସୀତେ ! ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
ହେବାରୁ କବିମାନେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କବିରୁ ଚିତ୍ତରାଜ ନାନାପ୍ରକାରେ ପ୍ରକାଶ
କରୁଅଛନ୍ତି । [କବିମାନେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବର ପୁଷ୍ପ] ।

୯ମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ଗମନ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପାଦ ବିନ୍ୟାସକୁ ଚାହିଁ
କେଉଁ ରାଜା ସୁଖିତ୍ତରେ ଭକ୍ତଅଶ୍ରୁ, ମନୋହର ଯୌବନ ହସ୍ତୀ ବିଶାଳ

ବାଳାର, ବୋଲେ କେ ନରେଶି ଅଙ୍ଗୁଳି ।
ବାଳିକା ମନ୍ତ୍ର ମାଳିକା କରି ତହିଁ ଅଶୋକକଳିକାରୁ ଝୁଲି । ୯ ।
ବିଦ୍ରୋହ ମୁଖ ପୟୋଧର ଶିଖ ଦେଖି କେତେ ଯୋଶି ଉପମା ।
ବିଷମସନ୍ତାପ ଫମୁଚେ ଶମୁର ଶୁନ୍ୟ ଖସି ଆସି ଚନ୍ଦ୍ରମା ।
ବାଳାର, ବିରତ ହେଉଁ କୋଣେ ଡୋଳା ।
ବିହର ହରିଣ କି ବିଷଧାରଣ ବେନି ସୁଖପୁ ଉପୁଜିଲା । ୧୦ ।
ବିଦାୟନା ଲକ୍ଷକୃତେ କେତେ ଦକ୍ଷ ଚାହିଁ ଦେଇ ଚାଲି ଅଳକା ।
ବିଲେମଲେମ ବର୍ଣ୍ଣସ୍ତୋମ ଏ କାମଦରକୁ କରତା ତାରକା ।

୧୧ଶ ପଦ — ଦକ୍ଷ — ନୟଣ ବା ପ୍ରସାଣ । ବର୍ଣ୍ଣସ୍ତୋମ — ବର୍ଣ୍ଣସମୁହ ।
ଶାପୁକ — ଖଡ୍ଗ । ବିଶ୍ୱକେତୁ — କନ୍ଦର୍ପ । ଧନୀ — ଧନୁର୍ବର । ଫରକ —
ପ୍ରଭେଦ ।

ଉତ୍ତରୁପ ଥୋରହସ୍ତରେ ରକ୍ତପଦ୍ମକୁ ଚୁକ୍ତୁଅଛି କି ? ତାଙ୍କ ପଦାଙ୍ଗୁଳକୁ
ନରେଶି କେଉଁ ଗଜା କହିଲା, — ଅଶୋକ କଢ଼ିଠାରୁ ବେଶି କାନ୍ଥଯୁକ୍ତ
ପଦାଙ୍ଗୁଳରେ ମାଳା ନିର୍ମାଣ କରି ଏ କନ୍ୟା ମନ୍ତ୍ରକୁ ଦେଉଅଛି କି ?

୧୦ମ ପଦ — ଲଜ୍ଜା ହେତୁରୁ ସୀତାଙ୍କର ମୁଖ ଅଧୋଗତ ହୋଇ
ସ୍ତନର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ନିହିତ ଥିବାର ଦେଖି କେଉଁ କେଉଁ ନୃପତି ଉପମା ଦେଲେ,
ମହାଦେବଙ୍କର ଅତିଶୟ ଗରଳ ତାପ ଜାତ ହେବାରୁ, ସନ୍ତାପ ଶାନ୍ତି ନିମିତ୍ତ
ଶୂନ୍ୟରୁ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଖସି ଆସୁଅଛନ୍ତି କି (ସ୍ତନ ଶମୁ ସହିତ ଓ ମୁଖ ଚନ୍ଦ୍ରମା ସହିତ
ଉପମିତ) । ତାଙ୍କର ଡୋଳା ଚଷ୍ଟ କୋଣରେ ଗତାଗତ ହେଉଥିବାରୁ
ବୋଧହେଲା, ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦେହରେ ମୃଗ ବିହାର କରୁଅଛି କି ? ଅବା ଶିବଙ୍କ
ବିଷକ୍ଳା ଅପସାରିତ ହୋଇ ଚାଲିଯାଉଅଛି କି ? ଏହିପରି ଦୁଇଟି ସନ୍ଦେହ
ମନରେ ଜାତ ହେଲା ।

୧୧ଶ ପଦ — ମନୋହର ଚୁକ୍ତୁ କୁନ୍ତଳକୁ (କୁହ୍ନିତ କେଶକୁ) ଚାହିଁଦେଇ
କେତେକ ଚତୁର ଗଜା ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ଯେ, ଏହା ‘ଲମ ବିଲେମ’ ଓଲଟପାଲଟ
ହୋଇ ରହିଥିବା ଅକ୍ଷର ଶ୍ରେଣୀ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏହା କନ୍ଦର୍ପ ଉତ୍ସର କାରକ
ଓ କନ୍ଦର୍ପ ଉତ୍ସର ସାଣକର୍ତ୍ତା ଅଟେ । (କେହି କେହି ଏହାକୁ ଦେଖି କନ୍ଦର୍ପ
ପୀଡ଼ିତ ହେବ, ଆଉ ମଧ୍ୟ କାହାର କନ୍ଦର୍ପପୀଡ଼ା ଦୂର ହେବ) । କନ୍ଦର୍ପ
ଦେବଯୋଗରେ ଧନୁର୍ବର, ମାତ୍ର ସୀତାଙ୍କର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭଳି ଖଡ୍ଗ ପରି

ବାଳାର, ବିଚିତ୍ର ଭଳକ ଶାୟକ ।

ବିଶ୍ୱକେତୁକୁ ଧନ୍ୱୀ ବୋଲି ଦଇବେ ହୋଇବ କି ଏବେ ଫରିକ । ୧୧ ।
ବୁଧାନେ ଉପମା ବଧାନେ ଆଣିଲେ କେଶ-ବେଶ-ଜାଲ ସିନ୍ଦୁରେ ।
ବିପ୍ରତତ୍ତ୍ୱିୟୁତ ମଧ୍ୟ ପାଟସୁତ ସିନ୍ଦୂରୁ ଭୂଷିତ ଟୋପରେ ।

ବାଳାର, ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ଝିଲମିଲମାଳ ।

ବିଜୁନ୍ଦି ତବଶେ ଜନ୍ମାଦି ଦନ୍ତାଳ ଉତ୍ତଂସ ଯେନ ଦିଶେ ଝିଲ । ୧୨ ।
ବିଲକ୍ଷିତ କଲେ କ୍ଷିତିକ୍ଷତିକୁଳେ ପ୍ରଘାପ୍ତ ତାଟଙ୍କ ଅନାଲ ।
ବିଶ୍ୱକେତୁତମ ଯୋଷିତ ଜନରେ ପ୍ରସନ୍ନ ଦରଶନ ପାଇଁ ।

ବାଳା ଯେ, ବିଲମ୍ବାଇ ବେନି ପ୍ରଘାପ ।

ବିଜୁଳିତକାରୀ ରଚନ ଝୁଣାରେ ଯତନ ଦିଶଇ ସ୍ୱରୂପ । ୧୩ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବୁଧାନେ—ପଣ୍ଡିତମାନେ । ବିପ୍ରତତ୍ତ୍ୱିୟୁତ—ବହୁ ।
ବିଜୁନ୍ଦି ତବଶେ—ହାଇମାରବା ହାରା ।

୧୩ଶ ପଦ—କ୍ଷିତିକ୍ଷତିକୁଳେ—ରାଜାମାନେ । ବିଶ୍ୱକେତୁ—କନ୍ଦର୍ପ ।
ତମ—ଅନ୍ଧକାର ।

ଶୋଭମାନ, ତେଣୁ କେହି ମନେକଲେ, କନ୍ଦର୍ପ ଏବେ ଖଡ୍ଗଧାରୀ ହେଲ କି ?
(ସୀତା କନ୍ଦର୍ପଠାରୁ ଧନୁଶର ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ତାହାର ଚରାଚରତ ଖ୍ୟାତି
ଲେପ କଲେ କି ? ଏଠାରେ ସୀତାଙ୍କର ଲଲିତପଟ ଫରି ଓ ବିକଳ ଖଣ୍ଡାରୂପେ
କଳ୍ପିତ) ।

୧୨ଶ ପଦ—ପଣ୍ଡିତମାନେ କେଶରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବା ମୋଡ଼ଜାଲ
ଓ ସିନ୍ଦୁର ଗାରକୁ ଦେଖି ଉପମା ଦେଲେ, ବହୁ ମଧ୍ୟଦେଶ ପାଟସୁତଦ୍ୱାରା
ସିନ୍ଦୂ ହୋଇଥିବା ଟୋପିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇଅଛି କି ? (କେଶ ବହୁ ସହିତ,
ମୁକ୍ତାଜାଲ ଟୋପି ଓ ସିନ୍ଦୁରଗାର ପାଟସୁତା ସହିତ ଉପମିତ) । ସୀତାଙ୍କର
ବିପୁଳ ଝିଲମିଲ ମାଳ ଓ କର୍ଣ୍ଣାବତଂସ ନାମକ ଭୂଷଣ ଦେଖି ମନେ ହେଲା,—
ସେହି କେଶ—ବହୁ ହାଇ ମାରବା ଛଳରେ ମୁଖ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଦନ୍ତର ଶୋଭାକୁ
ଦେଖାଉଅଛି କି ?

୧୩ଶ ପଦ—ରାଜାମାନେ ସୀତାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣସ୍ଥିତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାଟଙ୍କ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ
ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ,—କନ୍ଦର୍ପର ଅନ୍ଧକାରରେ ଆକ୍ରନ୍ତ ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ
ଆଲୋକ ଦେବାପାଇଁ ସୀତା ତାଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରଘାପ ଧାରଣ କରି
ତାହାକୁ ରତ୍ନଝୁଣାରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରୁଅଛନ୍ତି କି ? ସେହି ଆଲୋକରେ ତାଙ୍କ
ଝରୁର ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଅଛି ।

ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ଓଷ୍ଠ ପର ତୋର ସୁରଙ୍ଗେ ପରମ୍ପରା ନାହିଁ କେ ଶୁକ ।
ବଳେ ତାମୁଲେ ଶାଳିତ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ଦେଲେଟି ତାହା ଦର୍ପ ଦଳ ।

ବାଳାର, ବିନ୍ଦୁ ଗଣ୍ଡବିଷ ଅନାଇଁ ।

ବିଷପ୍ତ ରସ ହରଷ ହାସପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଏକେ ଲକ୍ଷ ମଣାଇ । ୧୪ ।
ବଲ୍ଲରୁ ଚିରୁକେ କସ୍ତୁରୀ ଜାଣି କେହି ସୁମରେ ତଳ କୁସୁମରେ ।
ବଶରେ ଯାଉଁ ତ୍ରୁମର ଶ୍ଯାସବଶେ ପାତକୀ ଲବଣ୍ୟ ତ୍ରୁମରେ ।

ବାଳାର, ବିଲମ୍ବମାଳା ଫୁଲ ଦେଖି ।

ବାନା ଚରମ ମନୋରମ ପ୍ରଭାରେ ବନ୍ଧା କି ଏମନ୍ତ କେ ଯୋଗି । ୧୫ ।
ବାଜନ୍ତୁ ରସନା ବଳା ବରଜନା ନୁପୁର ପ୍ରଶୁର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ।
ବୋଲନ୍ତୁ ରସ ନା ବଳା ନା ସୁମନା ଶିପୁର ଶୋଭାଟି ଏ ହେଜ ।

୧୪ଶ ପଦ—ସୁରଙ୍ଗେ—ରକ୍ତମାରେ । ଶାଳିତ—ଧୌତ । ବିନ୍ଦୁଗଣ୍ଡ—
—ଦର୍ପଣ ତୁଲ୍ୟ ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ । ରସ—ସ୍ନେହ ।

୧୫ଶ ପଦ—ବଲ୍ଲ—ସୁନ୍ଦର । ଚରମ—ପୃଷ୍ଠଦେଶ ।

୧୪ଶ ପଦ—(ପାନ ବୋଲରେ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିଥିବା ଅଧରକୁ ଦେଖି) କେହି ରଜା ଭାବିଲେ, ‘ଏହାଙ୍କ ଅଧର ସମାନ ଗାଡ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ତେଣୁ ତାମୁଲ ଭକ୍ଷଣର ଛଳନାରେ ଏ ନିଜ ଅଧରକୁ ଧୋଇ ପାନର ଗଦାକୁ ଖଦ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।’ ତାଙ୍କର ଦର୍ପଣ ପରସ୍ପର ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ମକର ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅନାଇ କେଉଁ ରଜା ବିଚାର କଲେ, “ଅନୁରାଗ, ପ୍ରମୋଦ, ହାସ୍ୟ ଏ ତିନିହେଁ ଏକସିତ ହୋଇ ଏକାକାର ଧାରଣ କଲେ—ଏ ଲକ୍ଷକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଶୋଭା ଫିଙ୍ଗି ଦେଉଅଛି । (ଏ ତିନିହେଁ ଏକାକାର ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତା ସହିତ ସମାନ ନୁହନ୍ତି) ।”

୧୫ଶ ପଦ—ମନୋହର ଚିରୁକରେ ମୃଗମୟ ତ୍ରୁମରକୁ ଚାହିଁ କେଉଁ ରଜା ଭାବିଲେ, ‘ନାସିକାକୁ ତଳ ଫୁଲ ମନେ କରି ତ୍ରୁମବଶତଃ ଗୋଟିଏ ତ୍ରୁମର ତା ପାଖକୁ ଯାଉ ଯାଉ ନିଶ୍ଯାସ ପବନର ଆଘାତରେ ଜଳଭର୍ତ୍ତରୁ ରୂପ ଚିରୁକ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିଗଲା କି ?’ ପୁଣି ପୁଷ୍ପ ଭାଗରେ ଲମ୍ବମାଳା ଫୁଲ ସବୁ ଦେଖି ମନେ ହେଲା, ପୁଷ୍ପ ଭାଗରେ ଶୋଭା ଜଗତରେ ଅନୁପମ ବୋଲି ତହିଁରେ ବାନା ବନ୍ଧା ହୋଇଛି କି ?

୧୬ଶ ପଦ—ସୀତାଙ୍କୁ ସଖୀମାନେ ପହଞ୍ଚି ମଣାଇ ନେବା ସମୟରେ ରସନା, ବଳା ଓ ନୁପୁର ବାଜିବା ଛଳରେ କହୁଅଛନ୍ତି, ‘ହେ ରଜାମାନେ ! ସୀତାଙ୍କଠାରେ ରସନା (ରସ ନାହିଁ)—ଏ ଭଙ୍ଗ ହେଲା । ‘ବଳାନା ସୁମନ’—

ବାଳାର, ବୟସଙ୍କରଙ୍କୁ ପଣ୍ଡିତ ।

ବ୍ୟକତ ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗ ଦଣ୍ଡସର ସେ ରୁଚଦଦଣ୍ଡରେ ମଣ୍ଡିତ । ୧୬ ।

ବୁଝି ଏ ଶବଦ ରଜନେ ପ୍ରବଦ ଶରୀରପାନ ପତନ ।

ବଦାବଦ ଯାଇଥିଲେ ଲଜେ କେହି ଏ ଶୋଭା ହୁଅନ୍ତା ଦର୍ଶନ ।

ବାଳା ଯେ, ବରଣମାଳା ଧରିଥିଲେ ।

ବ୍ରୀଡ଼ାସଂସ୍ତୁତେ ଉତକଣ୍ଠା ସୁକଣ୍ଠୀ ରମ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇଲେ । ୧୭ ।

ବର୍ଯ୍ୟା ପ୍ରସଙ୍ଗୀ କୋଣିଆଇ ଅନାଇ ସେ ଭଙ୍ଗୀ ପୈର୍ବ୍ୟେ ଭଙ୍ଗି ହେଲ ।

ବାହୁଡ଼େ ହୁଡ଼େ ସେ ପଥରେ ମନ୍ଦିରେ ମନ ପାଲଟ କରି ନେଲ ।

୧୬ଶ ପଦ — ଶରୀର — ଶରମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର । ବ୍ରୀଡ଼ା — ଲଜ୍ଜା ।

୧୮ଶ ପଦ — ବର୍ଯ୍ୟା — ସ୍ବୟଂବର । ଚମ୍ପାଦାମ — ଚମ୍ପାମାଳା । ଭଣ — ମହାଦେବ, ପତି ।

ଉତ୍ତମ କରି ମନକୁ ବଳାଅ ନାହିଁ — (ବଳା ଶବ୍ଦରେ ନା ସୁମନ ଦତ୍ତ ହେବାରୁ ଅଭଙ୍ଗ ଦଣ୍ଡସର ହେଲ) । ନୂପୁର ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ‘ନୁ’ ରୁଚ ଦୋଇ ‘ସି’ ଦତ୍ତ ହେଲ ଓ ପ୍ରାନ୍ତରେ ‘ଶୋଭା’ ଦତ୍ତ ହୋଇ ‘ସି’ ପୁରଶୋଭା ହେଲ, ତେଣୁ ନୂପୁର କହିଲ, ‘ଏ ସି ପୁରଶୋଭା’ (ଏ ରୁଚ ଦଣ୍ଡସର) । (ଏହିପରି ରସନା, ବଳା ଓ ନୂପୁର ନାଦ ଛଳରେ ଭଙ୍ଗ, ଅଭଙ୍ଗ, ଦଣ୍ଡସର ଓ ରୁଚ ଦଣ୍ଡସରରେ ରଜାମାନଙ୍କୁ କହୁଅଛନ୍ତି, ଏ ସି ପୁର ଶୋଭାମା ସୀତାଙ୍କଠାରେ ରସ ନାହିଁ କିମ୍ବା ମନ ବଳାଅ ନାହିଁ) । (ନିଜୀବ ପଦାର୍ଥ ସବୁ କିପରି କଥା କହିଲେ ?) ସୀତାଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗରେ ରହି ସେମାନେ ପଣ୍ଡିତ ହେଇ ଅଛନ୍ତି; ତେଣୁ ଭଙ୍ଗ, ଅଭଙ୍ଗ, ଦଣ୍ଡସର, ରୁଚ ଦତ୍ତାସରରେ ମଣ୍ଡିତ ବାକ୍ୟମାନ କହିଲେ ।

୧୬ଶ ପଦ — ଏ ଶବ୍ଦ (ଅଳଙ୍କାରମାନଙ୍କର ବାହୁଭୁଷା ଛଳରେ ଯେ ଶବ୍ଦ ହେଲ) ବୁଝି ପାର ରଜାମାନେ ସୁନ୍ଦୀଭୂତ ହୋଇଗଲେ । ତାହାଙ୍କ ହାତରୁ ଖରର ଭୃଷଣ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ସବୁ ଖସି ପଡ଼ିଲା । ସେମାନେ ପରସ୍ପରରେ କୁହାକୁହୁ ହେଲେ, “ଆମେମାନେ ଲଜ୍ଜାପାଇ ଏଠାରୁ ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ, ଏ ସୀତାଙ୍କ ଶୋଭା କିପରି ଦର୍ଶନ ହୋଇଥାନ୍ତା ?” ବରଣମାଳାଧାରଣୀ ସୁକଣ୍ଠୀ ସୀତା ଲଜ୍ଜାୟୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ମନରେ ଚାହିଁଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗଳାରେ ମାଳା ଲମ୍ବାଇ ଦେଲେ ।

୧୮ଶ ପଦ — ସ୍ବୟଂବର ଶୋଭାଙ୍ଗୀ ସୀତା (ବରଣମାଳା ଦେବା ସମୟରେ) କୋଣିଆଇ ଅନାଇବାରେ ଯେ ଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ତଦ୍‌ବାସ୍ତବ

ବାହୁର, ବିମଳ ତମ୍ବାଦାମ ଶ୍ରବ ।

ବାହୁଡ଼ାଇ ଧନ ଈଶ ହେବା ଦିନ ଦେବାକୁ ବିରୁଦ୍ଧେ ରୁଦ୍ଧ । ୧୮ ।

ବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଗଲ ଯୁବକାରତନ ନେତ୍ରରେ ଗଲ ନିବର୍ତ୍ତୀ ।

ବସ୍ତ୍ରାପନ ରଚି ଜାଲିକ ଯେମନ୍ତ ଦେଖାଇ ହରଇ ତଡ଼ିତ ।

ବାଳାର, ବିଲେକନ ସେହି ପ୍ରକାର ।

ବିସର୍ଜନେ ସତ୍ର ରାଜନେ ଗମିଲେ ସ୍ଥିତ ରାମ ଆରାମପୁର । ୧୯ ।

ବିସ୍ତ୍ର ମଙ୍ଗଳ କାଲି ପରି କରିବା ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରେ କହେ ଜନକ ।

ବିରୋଧୁଲେ ଶୁଣି ସେ ବାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କି ବିସ୍ତ୍ର ନ ଜାଣି ଜନକ ।

୧୯ଶ ପଦ — ବର୍ତ୍ତୀ — ନେତ୍ରାଞ୍ଜନ ବା ନେତ୍ରରେଗର ଔଷଧ ବିଶେଷ ।

ବସ୍ତ୍ରାପନ — କୁଡ଼ୁକ । ଆରାମପୁର — ଉପବନସ୍ଥିତ ଗ୍ରାମ ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେଲା । ବରଣମାଳା ଦେଇ ସାର ସୀତା ମନ୍ତ୍ରର ଗଡ଼ରେ ଫେରିଗଲେବେଳେ ପଥ ଦୁଡ଼ି ଗଲେ; କାରଣ ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନିଜ ମନ ଦେଇ ପକାଇଥିଲେ । (ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦର୍ଶନରେ ବିସ୍ତ୍ରଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ) । ସୀତା ଫେରି ଯିବାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରବଣ କଲେ — ସେ ତମ୍ବାମାଳା ସଦୃଶ ବାହୁ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ମୋ ଗଳାରେ ନ ଦେଇ ଫେରାଇ ନେଇ କାହିଁକି ? ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସିନା ତମ୍ବା ମାଳା ଦିଆଯାଏ, ମୁଁ ଯେଉଁ ଦିନ ‘ଈଶ’ ସ୍ୱାମୀ ହେବି, ସେହିଦିନ ସୀତା ସେ ମାଳାକୁ ମୋ ଗଳାରେ ଦେବ ।

୧୯ଶ ପଦ — ଯୁବକାରତନ ସୀତା ନେତ୍ରାଞ୍ଜନ ସ୍ୱରୂପ ହେଲେ, ତଦ୍ୱାରା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନେତ୍ର ରେଗ ହୁଏ ହେଲା (ସୀତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ରାମଙ୍କର ଯେ ବ୍ୟାକୁଳତା ଥିଲା, ତାହା ଦୂର ହେଲା) । ଐତିହାସିକ ଯେପରି କୁଡ଼ୁକ ରଚନା କରି, କିଛି ଜନସାଧାରଣ ଦେଖାଇ ହଠାତ୍ ହରଣ କରି ନିଏ, ସେହିପରି ସୀତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ହେଲା (ସୀତା ହଠାତ୍ ସତ୍ର ମଧ୍ୟକୁ ଆସି ଦେଖା ଦେଇ ପୁଣି ଚାଲିଗଲେ) । ତେଣୁ ସତ୍ର ଉତ୍ତର ହେବାରୁ ରାଜାମାନେ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ (ସ୍ୱୟମ୍ବର ଦେଖିବାକୁ ଫେରିଗଲେ) । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜନକଙ୍କ ଉପବନରେ ଥିବା ଗ୍ରାମରେ ରହିଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ — ଜନକ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ବିବାହୋତ୍ସବ କାଲି କିମ୍ବା ପଥର ଦିନ କରିବା ?’ ସେ କଥାରେ ବାଧା ଦେଇ ଲକ୍ଷ୍ମଣ କହିଲେ, ‘ପିତା ନ ଜାଣିଲେ ବିବାହର କିପରି ହେବ ?’ (ଏହାଦ୍ୱାରା ପିତୃତନ୍ତ୍ରର ପରୀକ୍ଷା)

ବହୁତୁ, ବହନ ଶତାନନ୍ଦ ହେଲେ ।

ବଂଶ ପଦେ ଶେଷ ଶେଷଶାୟୀ ଚନ୍ଦ୍ର ଉପଲବ୍ଧ ଉଞ୍ଜ କହିଲେ । ୨୦ ।

—*—

12

ଦ୍ଵାଦଶ ଛାନ୍ଦ

ରାଗ — ବରଞ୍ଜୀ, ଆଷାଢ଼ଶୁକ୍ଳବାଣୀ

ବିଭ୍ର ବର ସାର ବିଳମ୍ବ ଶୁଣି । ବିଭ୍ରବର ହେଉଁ ରମଣୀମଣି ।

ବିଭ୍ରବରର ଘୋଟିଲ ଗ୍ରାସେ । ବିଭ୍ରବ ରାତିରୁ ନଦ୍ରା ନ ଆସେ ।

ବିରହେ ଭାଷେ ସେ ।

ଗାର ହେ ! ଭାଷେ ସେ ତାଡ଼କା ଶାସେ । ୧ ।

ବାସରେ ନନ୍ଦେ ସଜସରୋଜ ସେ । ବାସରେ ତା ପାଶେ ଭ୍ରମ ଉପୁଜେ ।

ବାସରେ ଯୁଗ କରଇ ବିଚାର । ବାସରେ ଯୁଗ ନୋହୁଁ ପଞ୍ଚଗର ।

୧ମ ପଦ — ବିଭ୍ରବର — ରାସି । ବିଭ୍ରବରର — ରାସି ଚରା ବା ରାସସୀ ।

ଜଣାଗଲ) । (ଏହା ଶୁଣି ଜନକ ରାଜା ଶତାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦଶରଥଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ) । ‘ଶତାନନ୍ଦ’ ଗୌତମ ମହର୍ଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶୀଘ୍ର ଦୂତ ହୋଇ ଗଲେ । ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରା କରି ଏ ଗୁରୁ ବଂଶ ପଦରେ ଶେଷ କଲେ ।

—*—

ଦ୍ଵାଦଶ ଛାନ୍ଦ

୧ମ ପଦ — ରମଣୀଶ୍ରେଷ୍ଠା ସୀତା ବରଣମାଳା ଦେଇ ସାରିଲ ପରେ ବିବାହ ବିଳମ୍ବରେ ହେବ ବୋଲି ଶୁଣିଲେ । ରାସି ହେବାରୁ ସେ ମନେ କଲେ, ‘ରାସିରୁପୀ ରାସସୀ ମୋତେ ଗ୍ରାସ କରିବା ପାଇଁ ‘ଆସି ଆକର୍ଷଣ କଲୁ କି ?’ ଏହିପରି ବିଶେଷ ଭାବନା କରିବାରୁ ନିଦ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ବିରହ ଜଳରେ ଭାସି କହିଲେ, “ହେ ଗାର, ତୁମ୍ଭେ ତାଡ଼କା ଶାସରୁ ମୃନମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଛ, ମୋତେ ଏ ରାସି-ରାସସୀ ଭୟରୁ ରକ୍ଷାକର । (ମୋର କାମ ବିକାର ବିନାଶ କର) ।”

୨ୟ ପଦ — ଯାହାଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ସୌରଭଦ୍ରା ସଦୃଶ ବିକଶିତ ପଦ୍ମ ପତ୍ରସ୍ତୁ ହୁଏ, ସେହି ସୀତା ନିଜର ବସନକୁ ବନ୍ଧନ ରକ୍ତ ପରିମନେ କଲେ ।

ବିନାଶିଲେ ପୁନଃ ।

ବିନା ଗତିରେ ତ ଗଲ ଜୀବନ । ୨ ।

ବିଶେଷେ ହେଲ ସୁଧା ଆହାର । ବିଶେଷକଣ କର୍ମର ରୁଚ ।

ବିଶେଷେ ଉଦେ ହୋଇବା ଗୁଣ । ବିଶେଷେ କର ନ ଛାଡ଼େ କହି ।

ବସୁଧାଙ୍କ ସାର ।

ବସୁଧା ! ମେରୁ ହେଲ ଆମ୍ଭ ପୁର । ୩ ।

ବସନ୍ତ ଋତୁ ବର୍ଷ ମଞ୍ଜୁରେ । ବସନ୍ତ ରସାଳ ତରୁ ଉପରେ ।

ବସନ୍ତଦୁତ କୃତ ଉଦ୍‌ବସ୍ତରେ । ବସନ୍ତବସନା ଅଗସ୍ତ୍ୟ ସୁରେ ।

ବ୍ୟାଧିହୀନକର ।

ବ୍ୟାଧିହୀନ ଗୁଣ ଉଡ଼ୁ ଭ୍ରମର । ୪ ।

୧ୟ ପଦ—ବାସରେ—ସୁଗନ୍ଧରେ । ବାସରେ—ବହରେ । ବାସରେ—ଦିବସକୁ । ବାସରେ—କେଳିଗୃହରେ । ପଞ୍ଚଗ—କର୍ମ ।

୩ୟ ପଦ—ବିଶେଷ—ଅରୁଣ । ବିଶେଷକଣ—ଅଗ୍ନିକଣା । ବିଶେଷ—ଚନ୍ଦ୍ର । ବିଶେଷେ କର—ସୂର୍ଯ୍ୟକରଣ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ରସାଳତରୁ—ଆମ୍ଭଗଛ । ବସନ୍ତଦୁତ—କୋକିଳ । ବସନ୍ତ-ବସନା—ପୀତବସନା । ବ୍ୟାଧିହୀନ—ସୁନାଶ୍ଵର ।

ଦିବସକୁ ସୁଗନ୍ଧ ସମାନ ବିଶ୍ଵର କଲେ । ପୁଣି ଭାବିଲେ, କେଳି ଗୃହରେ (ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ) ମିଳନ ନ ହେଉଣୁ କର୍ମ ମୋତେ ବିନାଶ କଲେ, ବିନା ଗତିରେ ମୋର ଜୀବନ ଯିବ ସିନା ! (ହୀର ଏକମାତ୍ର ଗତି ସ୍ଵାମୀ) ।

୩ୟ ପଦ—ସୀତାଙ୍କୁ ଅମୃତଭୂଷା ଶ୍ରେୟନ ଅରୁଣ ହେଲ, କର୍ମର ବର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ନିକଣା ପରି ବୋଧ ହେଲ । ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦିତ ହେବାର ଦେଖି ସୀତା ଜଣେ ବିଶ୍ଵାସୀ ପଣକୁ କହିଲେ, “ହେ ସଖୀ ! ଆମ୍ଭ ଗୃହ ମେରୁପର୍ବତ ହେଲ କି ? ତେଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ସଦୃଶ ରହିଅଛି । (ମେରୁ ପର୍ବତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରଣ ସଦୃଶ ରହିଥାଏ । ବିହରବଗରୁ ସୀତା ଚନ୍ଦ୍ରର ସୁଶୀତଳ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଖର କରଣ ପ୍ରାୟ ମନେ କଲେ) ।

୪ର୍ଥ ପଦ—କୋକିଳ ବସନ୍ତକାଳ ହେତୁରୁ ମଞ୍ଜୁହୋଇ ଆମ୍ଭ ଗଛରେ ବସି ଉଦ୍‌ବସ୍ତରେ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତେ, ବସନ୍ତବସନା ସୀତା ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷିଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କଲେ । (ବଜ୍ର ଶବ୍ଦ ହେଲାବେଳେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷିଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରାଏ ବିରହ ହେତୁ କୋକିଳ ରବ ସୀତାଙ୍କୁ ବଜ୍ରଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟ ପ୍ରସତ ହେଲା) । ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜନ କରି ସୁନାଶ୍ଵ ଫୁଲ ପାଖରେ ଉଡ଼ିବେ, ତଦ୍ଵାରା ତାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲା ।

ବାରେ ବାରେ ଶିବ ଶିବ ସେ ଘୋଷେ । ବାରେ ବାରେ ବ୍ରତମାନ ମନାସେ ।
ବାରେ ବାରେ ନାହିଁ ମୁର୍ଦ୍ଧାରେ ସଖୀ । ବାରେ ବାରେ ଭୟ ସଂଶୟ ରଖି ।
ବନରୁହନାଡ଼ ।

ବନଜାକ୍ଷୀ ଦେଖି ଚନ୍ଦ୍ର ଗରୁଡ଼ । * ।

ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସଖୀଜନଙ୍କୁ କଥୁତ । ବିଶ୍ୱସ ଜନେ ବୋଲନ୍ତି ମରୁତ ।
ବହଇ ପୁଣ ବ୍ୟାଧି ନାମ ସେହି । ବହଇ ମନ୍ଦଗୁଣେ ହୋଇ ସ୍ନେହ ।
ବଧୂରେ ଅସୁର ।

ବଧୂରେ ସୁର କଲେ ପୁରନ୍ଦର । ୭ ।

*ମ ପଦ—ବାରେ ବାରେ—ପୁନଃ ପୁନଃ । ବାରେ ବାରେ—ରବି
ସୋମାଦି ବାରମାନଙ୍କରେ । ବାରେ ବାରେ—ନିବାରଣ ବା ନିଷେଧ କରି-
ବାରେ । ବନରୁହନାଡ଼ -- ପଦ୍ମନାଡ଼ । ବନଜାକ୍ଷୀ—ପଦ୍ମାକ୍ଷୀ ।

୭ଷ୍ଠ ପଦ—ମରୁତ—ପବନ, ନଷ୍ଟ ହେଉ । ବଧୂରେ—ମୁର୍ଦ୍ଧା ହେଉ ।
ସୁର—ଦେବତା । ପୁରନ୍ଦର—ଇନ୍ଦ୍ର ।

*ମ ପଦ—ଏହି ବିରହ ତାପରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ପାଇଁ ସୀତା ଥରକୁ
ଥର ଶିବ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ । ପୁଣି ରବି, ସୋମ ଇତ୍ୟାଦି ବାରମାନ-
ଙ୍କରେ [ଦିନାଧିପତିଙ୍କ ଧନ୍ୱନ୍ତ ପାଇଁ] ବ୍ରତ ମନାସ କଲେ । ବାରମ୍ବାର ମୁର୍ଦ୍ଧା
ହେବାରୁ ସଖୀମାନେ ଭୟ ଓ ସଂଶୟ ଚିତ୍ତରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଞ୍ଜା କଲେ
ଓ ପାଣି ଗୁଚି ଚେତା କରାଇଲେ । ପୁଣି କହିଲେ, “ହେ ସଖୀ ! ତୁମ୍ଭେ ପଦ୍ମ-
ନାଡ଼କୁ ଦେଖି ସର୍ପ ମନେ କରି ଗରୁଡ଼କୁ ଚନ୍ଦ୍ରା କରୁଅଛ ।” [ସାମାନ୍ୟ କଥାକୁ
ଅତି ବଡ଼ ବୋଲି ମନେ କରୁଅଛ ।]

୭ଷ୍ଠ ପଦ—(ବିରହ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଯୋଗୁ ମୃଦୁ ମନ୍ଦପବନ ସୁଦ୍ଧା ପୀଡ଼ା-
ଦାୟକବୋଧ ହେବାରୁ) ସୀତା ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସୀ ସଖୀମାନଙ୍କୁ କହିଲେ,
“ସଂସାରର ଲୋକମାନେ ‘ମରୁତ’ ପବନ ବୋଲି ଯାହା କହନ୍ତି ତାହା
‘ମରୁତ’— ନଷ୍ଟ ହେଉ । ପୁଣି ସେ ବାତ ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟାଏ ବ୍ୟାଧି ନାମକୁ
ଧାରଣ କରେ, [ତେଣୁ ସେ ପୀଡ଼ାଦାୟକ ଅଟେ] ଓ ମନ୍ଦ ଗୁଣକୁ ସ୍ନେହରେ
ରଖିଅଛି, ମନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅଟେ । ସ୍ୱଭାବରେ ସେ ଅସୁର ଅଟେ, ଇନ୍ଦ୍ର ତାହାକୁ
ମିଛରେ ଦେବତା କଲେ ଯିନା ! [ଦେବତାମାନେ ଅଦିତି ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ।
ପବନ ଦିତି ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ—ତେଣୁ ଅସୁର, ମାତ୍ର ପବନ ଗର୍ଭରେ
ଥିଲାବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କୁ ଅଣଗୁଣ ଖଣ୍ଡ କରି ହାଣିଥିଲେ, ପରେ ଦିତିଙ୍କ
କୋପକୁ ଡରି ତାଙ୍କୁ ଅମୃତ ଖୁଆଇ ଦେବତା କଲେ ।]

ବିଶଦକର ଗୋଟାଏ ଆହୁର । ବିଶ (ସ)ଦ ମାର୍ଗରେ ଗମନ କରି ।
 ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ପତ୍ନୀ ହରଣେ ଆଗ । ବିଦ୍ୟାଂଶୁ କଳଙ୍କ ଧରଇ ଅଙ୍ଗ ।

ବିଷର ସୋଦର ।

ବିସୋର ନୁହେଁ ବାରୁଣୀ ଆଦର । ୭ ।

ବିବ୍ରହଯାକହିଁ ଯାଇଛି ପୋଡ଼ା । ବିବ୍ରହ ମୋର ସେ ପ୍ରେତର ଲେଡ଼ା ।
 ବାମଲେତନା ବୋଲି ଶୁଣି ନାହିଁ । ବାମମାର୍ଗରେ ଯୋଗଭଙ୍ଗ ଧାଇଁ ।

ବିହଗ ଯୋଡ଼ାଏ ।

ବିହକ ପୁଣି ଏହାଙ୍କ ପୀଡ଼ାଏ । ୮ ।

୧ମ ପଦ—ବିଶଦକର—ଚନ୍ଦ୍ର । ବିଶଦମାତ୍ର—ଆକାଶମାର୍ଗ ।
 ବିଶଦମାର୍ଗ—ଅସନ୍ଧାର୍ଗ । ବାରୁଣୀ—ପଶ୍ଚିମଦିଗ, ମଦ୍ୟବିଶେଷ ।

୮ମ ପଦ—ବିବ୍ରହଯାକ—ଶରୀରଯାକ । ବିବ୍ରହ—କଳହ । ପ୍ରେତ—
 କନ୍ଦର୍ପ । ବାମଲେତନ—ସ୍ତ୍ରୀ । ବାମମାର୍ଗରେ—ଅସନ୍ଧାର୍ଗରେ । ବିହଗ—
 ପକ୍ଷୀ ।

୭ମ ପଦ—(ଚନ୍ଦ୍ର କରଣ କଷ୍ଟଦେବାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗାଳିଦେଇ) ପୁଣି
 କହିଲେ,—ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଗମନ କରୁ ନାହିଁ ସେ ସେ ଅସତ୍ ମାର୍ଗରେ
 ଗମନ କରୁଅଛି । ସେ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ତାରାଙ୍କୁ ହରଣ କରିଥିଲେ,
 (ଏପରି ପାପୀ) ତେଣୁ ନିଜ ଅଙ୍ଗରେ କଳଙ୍କ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ବିଷର
 ଗୁଲ ଅଟନ୍ତି (ବିଷ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଭୟେ ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାତ)—(ବିଷ ଗୁଣକୁ କିପରି
 ବା ଶୁଣିବେ ?) ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁପ ମନ୍ଦିରକୁ ଆଦର କରିବାରେ ସେ ସବଦା
 ତପ୍ତର (ସେ ମଦୁଆ ଅଟନ୍ତି) ।

୮ମ ପଦ—ସର୍ବାଙ୍ଗ ଦର୍ଶ୍ୟ ହୋଇଥିବା କନ୍ଦର୍ପରୂପୀ ପ୍ରେତ ମୋ
 ସହିତ ଶତ୍ରୁତାରଣ କରୁଅଛି । (ମନ୍ଦଦେବଙ୍କ ଯୋଗରୁ କରବାକୁ ଯାଇ
 କନ୍ଦର୍ପ ଦର୍ଶ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ) । ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ମୋତେ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା (ସ୍ତ୍ରୀ ଅବାଧ)
 ସେ ମୋତେ ଶୁଣୁ ନାହିଁ । ମତ୍ତ ମାର୍ଗରେ ଲେ ମୋତେ ସଙ୍ଗୀତ କରୁଅଛି ।
 ପୁଣି ଯୋଡ଼ାଏ ପକ୍ଷୀ—ଦ୍ରୁମର ଓ କୋକିଳ ମୋତେ ଏକାକୀ ଦେଖି ପୀଡ଼ା
 ଦେଉଅଛନ୍ତି ।

ବକୁଳ ଆସବ ପାନେ କେ ରଟେ । ବ୍ୟାକୁଳଦାତା ଜନିତ କରଟେ ।
ବିମୁଖ କରେ ମଧୁରେ ଧୁଆନ । ବ୍ୟସକେ ପାନ ଯେ ନ କରେ ଆନ ।

ବଧ ମୋ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ।

ବୃକ୍ଷମ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ କରିଛନ୍ତି । ୯ ।

ବୋଧଇ ଆଳୀ ଯେ ଏହି ନିମିତ୍ତ । ବିପାକକର୍ମ ପାକ ହେଲ ମିତ ।
ବଳି କର୍ମେ ଅଛି ଇନ୍ଦ୍ର ପଦଶା । ବାସବ ବଜ୍ର ପ୍ରହାରେ ନ ଦ୍ରବ ।

ବାମନ ରକ୍ଷଣ ।

ବିମନ ନୋହି ବିରୁତ ତକ୍ଷଣ । ୧୦ ।

୯ମ ପଦ—ବକୁଳ ଆସବ—ବକୁଳ ମକରନ୍ଦ ଅର୍ଥାତ୍ ମଦ୍ୟ ।
କରଟ—କାକ । ମଧୁ—ପୁଷ୍ପରସ ରୂପ ମଦ୍ୟ । ବୃକ୍ଷମ—ପାପୀ ।

୧୦ମ ପଦ—ବିପାକକର୍ମ—ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା । ପାକ—ଶେଷ ।

୯ମ ପଦ—କାକ ପାଳିତ କୋକିଳ ଆମ୍ଭ ବଉଳର ମଧୁ ପାନ ପୂର୍ବକ
ଧୃତି କରି ମୋତେ ବ୍ୟାକୁଳ କରୁଅଛି । [କାକଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହେବାରୁ ତାର
ମନ୍ଦଗୁଣ ବଢ଼ିଅଛି, ପୁଣି ମଦ୍ୟପାନ କରି ଉନ୍ନତ ହୋଇଅଛି] । ଭ୍ରମର
ପୁଷ୍ପରସ ରୂପକ ମଦ୍ୟ ଅଗତ ଅନ୍ୟ ରସକୁ ପାନ କରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ
ସବଦା ମଦୁଆ ଅଟେ । ସେହି ମଦୁଆ ଭ୍ରମର ମଧ୍ୟ ମୋତେ କଷ୍ଟ ଦେଉଅଛି ।
ପବନ, ଚନ୍ଦ୍ର, କାମ, କୋକିଳ ଓ ଭ୍ରମର ଏହି ପାଞ୍ଚପାପୀ ମୋତେ ହତ୍ୟା କରିବା
ପାଇଁ ପାଞ୍ଚ କରିଅଛନ୍ତି ।

୧୦ମ ପଦ—ସୀତାଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳତା ଦେଖି ବୋଧ ଦେଇ କହିଲେ,
‘ନେ ସଖି ! ତୁମ୍ଭ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଶେଷ ହେଲାଣି । ବଳିରଜା ଭାଗ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରପଦଶା
ପ୍ରାପ୍ତି ଯୋଗ ଥିବାରୁ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଜ୍ରକୁ ଭୟ କରୁ ନ ଥିଲେ । [ତୁମ୍ଭେ
ପବନାଦିମାନଙ୍କୁ ଡରୁଛ କାହିଁକି ? ଅର୍ଥାତ୍ ଡର ନାହିଁ] । ବଳି ବାମନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ, [ତୁମ୍ଭେ ସେହିପରି ରକ୍ଷା ପାଇବ ନାହିଁ କି ?] ବିରସମନା
ନ ହୋଇ ଏହା ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାସ ବିରୁତ କର । [ବଳି ରଜା ବଜ୍ର ପ୍ରହାରକୁ ନ
ଡରି ରହିଥିବାରୁ ବାମନ ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ତୁମ୍ଭେ ପବନାଦିମାନଙ୍କୁ
ନ ଡରି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶରୀର ଶ୍ରେଣ ରୂପ ଇନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପତ୍ତି ଦାନ
କରିବେ । ତୁମ୍ଭେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୁଅ ନାହିଁ] ।

ବୋଧ ହେଲ ଚିତ୍ତ ସାଜିକେ ତାର । ବିଲେକ ହେଲ କେତେ ହାସ ତାର ।
ବିଗତ ପ୍ରସ୍ତ କି ପ୍ରସ୍ତ ତାର । ବେତନ ପାଣି କେତେ ଯଥା ତାର ।

ବେଦନାରୁ ତାର ।

ବୋଲି ବିହେ ସୁଖ ସେ ବିଧାତାର । ୧୧ ।

ବଇବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଦଶା ଅବକାଶର । ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ କେତେ ଧୂସର ।
ବଇଦେଲ କିଛି କର କେଶର । ବିନୟ ପାଦେ ଦେଖି ସାରସର ।

ବନ ନିବାସର ।

ବଞ୍ଚେ ବାହୁଡ଼ାଇ ନେବା ଯାସର । ୧୨ ।

ବଞ୍ଚୋଜରେ ନବ ପାଣ୍ଡୁ ବଳାସ । ବିଫଳ କି ଶିବ ସେବା ଭୁଲାଶ ।
ବଡ଼ାଇ ଆଖିଲ ଗିରି କୈଳାସ । ବେଳୁ ବେଳ ଜାତ କରି ଉଲ୍ଲାସ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବଇଦେଲ—ବ୍ୟୟ କଲ । ସାରସ—ପଦ୍ମ । ନିବାସର—ଗୃହର ।

୧୩ଶ ପଦ—ବଞ୍ଚୋଜ—ସ୍ତନ । ଭୁଲାଶ—ଭୁଲନା କରିବା, ଇଚ୍ଛା ।
କୃକଲସ—ଏଣୁ, ଅ ।

୧୧ଶ ପଦ—ସଖୀମାନେ ଏପରି ସାନ୍ନ୍ଦ୍ର ନା ଦେବାରୁ ସୀତାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ବୋଧ ହେଲା । ସାଜିକି ବକାର ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ସେ ହାସ୍ୟ କଲେ । ପ୍ରସ୍ତ କାଳରେ ତାରାଗଣ ସ୍ନାନପ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ତାହା ଜଣାଗଲା । ଭୃତ୍ୟ ମୁନବ ନିକଟରେ ଯେପରି ବିନୟ ପ୍ରକାଶ କରେ, ସେହିପରି ସୀତା ବିଧାତାଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚସ୍ଵରରେ ସୁଖ କରି କହିଲେ, “ମୋତେ ଏ ବେଦନାରୁ ରକ୍ଷାକର ।”

୧୨ଶ ପଦ—ବିରହାବସ୍ଥାର ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ଦେହ ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଗଲା । ତାହା ଦେଖି ବୋଧହେଲା, —ପଦ୍ମ ତାଙ୍କ ପାଦ ତଳରେ ବିନୟୀ ହେବାରୁ ସେ ଆପଣା ଦେହ କାନ୍ଥରୁ କିଛି ନେଇ ପଦ୍ମକୁ ଦେଲେ କି ? କାଳେ ସୀତା ଦେଇଥିବା କାନ୍ଥକୁ ପୁଣି ଛଡ଼ାଇ ନେବେ—ଏଇ ଉପରେ ପଦ୍ମ ଯାଇ ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଅଛି କି ?

୧୩ଶ ପଦ—ସ୍ତନଦ୍ଵୟ ନୂତନ ପାଣ୍ଡୁରବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିବାରୁ କୈଳାସ ପର୍ବତ ଦେଖି ଖୁସି ହୋଇ ମନରେ ଗର୍ବ କଲ, ‘ମୁଁ (ସ୍ତନ ଯୁଗଳ ସହିତ ସମାନ ହେବି ବୋଲି) ମହାଦେବଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସେବା କରିଥିଲି, ତାହା ବିଫଳ ହୁଅନ୍ତା କି ? (ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ମହାଦେବଙ୍କ ସେବା କରିବାରୁ ଏହାଙ୍କ

ବିମ୍ବେ ଅଭିଳାଷ ।

ବିହ୍ନିଲେ ରଙ୍ଗ ଲକ୍ଷ କୁଳଲସ । ୧୩ ।

ବଶୀଭୂତ ରାମ ପ୍ରୀତି ଆଦରେ । ବସି ଭୂତପତି-ରସୁର ଦରେ ।

ବାରବାଣ ହେବ ସୁନ୍ଦର ଖର । ବାରବାଣକୁ ପଞ୍ଚ ବଶିଷର ।

ବି-ଶାଖା ସୁଗ୍ରବେ ।

ବିଶାଖା-ପତି ମୁଖ ଛବି ଶ୍ରବେ । ୧୪ ।

ବାହୁଲତା ରେ ସମ ନୋହୁ ଘନ । ବାହୁଲତାରେ ତାକୁ କେଉଁଦିନ ।

ବାନ୍ଧ ବରବିବ ନ କରି ମଠ । ବାନ୍ଧବ ! ବୋଲି ଧରିବ ନମିଠ ।

ବନ୍ଧୁ ମୋ ବିଶୁଦ୍ଧା ।

ବନ୍ଧୁକ ଅଧରୁ ପିଇବ ସୁଧା । ୧୫ ।

୧୪ଶ ପଦ—ଭୂତପତି ରସୁ—କନ୍ଦର୍ପ । ବାରବାଣ—ସାଞ୍ଜୁ । ବାର
ବାଣକୁ—ବାଣସମୁଦ୍ରକୁ । ପଞ୍ଚ ବଶିଷ—କନ୍ଦର୍ପ । ବି-ଶାଖା—ପ୍ରିୟାଘନ । ବିଶାଖା-
ପତି—ଚନ୍ଦ୍ର ।

୧୫ଶ ପଦ—ନମିଠ—ଓଷ୍ଠ । ବନ୍ଧୁକ—ବଧୂଳି ଫୁଲ ।

ସୁନ ଯୁଗଳ ସହିତ ସମାନ ହେଲ) । କିନ୍ତୁ ଏଣୁଅ ପାତଳ ବିମ୍ବ ଫଳର ବର୍ଣ୍ଣକୁ
ଧାରଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲ ପରି ଏହା ହେଲା । (ଏଣୁଅ ଯେତେ କଲେ
ମଧ୍ୟ ବିମ୍ବ ଫଳର ବର୍ଣ୍ଣ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ—ସେହିପରି କୈଳାସ ପର୍ବତ
କେବେ ହେଲେ ସୁନ ଯୁଗଳ ସହିତ ସମାନ ହେବ ନାହିଁ) ।

୧୪ଶ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ବଶୀଭୂତା ହୋଇ
ମହାଦେବଙ୍କ ଶରୀର କନ୍ଦର୍ପର ଭୟରେ ଏକାନ୍ତରେ ବସି ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ସୀତାଙ୍କୁ
ଭାବନା କରି ବିରାଟ କରୁଅଛନ୍ତି, “କନ୍ଦର୍ପପ୍ରେରିତ ବାଣମାନଙ୍କୁ ବାରଣ କରିବା
ବିଷୟରେ ସୀତା ସାଞ୍ଜୁ ପ୍ରାୟ ଅଟେ ।” [ସୀତାରୂପୀ ସାଞ୍ଜୁ ମୁଁ ଧାରଣ କଲେ—
ସୀତାଙ୍କୁ କୋଳ କଲେ, କନ୍ଦର୍ପର ପୀଡ଼ା ମୋତେ ବାଧ୍ୟ ନାହିଁ] ।

୧୫ଶ ପଦ—“କେଉଁଦିନ ମୁଁ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଘନ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ପରିସ୍ଥ
ନ ହୋଇ [ଅର୍ଥାତ୍ କୃଷ୍ଣିତ ନ ହୋଇ—ଅବହେଳରେ] ବାହୁ ଲତାରେ ତାକୁ
ବନ୍ଧନ କରିବି ? କେଉଁଦିନ, ‘ହେ ବାନ୍ଧବ !’ ଏହା କହି ତାହାର ଚିରୁକ
ଧରିବି ? କେଉଁଦିନ ମୋର ନମିଠ ହୃଦୟ ବାନ୍ଧବୀ ସୀତା ଅଧରୁ ଅମୃତ
ପାନ କରିବି ?”

ବଳାହକକେଶୀ ନେତ୍ର ଶବଳା । ବଳାହକପ୍ରଜା ସ୍ନେହପ୍ରବଳା ।
ବଳାହ ରକ୍ତରେ ମତ୍ତ ଅବଳା । ବଳାହ ସୁଖକୁ ହେବ କବଳା ।

ବଳାଇବ ବଳା ।

ବଳ ଛାରେ ମ'ର ହେବ ଦୁର୍ବଳା । ୧୬ ।

ବିଶଲ୍ୟ ରାମା ପ୍ରାପତେ ହବିଷ । ବିଷୟ ଅନ୍ତର ଅଶନ ବିଷ ।
ବିଶ-ପ୍ରଭୁ ପ୍ରେମ-ବାଣିଜ୍ୟ ବିଷ । ବିଶଦଭ୍ରମ ଭ୍ରମ ଏ କଲ୍‌ବିଷ ।

ବିଷଧର ବିଷ ।

ବିଷମତାପ ବଶ ଏ ଭବିଷ୍ୟ । ୧୭ ।

ବସି ପାରାବତ ହୁଁ କୃତ ସୁନେ । ବଶିଷ୍ଠ ଆଦି ଆସେ ସୁଖାସନେ ।
ବଥରେ ଶ୍ୟାମଳ କମଳବାସୀ । ବଥରେ ଦେଖିବା ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ।

୧୭ଶ ପଦ—ବଳାହକକେଶୀ - ଘନକେଶୀ । ଶବଳା—ବିବିଧବର୍ଣ୍ଣ-
ବିଚିତ୍ରତା । ବଳାହକପ୍ରଜା - ପଦ୍ମତନ୍ୟା । ସ୍ନେହପ୍ରବଳା—ସ୍ନେହମୟୀ । ବଳାହ
—ଇନ୍ଦ୍ର ।

୧୭ଶ ପଦ—ବଶ—ଗରୁଡ଼ । ବିଶଦ ଭ୍ରମ—ଚନ୍ଦ୍ର । କଲ୍‌ବିଷ—ପାପ ।

୧୮ଶ ପଦ—ସୁଖାସନେ—ଧାନରେ । ବଥରେ—ଅଶ୍ଵିର ହୋଇ ।

ବଥରେ—ଏକସରେ ।

୧୭ଶ ପଦ—“ଘନକେଶୀ, ଶ୍ଵେତ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ମିଶ୍ରିତ ନୟନା,
ପଦ୍ମତନ୍ୟା, ସ୍ନେହପ୍ରବଳା ସୀତା ଯେତେବେଳେ ରକ୍ତରେ ମନ ବଳାଇବ,
ସେତେବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପଦ ମୋର ହସ୍ତଗତ ହେବ । (ସେ କାମାସକ୍ର ହୋଇ
ମୋ ପାଶକୁ ଆସିଲେ, ମୁଁ ତା ସହିତ ବିଦ୍ଵାନ କରି ଇନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଚୁକ୍ତ ମନେ
କରିବି) । ତାହାର ବଳାଧନ କର୍ମଧର୍ମକୁ ବଳାହ ରରେ ଦୁର୍ବଳ କରି ପକାଇବ ।
(କର୍ମଧର୍ମ ପରାଜିତ ହୋଇ ପଳାୟନ କରିବ ।)”

୧୭ଶ ପଦ—କାମପୀଠାର ବିଶଲ୍ୟକରଣୀ ଔଷଧପ୍ରାୟ ସୀତାଙ୍କୁ
ପାଇବାପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବ୍ରତ ଆଚରଣ ପୂର୍ବକ ହବିଷ ପାଳନ କଲେ । ତାଙ୍କ
ମନରୁ ଅନ୍ୟ ସବୁ ଚିନ୍ତା ଅନ୍ତର ହେଲା । ଶ୍ଵେତନ ବିଷପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେଲା ।
ଗରୁଡ଼ର ପ୍ରଭୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବୈଶ୍ୟ ପରି ପ୍ରେମ ବାଣିଜ୍ୟରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ରହିଲେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରର କରଣ ତାଙ୍କୁ ସନ୍ତାପ ଦେଲା, ପଦ୍ମର ମୃଣାଳ ବିଷଧର ସର୍ପ ପ୍ରାୟ
ପ୍ରମୋଦ ହେଲା । ସୀତାଙ୍କ ବିରହରେ ଏପରି ବିପତ୍ତି କଥାସବୁ ଘଟିଲା ।

୧୮ଶ ପଦ—ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମଗନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ ଶରୀର ରାମଚନ୍ଦ୍ର
କପୋତ ହୁଁକାର ଧ୍ଵନି କରନ୍ତେ, ବିଶିଷ୍ଟାଦି ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରଧାନ

ବିତର୍କି ଚିତ୍ତରେ

। ବିତର୍କିକୃତ ନେତ୍ର କାତରେ । ୧୮ ।

ବିଭ୍ରାଜି ପଲ୍ଲବଗୁଣ ପଲ୍ଲବ । ବିଭ୍ରାନ୍ତ ଦୃଢ଼ ପଦଗ ବିଳାସ ।

ବିଳାକାପନ୍ତ ଯାଉଁ ଭୁବିଧାର । ବିଳାନ୍ତ ଚିତ୍ତ ପତାକା ପ୍ରସାର ।

ବିଳସେ ସୁମନ ।

ବିଳୟ ତେଜ କଲେ ତ ଗମନ । ୧୯ ।

ବିରଳେ ଆଦ୍ୟ ଯମକେ ବିଦ୍ୟକ । ବିଭୂଷିତ ଧ୍ବଜ ପ୍ରାନ୍ତ ଯମକ ।

ବିଶ୍ରାମ ଯମକ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ । ବିଶୁଦ୍ଧ ରୂପକ ବିଂଶ ପଦରେ ।

ଗରବର କହି ।

ବାଳିଶେ ବିସ୍ମୟ ବୁଧଙ୍କୁ ମୋହି । ୨୦ ।

—*—

ଲୋକମାନେ ଶିବିକାରେ ବସି ଆଇଲେ କି ?' (ଶୀଘ୍ର କପର ବିଭ୍ରାନ୍ତ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ଚିତ୍ତ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଥିବାରୁ ଏପରି ଭ୍ରମ ଜାତ ହେଲା) ଏହା ବିରୁଦ୍ଧ ସେମାନଙ୍କୁ ଚକ୍ଷୁକ ଯାଇ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଭେଟିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଆଡ଼େ ନେତ୍ରପାତ କଲେ ।

୧୯ଶ ପଦ—ପ୍ରସବିତ୍ତମ ପଲ୍ଲବ ଗଛରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲେ, (ବସନ୍ତ ସମୟରେ ପଲ୍ଲବ ଗଛରେ ପତ୍ର ନ ଥାଏ, ମାତ୍ର ଲଲବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଲରେ ଦୃଷ୍ଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ—ସେହି ଲଲବର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତ ବୃକ୍ଷକୁ ଦେଖି)—ପଦାତିକମାନେ ବିହାର କରି ଆସୁଛନ୍ତି କି ?—ଏହି ଭ୍ରମ ଜାତ ହେଲା । ବର ଦଳ ବାଉଁଶ ଗଛରୁ ଉଡ଼ିଯିବାର ଦେଖି ମନେ କଲେ, (ପଦାତିକମାନେ ଆସୁଥିବାରୁ) “ପତାକା ଉଡୁଅଛି ।” ତାଙ୍କର ମନରେ ‘ଅଯୋଧ୍ୟା ଲୋକେ ଆସୁଅଛନ୍ତି’—ଏ ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହେବାରୁ ସେ ଶୀଘ୍ର ପଥ ମଧ୍ୟକୁ ଗମନ କଲେ ।

୨୦ଶ ପଦ—ନିର୍ମଳ ଆଦ୍ୟଯମକ ଶୋଭିତ, ଧନ୍ତ ଓ ପ୍ରାନ୍ତ ଯମକ ବିଭୂଷିତ, ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ଯମକର ବିଶ୍ରାମକାଶ ସୁଖି ରୂପକାଳଙ୍କାରରେ ମଣ୍ଡିତ ଏହି ଗୁଣକୁ ଉପେନ୍ଦ୍ର ରଚନା କଲେ । ଏହି ଗୁଣାଶ୍ରବଣରେ ମୂର୍ଖ ଲୋକେ ବିମୁଗ୍ଧ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନେ ମୋହିତ ହେବେ ।

—*—

ସମ୍ବେଦନା ଛାନ୍ଦ

ରାଗ—ଭୂପାଳ

13

ବସିଛନ୍ତି ଦଶରଥ ସଭା ମଧ୍ୟେ ।
 ବେଦ-ଦ୍ରଷ୍ଟ ଦ୍ଵାସ୍ଥ କହେ ଅତିଶ୍ରାବେ । ୧ ।
 ବାରଣାସୀ ଦ୍ଵାରେ ହୋଇଛନ୍ତି ସ୍ଥିତ ।
 ବହୁ ଶ୍ରୀରାମବାର୍ତ୍ତା ମିଥୁଳା ଦୂତ । ୨ ।
 ବେଗେ ରଜା ଆଣି ବୋଲୁ ନେଲୁ ମୁନି ।
 ବଶିଷ୍ଠରେ ନମି ନୃପମାନ୍ୟ ଘେନି । ୩ ।
 ବାର୍ତ୍ତା କହେ ସରୂପକେ ଶତାନନ୍ଦ ।
 ବିଶ୍ଵାମିତ୍ରରୁ ସଙ୍ଗେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ୪ ।
 ବନ-ବ୍ୟୋମେ ଉଦେ କରି ପ୍ରସାବର ।
 ବିଧୁଂସିଲେ ତାଡ଼କା ଘୋରାକାର । ୫ ।
 ବିଚେଷ୍ଟିତ ମାଣ୍ଡବ ବାୟୁସ କରି ।
 ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ସୁବାହୁକୁ ସେ ନିବାର । ୬ ।

ସମ୍ବେଦନା ଛାନ୍ଦ

୧ମ—୩ୟ ପଦ—ଦଶରଥ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ବେଦଧାରୀ ଦ୍ଵାରପାଳ ଅତି ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ କହିଲୁ, “ମିଥୁଳାପୁରର ଦୂତ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ବାର୍ତ୍ତା ଆଣି ସିଂହଦ୍ଵାରରେ ବସିଅଛନ୍ତି ।” ତାହା ଶୁଣି “ଶୀଘ୍ର ତାଙ୍କୁ ଆଣ” ରଜା ଏପରି କହିଲେ ଦ୍ଵାରୀ ଶତାନନ୍ଦ ମୁନିଙ୍କୁ ସଭାକୁ ନେଲେ । ସେ ମୁନି ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ ଓ ଦଶରଥ ରାଜାଙ୍କର ମାନ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

୪ର୍ଥ ପଦ—ଶତାନନ୍ଦ ରୂପକ ସହିତ ବାର୍ତ୍ତା କହିଲେ, —ବିଧ୍ୟାଗୁରୁ ବିଶ୍ଵାମିତ୍ର ବୃହସ୍ପତି ହେଲେ, ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରମଣୀୟତନ୍ତ୍ର ହେଲେ ।

୫ମ ପଦ—ଅରଣ୍ୟ ଆକାଶରେ ‘ରାମଚନ୍ଦ୍ର’ ମନୋହର ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦିତ ହୋଇ ନିଜ ଦ୍ରଷ୍ଟ ପ୍ରଭା ରୂପ କରିଣ ପ୍ରଭାରେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରରୂପା ତାଡ଼କାକୁ ବିନାଶ କଲେ । (ଚନ୍ଦ୍ରର କରଣରେ ଅନ୍ଧକାର ଦୂର ହେଲେପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବାହୁ ବଳରେ ତାଡ଼କା ମଲ୍ଲ) ।

୬ଷ୍ଠ ପଦ—ମାଣ୍ଡବରୂପ ବାୟୁସକୁ ବିଚେଷ୍ଟିତ ଓ ସୁବାହୁରୂପ ବିଚ୍ଛିନ୍ନକୁ ନିବାରଣ କଲେ । (ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦିତ ହେଲେ ବାୟୁସମାନେ ନିଦ୍ରାରେ ବିଚେଷ୍ଟିତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନରୂପମାନେ ଉଦ୍‌ୟରେ ଗମନାଗମନ ବନ୍ଦ କରି ଦିଅନ୍ତି । ସେହିପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାଣ୍ଡବକୁ ହତଜ୍ଞାନ କଲେ ଓ ସୁବାହୁ ଗୁଣସକୁ ବିନାଶ କଲେ) ।

ବିକଶିତ ଯେ ଯଜ୍ଞ କୁମୁଦ କଲେ ।
 ବିଧୂଶିଳା ଅହଲ୍ୟାକୁ ଦ୍ରବାଇଲେ । ୭ ।
 ବ୍ୟବସ୍ଥିତେ ପୁଣି ସଲକ୍ଷଣ ସେହି ।
 ବୈଦେହ୍ୟକ ଜନ ଚକୋରକୁ ମୋହି । ୮ ।
 ବଇଦେଶ ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଧନୁ ଅଜଗବ ।
 ବିଭଞ୍ଜନ କଲେ ପ୍ରରଣରେ ଜବ । ୯ ।
 ବସୁପତି ପଦ୍ମ ମୁଦ ଲଞ୍ଜାବଲେ ।
 ବସାଇବେ ସୀତା ରୋହିଣୀକ କୋଳେ । ୧୦ ।
 ବିଧୂରେତ ଜନକ ସାଗର ସତ ।
 ବିଭଙ୍ଗର ଛଳେ ତୋଷ ଉଚ୍ଛୁଳିତ । ୧୧ ।

୭ମ ପଦ—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯଜ୍ଞରୂପ କୁମୁଦକୁ ବିକାଶ କଲେ ଓ ଅହଲ୍ୟାରୂପ ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତମଣିକୁ ଚରଳାଇଲେ (ପ୍ରସ୍ତର ଚରଳାଇ ନାଗରୂପ ଦେଲେ) ।

୮ମ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଚକୋରମାନଙ୍କୁ ମୋହିତ କଲପରି ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଦେହ ଦେଶର ଲେକମାନଙ୍କୁ ମୋହିତ କଲେ ।

୯ମ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର ବିଦେଶୀ ଲେକର ଅର୍ଥାତ୍ ବିରହ ଲେକର ଯୈର୍ଯ୍ୟ ଭଙ୍ଗ କଲପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିଦେହସ୍ଥ ଅଜଗବଧନୁକୁ ଛୁଇଁଲା ମାତ୍ରକେ ଭଗ୍ନ କଲେ (ଅନାୟାସରେ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ) ।

୧୦ମ ପଦ—ଚନ୍ଦ୍ର ପଦ୍ମକୁ ମୁଦ୍ରା କରି ରୋହିଣୀକୁ କୋଳରେ ବସାଇଥିଲେ, ସେହିପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥ୍ବୀର ରାଜାମାନଙ୍କୁ ଲଞ୍ଜା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ବିବାହ ପରେ ସୀତାଙ୍କୁ କୋଳରେ ବସାଇବେ ।

୧୧ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ସାଗର ବଂଶରୁ ଜାତ—ତେଣୁ ସେ ସାଗର ହେଲେ । ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ର ସାଗରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତ ଦଶରଥଙ୍କଠାରୁ ଜାତ । ସଦ୍ଭା ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ । ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜ କରଣରେ ସମୁଦ୍ରରେ ତରଙ୍ଗ ଉତ୍ପାଦନ କଲପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଯଶ କଥା ଶୁଣି ଦଶରଥଙ୍କର ହୃଦୟରେ ସନ୍ତୋଷର ତେଜ ଖେଳିଗଲା ।

ବେଳା ଅତିକ୍ରମି ହେଲେ ସ୍ନେହ-ବାର ।
 ବହରଲେ ସଙ୍ଗେ ମୀନ ରାଣିବାର । ୧୨ ।
 ବାର୍ତ୍ତା କି ଗଜଯୁଥ ଭେଳା ହସ୍ତ ।
 ବହସ କି ରଥ ଭେକ ପଡ଼ିବସ୍ତ । ୧୩ ।
 ବାଦ୍ୟନାଦ ଗରଜନ ତହିଁ ମେଳ ।
 ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକ ନଷ୍ଟେ ପୋତମାଳ । ୧୪ ।
 ବନ୍ଦର ଯେ ମିଥୁଳା ମିଳିବେ ଯାଇଁ ।
 ବିଲେକଲକ୍ଷଣି ରମା ରହୁ ତହିଁ । ୧୫ ।
 ବୋଲିବେ ଯେ କି ଉପମାଏ ଅମୂଲ୍ୟ ।
 ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିରେ କବି କଲ ଏତେ ମୂଲ୍ୟ । ୧୬ ।

୧୨ଶ ପଦ—ବେଳା—ସମୁଦ୍ରତଟ, ଅଶ୍ବର ସମୟ । ସ୍ନେହବାର—
 ସ୍ନେହଜଳ । ମୀନ ରାଣିବାର—ମୀନାଦିରାଣି ଓ ରବ୍ୟାଦି ବାର ସମୁଦ୍ର ।

୧୩ଶ ପଦ—ବାର୍ତ୍ତା—କୁନ୍ଦୀର । ହସ୍ତ—ଘୋଡ଼ା । ବହସ—
 ବୋଇତ । ପଡ଼ିବସ୍ତ—ପଦାତି ସମୁଦ୍ର ।

୧୨ଶ ପଦ—ସମୁଦ୍ର ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହେଲବେଳେ ମୀନାଦି ଜଳଚର
 ପ୍ରାଣୀକୁ ଦେହରେ ଧାରଣ କରି ଖର ପ୍ରଦେଶକୁ ଅତିକ୍ରମ କରେ—ସେହିପରି
 ଦଶରଥ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ବାରବେଳା, କାଳବେଳା ଇତ୍ୟାଦି ଅତିକ୍ରମ କରି
 (ଶୁଭାଶୁଭ କିଛି ନ ମାନି ମାଛ ଓ ଦହି ଭାରି ଧରି ବାହାରିଲେ ।

୧୩ଶ ପଦ—ସମୁଦ୍ରରେ କୁନ୍ଦୀର, ଭେଳା, ବୋଇତ ଓ ବେଙ୍ଗସବୁ
 ଦେଖାଗଲା ପରି ଦଶରଥଙ୍କ ସହିତ ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ବ, ରଥ ଓ ପଦାତିକ ସବୁ ଗମନ
 କଲେ । (ଏହାଦ୍ୱାରା ଚତୁରଙ୍ଗବଳ ଯାଉଥିବାର ଦୃଶିତ ହେଲା) ।

୧୪ଶ ପଦ—ସମୁଦ୍ରରେ ଲହରୀସମୁହ ଗର୍ଜନ କଲପରି ଏଠାରେ
 ବାଦ୍ୟନାଦର ଗର୍ଜନ ହେଉଅଛି । ତହିଁରେ ପୋତାଧକ୍ଷମାନେ ଥିଲପରି ଏଠାରେ
 ବଣିଷ୍ଠ ସୁମନ୍ତାଦି ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ଅଛନ୍ତି ।

୧୫ଶ ଓ ୧୬ଶ ପଦ—ମିଥୁଳା ଦେଶ ବନ୍ଦର ସ୍ବରୂପ ହେଲା । ଏମାନେ
 (ଦଶରଥ ଓ ତାଙ୍କ ଦଳବଳମାନେ) ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ମିଥୁଳାର ରମଣୀ-
 ରତ୍ନମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲକ୍ଷଣି କହିବେ, ‘ଏମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଉପମା ନାହିଁ ।’ କବି
 ବହୁତ ଚିନ୍ତା କରି ସୁଦ୍ଧା ସେ ରତ୍ନମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରି ନ ପାରି
 ତାହାଙ୍କୁ ଅମୂଲ୍ୟ ଆଖ୍ୟା ଦେଲେ । (ପୋତାଧକ୍ଷମାନେ ବନ୍ଦରରେ ପହଞ୍ଚି ମୂଲ୍ୟ
 ଦେଇ ରତ୍ନ କିଣନ୍ତି । ମାତ୍ର ମିଥୁଳା ବନ୍ଦରରେ ଥିବା ରମଣୀରତ୍ନ ସବୁ ଅମୂଲ୍ୟ) ।

ବାଙ୍କ ଏ ଦୃଷ୍ଟି ଜନକ ରଞ୍ଜୟି ।
 ବାଲମୀକି କୌଶିକ ଗୌତମମିତ୍ରୀ । ୧୭ ।
 ବୈଶାମୟଗଣ ଯେନ ବାଟେ ମେଳା ।
 ବାସନ୍ତ ସଙ୍ଗମ କ ରୁଷିକୁଲ୍ୟା । ୧୮ ।
 ବିଶ୍ରାମକ ସୁଖାସନ ଦୂରେ କିଛି ।
 ବ୍ରହ୍ମପୁଷ୍ପେକ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅଛି । ୧୯ ।
 ବ୍ୟାପ୍ତ ଦବ୍ୟ କଟକରେ ନେଇ କରି ।
 ବସା ନିବାସେ ରଖି ଜନକ ଠାରୁ । ୨୦ ।
 ବିରୁରହିଁ ହୋଇଥିଲେ ଶତାନନ୍ଦ ।
 ବଶିଷ୍ଠରେ କହିଲେ ଏ ଗୁରୁପଦ । ୨୧ ।

୧୮ଶ ପଦ—ବୈଶାମୟଗଣ—ରୁଷିମାନେ । ବାସନ୍ତ—ସମୁଦ୍ର ।
 ୧୯ଶ ପଦ—ସୁଖାସନ—ଅନନ୍ତ ଶୟନ, ଯାନବାହନ ଇତ୍ୟାଦି ।
 ୨୦ଶ ପଦ—କଟକ—ନଗର । ସାମୁଦ୍ରିକ—ଲବଣ ।

୧୭ଶ ଓ ୧୮ଶ ପଦ—ବହୁତ ଉପନୟସହ ରୁଷିକୁଲ୍ୟାନନ୍ଦ ଯାଇ
 ସମୁଦ୍ରରେ ମିଶିଲପରି ଜନକ, ବାଲ୍ମୀକି, ବିଶ୍ରାମିବ, ଗୌତମ ଆଦି ରୁଷିମାନଙ୍କୁ
 ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଇ ଦଶରଥଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ ।

୧୯ଶ ପଦ—ଯେଉଁ ସମୁଦ୍ରର ବନ୍ଦରରେ ପୋତ ରହେ ତାହାର
 କିୟତ ଦୂରରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ନାରାୟଣ ଅନନ୍ତ ଶୟନରେ ସୁଖରେ ଶୟନ
 କରିଥାନ୍ତି ଓ ତହିଁରେ ଗରଜ ଥାଏ । ସେହିପରି ମିଥିଳା ରାଜ୍ୟ ସୀମାରେ
 ଦଶରଥ ସୈନ୍ୟସହ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ସହିତ ବଶିଷ୍ଠ ରହିଅଛନ୍ତି ଓ
 ସେହି ସୀମାର କିୟତ ଦୂରରେ ରଞ୍ଜୟିବନରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୁଖରେ
 ବିରାଜମାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

୨୦ଶ ପଦ—ସମୁଦ୍ର ଲବଣରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲପରି ଦଶରଥ ମିଥିଳା
 ରଞ୍ଜୟାମାନେ ସୈନ୍ୟସହ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ଜନକଙ୍କ ଲକ୍ଷିତନମେ
 ଭୃତ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବସା ବୃନ୍ଦମାନଙ୍କରେ ରଖିଲେ ।

୨୧ଶ ପଦ—ଶତାନନ୍ଦ ଜନକଙ୍କ ସହିତ ପୂର୍ବରୁ ବିରୁର କରିଥିଲେ ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ଜାଣି ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ଏହି ଗୁରୁପଦ କହିଲେ—

ସମ୍ବେଦନା ଗ୍ରନ୍ଥ

୧୭୭

ବେଳୁଁ ଶ୍ରୀରାମ ହେଲେ ହି ପୁରଜେତା ।
 ବିରୁରଇ ତାଙ୍କ ଧାର୍ଯ୍ୟକାଶ ସୀତା । ୨୨ ।
 ବାଞ୍ଛି ଲକ୍ଷଣ ଗମ୍ଭୀର-ଗୁଣଗ୍ରାସୀ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ଉର୍ମିଲବନ୍ୟ କେଳିକ ସେହୁ । ୨୩ ।
 ବିଦ୍ୟମାନ ଶୁଭରତ ସୁମୁଖିକ ।
 ବିଧି ନ ଦେବା ସୁମନେ ମାଳିନୀକ । ୨୪ ।
 ବୈର-ଦନ ସୁଖୀରେ ଯୁକ୍ତ ସତ ।
 ବଚନରେ ଶତାନନ୍ଦ କଲେ ଜାତ । ୨୫ ।

୨୩ଶ ପଦ—ଉର୍ମିଲବନ୍ୟ—ମନୋହର ତେଜ, ଉର୍ମିଳା ।

୨୪ଶ ପଦ—ବିଦ୍ୟମାନ—ଦେଖାପ୍ୟମାନ । ସୁମୁଖି—ମନୋହର ମୁଖି ।
 ସୁମନେ—ନିର୍ମଳ ମନରେ ।

୨୫ଶ ପଦ—ବୈରଦନ—ଶତ୍ରୁ ହନ୍ତା ।

୨୨ଶ ପଦ—ହି ପୁର ବିଜୟୀ ମହାଦେବ ଗଙ୍ଗାକୁ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।
 ସେହିପରି ଯେତେବେଳେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ହି ପୁରଜେତା ବୋଲି ଜଣା ଗଲେଣି,
 ମୁଁ ବିରୁରୁକ୍ଷ; ଗଙ୍ଗାହସୀ ସୀତାକୁ ତାଙ୍କର ଧାରଣ କରିବା ଉଚିତ । (ରାମ
 ହି ପୁରବିଜୟୀ ଶିବଙ୍କର ଧନୁ ଶ୍ରୀକିରଣବେଳୁ ହି ପୁରଜେତା ବୋଲି ଜଣାଗଲେଣି ।

୨୩ଶ ପଦ—ସୁଗନ୍ଧର ସମୁଦରେ ‘ଉର୍ମ’ ତେଜ ଯେପରି ସୁନ୍ଦର
 କେଳି ରଚନା କରେ, ସେହିପରି ଗନ୍ଧର ଓ ଗୌର୍ଯ୍ୟାଦି ଗୁଣ ମଣ୍ଡିତ ଲକ୍ଷଣଙ୍କ
 ହୃଦୟରେ ‘ଉର୍ମିଳା’ ସୀତାଙ୍କ ଭାବୀ ଶୋଷା ବିସ୍ତାର ପ୍ରଦାନ କରିବା କରିବୁ ।
 (ଲକ୍ଷଣ ଉର୍ମିଳାକୁ ବିବାହ କରନ୍ତି) ।

୨୪ଶ ପଦ—ମାଳିନୀପ୍ରଦ ସୁନ୍ଦର ବିଗ୍ରହକୁ ସୁଖମାଳା ଦେବା ବିଧି
 ନୁହେଁ କି ? ସେହିପରି ସୁନ୍ଦର ଓ ଗୌର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଭରତକୁ ମାଳିନୀ (ମାଣିକ୍ୟ)
 କନ୍ୟାକୁ ଉତ୍ତମ ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଉଚିତ ।

୨୫ଶ ପଦ—ଶତ୍ରୁହନ୍ତା ଲେକ ସୁଖୀୟୁକ୍ତ ହେଲ ପରି ଶତ୍ରୁହନ୍ତା
 ସୁଖୀ (ଶୁଭକାରୀ)ରେ ଶୋଭିତ ହୁଅନ୍ତୁ (ଶତ୍ରୁ ଶୁଭକାରୀକୁ ବିବାହ କରନ୍ତୁ ।
 ଶତାନନ୍ଦ ଏହି କଥା ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ କହିଲେ ।

ବିଶ୍ଵନକୁ ପ୍ରଣାମନ୍ତୁ ପାଧୁଜନେ ।
 ବର ଶୁଭ ଶୁଭ କନ୍ୟା ଏକସ୍ଥାନେ । ୨୭ ।
 ବିହସ୍ତଲ ନୋହସ୍ତଲେ କାହିଁ ବିହ ।
 ବାହୁଡ଼ିଲେ ଜନକ ପ୍ରମୋଦ ବହୁ । ୨୮ ।
 ବ୍ୟତିପାତ ବିଷ୍ଣୁ ବିବର୍ଜିତ ଦିନ ।
 ବୁଝି କନ୍ୟା ଦେଖିବାକୁ ଆଗମନ । ୨୯ ।
 ବାମଦେବ ଜାବାଳ କଣ୍ୟାପ ଡଳ ।
 ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ସୁମନ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନ । ୩୦ ।
 ବିଜେ ଜନକମନ୍ଦିରେ ଦଶରଥ ।
 ବୋଲେ ଜାମାଙ୍କୁ ଆଶ ଦେଖୁଣି ଅଥ । ୩୧ ।
 ବେଶ କରି ଯାଉଥିଲେ ଆଗୁ ଜାଣି ।
 ବେହରାଏ ସବ ଶୋଭାପୁର ପୁଣି । ୩୨ ।

୨୬ଶ ପଦ—ବିଶ୍ଵନ—ବିଧାତା ।

୨୭ଶ ଓ ୨୮ଶ ପଦ—ଏପରି ଶୁଭେଚ୍ଛି ବର ପାଇ ସର୍ବାଂଶରେ
 ଉପଯୁକ୍ତ ଶୁଭ କନ୍ୟା ଏକସ୍ଥାନରେ ଘଟନ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ପଣ୍ଡିତମାନେ
 (ବଶିଷ୍ଠାଦିମାନେ) ବିଧାତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି କହିଲେ, “ଏହିପରି ଉପଯୁକ୍ତ
 ବର କନ୍ୟା ବିଧାନ କରୁ ନ ଥିଲେ ସେ ବିଧାତା ନାମ କାହିଁକି ବୋଲନ୍ତେ ?”
 ଏଥିରୁ ବଶିଷ୍ଠାଦିଙ୍କର ସମ୍ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ତତ୍ପରେ ଜନକ ବୋଧ ହୋଇ
 ଆନନ୍ଦ ମନରେ ପୁରକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ ।

୨୯ଶ ଓ ୩୦ଶ ପଦ—ବ୍ୟତିପାତ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ବିବର୍ଜିତ ଦିନ (ଶୁଭଦିନ)
 ବୁଝି କନ୍ୟା ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତ କାମଦେବ, ଯାବାଳ, କଣ୍ୟାପ, ଏ ଡଳଜଣ
 ବଶିଷ୍ଠ ଓ ସୁମନ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଘେନ ଆଗମନ କଲେ ।

୩୧ଶ ପଦ—ଦଶରଥ ଜନକଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ବିଜେ କରି କହିଲେ,
 “ଦେଖିବା ନିମିତ୍ତ ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଆଶ ।”

୩୨ଶ ପଦ—ପୁରୁଷ ଜାଣି ବେଶକାରଣୀମାନେ ସୀତା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ
 ବେଶ କରି ଯାଉଥିଲେ । ‘ବେହରାଣକାଶ୍ଵୀମାନେ’ ଦଶରଥାଦି ଅଯୋଧ୍ୟାର
 ଲୋକେ ମିଥିଳାର ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଦେଖି ମନେ କଲେ, ଏ କନ୍ୟା ସବ ଶୋଭାର
 ସ୍ଥାନ ଅଟନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟକୁନ୍ତଳ ଚମ୍ପାପୁଷ୍ପଲଙ୍ଘନ ।
 ବିମଳକ ଚୋର ମାଳବରେ ପୁନ । ୩୨ ।
 ବିଚଳିତ କାଞ୍ଚନ କଟକ କାଞ୍ଚୀ ।
 ବେଳେବେଳେ ଖଞ୍ଜିତ ହେବାର ପାଞ୍ଚ । ୩୩ ।
 ବିଭୂଷଣ ରତ୍ନପୁର ଶ୍ରୀନଗର ।
 ବିଶାଳରେ କରଅଛୁ ସେ ଆଦର । ୩୪ ।
 ବାହ୍ମୀକରେ ଅଙ୍ଗକୁ କରଇ କୋଳ ।
 ବର୍ତ୍ତମାନ କରେ ହାସ ମହୋଦ୍ଭୁଳ । ୩୫ ।
 ବଳାଇ ଯେ ପୁରୁ ଆଣିବାରେ ଦାସୀ ।
 ବହୁ ଯନ୍ତ୍ର ପିତୃଳାପରାୟ ଦଣି । ୩୬ ।

୩୩ଶ ପଦ — କାଞ୍ଚନ-କଟକ — ପୁବର୍ଣ୍ଣ କଙ୍କଣ, ଲଙ୍କାପୁର । କାଞ୍ଚୀ —
 କଙ୍କିଣୀ, କାଞ୍ଚନଗର ।

୩୪ଶ ପଦ — ବାହ୍ମୀକ — କୁଳୁମ, ନଗର ବିଶେଷ ।

୩୨ଶ ପଦ — କନ୍ୟାମାନଙ୍କ କେଶରେ ଚମ୍ପାପୁଷ୍ପ ଭୂଷିତ ହୋଇଥିବାରୁ
 କୁନ୍ତଳ ପୁର ଓ ଚମ୍ପାପୁର ସୂଚନା ଦେଲା । ପୁଣି ନିର୍ମଳ କାଞ୍ଚଳକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାର
 ସବୁ ଆଳଙ୍ଗନ କରିଥିବା ଦୃଶ୍ୟ ଚୋର ପୁର ଓ ମାଳବ ପୁରର ଇତିହାସ ଦେଲା ।

୩୩ଶ ପଦ ସମୟ ସମୟରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବ ବୋଲି ଶ୍ରୀ
 ସଖୀମାନେ ପୁବର୍ଣ୍ଣ ବଳୟ ଓ କାଞ୍ଚୀ (କଟୀ ଭୂଷଣ ବିଶେଷ) ଖଞ୍ଜିଥିଲେ (ହସ୍ତ
 ଚାଳନାରେ ବଳୟ ଓ ଗମନରେ କାଞ୍ଚୀ ବିଚଳିତ ହେବ) — ଏହା ହାସ
 ଲଙ୍କାପୁର ଓ କଞ୍ଚୀପୁର ସୂଚିତ ହେଲା ।

୩୪ଶ ପଦ — କନ୍ୟାମାନେ ନାନାରତ୍ନ ମାନଙ୍କରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ
 ବିଶାଳ ଶୋଭାର ଆଧାର ହୋଇ ଅଛନ୍ତି (ଖୁବ୍ ଶୋଭା ଦିଶୁଅଛନ୍ତି) ଏହାଦ୍ୱାରା
 ରତ୍ନପୁର ଶ୍ରୀନଗର ଓ ବିଶାଳ ପୁରର ସଙ୍କେତ ଦିଆଗଲା ।

୩୫ଶ ପଦ — କନ୍ୟାଗଣ ଶରୀରରେ କୁଳୁମ ବୋଲି ହୋଇଥିଲେ
 ଓ ହାସ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଏହା ବାହ୍ମୀକ ନଗର, ଅଙ୍ଗ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର
 ଭ୍ରମ ଜନ୍ମାଇଲା ।

୩୬ଶ ପଦ — ଚତୁର୍ଥେ ଦାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁରରୁ ଯେନି ଆସିବା
 ସମୟରେ ସେମାନେ ବିଧାତାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ର ନିର୍ମିତ ପିତୃଳା ପ୍ରାୟ ଦଣିଲେ । (ବିଧାତା
 ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନରେ ନିର୍ମାଣ ନ କରି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ନିର୍ମାଣ କରି ଅଛନ୍ତି) ।

ବିଲେକିତ ହେଲେ ସେ ରମଣୀ ଚାରି ।
 ବ୍ୟତିରେକେ ରମଣୀୟା ନାହିଁ ନାରୀ । ୩୬ ।
 ବେଘାଣ ବିକଳୁଁ କର୍ମ ଆରମ୍ଭଣେ ।
 ବଳି ଜ୍ୟାରୁ ଜନ୍ମ ଅନୁପମେ ଜଣେ । ୩୭ ।
 ବଳାଗୁଡ଼ିର ଅବଳା ଉମା ରମା ।
 ବହୁ ଏକ ମୂରତି ନୋହିବେ ସମା । ୩୮ ।
 ବ୍ୟକ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ପଦରୁ ଅଧିକ ଧର ।
 ବୋଲାଇଲେ ଏ ସୁନ୍ଦରୀ-ସୁନ୍ଦରୀ । ୪୦ ।
 ବାଣୀ ବିଶ୍ୟାତ ଗଉରୀ ଶିରୋମଣି ।
 ବିଦ୍ୟାବନ୍ତେ ଯେ କମଳାସାର ଭଣି । ୪୧ ।

୩୬ ଶ ପଦ — ବେଘାଣ — ବ୍ରହ୍ମା । ଜ୍ୟାରୁ — ପୃଥ୍ବୀରୁ ।

୩୮ ଶ ପଦ — ବଳାଗୁଡ଼ି ଅବଳା — ଶରୀ ।

୩୬ ଶ ପଦ — ଦଶରଥାଦିମାନେ ଯେଉଁ ଚାରି କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ,
 ତାଙ୍କ ପରି ସୁନ୍ଦରୀ ଆଉ ଏ ସଂସାରରେ କେହି ନାହାନ୍ତି, — ଏମନ୍ତ ମନେ କଲେ ।

୩୭ ଶ ପଦ — ଦଶରଥ, ବାହୁଦାନୀମାନେ ଭାବିଲେ, ବିଧାତା ଏହାଙ୍କୁ
 ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଆରମ୍ଭରେ ମନେ କଲେ, ପୃଥ୍ବୀରେ ଉପମା ରହିତା ସୁନ୍ଦରୀ
 ହୋଇ ଏମାନେ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତୁ । (ଅର୍ଥାତ୍ ଏ ଚାରିକନ୍ୟାଙ୍କର ଶୋଭାର ଭୂଳନା
 ସାର ସଂସାରରେ ଅନ୍ୟସ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ) ।

୩୮ ଶ ପଦ — ଶରୀ, ପାଦୁକା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏ ଉଦୟନୀ ଏକ ମୁଣ୍ଡି ହେଲେ
 ସୁନ୍ଦରୀ ଏହାଙ୍କ (ସୀତାଙ୍କ) ସହିତ ସମାନ ହେବେ ନାହିଁ ।

୪୦ ଶ ପଦ — ଶରୀ, ରମା, ଉମାଙ୍କଠାରୁ ଏ କନ୍ୟା ‘ସୀତା’ ଅଧିକ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟନ୍ତି । ଶରୀ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୁରନ୍ଦରୀ ବୋଲନ୍ତି, ମାତ୍ର ଏ ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ
 ମଧ୍ୟରେ ପୁରନ୍ଦରୀ ଅଟନ୍ତି । (ତେଣୁ ଶରୀଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ) ।

୪୧ ଶ ପଦ — ଉମାଙ୍କର ଗୌରୀ ନାମ ବଚନରେ ଖ୍ୟାତ ଅଟେ,
 ମାତ୍ର ଏ ସୀତା ଗୌରୀଶିରୋମଣି (କନ୍ୟା ଶିରୋମଣି) ଅଟନ୍ତି । ତେଣୁ
 ଗୌରୀଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ପଣ୍ଡିତମାନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ନାମ କମଳା ଦେଇଥାନ୍ତି,
 ମାତ୍ର ସେହିମାନେ ଏହାଙ୍କୁ କମଳାସାର (ବରଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠାସୀ) କହିଅଛନ୍ତି ।
 (ସେହି ହେତୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ) ।

ବନାଇବାରେ ପୁଣି ସେ ପ୍ରତିମାଏ ।
 ବସୁବନ୍ଧୁ ହେଲେ ଦୁଃଖର ପ୍ରାୟେ । ୪୨ ।
 ବୋଲି ପୁଣି ମଧ୍ୟେ ସାର ଯେଉଁ ରମ୍ଭା ।
 ବେଗେ ପାଦଦେଶ କେ ସେ ପରିରମ୍ଭା । ୪୩ ।
 ବିଶ୍ୱକର୍ମୀକୁ ଦେନ ଗଢ଼ିଲେ ଦୁଇ ।
 ବିରାଣିରୁ ବିବାଦକୁ ସେ ଦେଖାଇ । ୪୪ ।
 ବାଳୀ ଏକ ତଳେ ତଳୋତ୍ତମା ହେଲ ।
 ବାଳୀ ଏକ ରତ ରତ ତାକୁ ଦେଲ । ୪୫ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ମୋହିନୀରୂପକୁ ଧରିଥିଲେ ।
 ବୃଷାସନ ଦମ୍ଭକୁ ହରିଲେ ବଳେ । ୪୬ ।
 ବାଦେ ଅଶେଷ ଲବଣ୍ୟଶିଖ ଆଣି
 ବହୁକାଳେ ଦେଖାଇଲେ ଶିଖ ଆଣି । ୪୭ ।

୪୭ଶ ପଦ—ବୃଷାସନ—ମହାଦେବ ।

୪୮ଶ ପଦ—ଲବଣ୍ୟଶିଖ—ଶୋଭାସଂପଦ । ଶିଖ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।

୪୯ଶ ପଦ—କାଟ କାଠ କାଟୁ କାଟୁ ଯେପରି ଅକ୍ଷର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଏ,
 ସେହିପରି ପ୍ରତିମା ଗଢ଼ୁ ଗଢ଼ୁ ଏ ଉର୍ମିଳା କନ୍ୟା ଶରୀର ଧାରଣ କଲେ କି ?

୫୦ଶ ପଦ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଯେଉଁ ରମ୍ଭା ଖ୍ୟାତ
 ଅଟନ୍ତି, ସେହି ରମ୍ଭା ଉର୍ମିଳାଙ୍କର ପାଦଦେଶରେ ଶରଣାପନ୍ନ ହୋଇ
 ଅଛନ୍ତି କି ? (ତାଙ୍କ ଉରୁ ରମ୍ଭା ବୃଷ ସଦୃଶ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା) ।

୫୧ଶ ଓ ୫୫ଶ ପଦ—ବ୍ରହ୍ମା ବିଶ୍ୱକର୍ମୀ ସହିତ ଶିଳ୍ପ ନୈପୁଣ୍ୟରେ
 (ବିବାଦ ଲଗାଇବା ପାଇଁ (କିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପୀ ଏହା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ) ଦୁଇଟି
 କନ୍ୟା ନିର୍ମାଣ କଲେ । ସେ ଦୁଇ କନ୍ୟା ତଳୋତ୍ତମା ଓ ରତ । ମାଳିନୀ
 ତଳୋତ୍ତମାକୁ ତଳର ସହିତ ତୁଳନା କଲ । (ମାଳିନୀ ସହିତ ତଳୋତ୍ତମା
 ତଳେ ପ୍ରମାଣରେ ସୁଦ୍ଧା ସମାନ ହେବେ ନାହିଁ) । ଆଉ ବାଳୀ ଶ୍ରୁତକର୍ତ୍ତା
 ରତକୁ ରତ ପ୍ରମାଣରେ ଗଣନା କଲ । (ମାଳିନୀ ଓ ଶ୍ରୁତକର୍ତ୍ତା ତଳୋତ୍ତମା ଓ
 ରତକର୍ତ୍ତା ବହୁତ ଗୁଣରେ ସୁଦୃଶ ଅଟନ୍ତି) ।

୫୬ଶ ଓ ୫୭ଶ ପଦ—ବିଷ୍ଣୁ ମୋହିନୀ ରୂପକୁ ଧରି (ସମ୍ଭବ ମନ୍ଦନ
 ସମୟରେ) ବଳାହାରରେ ମହାଦେବଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିଥିଲେ । [ତାହାର
 ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା କାରଣ ମହାଦେବ] ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧ୍ୱଂସ କରିବା ପାଇଁ
 ଅଶେଷ ଲବଣ୍ୟର ଶୋଭା ଏକାଠି ଠୁଳ କରି ବହୁକାଳ ବସି ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପା
 ସୀତାଙ୍କୁ ନିର୍ମାଣ କରିଅଛନ୍ତି କି ?

ବାଳା-ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଶ୍ରେଷ୍ଠା କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ।
 ବରୁଣା ଆଉ ତନୁ ତନୁ ପୁରେ । ୪୮ ।
 ବିଶ୍ୱମୋହିନୀ ରୂପ ସୀତାଙ୍କୁ ସାଜି ।
 ବର ହେଲେ ରାମରୂପେ ବିଷ୍ଣୁ ହେଜି । ୪୯ ।
 ବର୍ଣ୍ଣଧୁଲେ ନବ ସଦ ହୋଇ କବି ।
 ବଲ୍ଲଭୁବ ଗୁଣେ ଗୁଣପଦ ଭାବି । ୫୦ ।
 ବଧୂ ଦେଖାକୁ ବହୁତ ଅଳଙ୍କାର ।
 ବଡ଼ା ହୋଇଥିଲା ତହୁଁ ନରେଶ୍ୱର । ୫୧ ।
 ବନତାରେ ମଥାମଣି ଦେଲେ ତୋଳି ।
 ବନତାରେ ଏ ପଦ ନ ବୋଲି ବୋଲି । ୫୨ ।
 ବିଷ୍ଣୁ ଉରସ୍ଥ କୌସୁଭ ନୃପମଣି ।।
 ବସି ଯେଉଁ ରାମ ନାମ ଗୁଣି ଭଣି । ୫୩ ।

୩୫ ଶତ ପଦ—ନୃପମଣି—ମଣିଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

୪୮ ଶ ପଦ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ସୀତା କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ଅଟନ୍ତି ।
 ଅନ୍ୟ ତନୁ କନ୍ୟା ତନୁପୁରରେ (ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ପାତାଳର) ମଣ୍ଡନ
 ସୁରୂପା ଅଟନ୍ତି ।

୪୯ ଶ ପଦ—ସୀତା ବିଶ୍ୱମୋହିନୀ ରୂପକୁ ସାଜି ଅଛନ୍ତି (ଏହା ଦ୍ୱାରା
 ସାକ୍ଷାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋଲି ସୂଚନା ଦିଆ ଯାଉଛି) ଏହା ଜାଣିପାରି ବିଷ୍ଣୁ ମନୋହର
 ରାମ ରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତାଙ୍କର ବର ହେଲେ ।

୫୦ ଶ ପଦ—ରାମ ସୀତାଙ୍କର ଗୁଣପଦ ମୂରଣ କରି ତାଙ୍କର
 ଶୋଭା ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ଉକ୍ତ କବିମାନଙ୍କର ମନରେ ନୂତନ ଭାବମାନ
 ଫୁଟିତ ହୁଏ [ଅର୍ଥାତ୍ ଯେତେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ହେଁ ତାହା ଶେଷ ହୁଏ ନାହିଁ ।
 ତେଣୁ ଆଉ ବେଶୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାରୁ ନିବର୍ତ୍ତେଇ] ଅଥବା—ବିଷ୍ଣୁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି
 ଏହି ଗୁଣପଦ ଗୀତ [ବିଷ୍ଣୁ ମୋହିନୀ ରୂପକୁ ଧରିଥିଲେ—ଠାରୁ]ର ଭାବ
 ଚନ୍ଦ୍ରା କଲେ ବିଷ୍ଣୁ ପଦକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଲଭ କରିବ ।

୫୧ ଶ ଓ ୫୨ ଶ—ବଧୂମାନଙ୍କ ଦେଖା ନିମିତ୍ତ [ସେମାନଙ୍କ
 ମୁହଁ ଦେଖି ଦେବା ନିମିତ୍ତ] ବହୁତ ଅଳଙ୍କାର ଆସି ଥିବା ହୋଇଥିଲା । ତା
 ମଧ୍ୟରୁ ଦଶରଥ ସୀତାଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଶିରୋମଣି—ଏହା ବିଚାର କରି
 ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କିଛି ନ କହି ମଥାମଣି ଅଳଙ୍କାରକୁ ଦେଲେ ।

୫୩ ଓ ୫୪ ଶ ପଦ—[ଦଶରଥ ସୀତାଙ୍କୁ ମଥାମଣି ଦେବାରୁ ମନେ
 ହୁଏ] କୌସୁଭ ନାମକ ରାଜା ଯୋଗରେ ବସି ବା କିତେନ୍ଦ୍ରୀୟ ହୋଇ ରାମ

ବଧୂର କି ହୁଅନ୍ତା ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ପାପେ ।
 ବ୍ୟାଜ ଏ ମଣିରୂପେ ପ୍ରବେଶ ଗୁପ୍ତେ । ୫୪ ।
 ବସ୍ତ୍ରେ ବିହରିବ ପୁଣି କାଳାନ୍ତରେ ।
 ବଳେ ଏବେ ସୀତାରାମ ଭାବନାରେ । ୫୫ ।
 ବିରାଜିତ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ମନେ ।
 ବିରଚନା ବିରୁଦ୍ଧିବ ସାଧୁଜନେ । ୫୬ ।
 ବିଭୂଷିତ କରୁ ଶିରେ ଶିଳ୍ପକାରୀ ।
 ବିବିଧରେ ଉଦ୍‌ଘୋଷାକୁ ଜାତ କରି । ୫୭ ।
 ବିମଳନ ନିଲୋତ୍ପଳଦଳେ ଜଳ ।
 ବିପ୍ଳବ କି ପଡ଼ିବାରେ ତଳ ତଳ । ୫୮ ।

୫୪ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ବଧୂର—ବିପ୍ଳବ ।

୫୮ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ଜଳବିପ୍ଳବ—ଜଳବନ୍ଧୁ ।

ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ କରିବାରୁ କାଳକ୍ରମେ ମଣି ରୂପରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲା । (ତେଣୁ ତାର ନାମ କୌସୁଭମଣି ହୋଇଅଛି) । ସେହି ରାମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବତାର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଚ୍ଛେଦ ନ ହେବା ଛଳରେ ସେ ଗୁପ୍ତ ରୂପରେ ଆସି ଏଠାରେ (ଏ ମଥାମଣି ରୂପରେ) ଉପସ୍ଥିତ ହେଲ କ ?

୫୫ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ପୁଣି କାଳକ୍ରମେ ସେ ମଣି ରାମଙ୍କ ବକ୍ଷରେ ବିହାର କରିବ । (ଲଙ୍କାରୁ ହନୁମାନ ସୀତାଙ୍କର ସଙ୍କେତରୂପେ ଆଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲେ, ରାମ ତାକୁ ବକ୍ଷରେ ଧରି ସୀତାଙ୍କ ବିଚ୍ଛେଦ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୁଲିବେ) । ଏହା ଭାବ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧ ସୀତାଙ୍କ ପାଖରେ ରହିଲା ।

୫୬ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ କବି ମନରେ (ମଥାମଣି ସମ୍ଭବରେ) ଯେଉଁ ଭାବନା ଖେଳିଲା, ସେ ତାକୁ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେ କଥା ସାଧୁଜନମାନେ ହୃଦୟରେ ବିରୁଦ୍ଧ କରିବେ ।

୫୭ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ବେଶକାରଣୀ ସେ ମଣିକୁ ସୀତାଙ୍କ ଶିରରେ ବିଭୂଷିତ ରାବନ୍ତେ ତାହା ନାନାପ୍ରକାର ଉପମାକୁ ଜାତ କଲା ।

୫୮ଶ୍ଳୋକ ପଦ—ନିର୍ମଳ ମାଳପଦ୍ମର ପାଖୁଡ଼ାରେ ଜଳ ବନ୍ଧୁ ପଡ଼ି ତଳ ତଳ ହେଉଅଛି କି ? (ସୀତାଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ସେ ମଣି ହଳୁଥିବାର ଦେଖି ଏ ଭାବନା ଆସିଲା । ଜଳବନ୍ଧୁ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମଣି ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ।)

ବୃଷା-ମାଳମଣି-ବୃନ୍ଦ ପ୍ରଭା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
 ବଜ୍ରଠାରୁ କରି କିବା କୋଳେ ଧରି । ୫୯ ।
 ବଜ୍ରକିର କାଳୀମଣି କାଳିନ୍ଦୀରେ ।
 ଗତି କୁଞ୍ଚିତେ କିବା ଶୁଷ୍କଲ୍ୟ ଧରେ । ୬୦ ।
 ବିଦିତ ଯେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ହେଲ ପର ।
 ବିଦ୍ୟାୟସେ ଏକ କାବ୍ୟ ଦିବ୍ୟ ତାର ।
 ବାରିବାହ ଭେଦ ଇନ୍ଦୁ ଉଦେ ତଳି ।
 ବାହାରୁଛୁ ଜ୍ୟୋତିରୁଲେ କରଣ କି ? ୬୧ ।
 ବାଳା ଅଶେଷ ଶୋଭା କହିବାପାଇଁ ।
 ବାଣ୍ଟିବହ ହୋଇ ପ୍ରଭା ଯଶ ଯାଇ । ୬୨ ।
 ବଧୂ ତନୁକି ଯେ ପ୍ରିୟରହ ଦେନି ।
 ବିଲୋଇଲେ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ ତନି । ୬୩ ।

୫୯ତମ ପଦ—ବୃଷା ମାଳମଣିବୃନ୍ଦ—ଇନ୍ଦ୍ରମାଳମଣି ସମୂହ । ବଜ୍ରଠାରୁ
 —ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ।

୬୦ତମ ପଦ—ବିଦ୍ୟାୟସ—ଆକାଶ । କାବ୍ୟ—ଶୁଦ୍ଧତାର ।

୬୧ତମ ପଦ—ବାରିବାହ—ମେଘ । ଇନ୍ଦୁ—ଚନ୍ଦ୍ର ।

୫୯ତମ ପଦ—ପୁଣି ମନେ ହୁଏ ଇନ୍ଦ୍ର ମାଳମଣି ସମୂହ ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ
 ଜ୍ୟୋତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରି ନିଜ କୋଳରେ ଧାରଣ କରି ଅଛନ୍ତି କି ?

୬୦ତମ ପଦ—ଯମୁନାର କୁଞ୍ଚିତ ଉପରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ କାଳୀୟ
 ସର୍ପର ମଣି ଚଞ୍ଚଳ ଗତିରେ ଗ୍ରସ୍ତଅଛି କି ? [ସୀତାଙ୍କ କୁଞ୍ଚିତ କେଶଦାନ ସହିତ
 ଯମୁନାର ଲହରୀ ଓ ମଥାମଣି ସହିତ କାଳୀୟ ସର୍ପର ମଣି ଉପମିତ ।]

୬୧ତମ ପଦ—ଅବିଷୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶୁଦ୍ଧତାର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ
 ଆକାଶରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲ ପ୍ରାୟ ଦିଶିଲ ।

୬୨ତମ ପଦ—ମେଘକୁ ବିଦାରଣ କରି ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି
 କି ? [ଗାତ୍ର ମାଳବର୍ଣ୍ଣ, କେଶ ମେଘ ସହିତ ଉପମିତ ହୋଇଅଛି] । ତେଣୁ
 ଚନ୍ଦ୍ରର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲଳରେ ମଣିର ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ।

୬୩ତମ ପଦ—କେଶର ଅବର୍ଣ୍ଣମୟ ଶୋଭାର ଯଶକୁ ପ୍ରଭା କିରଣ
 ପାଇଁ, ଯେ ନିଜ ପ୍ରଭାକୁ ବୃତ୍ତ କରି ପ୍ରେରଣ କରୁଅଛନ୍ତି କି ?

୬୪ତମ ପଦ—ଦଶରଥ ଅନ୍ୟ ବଧୂ ତନୁକୁ ଧୀ ରହ ମନେ କରି
 ସେମାନଙ୍କୁ ତନିଗୋଟି ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ଦେଲେ ।

ବିଲମ୍ବିକଲେ ବାମା କାହାର ହୃଦେ ।
 ବିକ୍ଷ୍ୟଗିରି ପାଶେ କ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଉଦେ । ୭୫ ।
 ବାହୁ ମଣିବନ୍ଧରେ କାହାର ଆଳୀ ।
 ବନରୁହ ନାଡ଼ମୂଳେ କବା ଅଳି । ୭୬ ।
 ବିଭୂଷଣେ କଲେ କାହା କଣ୍ଠ ଶୋଭା ।
 ବୋଲ ପାନର ଫୁଟି ଦିଶିଲ ପ୍ରଭା । ୭୭ ।
 ବାହୁଡ଼ାଇଲେ କନ୍ୟା ସୈରନ୍ତ୍ରୀବୃନ୍ଦ ।
 ବୋଧୁଗଲ ଚକୋର ଦ୍ଵିଷ୍ଟାୟ ରୁଦ । ୭୮ ।

୭୮ତମ ପଦ—ସୈରନ୍ତ୍ରୀବୃନ୍ଦ—ବେଶକାରଣୀମାନେ ।

୭୫ତମ ପଦ—ସେହି ଜନରହ ମଧ୍ୟରୁ ସଖୀମାନେ କେଉଁ କନ୍ୟାର ହୃଦୟରେ ଗୋଟିଏ ରହୁ ଲମ୍ବାଇ ଦେଲେ । ତାହା ବିକ୍ଷ୍ୟଗିରି ପାଶରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ଉଦତ ହେଲ ପ୍ରାୟ ଦିଶିଲ । (ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ମଣି ତାହା ସହିତ ଭୁଜିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ପଦ୍ମରାଗ ମଣି ବୋଲି ଜଣାଯାଉଛି) ।

୭୬ତମ ପଦ—ପୁଣି ସଖୀ କେଉଁ କନ୍ୟାର ମଣିବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ରହୁ ବାନ୍ଧିଦେଲ । ତାହା ପଦ୍ମନାଳ ମୂଳରେ ବସିଥିବା ଭ୍ରମରର ଶୋଭାକୁ ଧାରଣ କଲ । (ଭ୍ରମର ମାଳବର୍ଣ୍ଣ—ତେଣୁ ଏହା ମାଳମଣି ବୋଲି ଜଣାଯାଏ) ।

୭୭ତମ ପଦ—କେଉଁ କନ୍ୟାର କଣ୍ଠରେ ସଖୀମାନେ ରହୁ ଭୂଷିତ କଲେ । ପାନର ବୋଲ କଣ୍ଠରେ ଫୁଟି ଦେଖାଗଲ ପ୍ରାୟ ତାହା ଶୋଭା ପାଇଲ । (ପାନ ବୋଲ ସହିତ ଭୁଜନା ଦିଆଯିବାରୁ ଓ କଣ୍ଠର ଭୂଷଣ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ପ୍ରବାଳ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ) ।

୭୮ତମ ପଦ—ରହୁ ଭୂଷିତ କଲ ପରେ ବେଶକାରଣୀମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ବାହୁଡ଼ାଇ ନେଲେ । ଦ୍ଵିଷ୍ଟାୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଚକୋର ପକ୍ଷୀକୁ ବୋଧ ଦେଇଗଲ ପ୍ରାୟ ପ୍ରଜ୍ଞାତ ହେଲ । (ଦ୍ଵିଷ୍ଟାୟା ଚନ୍ଦ୍ର ଅଳ୍ପ ସମୟ ଦେଖା ଦେଇ ଚାଲିଯାଏ । କନ୍ୟାମାନେ ଅଳ୍ପ ସମୟ ରହି ଦର୍ଶନକ ନେତ୍ରକୁ ମୋହିତ କରି ପୁଣି ଚାଲିଗଲେ) ।

କଲପିତ ଏହି ଲକ୍ଷ ଦରଶନେ ।
 ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଝଟକିବା କାନ୍ତି ପରସନେ । ୬୯ ।
 ବିହ୍ନି ଲକାର ନିଜ ନାମରେ କହି ।
 ବଶିଷ୍ଠ ଯେ ସର୍ବ କନ୍ୟାଗଣେ ଏହି । ୭୦ ।
 ବାମଦେବ ଯେ ସଫଳ ହେଲୁ ବୋଲେ ।
 କାମଦେବ ଯା ଶ୍ରୀନେତ୍ର ବହିଥିଲେ । ୭୧ ।
 ବିଚକ୍ଷଣଙ୍କ ମନ ହୋଇଲୁ ତୋଷ ।
 ବାର ଅଧିକ ଶ୍ରୀ ବିଂଶ ପଦେ ଶେଷ । ୭୨ ।

—*—

୬୯ତମ ପଦ—ସେହି କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ଏହି ଚନ୍ଦ୍ର ଚକୋର
 ଲକ୍ଷ ଉପମିତ ହେଲୁ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରାୟ ସେମାନଙ୍କ ଜ୍ୟୋତି ଝଟକି ଅଳ୍ପ ସମୟ
 ପରେ ଅପସାରିତ ହେଲୁ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ କ୍ଷଣପ୍ରଭ—ସେହିପରି ଏମାନଙ୍କ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
 କାନ୍ତି କ୍ଷଣକାଳ ରହି ଦୂର ହୋଇଗଲା ।

୭୦ତମ ପଦ—ସେ ସମୟରେ ବଶିଷ୍ଠ ନିଜ ନାମରେ ଲକାର
 ବିଧାନ କରି (ବଶିଷ୍ଠ) କହିଲେ, ସମସ୍ତ କନ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ଏମାନେ ବିଶିଷ୍ଟ
 ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଧାନ ।

୭୧ତମ ପଦ—ବାମଦେବ ଋଷି କହିଲେ, “ମହାଦେବ ଯାହା ଶ୍ରୀନେତ୍ର
 ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି—ତା ସଫଳ ହେଲୁ । (ସେ ଶ୍ରୀନେତ୍ରରେ ଦେଖି
 ସନ୍ତୋଷ ଲଭ କରିବେ—ଅନ୍ୟମାନେ ଦୁଇ ନେତ୍ରରେ ସେପରି ଦେଖି
 ପାରିବେ ନାହିଁ) ।

୭୨ତମ ପଦ—ସେ କନ୍ୟାଙ୍କ ଶୋଭା ଦେଖି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମନ
 ତୋଷ ହେଲୁ । ଏ ପ୍ରଭୁ ବାସୁର ପଦରେ ଶେଷ ହେଲୁ ।

—*—

ବିଲକ୍ଷିତ ଏହି ଲକ୍ଷ ଦରଶନେ ।

ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଝଟକିବା କାଳି ପଦେ ।

ବନ୍ଧି ଲାଗିଲ !

ପ୍ରକାଶ ପାଇଲ !!

ବିହାରୀଲଳ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର

ବିହାରୀ ଲଳ ଗୀତା	ଟ ୨୦-୦୦
ବିହାରୀ କର୍ମକାଣ୍ଡ	ଟ ୧୨-୫୦
ଅପୁର୍ବେ ପ୍ରବେଶିକା (ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟାଂଶ)	ଟ ୧୦-୦୦
କଶୋର ନିତ୍ୟକର୍ମ ପଦ୍ଧତି	ଟ ୨-୨୫
ଯଜୁର୍ବେଦୀୟ ନିତ୍ୟକର୍ମ ପଦ୍ଧତି	ଟ ୫-୦୦
ବେଦାନ୍ତସାର	ଟ ୩-୦୦

* କେତେକ କୁସୁବ୍ରହ୍ମ ଭଜାର *

ବିହାରୀ ପଦ୍ଧତି	ଟ ୧୨-୦୦
ମନୁସ୍ମୃତି	ଟ ୧୦-୫୦
ଶ୍ରୀନିବାସ ଦିପିକା	ଟ ୪-୦୦
ଅନନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରୋତ୍ସାହ	ଟ ୩-୦୦
ଚୈତନ୍ୟ ଗୁଣବତ୍ତ ବା ଗୁଣବତ୍ତାମୃତ (ବିହାରୀ)	ଟ ୧୫-୦୦
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ ସାରିଶି ବା ପଞ୍ଜିକା ଗଣନା ପଦ୍ଧତି	ଟ ୩-୦୦
ପ୍ରବଚନ ସଂକଳନ	ଟ ୩-୨୫

—ପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ଥାନ—

ଧର୍ମପ୍ରସ୍ତୁତ ଶ୍ରେୟାଃ,

ପ୍ରୋଫା.ଇ.ଇ.ଇ.—ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧର ସାହୁ

ଅଲିଶା ବଜାର, କଟକ-୨